

Pulkininkas
Liudas
Butkevičius

Mokytojas, karininkas, rezistencijos vadovas

Negali pražūti mūs Lietuvos žemė,
Nes joj tiek supinta maldų ir kančių.
O Lietuva! Tarki, už ką gi Aukščiausias
Taip ilgai vis bando kantrybę vaikų?

Liudas Butkevičius
Spasko lageris, 1955 m.

Vilius Kavaliauskas

Pulkininkas Liudas Butkevičius

Mokytojas, karininkas, rezistencijos vadovas

Vilnius
2015

Copyright, 2015, by Vilius Kavaliauskas

All rights reserved. No part of this book may be reproduced in any form without permission in writing form from the author, except by a reviewer who may quote brief passages or reproduce not more than three illustrations in a review to be printed in a magazine or newspaper.

Skiriama 1918-1920 metų Lietuvos savanoriams

Šią knygą skiriame saugantiems savo istorinę atmintį. Istorija gali daug ko pamokyti mūsų dienų gyvenimui. Žinant ją – geriau suprasime ir įvertinsime šiandieninę valstybę.

Šis leidinys turi prisiminti Lietuvą kūrusius bei gynusius žmones. 1918 metais, palikę valstiečio arklą, mokytojo stalą, rašytojo plunksną, jie ėjo ginti savo išsvajotą valstybę, kurios šimtmetį greitai žymėsime. Dabar mes turime saugoti savanorių kartos mums paliktą turtą – Lietuvos Respubliką.

Leidinį remia:

*Respublikos Prezidentas
Valdas Adamkus*

*Ministras Pirmininkas
Algirdas Butkevičius*

*Vilkaviškio rajono
savivaldybė*

*verslininkas
Andrius Linkus*

*buvęs EP narys
Justas Paleckis*

*verslininkas
Eduardas Čermulis*

*profesorius
Saulius Sondeckis*

*Asociacija
Stepono Kairio fondas*

*ats. brigados generolas
Česlovas Ježerskas*

Įžanga

Krašto Apsaugos Ministeris pažymi,
kad **REPUBLIKOS PREZIDENTAS**
savo aktu iš 1926 m. birželio mėn.
7 d. Nr. 161 apdovanojo III karo
apsaugos štabo pulkininką-lei-
tenantą Liudą Butkevičių
II rūšies 1-o laipsnio Vyties Kryžiaus
ordenu Nr. 36
Kaunas 1926 m. birželio mėn. 14 d.

Krašto Apsaugos Ministeris

Liudas Butkevičius
Generolas leitenantas
Vyriausiojo Štabo Vyršalininkas

Niekas iš mūsų nesirengė tapti kariškiais. Kiekviename šalies, o pagaliau ir tautos gyvenimo laikotarpyje yra profesijų, kurios reikalingos kasdien – tai mokytojo, gydytojo, amatininko, statybininko, žemdirbio.

Ginti Tėvynę mus pakvietė gyvenimas. 1988-1990 metais mes palikom savo profesijas, kiekvienas atlikom tai, ką turėjom padaryti šalies gynyboje, ir tada vėl grįžom prie savo kasdienių darbų. Karybą palikome profesionalams – nedidelėms, bet modernioms ginkluotosioms pajėgoms. Negalima pusei tautos visą gyvenimą kariauti – tai luošina žmones dvasiškai.

Šio žmogaus gyvenimas – labai pamokantis.

Liudas Butkevičius buvo mokytojas. Amžiaus pradžioje, drašių knygnešių dėka byrant lietuviškos spaudos draudimui, Lietuvai labiausiai reikėjo pedagogų. Reikėjo ne tik mokančių skaityti, bet ir sugebančių rašyti mokyti kitus.

Caro valdininkai, pagaliau leidę Veiveriuose steigti mokytojų seminariją, nepagalvojo, kad įkala dar vieną vinį į imperijos karstą. Mokytojų seminarijos absolventų tarpe – ne vienas būsimas Lietuvos generolas (jau nekalbant apie dailininkus, mokslininkus, rašytojus).

Liudo Butkevičiaus vardą žinau jau seniai. Lankiausi jo šeimoje. Esu girdėjęs, kad mus riša ir tolimi giminytės ryšiai. Pagaliau, nors gyvenom ir skirtingose epochose, mus sieja daug kas – ir ne tik bendra pavardė.

Prieš Liudą Butkevičių mūsų tauta privalo nukelti kepurę. Būdamas aukšto laipsnio kariškiu, jis puikiai žinojo, kad bus naujųjų okupantų sekamas ir persekiojamas už kiekvieną žingsnį prieš režimą. Bet jis kompromisų nedarė, persekiojimo nebijojo. Jo vaidmuo jau pirmaisiais pokario metais kuriant pasipriešinimo judėjimą – istorinis. Net ir Stalino karo tribunole jis neneigė pasirinkęs kovos kelią. Jis buvo principingas Kazachstano lageriuose. Būti kalinių ir tremtinių „Tėvuku“ reiškė toliau dirbti mokytojo darbą.

Mums reikia gražinti istorijai tokių žmonių vardus, parodyti šiandieninei kartai jų darbus. Be tokių mokytojų mes nepasimokysim iš istorijos.

Audrius Butkevičius
pirmasis atkurto Lietuvos Respublikos
krašto apsaugos ministras

Autoriaus žodis

Žmonės, apie kuriuos kalbame šioje knygoje, yra nusipelnę, kad prie jų kapų atneštų gėlių. Jeigu nėra kitų, noriu, kad nors ši knyga būtų paminklu jiems. Paminklu tiems, kurie jau turi paminklus ir tiems, kurie jų neturi.

Taip kažkada pradėjau savo didelę studiją apie 1,788 Vyties Kryžiaus kavalierius. Rašydamas ją, susidūriau ir su Vyties Kryžiaus kavalieriaus pulkininko Liudo Butkevičiaus pavarde. Ir po to aštuonerius metus nešiojasi idėją vėl sugrįžti prie šio karininko gyvenimo. Nes paskirti penkis puslapius dideliame tome – pernelyg maža tokiam dideliame gyvenimui.

Būdamas mokytojų sūnus, visada gerbiau šią profesiją. Ir ypač tuos pedagogus, kurie buvo mokytojais ne tik mokykloje. Tuos, kurie savo gyvenimu visada rodė pavyzdį kitiems – jaunimui ir suaugusiems.

Liudo Butkevičiaus gyvenimas – kaip niekad turiningas. Jeigu pradėtume studijuoti jį, pamatysime visą laikmečio istoriją.

Kai po spaudos draudimo mums reikėjo šviesių žmonių, jaunas Liudas įstojo į Veiverių mokytojų seminariją. Iš Žeimių mokyklos mokytojo tribūnos jį mobilizavo į caro armiją. Kaizerio kariuomenės apšaudomoje Kauno tvirtovėje jis buvo karo sanitaru. Paskui baigė į Poltavą pasitraukusią Vilniaus karo mokyklą. Į Lietuvos kariuomenę jis savanoriu stojo dar 1918-ųjų pabaigoje, nes žinojo, kaip jai trūksta karininkų. Pokaryje, nepaisant jau garbaus amžiaus, atėjo į rezistenciją, ėmė jai vadovauti. Ir išgėrė visą jam skirtą kančių taureę Stalino lageriuose. Pamokantis Liudo Butkevičiaus gyvenimas – tai mūsų istorija.

Lietuvoje dar daug istorinių asmenybių, kurių gyvenimai verti gilesnių studijų, kurie gali būti įkvepiančiu pavyzdžiu savo kelio ieškančiam jaunimui.

Artėjant mūsų atkurtos valstybės 100-mečiui, nešvaistykime lėšų fejerverkams. Jį įprasmingime, prisimindami tokių žmonių vardus ir jų darbus.

Vilius Kavaliauskas

Turinys

Audrius Butkevičiaus žodis	7
Autoriaus pastabos	9
Turinys	10
Lietuvos šviesuolis - Lietuvos karys	11
Vaikystė Prūsų pasienyje	15
Lietuvos inteligentijos kalvė Veiveriuose	21
Tremtis į Lenkijos užkampį	31
Pradžios mokyklos mokytojas Žeimiuose	43
Sanitaras pasmerktoje Kauno tvirtovėje	57
Vilniaus pėstininkų mokyklos kursantas... Poltavoje	63
Didžiojo karo frontuose	69
Namo į Lietuvą	73
Gelvonų savivaldos pradininkas	77
Vienas pirmųjų savanorių	79
Pagaliau - civilis gyvenimas	97
Birželio sukilimas ir dienos vokiečių gestape	105
„Luobas“, partizanų vadas	111
Tas saldus žodis „Tėvynė“	125
Šešių vaikų tėvas	141
Iš Liudo Butkevičiaus prisiminimų	155
Veiverių seimnarijos albumas	167
Laiškai draugams ir artimiesiems	175
Iš Liudo Butkevičiaus eiliuoto palikimo	197
Šeimoje - dar vienas tragiško likimo kūrėjas	231
Literatūros sąrašas	249
Asmenvardžių vardynas	251

Lietuvos šviesuolis - Lietuvos karys

Liudas Butkevičius, Augustino sūnus, gimė 1881 metų spalio 28 dieną Vilkaviškio apskrityje Vištyčio valsčiuje ir miestelyje. Tėvas Augustinas Butkevičius buvo mokytojas, motina – Ona Vizgirdaitė.

1899 metais įstojo į Veiverių mokytojų seminariją. 1902 metais ją baigė ir pradėjo mokytojauti. Kasdienybėje susidūrė su knygnešiais. 1904 metais už dalyvavimą Mokytojų sąjungoje ir reikalavimą leisti steigti tautines mokyklas atimtos mokytojo teisės ir nubaustas trimis mėnesiams kalėjimo. Liudas Butkevičius yra oficialiame to meto knygnešių ir daraktorių sąrašė.

Nuo 1902 iki 1907 metų dirbo liaudies mokykloje Sobiešine (Lenkija) – tiksliai ten galėjo. 1907 metų spalio 1 dieną, jau politinei atmosferai pasikeitus, gražinus mokytojo teises, iki 1914 metų vasaros mokytojavo Žeimiuose, Kėdainių apskrityje.

1914 metų liepos 20 dieną mobilizuotas į Rusijos armiją, rugpjūčio 1 dieną paskirtas į Kauno tvirtovę, iki 1915 metų sausio tarnavo sanitaru 3-ojoje karo ligoninėje. Toliau tarnavo tos pačios Kauno tvirtovės 4-ojoje draugovėje. Nuo 1915 metų rugpjūčio, pasitraukus iš Kauno (su mūšiais per Vilnių, Molodečną), tarnavo 10-ojoje ir 4-ojoje armijose, kovėsi ties Baranovičiaus, Miru, Pogorele.

1916 metų birželio 1 dieną įstojo ir gruodžio 1 dieną baigė į Poltavą iškeltą Vilniaus pėstininkų karo mokyklą. Buvo jaunesnysis karininkas, kuopos vadas 276-ajame Kupiansko atsargos pėstininkų pulke Simferopolyje, priklausiusiame 69-ajai divizijai. Pulką vėliau perkėlė į Dono regioną – Kamenskajos stanicą, o ten jis jau papildė 103-ąją diviziją.

Pulke du mėnesius užėmė jaunesniojo karininko pareigybę, keturis mėnesius tarnavo kuopos vadu, likusį laiką – pulko ūkio dalies viršininko pavaduotoju. Iš

276-ojo pulko jau 1918 metų kovą buvo perkeltas į 4-ąją pasienio artilerijos brigadą (stovėjusią ties Koveliumi), bet Rusijos revoliucijai besitęsiant, buvo gražintas atgal į pulką. Tarnybą jau respublikinės Rusijos kariuomenėje baigė 1918 metų balandžio mėnesį.

Už gerą mokytojo tarnybą apdovanotas Didžiuoju sidabro medaliu „Už stropumą“, už narsą karo tarnybos metu buvo pristatytas kareiviškam Šv. Georgijaus 4-ojo laipsnio medaliui.

1918 metų birželio mėnesį grįžęs į Lietuvą paskirtas Gelvonų valsčiaus pirminku. Čia suorganizavo miliciją ir apsaugos būrį.

1918 metų lapkričio 14 dieną įstojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę. 1918 metų lapkričio 30 dieną paskirtas organizuojamo 1-ojo pėstininkų Gedimino pulko ūkio viršininku. 1919 metų lapkričio 23 dieną nustatytas kapitono laipsnis.

Dalyvavo nepriklausomybės kovose: 1919 metų sausio 5 – rugsėjo 3 dienomis su bolševikais, 1919 metų lapkričio 30 – gruodžio 15 dienomis su bermontininkais, 1920 metų liepos 1 – gruodžio 1 dienomis su lenkais.

1922 metų rugsėjo 1 dieną pakeltas į majorus. 1923 metų gruodžio 31 dieną paskirtas III karo apygardos intendantu. 1925 metų gegužės 20 dieną suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis.

1926 metais mokėsi Prahos karo intendantūros akademijoje. 1926 metų rugsėjo 1 dieną paskirtas Kariuomenės tiekimo valdybos ūkio inspektoriumi ir šias pareigas ėjo iki pasitraukimo iš karinės tarnybos.

1926 metų birželio mėnesį už gerą ir nepriekaištingą kelerių metų tarnybą apdovanotas antrosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties Kryžiumi Nr. 38.

1927 metais pildytoje Kariuomenės

savanorių sąjungos anketoje Liudas Butkevičius nurodo kartu su žmona ir vaikais gyvenęs Kauno Šančių kareivinėse, karininkų fligelėje Nr.145. Nekilnojamo ir kito turto neturi. Tik prieš pat karą pasistatė nedidelį ir jaukų namelį Lietuvių gatvėje Nr.15, ir šiandien puošiantį Kauno Žaliakalnį.

Buvo priimtas į Kariuomenės savanorių sąjungos Marijampolės skyrių.

1930 metų lapkritį suteiktas pulkininko laipsnis. 1937 metų lapkričio 18 dieną paties prašymu išėjo į atsargą su teise nešioti karinę uniformą. Buvo paskirta mėnesinė 918 litų pensija.

Kaip savanoris buvo gavęs 4,5 hektaro žemės iš Kvietiškių dvaro ties Marijampole. 1938-1940 metais dirbo Ekonominės karių bendrovės direktoriumi Kaune. 1938 metų vasario 18 dieną su kitais įsteigė pasitikėjimo bendrovę „Veikla“. Aktyviai dalyvavo įvairiose draugijose, kooperatyvinėse bendrovėse, visuomeninėse komisijose. Daug dėmesio skyrė Žmogaus globos draugijai, šefavo Kurčių-nebylių vaikų mokyklą-internatą.

Be antrosios rūšies Vyties Kryžiaus, 1937 metais apdovanotas Vytauto Didžiojo 3-ojo laipsnio ordinu, 1932 metais – DLK Gedimino 3-ojo laipsnio ordinu, 1929 metais – Savanorio medaliu (liudijimas Nr.4342), 1928 metais – Nepriklausomybės medaliu, 1937 metais – Šaulių žvaigžde.

1905 metų rugsėjo 27 dieną vedė Janiną Kvietinskaitę (1885-1975), šeimoje išaugo dukros: Marija Milaševičienė (1906-1987), Aldona (1912-1937), Ona Gražina (1921-1992), sūnūs: Jonas (1909-1984), Vladas (1913-1938), Algirdas (1922-1965).

Pirmosios tarybinės okupacijos metu griebėsi įvairių darbų. Prieš pat karą dirbo Vilniuje „Valgio“ tresto revizoriumi.

Tuo pačiu veikė antitarybiniam pagrindyje, buvo LAF propagandos skyriaus viršininkas.

Kilus Vokietijos-TSRS karui, kaip vienas iš vadovų aktyviai dalyvavo Birželio sukilime, jo iniciatyva įsteigtas Vietinės apsaugos štabas. Šita knyga nesiekiamą atimti kam nors vadovavimo Birželio sukilimui laurus, tačiau kai kurie šaltiniai teigia, kad pulkininko vadovauta Vietinė Apsauga per Kauno radiją realiai parą-

pusantros vadovavo sukilėliams, klauksiusiems tik per radiją gaunamų centro instrukcijų.

Vėliau aktyviai agitavo prieš vokiečių bandymus skelbti Lietuvos jaunimo mobilizaciją. Už pagrindinę veiklą 1944 metų vasarį gestapo suimtas, tačiau po kelių mėnesių kalinimo Kauno VI forte paleistas (arba buvusių karininkų surinktomis lėšomis tiesiog išpirktas). Darbo ir socialinių reikalų generalinio tarėjo sprendimu mokėta 200 reichsmarkių pensija. Karo pabaigoje išvyko į Marijampolę ir gyveno pas gimines.

Pasibaigus karui ir prasidėjus antrajai tarybinei okupacijai, Marijampolėje vėl suimtas, bet po kelių savaičių tardymo paleistas.

1945 metų rugpjūčio 15 dieną Skardupiuose su kitais įkūrė Tauro partizanų apygardą, paskirtas jos štabo politinio skyriaus viršininku (pogrindžio slapyvardis – „Luobas“).

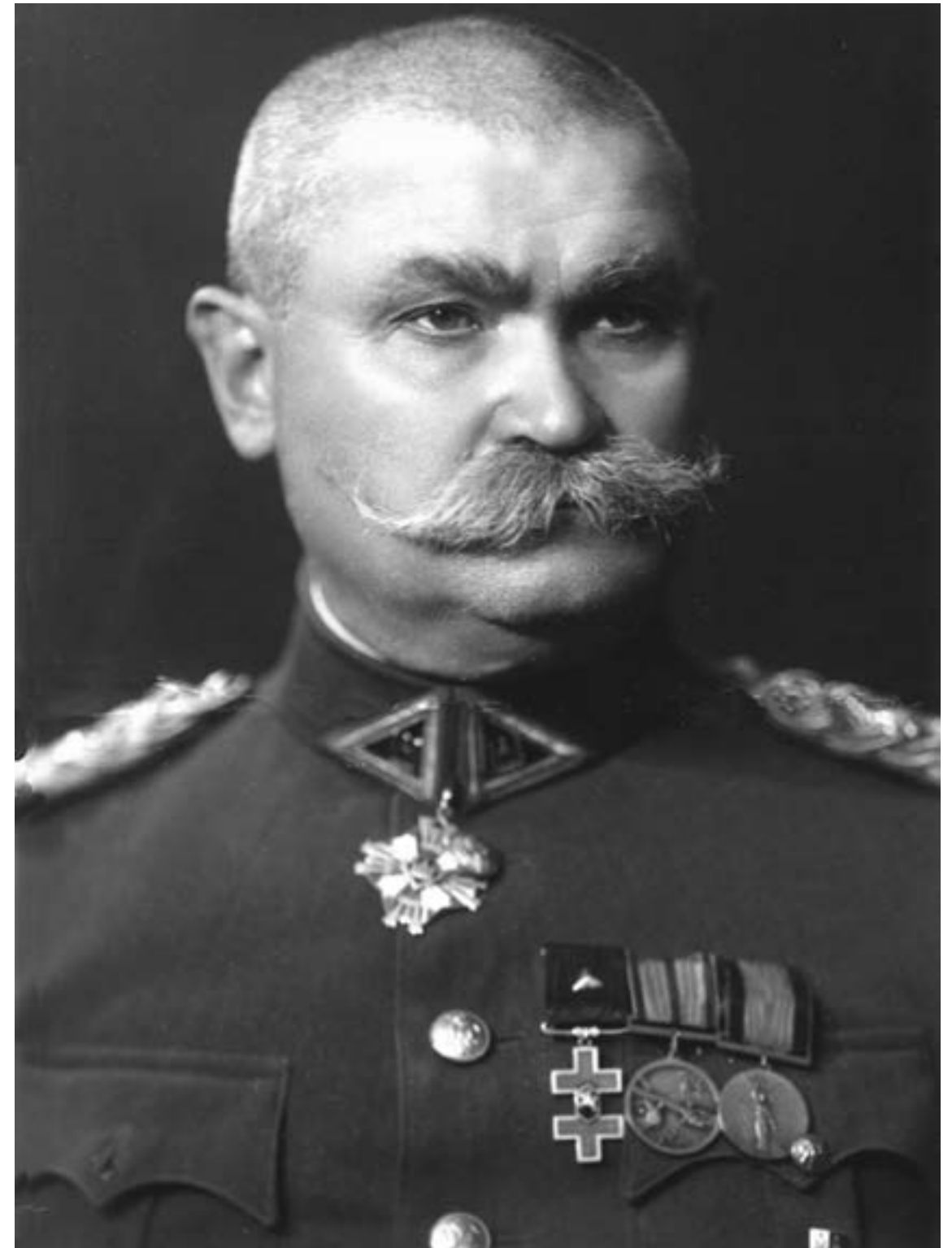
1945 metų rugsėjo 16 dieną išrinktas įkurto Lietuvos išsilaisvinimo komiteto pirmininku. Tai buvo visą šalį apimantis rezistencijos politinis centras.

1945 metų spalio 21-osios naktį dėl išdavystės suimtas Skardupių parapijos klebonijoje. 1946 liepos 20 dieną Kaune vykusiame „viešame procese“ nuteistas 10 metų lagerio ir 5 metams tremties.

Teisme prisiėmė kaltę net absurdiškiausiais kaltinimais – kad pridengtų kitus. Iš pradžių buvo kalinamas Lukiškių kalėjime, vėliau išvežtas į Kazachstaną. Kalėjo Karagandos, Spasko ir kituose Kazachstano lageriuose. Lageryje buvo laikomas visų politinių kalinių autoritetu.

1955 metų gruodį grįžo į Lietuvą. Kurį laiką gyveno Marijampolėje.

1961 metų balandžio 21 dieną pas jį (tada gyvenusį Aukštuosiuose Amaliuose, Kauno rajone) vėl padaryta krata. Atimti du sąsiuviniai su eilėraščiais, 108 puslapių rankraštis – prisiminimai apie vaikystę ir 164 puslapių prisiminimai apie Veiverių mokytojų seminariją. Valsybės saugumo komiteto majoro iš Vilniaus Dombrovskio ir saugumo padalinio Kauno mieste vyr. leitenanto Bielskaus ranka surašytame protokole pedantiškai parašyta, kad pirmasis sąsiuvinis su eilėraščiais prasidėjo žodžiais „Vaikams ir

Vyties Kryžiaus kavalerius pulkininkas Liudas Butkevičius. 1936 metai. Autoriaus archyvas.

anūkams“ (10 lapų), o antrasis (9 lapų) – žodžiais „Sakmė apie sesę Mariną“. Krata truko nuo 11.30 iki 13.30 valandos.

Žinomas politinis kalinys ir publicistas Liudas Dambrauskas, gerai pažinojęs Liudą Butkevičių, apie jį rašė:

„Tai buvo labai kuklus, paprastas ir tylaus būdo darbininkas. Nemėgo prabangos, išorinių blizgučių ir neturėjo susikrovęs turtų. Nuo vaikystės giliai religingas, katalikybės principais vadovavosi visą gyvenimą.“

Štai pas jį ateina suvargęs ir išalkęs studentas – grįžta sotas ir sušelpstas, ateina nuskuręs bedarbis, našlaitis – ir jis gauna paspirtį. Liudo Butkevičiaus butas buvo tapęs lyg koku labdaros centru, lyg neturtingų moksleivių ir studentų prieglauda.

Pulkininkas mylėjo visa, kas teisinga, gera ir gražu. Jis visą gyvenimą ieškojo tiesos, kovojo už ją ir kentėjo. Karjera jo nesugadino ir spauda jo nepalaužė – liko ištikimas tiesos idealams, negailėtingas demagogams ir melagiams.

Jo gėrio idealas buvo artimo meilė, kuri puikiai derinasi su jo asmenybės bruožais ir suteikė jiems daugiau šviesos bei šilumos. Iš prigimties buvo linkęs į literatūrą ir meną.

Rašė „Vilniaus žiniose“, „Lietuvos ūkininke“ ir jo prieduose, „Viltyje“, „Lietuvo-

je“, „Karyje“, „Karde“ korespondencijas, straipsnius auklėjimo ir visuomenės reikalais, apysakas ir feljtonus.

Paliko nemažą pluoštą eilėraščių, kurie dėl vyraujančios ideologijos negalėjo pasirodyti, tačiau pakankamai bylojo apie autorių, kaip kilnios dvasios žmogų.

Senatvėje atsidėjo drožinėjimui. Meniška išdrožinėti kryželiai, rūpintojėliai liudija apie jo meninius gabumus, semiančius dvasios peną iš liaudies. Tai buvo tikraja to žodžio prasme lietuvių liaudies sūnus.

Bolševikiniuose kalėjimuose bei lageriuose ypatingai išryškėjo Liudo Butkevičiaus dvasinis turtingumas. Ir ten jis gyveno ne sau. Pats grumdamas su bado šmėkla, neužmiršo artimo. Matydamas kaip tirpsta išbadėjusio kalinio fizinės jėgos, dalijosi paskutiniu duonos gabalėliu. Jausdamas, kad jo tautietis pradeda nebeatlaikyti moralinių išbandymų, nesi-stengė jo barti, smerkti ar nuo jo šalintis, o priešingai – su tėviška meile imdavo nelaimingąjį globoti.“

Mirė 1963 metų spalio 25 dieną, palaidotas Kauno Petrašiūnų kapinėse.

1999 metų gegužės 19 dieną Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus aktu už pogrindinę rezistencinę veiklą po mirties apdovanotas Vyčio Kryžiaus 2-ojo laipsnio ordinu.

Vaikystė Prūsų pasienyje

Vištyčio parapijos knygose užfiksuotas įrašas, kad 1881 metų spalio 27 dieną (lapkričio 8 dieną pagal naująjį kalendorių) trečią valandą po vidurnakčio gimė berniukas.

Jo tėvas – mokytojas, 21 metų amžiaus, Vištyčio gyventojas. Motina – Ona Butkevičienė, iš Vizgirdų giminės, taip pat 21 metų amžiaus. Bažnyčioje registruojant gimimą dalyvavo tėvo ir motinos šeimininkai – 36 metų Ivanas Snopkovskis (kaimo klarnetistas Jonas Snapkauskas?) ir 50 metų Silvestras Aušra.

Vaiką krikštijant kunigas Liudvikas Adamovičius davė vaikui Liudviko vardą. Krikšto tėvais tapo Vištyčio klebonas Liudvikas Adamovičius ir Juzefa Račilova.

Visa Liudviko Butkevičiaus vaikystė praėjo Suvalkijoje. Gimtajame Vištytyje praleista vos 2-3 metai. Toliau šeima persikėlė į Gražiškius, kur mokytojas Augustinas Butkevičius gavo darbo vietą vietos mokykloje.

O jau sulaukus 11-12 metų, Liudas kartu su tėvais persikėlė į Alvitą, gražų ir romantišką miestelį, kuriame prabėgo jo vaikystė, prasidėjo jaunystė. Čia sutiko ir savo gyvenimo palydovę Janiną.

Pats pulkininkas Liudas Butkevičius (jau Stalino lageryje) apie gimimo faktą ir vaikystės klystkelius rašė taip:

Naujagimio atsiradimas šeimoje visada sutinkamas džiaugsmu, todėl manau, kad per daug nenusikalsiu aprašydamas šį įvykį kiek linksmesniu tonu.

Tūlas rusų rašytojas, neprisimenu – iš carų ar Tolstojų giminės – ironiškai perfrazuodamas ir liaudindamas padavimą apie pasaulio atsiradimą, išsireiškė taip: iš pradžios nebuvo nieko, buvo tik vienas Dievas, rusų kareivis ir kalvis Vakula (su-prantama – taip pat rusas).

Aš atėjęs į šią ašarų pakalnę, tų prieš-

pradinių būtybių buvimo ne tik kad nemačiau, bet net ir nejučiau. Tarsi jų visai ir nebuve.

Tiesa, aš nejučiau buvimo net savo Mamos, nors žinau, kad dažnai tryniau nosimi jos pašonę ir net surikdavau. Matomai buvau labai ir labai netobulas.

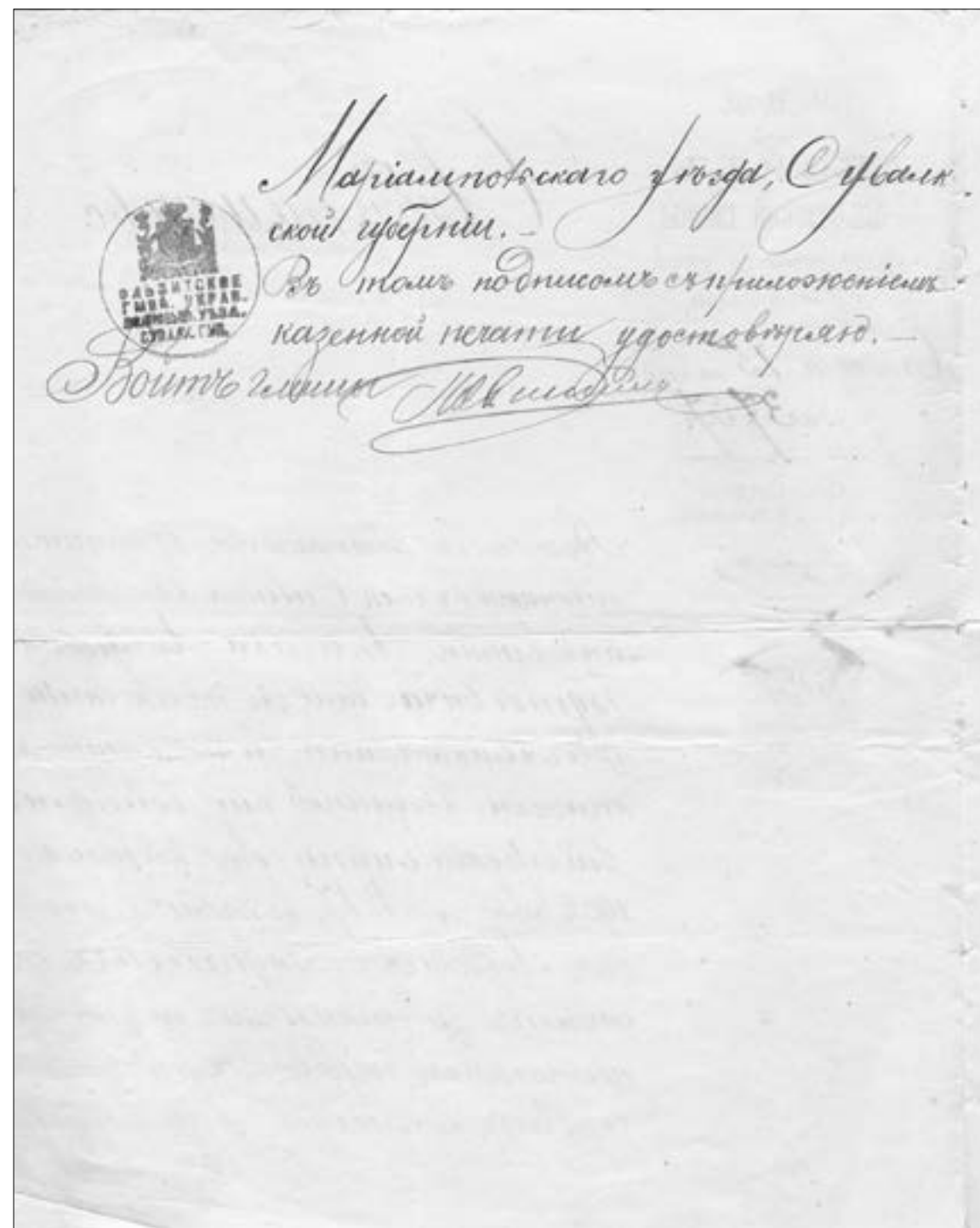
Aš net nesuvokiau, kad esu kažkokios Kėdainių apskrities, kurios tuo metu dar ir nebuvo, stambaus buožės sūnus, liau-

Liudvikas Butkevičius stojant į Veiverių mokytojų seminariją. 1899 metai. Šeimos archyvas.

Vienas pirmųjų oficialių Liudo Butkevičiaus gyvenimą liečiančių dokumentų. Vilkaviškio apskrities Alvito valsčiaus viršaitis išdavė šį patvirtinimą laikinai Alvite gyvenančiam Liudvikui Butkevičiui,

jog pagal jo pateiktą Veiveriuose išduotą pažymą, vaikiną nuolatinei gyvena Suvalkų gubernijos Marijampolės apskrities Veiverių valsčiuje bei kaime. 1902 metų spalio 15 d. Šeimos archyvas.

Jaunojo mokytojo sužadėtinė - Janina Kvietinskaitė iš Alvito (vestuvinė nuotrauka). 1905 m. Šeimos archyvas.

dies priešas, tarybinių žmonių ir net vaikų žudikas, banditas ir kitoks nusikaltėlis. Stačiai stebuklai, bet taip buvo.

Tai tiesa, nes tas žinias paskelbė Lietuvoje įsigalėjusi bolševikinė spauda su „Tiesa“ priešakyje. O kas nežino, kad bolševikinės spaudos paduodamos žinios yra precizuotos iki mažiausio krislelio.

Jos kondensuojamos tarybinių mokslininkų sugalvotame ir sukonstruotame „kreivame veidrodyje“, čia apšvarinamos nuo visko, kas nereikalinga, ir rodomos tokiam šviesos spindulyje, kuriame matai net nebūtus dalykus kaip realistiškiausią tikrovę.

Be šitų, kiek pavėluotų bolševikinės spaudos duomenų apie save, aš tik tiek žinočiau: gimęs Vilkaviškio apskrities Vištyčio miestelyje.

Tėvas – mokytojas. Abu tėvai kilę iš Vilkaviškio apskrities Paežerių valsčiaus, iš ne per daug pasiturinčių valstiečių šeimų

ir nė vienas iš jų nežinojęs, kad priklauso Kėdainių apskrities stambaus buožės giminei ar kad patys yra stambūs tos apskrities buožės. Tokie šykštūs buržuazinės dokumentacijos duomenys.

Kad yra Dievas, aš taip pat ilgai nežinojau. Jį arčiau pažinau daug vėliau negu savo mamą. Ir pažinau įvairių aiškinimų ir asmeninių patyrimų keliu.

Rusų kareivį pamačiau gana greitai po to, kai suvokiau, kad tėvas kaip ir mama priklauso man, ir kai pajutau norą, kad jis kai kada mane panešiotų. Tiesa, tai buvo ne vienas, o du kareiviai. Pirmasis turbūt suskubo įsigyti sūnų, kaip tėvas mane.

Jiedu, sėdėdami balnuose ant stambių, juodų arklių, plikais kardais žiauriai tašė nediduką ruda barzdele žmogų, – regis, Žaliauską. Krauju pasrūvęs žmogus krito ir kėlėsi, o jie kapojo ir kapojo, kol pastarasis netekęs sąmonės visai sudribo. Tas reginys taip paveikė mane, kad aš nesavu balsu klykdamas, nusiverčiau nuo kėdės, stovėjusios po langu.

Taip, tai buvo rusų kareivis. Kareivis, kuris tariamai buvo mokomas, kad parblokštas – jau ne priešas. O aš tą reginį daug daug kartų sapnavau. Tas vaikystės vaizdas lydėjo mane visą gyvenimą.

Su kalviu Vakula teko susidurti jau bolševikinės revoliucijos metu. Tuomet jis jau buvo metęs savo amatą ir įsikinkęs į politinę veiklą. Mitinguose iš tribūnų, mokyklose, bet kokiuose žmonių sambūriuose (jų buvo per akis) jis skelbė, kad jis yra tik vienas, be to – galingiausias, kad jokio Dievo ir jokios nuodėmės nėra.

„Грaбь негрaбленнoе“, – šaukė jis visur. Turbūt, tai buvo nusidėjęs angelas – Liuciferius. Jis pranoko ir biblijinius Kainą, Chamą, Judą. Savo dvasia jis ryškiai nuspalvino bolševikinę etiką, morale, net mokslą. Jis labai patiko mūsų renegatams, nes teisingo jų aistras. Bet ar jis buvo geras kalvis, to nepatyrčiau.

Aš netobulas, tačiau vis tik galiu pasigirti, kad mano menkysta nesukliudė man greta tų trijų legendinių asmenybių išžiūrėti ir ketvirtą – būtent taip pat rusą, kailių (taip jį vadindavo dėl jo amato) Nikitą. Jo buvimą pajutau ne iš bet kokių kūrybinių veiksmų. Jį užuodžiau iš kvapo.

Bet aš kiek nutolau nuo iškelto sau uždavinio. Juk aprašinėju savo atsiradimą.

Kaip tas įvyko, tikrai nežinau. Tiesa, senoji Gražulienė man papasakojo kažkokią istoriją apie garnių įpročius vaikus atnešdinėti, tačiau tas jos pasakojimas manęs lyg nelietė.

Aš jį kažkaip praleidau pro ausis. Nors kartą per jį sukėliau gana didelį triukšmą. Tai buvo Romanui Bukevičiui gimus.

Ir taip aš gimiau ne Kėdainių apskrityje, o Vištyčio miestelyje, mokyklos namuose, mokytojo šeimoje. Tai atsitiko 1881 metų spalio 28 dieną.

Tėvas tuomet dirbo vokiečių mokykloje mokytojo padėjėju. Nedidelė garbė, bet ką padarysi. Jis girdavosi, jog kartais net turėdavo pavaduoti liuteronų kantorijų (nors pats buvo katalikas). Mat kantoriais dažniausia būdavo vokiečių vaikams skirtų mokyklų mokytojai.

Kaip jis pavadavo kantorijų, pats Dievas nežino. Mano nuomone, jis turėjo seno ožio balsą, o klausos – nė truputėlio. O juk kantorius privalo ir pats giedoti, ir dar kitus pamokyti. O gal jis tai teigė, tik norėdamas pasigirti ar pasididžiuoti?

Vištytį, t.y. savo gimimo vietą, aš pažinau gal tik po kokių keleto metų po gimimo. Mat man gimus, tėvą netrukus iškėlė į Gražiškius, kur ir aš buvau nuvežtas dar vystyklusose.

Jau gerokai paūgėjęs vaikėzas pats savo jėgomis nubėgau pamatyti tą savo gyven-

Mokytojas Liudas Bukevičius savo vestuvių dieną. 1905 m. Šeimos archyvas.

Romantiškas Alvito ežeras ir miestelis buvo laiminga jaunai porai vieta. 1908 m. Šeimos archyvas.

mo vietą, apie kurią girdėjau daug pasakojimų. Likau sužavėtas miestelio grožio, kuris kilo iš didžiulio ežero, supančių kalvų ir kalvelių bei tamsaus miško – harmoningame gamtovaizdyje.

Carizmo laikais, vos pradėjęs mokytis pradžios mokykloje, gaudavau „delnines“ už tai, kad į savo draugus atsitiktinai prabildavau lietuviškai.

Tais laikais mačiau mokyklose ir kitose įstaigose carų „osvoboditelių“, „mirotvorcų“ ir kitokių portretus, net ikonas. Vilniuje mačiau Jekaterinos ir Muravjovo-koriko paminklus (nors pastebėsiu, kad paminkluose laikytasi tam tikro etiško saiko).

Virš įstaigų ir krautuvių bei įmonių durų mačiau vien rusų kalba parašytas iškabas, skelbimus, – nors gyventojai rusiškai skaityti daugiausia nemokėjo.

Sesuo Emilija Butkevičiūtė. 1901 m. Šeimos archyvas.

Dar nuo Pirmojo pasaulinio karo Rusijoje pasilikusi sesuo Stasė. 1960 m. Šeimos archyvas.

Mačiau daug žvaigždėtų ir nežvaigždėtų rusiškų ponų, bet tarp jų mūsiškių nepastebėjau. Visi tie ponai buvo mūsų gyvenimo vadovais, nors retas iš jų lietuvių kalbą vos suprato. Pilna visokių paminklų, iškabų ir vadovų yra ir dabar.

Štai prieš sėsdamas prie šito teksto lankiausi Birštone. Čia naujosios eros „rūpintojų“ – „хоть отваяю“. Jų kovingų pozų figūros su grėsme veriančiais žvilgsniais patraukė mano žvilgsnį.

„Muravjovščina“, – atsidusau ir pats to nepastebėdamas. „Muravjovščina“ visuose miestuose ir miesteliuose, keliuose ir pakelėse, parkuose ir skveruose. Jokio saiko nėra. Bet tarp jų – tik vienas-kitas paminklas naujos gadinės šventiesiems. Štai ką reiškia rusifikacija.

Dantis sukandęs, bet ne be sarkazmo, parašiau Krasnojarsko srityje dar tebeskurstančiam tūlam savo prieteliui, kad Birštone, tarp kitko, vis dėlto sutikau 5-6 asmenis, gražiai kalbančius lietuviškai.

Į šią pastabą prietelius iš Sibiro atrašė: „Там русский дух, там Русью пахнет“. Būtų geras motto kad ir šiam rašiniui.

Lietuvos inteligentijos kalvė Veiveriuose

Aš – Veiverių mokytojų seminarijos 1-ojo kurso mokinys. Tikrai šiandien jau negaliu pasakyti, kada tas įvyko – prieš pat Vėlykų atostogas ar prieš pereinamuosius egzaminus. Bet tikrai – 1899 metų pavasarį.

Buvo giedri, šilta, saulėta dienužė. Medžiai puošėsi žaliais blizgančiais sodriais lapais ir įvairiaspalviais žiedais. Paplentės griovių šlaitus ir jų patakių išminas baigė velenuoti kylanti viršun žolelė.

Pas mus – botanikos pamoka. Tai po visų „Zvai“, silpnai ir kitų pažymių lyg tiesioginė ekskursija į „Senio“ – taip mes vadinom mokytoją Žilinską – numylėtos Šešupės pakraščius. Jis gyvai mums vaizduoja dabartinius jos šlaitus, jos vingius ir įlankas, papievius ir pievas ir iš jų žydinčios augmenijos audžia nuostabaus grožio kilimus. Pašėšupiuose yra susitelkę visos augmenijos rūšys. Čia randi jų klasių, giminių, šeimų atstovus.

Girdim: čia žibutės, čia maurai, pataisūnai. Skamba botaniški pavadinimai: *vulgaris, ranunculus aerirannunculus bulbobus, joteris*. Kaip ten tose balose lyg sapnuos svajoja vandens lelija. Nebijo nei dėlių, nei karvių, nei varlių.

Štai „Senis“ krūpteli, lyg prisiminęs ką užmiršta, nervingai dirsteli į laikrodėlį ir – nutraukia pamoką. „Visi – į koridorių, ten aš jums...“ Bet pagaliau tik sumurma kažką neaiškaus ir duoda ženklą išeiti.

Jau vykdydamas įsaką, aš žvilgteliu į savo laikrodėlį. Matau – lyg mane sekdamį tą patį daro ir kiti mano draugai. Be penkių minučių vienuoliktą valandą.

Kas čia bus? Kas toliau? „Senis“ žengia iš paskos. Ir vos tik jis peržengia slenksčių ir praviras duris, kurso patalpose it perkūnas trenkia. Pyška lūžta suolai, katedra, šturpia dreba grindys net koridoriuje. Na kas dabar čia?

O tai nuo apipuvusių balkių, o dalinai ir

Liudas Butkevičius Veiverių seminarijos absolventas. 1902 m. Šeimos archyvas.

su jais smuko žemyn sunkios tinko lubos. Jos visu savo svoriu žnektelėjo ant visko, virš ko kabojo.

Pastirome, sustingome. Per sąmonę ir sielą slinko ir šurpas, ir pavojaus grąsa, ir laimės džiaugsmas, ir čia jau gimęs klausimas – kieno valia ir galia mes išgelbėti? Ar čia tik laimingas atsitiktinumas?

Nenoromis atsimena toks pat atsitiktinumas carizmo laikais. Dūmoje, posėdžių salėje, vyko kažkokie įnirtingi debatai. Įsitarščiausias deputatų frakcijos nesuranda visiems priimtino klausimo sprendimo. Staiga pirmininkas siūlo pertraukti debatus. Priimta, ir visi deputatai išgarma iš salės.

Ir štai – vos ją apleidžia pirmininkas, sunkios salės lubos, kaip anuomet mūsų seminarijos patalpose, krenta nuo papuvusių balkių. Laužas triuškina baldus, bet niekas iš žmonių nenukenčia.

Ir vėl klausimas – iš kur tas gelbėjimo refleksų pasireiškimas? Ar vėl tik toks stačiai pseudosąmoningas atsitiktinumas?

Seniausia lietuviška mokytojų seminarija

1866 metų spalio 2 dieną Veiverių bažnytkaimyje, buvusiuose pašto stoties rūmuose, įkurti pedagoginiai kursai, kurie 1872 metais pavadinti mokytojų seminarija.

Tai buvo padaryta remiantis Rusijos caro Aleksandro II raštu „Устав педагогических курсов для литовского населения в Царстве Польском“.

Carinės vyriausybės tikslas buvo izoliuoti Šiaurės Vakarų kraštą nuo lenkų įtakos ir kuo greičiau jį surusinti. Todėl 1872-1905 metais seminarijoje ir moksleivių bendrabučiuose uždrausta lietuviškai kalbėtis. Pamokos buvo dėstomos rusų kalba.

Per 52 veiklos metus (iki 1915-ųjų) čia parengti ir išleisti mokytojai 1,025 mokytojai, iš kurių – 997 lietuviai.

1915 metų vasarą, artėjant frontui prie Vilkaviškio, seminarija persikėlė į Vilnių, vėliau į Velikiję Soročincų (Poltavos gubernija) ir pagaliau į Riasnoje Achtirskoje miestelį (Charkovo gubernija). 1918 metų kovo 1 dieną seminarija išleido paskutinę laidą.

Prasigyvenusių Sūduvos krašto ūkininkų vaikai visada siekė mokslų, nes tai garantavo dvasinį ir ekonominį pajėgumą. Kam buvo neįkandami Varšuvos, Peterburgo ir Maskvos universitetai, vaikus leido į Veiverių mokytojų seminariją.

XIX amžiaus antroje pusėje iš tuometinės Suvalkų gubernijos buvo daugiau inteligentų negu iš kitų Lietuvos kraštų.

Veiverių mokytojų seminarija buvo trimetė. Į pirmą kursą priimdavo 15-mečius jaunuolius, turinčius dviklasės mokyklos baigimo pažymėjimus. Iš viso seminarijoje vienu metu mokėsi 90 žmonių.

Buvo dėstoma tikyba, pedagogika, rusų, lietuvių kalbos, istorija, matematika, gamta ir geografija, dailyraštis, braižyba, muzika ir gimnastika.

Paradoksalu tai, kad rusinimo tikslams ugdomi seminarijos auklėtiniai tapo lietuviškos mokyklos, vadovėlių kūrėjais ir pasiaukojamai gynė Lietuvos laisvę, katalikybę.

Veiverių mokytojų seminarija buvo svarbi visai Lietuvai. Nemaža dalis jos auklėtinių buvo pradinių klasių mokytojai, o kiti tapo žymiais visuomenės veikėjais: operos solistas A. Kučingis, vienas teatro kūrėjų P. Kuber-

tavičius, dailininkas A. Žmuizdinavičius, žemės ūkio ministras M. Krupavičius, profesorius Pr. Dovydaitis, vidaus reikalų ministras K. Skučas, teisingumo ministras A. Žilinskas, diplomatai M. Bagdonas, Vl. Sidzikauskas.

Veiveriečiai, baigę Rusijoje karo mokyklas, tapo garsiais karininkais ir kovojo frontuose su bermontininkais, bolševikais, lenkais: būsimasis generolas K. Sprangauskas, žuvę karininkai V. Gvildys, J. Kuklierius, K. Ramanauskas, Pr. Gudynas.

Seminarijoje mokėsi poetas-vertėjas Petras Arminas – Trupinėlis, rašytojas K. Sakalauskas Vanagėlis, įvairių vadovėlių autoriai – P. Bendorius, J. Damijonaitis, J. Geniušas, A. Jakučionis, St. Matjošaitis, V. Palukaitis, Meč. Vasiliauskas, J. Vokietaitis, J. Žiugžda.

Daug veiveriečių prisidėjo ir prie krašto muzikinio švietimo. V. Bacevičius ir K. Lekeckas harmonizuodavo liaudies dainas, J. Strimaitis propagavo kanklių muziką, veiveriečiai organizavo choras, styginius kvartetus, rašė teoriniais ugdymo klausimais.

Seminaristai privalėjo išmokyti groti smuiku. Jau 1872 metais veikė choras, nepilnas simfoninis orkestras, kuris grojo ištraukas iš operų, maršus, šokius. 1880 metais pastatyta estrada. Choras ir orkestras buvo plačiai žinomas: koncertuodavo Kaune, Marijampolėje, Kybartuose ir kitur.

Seminarijoje buvo gyva tautinė dvasia. Veikė nelegalus mokinių ratelis, leidžiamas lietuviškas laikraštėlis „Laimės valandos“, buvo skaitoma ir platinama „Aušra“, „Varpas“, „Apžvalga“, „Tėvynės sargas“ bei kita draudžiama spauda.

Seminaristai slapta parsigabendavo spaudą iš Pilviškių, Kazlų Rūdos, Skriaudžių, Žiūrių – Gudelių. Vykdavo kratos, laiškų cenzūra.

Daugelis mokinių nukentėjo, daug knygų ir laikraščių buvo sudeginta ant laužo.

Spaudos ir lietuviško žodžio draudimo laikais teko dirbti pasiaukojančiam lietuviui Tomui Ferdinandui Žilinskui (1840-1925). Jis be pertraukos seminarijoje išdirbo 37-erius metus (1866-1903) ir parengė virš 700 mokytojų.

Ar čia tikros sąmonės ir valios nėra? O jeigu yra valia, tai kieno ji?

Jeigu jau nuklydau į carizmo laikus, tai leisiu sau priminti nepaprastą išsigelbėjimo atvejį su caro Aleksandro III šeima Borkų geležinkelio stotyje. Čia teroristai, kėsindamiesi nužudyti carą, susprogdino visą traukinį, bet vienintelis caro užimtas vagonas liko sveikas ir jame niekas nenukentėjo.

Oficialiai nuotykis buvo taip įvertintas: „Чудесное избавление семьи государя Императора Александра Александровича от грозившей смертельной опасности при злоумышленном крушении поезда на станции Борку“. Su tokiu prieraišu paplito ir įvykį vaizduoją paveikslai, o visų tikybų maldyklose buvo laikomos padėkos pamaldos. Bet kas buvo tikrovėje? Ar irgi tik aklas laimingas atsitikimas?

1914 metais mes, Kauno tvirtovės 3-osios karo ligoninės kariai, maudėmės pirtyje dabartinių Daukanto ir Donelaičio gatvių sankryžoje, kampe iš Donelaičio pusės. Dabar ten paprasti gyvenamieji na-

mai. Beje, vienas pastato kambarys anuo metu suvaidino istorinį vaidmenį: jame vykdavo kompartijos narių susirinkimai.

Pirties kieme stūksojo mažas medinis namukas, kuriame gyveno, regis, vieno iš pirties nuolatinių darbininkų šeima.

Štai mums besimaudant, virš Kauno pasirodė pirmasis vokiečių cepelinas. Jis išmetė bombas, iš kurių viena sprogo pirties kieme prie pat namuko. Šeimininkas – pirtyje, o šeimininkė kažką dirba kieme. Viduje – lopšyje miegantis kūdikis.

Nuo bombos sprogo namuko stogo dalis išlėkė į viršų. Griuvėsiai, krisdami atgal, pralaužė lubas. Kas atsitiko su miegančiu vaiku?

„O Jėzau Marija! O Jėzau Marija! – šaukė, netekdama sąmonės, motina. – Mano vaikelis! Mano vaikelis...“

O su vaiku nieko ypatingo neatsitiko – jis tik išgąsdintas ir verkia. Mat lopšys stovėjo prie sienos. Oro bangos išverstos durys užkrito ant lopšio, bet taip, kad viršutiniu galu atsirėmė į sieną ir lopšeli apgaubė lyg stogu. Visos nuolaužos jomis

Veiverių mokytojų seminarijos 1902 metų laida (21 absolventas) su dėstytojais. Liudas Butkevičius - ketvirtos eilės centre. Antros eilės centre sėdi seminarijos įkūrėjas Tomas Ferdinandas Žilinskas. 1902 m. Šeimos archyvas.

nušliaužė žemyn ir nė vienas gabaliukas į lopšį nepateko.

Vaikas buvo išneštas gyvas ir sveikas. Sutapimas?

Aš – Vilniaus Lukiškių kalėjime. Toje pat kameroje su manimi laikomas ir kadaise buvusios Vilniaus gubernijos ar apygardos inžinieriaus-architekto sūnus (užmušk, bet pavardės jau nebeatmenu). Architektas buvo savotiška miesto įžymybė, pastatęs kelias įžymias miesto bažnyčias, ne vieną pastatą, laikytą architektūros meno paminklais. Tarp tų pastatų buvo ir Lukiškių kalėjimas. Likimo broliai kalėjime iš jo pasišaipydavo – esą, ir savęs neužmiršo, sau kamerą įsirengė.

Mat architektas buvo išgarsėjęs ir kaip revoliucionierius-maištininkas, 1905 metų revoliucinio bruzdėjimo aktyvus dalyvis. Nežinau, kiek tame tiesos, bet buvo sakoma, kad architektas vėliau tapęs ir vienu pirmųjų kalėjimo kalinių – taigi, pats patyręs savo kūrinio malonumus. Tas, žinoma, būtų teisinga. Tuo tarpu mūsų grupė buvo išsinešėjusi, kad sėdime toje pat architekto pirmojoje kameroje.

Tai štai ką tas draugas mums papasakojo apie savo nuotykius:

Po Lenkijos nepriklausomybės paskelbimo 1918-aisiais jis su šeima iš Maskvos grįžo į gimtąjį Vilnių, kur tikėjosi rasti darbą ir duonos – juolab čia turėjo iš mokslo laikų neblogai įsikūrusių ir net įtakingų draugų. Kai kurie iš tiesų ne tik nuoširdžiai sutiko, bet ir parėmė – net materialiai ar savo rekomendacijomis.

Bet darbo jis niekaip negavo. Tarnybos negalėjo gauti ne tik Vilniuje, bet ir kitur Lenkijoje. Vienur jam mandagiai siūlė palūkėti, kitur skambėjo atsakymas: „Šiuo metu Tamsto prašymas dėl tarnybos negali būti patenkintas“.

Taip bėgo dienos, skurdas didėjo, gyvenimas darėsi vis niūresnis. Štai ir atėjo Šv. Vėlykos. Gatvėse ir turgavietėse žmonės knibždėte knibžda, ypač moterys. Jos rūpinosi puošniais stalais ir skaniais valgiais, o pas juos šeimoje – ašaros. Žmona slapčiomis verkė, o šeimininkas mato, kad išeities nėra. Galima būtų kreiptis į draugus ir prašyti pinigų. Ne, tas virš savigarbos ir virš jėgų. Ir tada žmogaus galvoje gimė ir ėmė tvirtėti idėja – nusižudyti. Galop taip ir apsisprendė – skandintis.

Didžiojo penktadienio ryte šeimininkas atsisveikino su šeima. Žmoną įspėjo nesi rūpinti ir nesijaudinti, jeigu ilgokai negrįžtų, o kartais ir nakvynės nepareitų. Taip, esą, gali susiklostyti reikalai, bet Vėlykoms viskas bus gerai.

Taip ir išvyko tvirtai nusprendęs pasiekti Nerį ir pulti į vandenį – bet ten, kur pagalba tikrai neatskubėtų.

Reikėjo praeiti Aušros Vartus, o čia kaip tik tuo metu rinkosi maldininkai, kad procesijoje eitų į tradicines pamaldas Verkiuose. Vyras taip ir neapsižiūrėjo, kaip įsijungė į tą procesiją ir su žmonių minia atsідūrė Verkiuose. Čia išbuvo visą pamaldų laiką ir gerokai sušalęs paryčiais grįžo atgal į Aušros Vartus. Maldininkai čia paskutinį kartą pasimeldė ir išsiskirstė. O vyras gatvės dešiniu šaligatviu nužingsniavo upės link, kad įvykdytų savo užmačias.

Gatvė baigėsi restoranu, kurį mylėjo visokie naktibalδος ir padaužos. Ir čia jis pamatė, kad iš restorano išeina trys vėjo siūbuojami prietėliai ir eina prie čia pat stovinčio vežiko. Prie jo dar ilgokai ginčijosi, krapštinėjosi, kol pagaliau nuvažiavo. Mūsų vyrui reikėjo praeiti būtent tą vietą. Ir čia jo žvilgsnis krito į patvorį, kur visai neseniai stovėjo apkaušęs restorano svečias. O čia – kažkoks margaspalvis poieriukas. Pakėlęs išvyniojo ir pasijuto, lyg degantis liepsnose, smilkinius lyg kūjais ėmė daužyti – 200 zlotų banknotas. O tais laikais 200 zlotų buvo vidutinio valdininko mėnesinė alga. Tai tie padaužos pamatė.

Dabar jau ir žudytis nereikia. Pas „Žoržą“, greičiau į „Žoržo“ svetainę (kaip atrodė, kalbama apie Jurgio viešbučio restoraną, dabar Gedimino prospekte – Red.).

O juk pinigai svetimi – dingtelėjo mintis. Bet nieko, apie radinį paskelbsiu po Vėlykų, nusprendė. Kaip žadėjo, vyras kad ir pavėlavęs parvažiavo namo.

Jis mums kameroje ilgai aiškino, kad šis doras apsisprendimas jam padėjęs. Juk tikras stebuklas, kad ketvirtą ar penktą dieną po Vėlykų jis gavo paskyrimą dirbti Lietuvos Brastos (Brest-Litovsko) vaivadijos plentų valdybos viršininku. Gavo ne tik paskyrimą, bet ir gausius kelionpinigius vykimui į naujos tarnybos vietą. Iš tų pinigų ir atsitiesė su žmogumi, kurio pinigų dalį jau buvo spėjęs išleisti.

Veiverių mokytojų seminarijos orkestras. Nuotrauka daryta likus penkeriems metams, kol Liudvikas Butkevičius įstojo į seminariją. 1894 m. Nuotrauka iš interneto.

Mes, virš 60 kalinių, buvome perkeliami iš Kuktun-Kulo lagerio į Kara-Baso skirstymo punktą. Atstumas tarp šių vietovių – vos 50 kilometrų. Keliaujame rogemis, kuriose sugrūsta net po dešimt žmonių – kaip silkės bačkoje, nei pajudėti, nei pasiversti. O čia kaip tyčia šaltis spaudžia it replėmis. O ir temperatūra siekia 40 laipsnių. Šalčio, žinoma.

Tiesa, kai kurie kelio ruožai veda per druskingas dirvas. Tie kelio tarpai pliki: nėra nei sniego, nei ledo. Tokių vietų – apstu. Tose vietose arkliai vos vos velka roges, eina tik žingsniu. Tas uždelsia kelionę.

Be to, kad ir mes neiššaltume savo „kupertose“ (aprengti mes daugiausia tik „vėjo žiponais“), palydovai kartais traukia mus iš rogių ir po 5-6 kilometrus verčia žingsniuoti pėstute vilkstinėje paskui gurguolę. Suprantama, ir ši aplinkybė žygio netrumpina, greičiau – atvirksčiai. Todėl iš vietos išvykome apie 12 valandą dienos, o paskirties būstinę pasiekėme apie 2-3 valandą po vidurnakčio.

Nakvynei pasiuntė į pusiau žeminį baraką. Žinoma, niekas iš anksto nepasirūpino jo apšildymu. O mes tiek buvome privargę, kad daugumoje vos peržengę slenkstį, griuvome ant grindų, neturėdami jėgų net užlipti ant narų. Nebeatmenu,

ar atsirado kas pajėgesnis, galįs pakurti kronis ir ar kas jas apskritai kūreno.

Tiesa, komendantas paskelbė, kad signalas keltis „Подъем!“ mūsų nelies ir būsime pažadinti vėliau. Iš karto užmigome kaip užmušti.

Bet pažadų niekas nepildė. Kaip nustebo, dar apytamsoje išgirdę garsų šauksmą – „Вставай, на проверку с вещами“ ir barake išvydę būrį mus bepurtančių prižiūrėtojų: „Торопись, одевайся и марш на площадь“. Po 4-5 minučių buvome išrikiuoti priešais baraką, kur prasidėjo mūsų dokumentų, daiktų ir pinigų tikrinimas. Bet vos iššaukė pirmą žmogų, kai pasigirdo traškesys ir trenksmas. Barako (kuriam mes ką tik saldžiai miegojome) stogas staiga sėdo ant lubų, o paskui su triukšmu įsmuko į barako vidų. Visas pastatas akimirksniu virto griuvėsių krūva.

Iš žmonių nukentėjo tik vienas. Tai buvo kiek ilgiau barake užtrukęs prižiūrėtojas. Jam, jau einančiam pro duris, lentgalis ar šiaip pagaly galu smogė per petį ir sutrupino raktikaulį. Tik vienas šiek tiek nukentėjo, o kiek galėjo būti išauk.

Kieno ranka, nepaisydama nenoro išieiti, privertė skubiai apleisti baraką?

Ir vėl – ar tai tik laiku įvykęs sutapimas?

Veiverių mokytojų seminarijos rūmai prieš pusę amžiaus. 1962 metai. Liudo Butkevičiaus šeimos archyvas.

Kita istorija jau Sibiro darbo stovykloje. Vieną pavakarį 3-4 moterys buvo pasiūtotos miškan atnešti kuro. Jos turi nukirsti pušį, supjaustyti kamieną į gabalus ir partempti į stovyklą.

Taigi, moterys besišnekučiuodamos dirba – režia skerspjuve medžio kamieną ir prie įpjovos kirviu kapoja medį. Priešais jas stūkso sniege paskendusiu šakų krūva – kokių daug kur pasitaiko. Staiga viena iš bedirbančių moterų persigandusiu balsu sušuko: „Žiūrėkite, krūva juda“. Kitos pjovikės žvilgtelėjo, bet nieko nesupratusių, toliau juokaudamos tęsė darbą. Tačiau greitai jau ir kita ėmė rėkti: „O krūva tai kyla ir šliaužia“. Tą pagaliau suprato ir kitos pjovėjos. Visas apėmė baimė – tais įrankiais neapsiginsi, ir siaube jos glaudėsi viena prie kitos. Jos matė, kaip baisi krūva ėmė skėstis.

Ir tuo metu jų pakirstas medis suvirpo, sudrebėjo per visą kamieną iki pat viršūnių, ir tratėdamas lūžtančiomis šakomis, vis didindamas griuvimo greitį, driokstelėjo viršūne it žaibu per tą atgyjančią šakų

krūvą. Šiurpus ir baisus riksmas atsakė į tą griūvančio medžio kirtį. Akimirka – ir viskas nutilo.

Bet moterys jau nieko nebegirdėjo. Jos bėgo – kad tik greičiau iš to miško, kad tik toliau nuo nelaimės.

Kaip tik tuo metu pro kuro paruošų vietą į stovyklą grįžo vyrų darbininkų būrys. Moterys pamiškėje papasakojo, kas atsitiko. Vyrai drąsiai patraukė į nurodytą vietą. Ten jau viskas ramu ir tyku. Guli išversta pušis, viršūne siekianti moteris išgasdinusią krūvą.

Vyrai atsargiai traukia iš jos šakas ir viskas darosi aišku: po krūva būta rudosios meškos žiemos guolio. Moterų keliamas triukšmas ją pažadino ir ji mėgino išlįsti. Moterų tikriausia nebūtų glosčiusi. Bet stora pušies šaka baisy smūgiu sulaužė galingam žvėriui sprandą. Moterims tikriausia iki gyvenimo pabaigos sapnavosi ta nelemtoji meška. Ir iki gyvenimo pabaigos turėjo šluostyti laimės ašaras.

Aš pats savo gyvenime stovėjau prie

duobės krašto ne mažiau 5-6 kartų. Visų tų nuotykių čia neaprašinėsiu. Tada jie atrodė baisūs, šiurpūs, mirtis atrodė neišvengiama. Buvo tokie atvejai, kad regis jau niekas manęs negalės apginti. Jau kiek kartų pastiręs, susikaupęs laukdavau tik paskutinio žodžio, paskutinės komandos „Пли!“ . O vis dėlto kažkas vietoje naikinančio įsaky-

mo vis pasakydavo galingą – Ne.

Nejaugi tai vis laimingi sutapimai?

Kalbėjau apie žmogiškosios gyvybės gelbėjimo atvejus, tačiau jie pasitaiko ir su gyvuliais. Tik jie daugiau vadovaujasi instinktais ir tai greičiau pajunta.

Štai esu kaime, vaikščioju po sodybos kiemą. Priešais – šuns būda, kurioje snau-

Būdamas mokytojo sūnūmi, Liudas Butkevičius susiejo savo ateitį su pedagogo profesija: čia jis - Veiverių mokytojų seminarijos antrojo kurso studentas. 1900 m. Liudo Butkevičiaus šeimos archyvas.

Veiveriai: epizodai iš L. B. prisiminimų

Veiverių kapinėse, koplyčios rūsyje, drauge su Burba (Juozas Burba, 1881–1921), laikėme atsivežtą literatūrą. Kartą rūsyje radome padėtus lašinius ir kumpį. Tai savo literatūrą išsinešiau, o lašinius palikau.

Veiverių klebonu buvo kunigas Dubauskas (Laurynas Dubauskas-Dubovskis, 1867-1913). Kartą kilo skandalas, nes jis prie altoriaus už kažkokį prasižengimą buvo apdaužytas pynučiu savo paties šeiminkės. Kilo triukšmas, ir kunigas 1899 metais po trejų metų darbo išėjo iš seminarijos. Ir niekas kitas nesutiko dėstyti tikybą rusų kalba.

Taip mūsų laida ir visos kitos liko tikybos neapmokytos. Net atestate iš tos disciplinos pažymys neįrašytas.

Prisimenu mažą „revoliuciją“, kai 1902 metų gegužės 6 dieną susitarę su klarinetistu Vosyliumi (gal Motiejus Vosylius 1869-1939), giedant caro himną, sukėlėm kakofoniją. Giesmininkai pasimetė ir himno giedojimas sustojo.

Tada gyvenom Kudirkienės bendrabutyje. Kai sužinojom, kad veš suimtus Kizelevičių ir Baltrušaitį (Kazys Kizelevičius gimęs 1879; Andrius Baltrušaitis, 1885-1906 žandarų nušautas – Red.), sujaudinti norėjome pulti žandarus su kastuvais.

Tik „Senis“ (seminarijos direktorius Tomas Ferdinandas Žilinskas) išsklaidė mūsų naivų ir neapgalvotą ryžtą. Žandariai ir mus pačius tardė – išlaikė 30 valandų pirmojo kurso patalpose.

Tomas Žilinskas „Senio“ pravarde buvo žinomas visoje Lietuvoje, ypač Sūduvoje. Jį taip išgarsino jo mokiniai – ir zanaovykai, ir kapsai, ir dzūkai. „Senis“ taip jį vadino net Margių siuvėjas Antanas, tarsi pasipiktinęs, kad „Senis“ sutikęs dėstyti lietuvių kalbą pagal „graždanka“ parašytą gramatiką.

„Senį“ pažino ir Augustavo mozūrai, ir net „крестьянин литовского происхождения“, rusai – Moržuchinas, Kuznecovas, Drozdovas.

„Na, Zambravičius, sakaži: „Juodas puodas“. „Juo-das puo-das“, – skiemenuoja

Zambravičius. Taip, tu lietuvis „Borvinkas“, – priduria pats Zambravičius. Iš esmės, gal tai ir buvo sumozūrėjęs lietuvis. Juk Zambrų turėjome ir turime.

Mes, kai „Senis“ kažkuo suerzintas ar šiaip netekęs ūpo, statydavo mums užtarnautus ir neužtarnautus dvejetukus, vadinome jį „Pirdskumi“. Tačiau šis pavadinimas už seminarijos vartų nosies ir neiškišdavo. Pirdskus – tik mūsų.

1939 metų rugpjūčio 26-27 dienomis rengėme veiveriečių suvažiavimą. Ta proga pamąščiau, kad į buvusią seminariją žiūrime tik kaip į veiklų caro politikos ir ypač rusinimo židinį. Todėl kaip to kio jo ir nekenčiame. Tiek nekenčiame, kad 1939-aisiais, minint seminarijos 75-metį Vokietaitis (garsus pedagogas ir chorvedys Antanas Vokietaitis, 1877-1950) net demonstratyviai atsisakė iškilmėse dalyvauti.

Savo atsiminimuose krapštomės tik seminarijos politinėse tendencijose, nekartą šališkai nušviesdami ir kraipydami faktus, ryškindami savo asmens ar kolektyvo kovingumo poziciją – savo požiūriu į uniformą, į atestatus, į pedagogų tarybos sekretoriatą. Tai politikos akiniai.

O realizmo akiniai tokie, kad 2 x 2 lygu keturiems. Ir tai bus pasakyta rusiškai, prancūziškai, lenkiškai ar lietuviškai – visvien keturi. Seminarijos programa buvo neplati, bet pozityvi. Ir tai, ko buvo mokoma, įdiegiama buvo gerai.

Svarbiausia tai buvo didžiulis kultūros centras, kokio neturėjo ir dideli miestai – net Vilnius, Kaunas, Marijampolė, Suvalkai. Imkime tik literatūrą, paišybą, muziką, chorus, sceną, muzikinius-vokalinius vakarus, vaidybą, šokius, vasaros estradą sode, sodą su augmenija, sodą-parką.

Veiverių seminarijos rezultatas – virtinė poetų, tapytojų, muzikų.

Jaunimą, žinoma, traukė liaudis (jos kova), ir jis veržiasi, aukojasi, dažnai neanalizuodamas savo užmojų racionalumo. O juk nori būti tikru mokytoju – tai žemės druska, pasiaukok. Kaip ir būti gydytoju, kuniga.

Liudas Butkevičius (sėdi centre) su savo kurso bičiuliais paskutiniiais metais baigiant Veiverių mokytojų seminariją. 1902 m. Vaclavo Zatorskio atelje Kaune. Šeimos archyvas.

Liudo Butkevičiaus kurso draugas Veiverių seminarijoje Antanas Židanavičius. Kartu baigė seminariją 1902 metais. Nuotrauka dedikuota 1901 metų birželio 7 d. Eugenijaus Liaudansko atelje Kaune.

džia Juodžkus, o už jos – tvartas, kurio stogą dengia šeimininkas. Vyras aukštybėse abiem kojomis atsispyręs į gana sunkią kartį. Staiga matau – šuo iššoka iš būdos

Mirusiems Lietuvos Klotėjams Savanoriams paminklo projektas Alvito kapinėse.

Patriotinis pašto atvirukas Alvite palaidotiems Lietuvos savanoriams pagerbti. Apie 1930 metus. Jono Palio rinkinys Kaune.

ir net atbulas, net cypdamas tolyn tempia grandinę, kuria pririštas prie būdos. Kas čia ji taip įgėlė? O tuo metu kartis išsprūsta iš po šeimininko kojų, krenta žemyn ir galu trenkia per patį šuns būdos vidurį. Tik ji jau tuščia, gyvulėlis lieka gyvas ir sveikas... Tai kas jam pasakė „Bėk“?

Papasakojau apie gyvybės gelbėjimo nuotykius. Bet būna, kai ir pasmektieji žūva. Patys kitus išsaugo, bet savęs – ne.

Štai dar anais nacionalizmo laikais Kaune stovėjo restoranas „Božegraika“. Jis taip buvo pavadintas, nes linksmąją užėigą įsteigė vargonininkas. Taigi restorano kieme, priešais stovinčio dviejų ar trijų aukštų namo pasienyje, ant betoninio takelio linksmi žaidė būrelis vaikų.

Staiga prie jų pasirodo kokių 17 metų mergina, kuri apibara vaikus ir liepia eiti žaisti prie atokesnės švaraus smėlio krūvos. Vaikai nenoromis persikraustė į naują vietą. O čia staiga iš kažkur kilo viesulas. Viršuje ėmė trinksėti vėjo blaškomi neužkabinti langai. Vieną gūsis taip trenkė į sieną, kad žemyn pažiuro stiklo purslai. Mergina pakėlė galvą pasižiūrėti, kas ten viršuje, o tuo metu aštrios šukės krisdamos susmigo jai į kaklą. Kaip tik į veną. Niekas nespėjo ateiti į pagalbą, kai mergina vietoje nukraujavo...

Mudu atostogaujame Alvite. Vietinis ežeras – puiki vieta žūklei. O bičiulis Jonas – aistringas meškeriojas. Rytmetį vos pradeda rausti dangus, jis su 3-4 meškerėmis ir krepšiu žuvims jau beldžia į mano miegamojo langą: „Kelkis, einam...“

Taip pat noriu tapti sėkmingu žveju ir šoku iš lovos. Meškeres ir visa kita esu pasirengęs iš vakaro. Visa tai – daugiau mano draugo malonumui, negu iš mano poreikio. Juo labiau, kad su meškere laimės neturiu. Žuvys tarsi nekęstų manęs. Ir iš tiesų, jeigu po 3-4 valandų pas Joną žuvies pilnas krepšys, ir dar prie šlaunies kataruoja jomis nunarstyta virvutė, tai mano laimikis – vos kelios gruzės ir lyg džiova sergančios kūdutės kuojos.

Nepadeda niekas – su Jonu ir vietomis keičiamės, ir meškerėmis. Jonas net savo rankomis sliekus ant mano meškerės kabina, o aš – ant jo.

Tremtis į Lenkijos užkampį

Kaip vėliau gyvenimas parodė, Liudas Butkevičius buvo gilus krikščioniško mąstymo ir moralės žmogus. Ypač lageriniu periodu jam daug teko bendrauti su drauge kalinčiais kunigais, tačiau į juos pulkininkas žiūrėjo daugiau kaip į kolegas nei dvasinio elgesio etalonus.

Nežinia kieno įtakoje po Veiverių mokytojų seminarijos baigimo Liudvikas Butkevičius nusprendė tęsti mokslus jau kitoje panašioje institucijoje – Seinų kunigų seminarijoje.

Išlikusiame jaunystės prisiminimų epizode Liudas plačiai aprašo, kaip jis įsivaizdavo kunigo Suvalkijoje misiją. Pirmiausia kaip Motiejus Valančius jios norėjo kovoti prieš kaimus apėmusį girtuokliavimą.

Viename iš epizodų jis net įsivaizdavo save sakantį pirmąjį pamokslą ta tema ir net ketino savo veiklą praplėsti ir iki tabako bei rūkymo pasmerkimo, kol nepastebėjo, kad tuo piktnaudžiauja ir jo parapijos klebonas, ir vikaras.

Savo apsisprendimą Liudas ilgokai slėpė nuo tėvų, tačiau po Veiverių diplomo gavimo pagaliau atsiskleidė motinai. Ir nors daugumos tuometinių Lietuvos motinų svajonė buvo turėti sūnų kunigą, šeimoje tuo neapsidžiaugė.

Tiesa, diskusijoje su motina, jis turėjo labai tvirtą argumentą – motina dar labiau už kunigystę bijojo turėti sūnų-karininką. Karo karjera Onai Butkevičienei atrodė pati nepatikimiausia, net atimanti sūnų.

Liudas iš pradžių tai išvelgė baime prieš naujas šeimos išlaidas: jau mokymasis Veiveriuose buvo nemaža našta tėvams ir broliams. Dar keleri metai Seinuose šeimai būtų buvę sunkiai pakeliami.

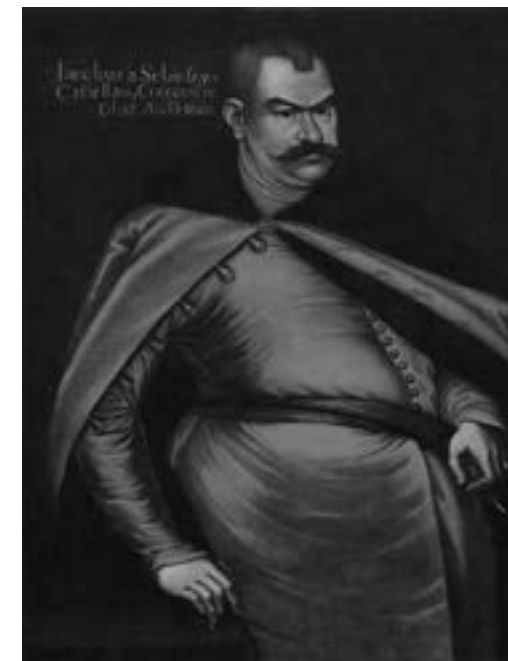
Tačiau iš prisipažinimo motinai Liudas supratęs, kad ji labiau laukė atvykstančios marčios nei sūnaus-kunigo. Vis dėlto sūnaus apsisprendimą motina toleravo ir į Seinus vykti leido.

Liudas aprašo linksmą vakarėlį, šokius sodyboje, į kuriuos buvo atvykęs ir Juozas Giedraitis (tuo metu – Seinų klierikas, o vėliau – artilerijos pulkininkas ir dviejų Vyties Kryžių kavalierius). Visos merginos, išgirdusios apie Liudo planus apsilankyti sutaną, buvo priblokštos.

O labiausiai pergyveno gražuolė Vanda, jau ėmusi dalintis Liudo širdį. Jai pirmajai Liudas papasakojo apie jį traukiantį dangiškąjį pašaukimą, tuo negrįžtamai atstumdamas savo pirmąją meilę.

Liudas vykti į Seinų seminariją turėjo papildomą argumentą – kaip rašo, tuo metu jos rektoriumi dirbo prelatas Jurgis Narjauskas (1876-1943), Liudo giminaitis, motinos Onos pusbrolis.

Pagal istorinius duomenis, Parausiuo-

XVIII amžiaus dvarininko Jokūbo Sobiešino portretas, primenantis, kad iš šių vietų buvo kilęs ir Lietuvos-Lenkijos karalius Jonas Sobieskis. Nuotrauka iš interneto.

Sobiešinas daug kuo buvo panašus į atsilikusius Lietuvos kaimus, bet lyginant su pažangos pasiekusia Suvalkija, jame buvo visai liūdna. 1905 m. Nuotrauka iš interneto.

Sobiešino miestelio gatvė - tipiško Lenkijos provincinio užkampio pavyzdys. 1907 m. Nuotrauka iš interneto.

Sobiešino plytinė. 1905 m. Nuotrauka iš interneto.

se (Vilkaviškio apskrityje) gimęs J. Narjauskas nebuvo rektorius, tačiau ką tik apgynęs doktoratą Romoje ir Fribūre, dėstė lietuvių kalbą Seinų seminarijoje ir buvo nepaprastai įtakingas.

Tačiau jaunasis prelatas, išgirdęs, kad klieriku nori tapti jau mokytojo diplomą turintis vyrukas, nebuvo optimistiškas. Jis tepaklausė vieno – ar jis turi tokiam darbui ir tokiam gyvenimui pašaukimą?

Atsakyti į tokį klausimą Liudas negalėjo. Besvarstydamas apsilankė seminaristams laikomose mišiose ir pamatė juodai apsirengusią merginą, nualpusią tiesiog mišijų metu. Netrukus sužinojo – taip sukrėsta ji buvo į seminariją išėjusio ir taip prarasto mylimojo.

Po mišijų Liudas jau nebesistebėjo, kad rektorius-prelatas Narjauskas pasiūlė vis dėlto vykti namo ir metelius-kitus pasvarstyti apie savo gyvenimo pašaukimą. O tam tuščiai laiko neleisti ir padirbėti pagal gautą profesiją.

Motina, išgirdusi apie savo pusbrolio prelato rekomendaciją, dėkingai meldėsi.

Tačiau, matyt, buvo ir daugiau priežasčių, dėl kurių Liudvikas dar kartą apsigalvojo ir apsisprendė tęsti mokytojo karjerą.

Pagal taisykles, seminaristai, gavusieji stipendijas, paskyrimo vietose turėjo atidirbti ketverius metus. Paskyrimus gaudavo į Suvalkų guberniją, o kiti – į Lenkiją. Tik vėliau lietuviams buvo leidžiama dirbti Kauno ir Vilniaus gubernijose.

Sakoma, kad veržimasis į lietuvių, konfliktavimai su caro valdžios atstovais bei Lietuvių mokytojų sąjungos propagavimas buvo priežastys, kodėl Liudas Butkevičius pirmąjį paskyrimą gavo pakankamai toli nuo gimtųjų namų.

Nereikia užmiršti, kad 1901 metais seminarijoje buvo išaiškintas slaptas ratelis, kuriam priklausė aštuoni trečiakursiai ir vienas antrakursis. Jam priklausė ne tik Liudvikas Butkevičius, bet ir būsimas Vytauto Didžiojo lietuvių bataliono Sibire karininkas Vytautas Kasakaitis. Ratelį globojo ir mokytojas Tomas Žilinskas.

Ratelio nariai skaitė „Naujienas“, „Varpą“, brolių Juškų „Dainas“, įvairias Prūsijoje spausdinamas lietuviškas brošiūras.

Paskyrimus į Lenkiją aiškino tuo, kad ten pradžios mokyklose mokytojais dirbo

Sobiešino dvaro ūkiniai pastatai XX amžiaus pradžioje. Nuotrauka iš interneto.

Sobiešino dvare įsikūrusi parduotuvė. 1910 m. Nuotrauka iš interneto.

Laiškais į tolimą Sobiešinę artimieji bandė palaikyti mokytojo Liudviko Butkevičiaus vienatvę. 1903 metų lapkričio 23 diena. Šeimos archyvas.

labai daug asmenų, neturinčių specialaus pedagoginio išsilavinimo. Kasmet į Lenkijos gubernijas buvo paskiriama po 6-8 „veiveriečius“. Tuo pat metu į lietuviškas Suvalkų gubernijos vietas buvo skiriami kitų tautybių mokytojai arba stačiatikybę priėmę lietuviai.

L. Butkevičiaus absolventų laidoje buvo 21 jaunas mokytojas, taigi, tremiamų į Lenkiją dalis sudarė iki pusės baigusiujų.

Su šiomis teisėmis jis 1902 metų lapkričio 1 dieną buvo priimtas dirbti į Garvolino apskrities Sobiešino mokyklą. Sedlecko gubernijos Mokyklų direkcijos viršininkas V. Kostinas atlyginimu jam buvo nustatė 300 rublių per metus.

Sobiešino pradžios mokykla turėjo vos vieną klasę. Ji buvo įkurta vos prieš šešerius metus, ir Liudui reikėjo keisti tokį pat, kaip jis jauną mokytoją, po seminarijos ati-

Iš Sobiešino į Vilkaviškio apskrities Alvito miestelį savo sužadėtinei Janinai Kvietinskaitei rašytas Liudo Butkevičiaus laiškas. 1904 metų sausio 24 diena. Šeimos archyvas.

dirbusį paskyrimo metus.

Sobiešinas šiandien – mažas lenkų miestelis Liublino vaivadijos šiaurinėje dalyje. Šiame slėnyje – garsios lenkų aristokratų Sobieskių giminė. Jų vardu pavadintas ir miestelis. O garsiausias šios giminės atstovas – tai Lietuvos ir Lenkijos karalius Jonas Sobieskis, išgarsėjęs tuo, kad sugebėjo smarkiai apkulti turkus prie Vienos.

Šiandien miestelyje yra net keturios

mokyklos, tačiau visos – nedidelės: pradžios mokyklą, gimnazija ir licėjus, o taip pat grafo Kajetono Kickio mokyklą, sudaranti visą mokymo kompleksą.

Miestelio informacijoje vietos ir užsienio turistams teigiama, kad seniausia yra pradžios mokykla, veikianti nuo 1927 metų. Taigi, nemažos Liudo Butkevičiaus pastangos pradėti čia mokytojo karjerą ir net nemažas darbas 1902-1907 metais mo-

kant rašto šio krašto lenkus tarsi lieka nepastebėtos.

Užtai teigiama, kad gimnazija ir licėjus veikia nuo 1944 metų balandžio 15-osios (kaip atrodo, kad tai data, kada į šį kraštą įžengė rusų kariuomenė).

Abi aukštesniosios mokyklos susispaudė į vieną pastatą, nepaisydamos to, kad skiriasi ne tik moksleivių amžius, bet ir interesai. O 1989-aisiais, ieškant lenkų mokykloms patriotinių vardų Sobiešino gimnazijai buvo suteiktas šiam miesteliui pavadinimą davusio Jono III Sobieskio vardas.

Kadangi kolegos iš žemės ūkio licėjaus lakesnės fantazijos neturėjo, tai išėjo taip, kad Jono III Sobieskio vardu buvo pavadinta dar ir ši mokykla.

Lankstinuke turistams, sakoma, kad Sobiešino mokyklų moksleiviai labai domisi savo krašto istorija. Bet vargu, ar jie yra girdėję apie „poną mokytoją“ Liudą Butkevičių.

Sobiešino miestelyje, kaip ir prieš šimtą metų vis dar nėra pašto. Jis tiek neišaugo. Paštas kaip ir tais laikais yra valsčiaus centre – Rycke.

Tikriausia pats išpūdingiausias pastatas miestelyje ir dabar, ir tada – dvaro rūmai. Jie buvo pastatyti 1830 metais ir priklausė grafui Kajetonui Kickiui. Jų architektas buvo Christianas Piotras Aigneris. Tačiau grafas 1878 metais numirė ir paliko nuosavybę iki gyvos galvos savo žmonai Sofijai

Vis dar atskirai - iš lenkiškojo Sobiešino į lietuvišką Alvitą Janinai Kvietinskaitei siųstas meilės laiškas. Tais metais jie pagaliau sukūrė šeimą. 1904 metų vasario 1 diena. Šeimos archyvas.

iš Maškovskių. O čia velionis grafas padarė gražų gestą – po grafienės mirties visas privalėjo būti panaudota žmonių socialinėms reikmėms.

Grafas Kickis buvo sumanęs įsteigti pavyzdinę fermą ir pajamas iš jos naudoti vaikų prieglaudai išlaikyti.

Kaip tik tą grafo rūmų virsmą socialinė nuosavybe ir turėjo stebėti Liudas Butkevičius.

Tačiau jis laiškuose į Lietuvą apie tai daugiausia tyli. Jis daugiau rašo į Alvitą apie savo nerūdyjančią meilę savo simpatingajai Janinai Kvietinskaitei.

Savo atsiminimų fragmentuose Liudas Butkevičius apie Sobiešinę rašo taip:

„Įsivaizduokite: mokykla – tikri griuvėsiai, tikras laužas. Aš – vienas, 160 įvairiu laiku sustojusių mokinių. Vakariniai kursai analfabetams. Paruošiamoji vaikų grupė į žemės ūkio mokyklą. Naujos mokyklos statyba ir vasaros darbai vietos žemdirbystės sąlygų tyrinėjimų stotyje.

Pridėkite entuziazmą, su kuriuo atvažiauvau, ir tada suprasite, kodėl Sobiešinė užmigdavau valgydamas. Mano laikas ten bėgo kaip pasiutęs traukinys. Todėl tie penkeri metai man praskriejo žaibo greičiu.

Per tuos metus net nesugebėjau apsidairyti ir patikrinti, ar atsirado tas prelado Narjausko klausas „gyvenimo pažinimas“. Ten aš negalėjau ir neturėjau kam pavesti savo darbū, negalėjau nuo jų ir atsitraukti.

Kas būtų su mokyklos statyba? Kas būtų su

Po vestuvių į Sobiešinę atsikėlė ir Janina. Jai, jau kaip Janinai Butkevičienei, adresuotas laiškas į Sobiešinę. 1905 metų spalio 8 diena. Šeimos archyvas.

Iš Sobiešino į Suvalkų gubernijos Alvito miestelį Liudui Butkevičiui atėjęs atvirlaiškis. 1904 metų rugsėjo 4 diena. Šeimos archyvas.

mano ir tik mano ruošiami vaikų grupė (iš kuriuos vėliau išaugo ir profesoriai, ir teisėjai, ir direktoriai, ir kunigai, ir mokytojai)? Tie buvę vaikai ligi šiol mane yra mini ir yra parodę man daug širdies.

Jeigu aš būčiau tuos vaikus atidavęs kam kitam, tai kam aš būčiau reikalingas? Gal aš čia tik įsivaizduoju savo misiją?

Sutinku, kad tai gal tik įsivaizdavimas, bet laikas bėgo ir gyvenimas darė savo. Kunigų seminarijos vizija negrįžtamai tolo. Mokyto-

jo darbo prasmė užgožė mano svajotą dvasinio pasišventimo auką. Žengiau į gyvenimą su auka – tik jau kitokia.

Viliojanti Seimų kunigų seminarijos šviesa užgeso. Taip likau Vandai ir sau melagis...”

O tuo metu Sobiešine iš tikrųjų atsirado viena pirmųjų Lenkijoje žemės ūkio stotis, kuri rūpinosi melioracija, sėklininkyste, naujausių technologijų diegimu. 1899 metais (vos treji metai iki į Sobiešinę atvyks mokytojas Liudas Butkevičius) miestelyje

Iš Radomo (Lenkijos Karalystė) į Sobiešino miestelį siųstas laiškas mokytojui Liudvikui Butkevičiui. 1906 metų balandžio 19 diena. Šeimos archyvas.

įsteigtą visuomeninę žemės ūkio kompanija, o rūmuose įsikūrė žemesnioji žemdirbystės mokykla.

Taigi, Liudas Butkevičius atvyko į miestelį, kuris iš visų jėgų bandė atsikratyti „gūdzios provincijos“ vardo. Reikia manyti, kad jam teko nemažai bendrauti su žemės ūkio mokyklos vedėju Stanislovu Domoslavskiu – kitų šviesuolių miestelyje daug nebuvo.

Matydamas tą Sobiešino „renesansą“,

mokytojas Liudas, savo laimei, nematė jo „dekadanso“. Karo metais Lenkiją okupavę naciai Sobiešino dvaro prūmus atidavė Hitlerjugendui, ir parko alėjomis su būgnais marširavo nacių pamaina. Po karo komunistinė valdžia stengėsi kuo greičiau užmiršti ir nacius, ir prieškarinę respubliką. Todėl 1951 metais ji nusprendė pertvarkyti rūmų vidų ir panaudoti pastatą kaip vaikų darželį ir sveikatos centrą. Keliasdešimt metų ramūnai ir tarnavo.

Iš Kybartų sesers Emilijos Liudvikui Butkevičiui siųstas laiškas į Sobiešinę. 1906 metų liepos 27 diena. Šeimos archyvas.

Tačiau po demokratinės revoliucijos Lenkijoje komunistiniai darželiai nustojo būti reikalingi, ir buvęs gražus pastatas, po kurį, svajodamas grįžti į tėvynę, vaikščiojo ir Liudas Butkevičius, šiandien nusiaubtas ir nuniokotas.

Perdaug neturint kuo pasigirti, gminos valdžia nors guodžiasi, kad pro Sobiešinę eina geri keliai – bent miestelis yra šalia europinio kelio Nr.17: Varšuva – Liublinas – Lvovas – Kijevas. Ta transporto arterija ir tada nors nestūmė jauno mokytojo į neveltį: bent jau palaikė viltį, rodė perspektyvą arba nors kryptį – kaip iš to užkampio pabėgti.

Liudas Butkevičius, 1902 metais atvykęs į Sobiešinę, turėjo rasti ir naują bažnyčią. Kaip tik tuo metu buvo nuspręsta įkurti miestelyje Šventojo Kryžiaus parapiją. Už dar likusius grafo Kickio pinigus 1883-1886 metais buvo pastatyta mūrinė bažnyčia. Parapijos centrą perkėlė iš Drazgovo.

Neatrodytų, kad jaunas mokytojas buvo aktyvus katalikas ir kasdien vaikščiojo į bažnyčią, tačiau tais laikais klebonas dažniausiai būdavo vienas šviesesnių miestelio žmonių, ir Liudas gal dėl to nesijautė toks vienišas.

O vienišystės, kaip atrodo, ėjo paskutiniai metai. Ilgokas mokytojui skirtas vasaros atostogas Liudas praleisdavo Alvite. Romantiškas ežeras, romantiškas mieste-

Į Sobiešino miestelį siųstas laiškas mokytojui Liudvikui Butkevičiui. 1906 metų gruodžio 10 diena. Šeimos archyvas.

lis. Reikia manyti, Liudui daug mielesnis už Sobiešinę.

To meto Liudo Butkevičiaus biografijoje įrašytas konfliktas su valdžia, suėmimas ir bene trys mėnesiai, praleisti caro kalėjime.

Aišku, kad prasižengimas buvęs politinio charakterio, susijęs su nacionaliniu judėjimu ar tiesiog nepasitenkinimu caro režimu, kuris po pralaimėto rusų-japonų

karo bandė prievarta smaugti bet kokį nepasitenkinimo ar protesto apsirėškimą.

Liudo Butkevičiaus nuteisimo ir sėdėjimo kalėjime detalės ligi šiol nežinomos. Galbūt, šio suėmimo byla kaip nors dar pavyks aptikti.

O tuo metu jauno mokytojo gyvenime įvyko didelis įvykis. Pagaliau su simpatinga Janina sumainyti žiedai, ir ji vyks-

Apleisti buvę Sobiešino dvaro rūmai šiomis dienomis. 2013 m. Nuotrauka iš interneto.

ta į Sobiešina, kad mokytojui taip toli nuotamam nebūtų liūdna.

Netrukus, 1906-aisiais, mokytojo buto lenkų miestelyje tylą pajvairino pirmagimės Marijos balselis.

Mokytojaudamas Lenkijoje, rašė lenkų bei rusų spaudoje: žurnaluose „Ognivo“, „Zaria“, „Ruskaja Škola“, „Viestnik Znanija“, pasirašydamas slapyvardžiais arba inicialais BL, Elbė, Tili, Tylus, Busokas, LB, Jaunimo mylėtojas, Nemo ir kitais. Slapyvardžiu „Elbė“ vėliau – Spasko lageryje jis pasirašinėjo po eilėraščių.

Tiek Lenkijoje, tiek Lietuvoje iki Pirmojo pasaulinio karo komplektavo ir šiuos, ir kitus leidinius, daug dėmesio skirdamas pedagogo psichologijai, naujų dėstymo būdų propagavimui

1905 metais Liudvikas Butkevičius už dalyvavimą mokytojų sąjungoje ir reikalavimą sutautinti (sulietuvinti) mokyklas, buvo nubaustas 3 mėnesiais kalėjimo ir atimtos mokytojo teisės.

Vėliau teisė mokytojauti buvo gražinta, ir Liudas Butkevičius toliau galėjo tęsti darbą Sobiešine.

Šios bylos aplinkybės ir tikslesnės detalės, deja, nėra žinomos. Tėra žinoma, kad jis buvo baudžiamas Sedlico vaivadijos gubernatoriaus nutarimu. Tačiau tikriau-

sia medžiagą tokiam mokytojo nubaudimui surinko caro žandarai Lietuvoje.

Pats Liudas Butkevičius apie nubaudimą ir sėdėjimą Sedlico kalėjime rašo tik 1956 metų rugpjūčio 9-osios laiške Pabaltijo kariniam prokurorui. Jis sako, kad tada buvo nubaustas kaip priklausęs mokytojų ir švietimo darbuotojų profsajungai (jos nariu buvo iki 1914 metų), o taip pat už tai, kad jis pasirašė deklaraciją, reikalavusią mokyklose įvesti mokymą gimtąja kalba.

Iš darbo Sobiešine Liudą Butkevičių atleidinėjo jo paties prašymu. Miestelio bendruomenei jau seniai jis buvo tapęs savu.

Savo privalomą paskyrimo po Veiverių seminarijos baigimo kadenciją jis jau buvo atidirbęs su kaupu.

Formaliai nuo 1907 metų rugsėjo 1 dienos Liudas Butkevičius jau galėjo dirbti Lietuvoje.

Juo labiau, kad ir Lietuvoje sąlygos buvo jau kitokios – draudimas lietuviškam raštui buvo panaikintas, atsirado daugiau laisvių, Lietuvos žmonės jau galėjo rinkti ir turėti savo atstovus imperijos Dūmoje.

Nuo gyvenimo svetur jaunas mokytojas jau buvo pavargęs. Tačiau Lietuvos pradžios mokykloje kaip ir anksčiau dauguma dalykų buvo mokoma rusų kalba...

Pradžios mokyklos mokytojas Žeimiuose

1907 metų spalio 1-ąją mokytojas Butkevičius jau sutiko naujoje darbo vietoje – jam leido persikelti į Lietuvą, ir Šiaurės Vakarų krašto caro administracija jam surado mažą mokyklėlę Ukmergės apskrities Jonavos valsčiuje. Tai buvo pradžios mokykla Žeimių miestelyje.

Liudas nuo pat pradžių norėjo dirbti Lietuvoje. Tačiau tuometinės pažiūros Veiverių mokytojų seminarijos suole, aktyvi lietuviška veikla penkeriems metams buvo nutolinusi jį nuo gimto krašto.

Dabar jau sąlygos keitėsi. Caro valdžia jau leido lietuvišką raidyną. Nustota žiauriai spausti katalikų bažnyčia. Atsirado galimybė rinkti caro imperijos parlamentą ir net turėti Rusijos Dūmoje kelis deputatus nuo Lietuvos.

Jauną mokytoją tai pakėlė lyg ant sparnų. Ne taip buvo svarbios ir atšiaurios są-

lygos, kurios sutiko jį Žeimių miestelyje.

Nors Liudo Butkevičiaus ištisinių ir pilnų atsiminimų nėra išlikę, taip atrodo jie atskiruose epizoduose aprašyti gyvenimo Žeimiuose fragmentai:

Žeimių mokykla ir mūsų butas

Mokykla nuosavos patalpos neturėjo. Ji buvo nuomojama iš karčėmninko Ickaus Šatso. Nors tas Ickus mus visus, o ypač mane ir mylėjo, jeigu aš anuo metu būčiau suvokęs, kiek sunkios žalos ir kančių teiks man ir visai mano šeimai tos mokyklai jo užleidžiamos patalpos, jas turbūt būčiau sudeginęs be jokio sąžinės graužimo.

Tai buvo užvažiuojamas namas, kuria me apsistodavę, valgydavę, o dažnai gal net ir nakvodavę tolimų kelionių žmonės. Tokia buvo to trobesio pirminė paskirtis. Į tą pastatą buvo galima ne tik įeiti, bet ir

Jau pagal prisiminimus Liudo Butkevičiaus ranka nupiešta Žeimių pradžios mokykla ir joje buvęs mokytojo butas. Šeimos archyvas.

Pradžios mokyklos mokytojas Liudas Butkevičius (dešinėje) pozuoja ant Žeimių vaistinės laiptų. Kas per bičiulis šalia - miestelio vaistininkas? 1911 m. Šeimos archyvas.

įvažiuoti, kas matomai ir buvo daroma keleiviams prirėkus pernakvoti.

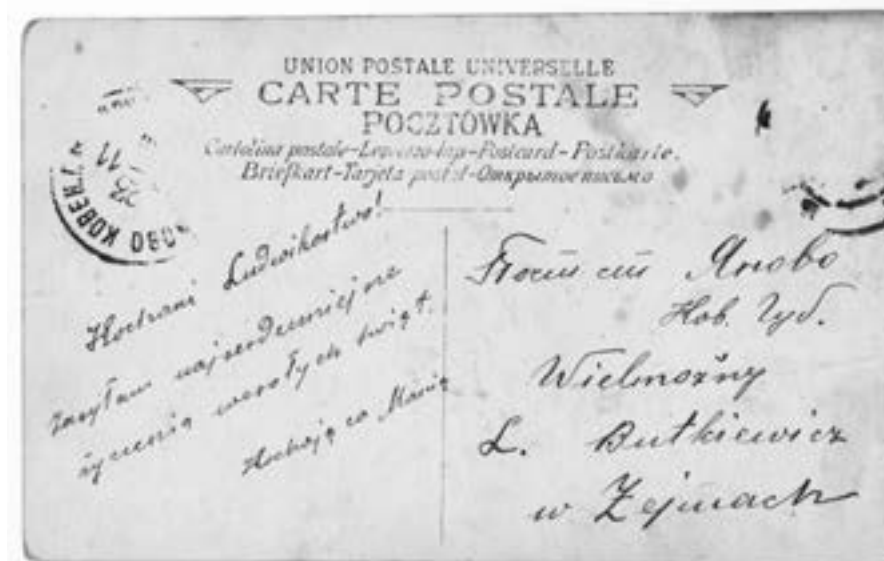
Namo rytų galo didelis kambarys buvo paverstas mokyklos patalpa. Įvažiuojamos pašūrės pusė – šiaurinė pusė, atitinkamai pertvarkyta su trimis kambariais atiteko mokytojui. Ar buvo ankšta? Mokyklos kambaryje ir priemenėje buvo išties erdvi.

Tačiau žiemą mokykla, o ypač mūsų butas buvo šalti kaip ledaunė. Mat namas buvo pastatytas ant kalnelio, prie pat jo šlaito. Jo akmeniniai pamatai iš vakarš pusės lygindamiesi su kalnelio viršumi, smuko giliai žemyn ir savo aukščiu prašoko medines pastato sienas.

Po mūsų namo galu, tai yra po mano butu, pamatų tarpe dengtas gana erdvas nei tai sandėlis, nei tai tvartas. Bent jau mūsų laikais ta patalpa buvo naudojama ir vienam, ir kitam tikslui.

Tarp tvarto lubų ir mano buto grindų buvo dvigubas lentų klotas, viduryje užpiltas akivaizdžiai per plonu spalių sluoksniu, kuris be to dar buvo žiurkių ir pelių sugrauztas ir išvalkiotas. To sandėlio (tvarto) durys buvo viengubos ir toli gražu nesandarios.

Pakakdavo papūsti vakarų vėjui, ir mūsų kambariuose langų užuolaidos, lovų užtiesalai ir net moterų sijonai bei prijuostės, lyg kokie vaiduokliai verčia priekin pilvus ir siaubingai supasi...

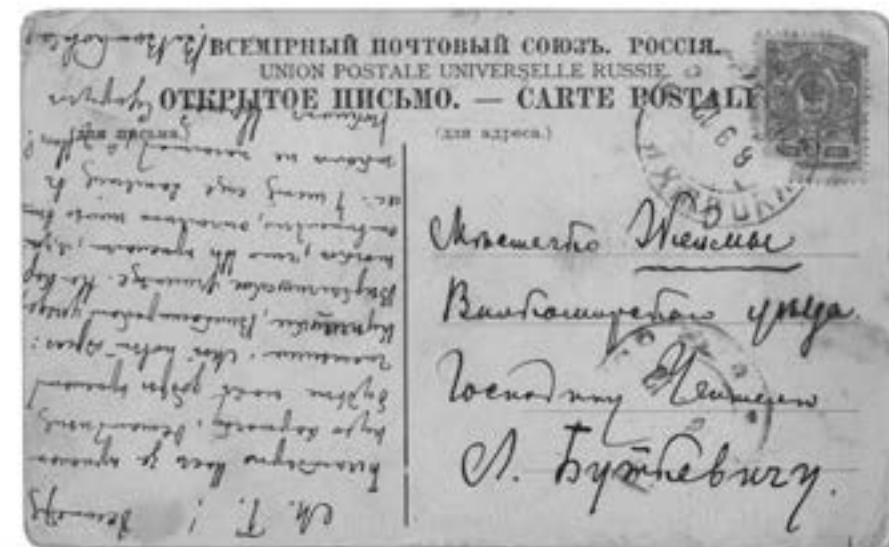
Per Jonavos paštą į Žeimus Liudui Butkevičiui siųstas sveikinimas su Vėlykų šventėmis. 1911 metų kovo 23 diena. Šeimos archyvas.

Ši Žeimių miestelio nuotrauka šiandien - jau istorinė. Juo labiau, kad centre pozuoja ir į Žeimių istoriją įėjęs mokytojas Liudas Butkevičius su visais trim savo vaikais. Dešinėje jo žmona (su ketvirtu kūdikiu ant rankų) ir nuomotas namelis. 1913 m. Šeimos archyvas.

Žeimių miestelio mokytojas Liudas Butkevičius su žmona Janina ir sūnumi Jonu, dukrelėmis Aldona ir Marija. Dešinėje - neatpažintas bičiulis iš to paties miestelio. 1912 m. Šeimos archyvas.

Į Žeimių mokyklą atsiųstas kartu besimokiusio V. Vitkovskio (Vitkausko?), ėmusio dirbti Virbalio mokykloje mokytoju, laiškas. 1912 metų rugsėjo 8 d. Šeimos archyvas.

Žeimiai pasižymėjo gražia gamta, ir Liudas Butkevičius (kairėje) dažnai vaikščiojo po apylinkes. Jo draugas dešinėje neatpažintas, bet šviesuolių buvo nedaug - vaistininkas, gydytojas? 1914 m. Šeimos archyvas.

Kortos, kaip ir sportas, išvykos į gamtą, buvo viena iš Žeimių miestelio inteligentų pramogų. Mokytojas Liudas Butkevičius - dešinėje. 1914 m. Šeimos archyvas.

Žemių pradžios mokyklos mokytojas Liudas Butkevičius (kairėje) su jaunesnioju broliu Broniumi ir tėvu Augustinu. 1913 m. Šeimos archyvas.

Nors jau 1914 metų liepos 17-ąją Liudvikui Butkevičiui aštuntą valandą ryto atnešė pranešimą apie mobilizaciją, pats karas į Žemių miestelį atėjo dar po metų.

Tik 1915 metų liepą Liudo Butkevičiaus šeima iš Žemių buvo evakuota. Caro valdžios įstaigoms buvo sudarytas pedantiškas sąrašas turto, kurį Žemiuose paliko evakuojama šeima.

Vienu iš didžiausių praradimų šeima laikė pasodintas bulves (dvi statinaitės, viso – 40 rublių nuostolio), motininė kiaulė (40 rublių), du paršeliai (po 10 rublių), didelis varinis katilas (16,20 rublio), varinis virdulys arbatai (10 rublių), virtuvės reikmenys už 25 rublių, ažuolinė lova (15 rublių, vaikiška lovelė (5 rubliai), žieminis paltas su karakulio apykakle (85 rubliai), rudeninis paltas (35 rubliai), panešiotą mokytojo uniformą (30 rublių), juodas kostiumas (35 rubliai), vasarinis kostiumas (25 rubliai), 15 porų drobinių marškinių (už 27 rublius), 26 paklodės (už 39 rublius).

Daug įdomesnė antrojo praradimų sąrašo dalis: elektros mašinėlė mokykliniams bandymams (50 rublių), 12 komplektų spalvotų diapozityvų liaudies švietimui su stebuklingu žibintu (120 rublių), prabangiai įrišta 5 tomų enciklopedija „Вселенная и человечество“ (55 rubliai), tokiais pat viršeliais „Образование“ (10 rublių), odiniais viršeliais „Человек и земля“, „История России“ (10 rublių), nuo 1906 iki 1913 metų surinkti žurnalo „Вестник знания“ komplektai – aštuoni tomai (64 rubliai), knygos „Новая этика“, „Женская гигиена и школа“, „Характер“ (6,80 rublio).

Visi evakuotos šeimos praradimai įvertinti 1,079 rubliais – tikrai nemaža tais laikais suma. Atitinkamą protokolą pasirašė Žemių mokyklos antrasis mokytojas Terentijus Leščiuikas ir iš Dotnuvos liaudies mokyklos atvykęs mokytojas Nikolajus Borovskis (Barauskas?).

Kam buvo skirtas šis aktas? Ar buvo už praradimus kaip nors kompensuota? Tas jau nėra žinoma.

Tačiau šis evakuotos šeimos prarasto turto sąrašas – nepaprastai vertingas istorinis dokumentas, labai ryškiai nutapantis Lietuvos kaimo mokytojo buitį labai konkrečiu istoriniu etapu.

Pradžios mokyklos mokytojas Liudas Butkevičius (dešinėje) su bičiuliu poilsio metu. 1914 metų pavasaris. Šeimos archyvas.

Съзиданъ въ школу.
 Пространствъ конче
 Школа і Морица

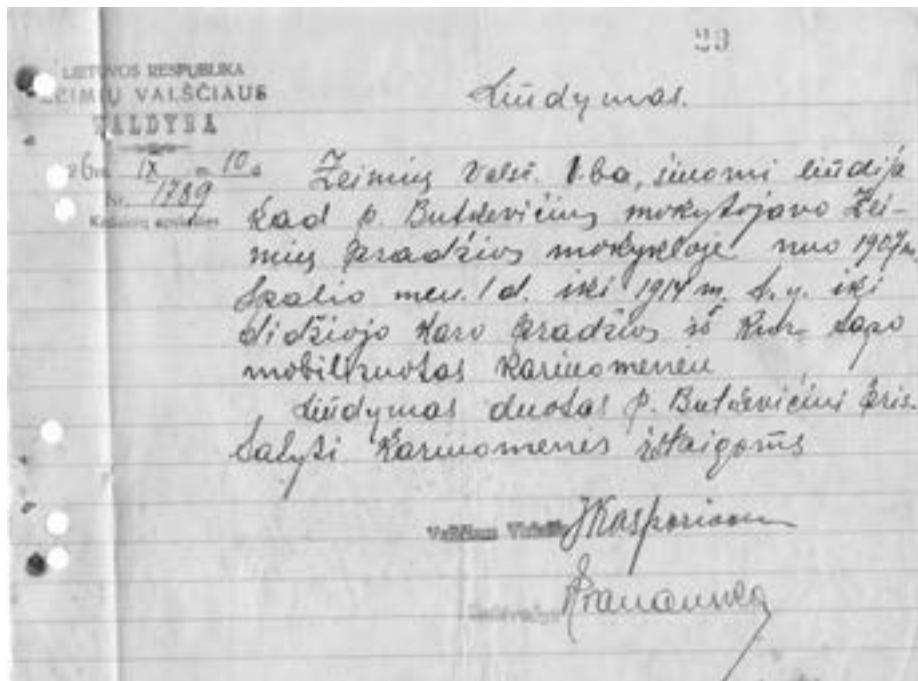
Iš Vilkaviškio į Žeimus
 Liudui Butkevičiui
 siųstas sveikinimas su
 1911 metų Vėlykomis.
 Tada paštas buvo
 greitesnis už šiandienį
 - adresatą pasiekė per
 vieną dieną. 1911 metų
 kovo 29 diena. Šeimos
 archyvas.

Žeimių miestelio mokytojo Liudo Butkevičiaus vaikai: trejų metų sūnus Jonas, dvejų metų dukrelė Aldutė ir šešerių metų dukra Marija. 1912 m. Šeimos archyvas.

Žeimių mokytojo Liudo Butkevičiaus šeima prie miestelio pradžios mokyklos. 1914 metų pavasaris. Šeimos archyvas.

Žeimių valsčiaus viršaičio išduota pažyma apie Liudo Butkevičiaus mokytojamą vietos mokykloje nuo 1907 metų spalio 1 dienos iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios. 1926 metų rugpjūčio 10 d. Šeimos archyvas.

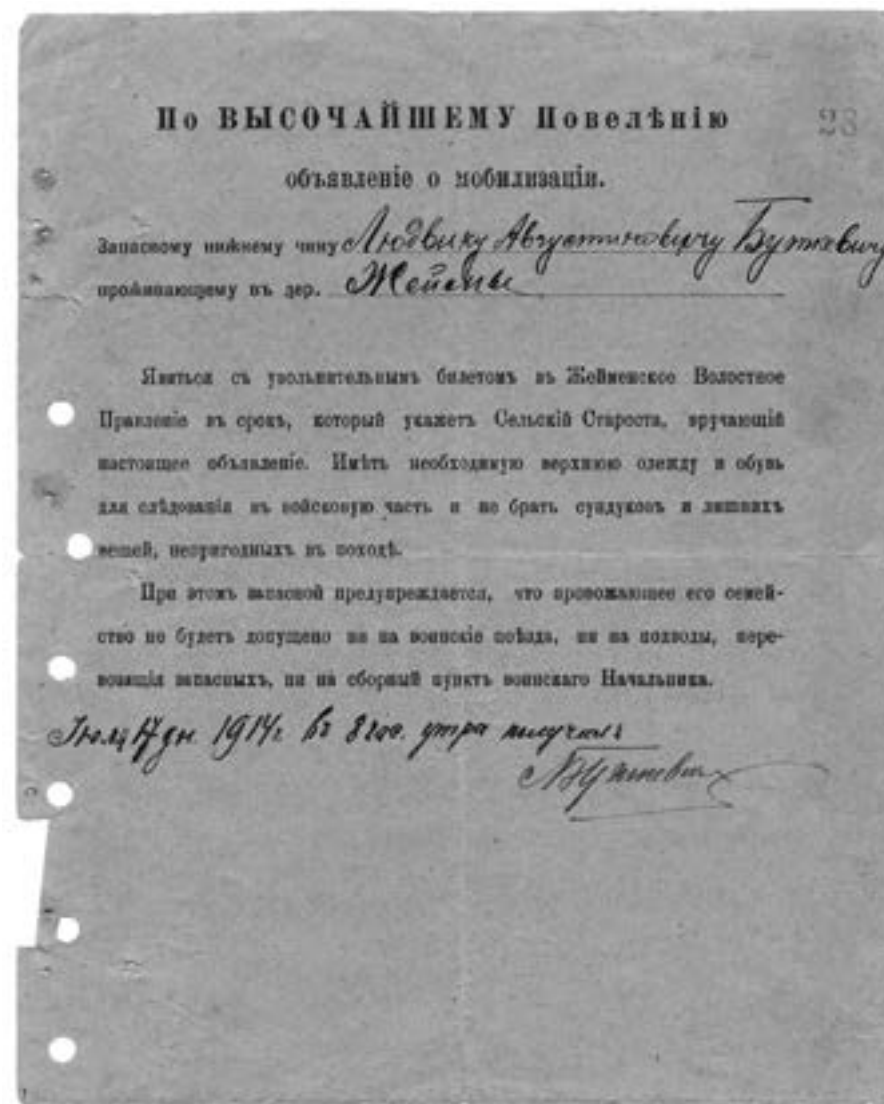
Sanitaras pasmerktoje Kauno tvirtovėje

Nors pas Žeimių mokytoją Liudą Butkevičių policijos vachmistras mobilizacijos šaukimą atnešė aštuntą ryto, jo žadinti nereikėjo. Mokytojas ir taip domėjosi politika, skaitė laikraščius ir nujautė, kur gali nužengti krizė Balkanuose.

Tikriausia lygiai taip pat rimtai karui ruošėsi ir visa Rusijos imperija. Mobilizuojamiems jau buvo numatyti karo daliniai.

Formaliai Liudą Butkevičių mobilizavo viena diena anksčiau nei prasidėjo visuo-

Atsargos kariviui Liudvikui Butkevičiui Žeimuose aštuntą valandą ryto išeiktas mobilizacijos į caro kariuomenę lapelis. 1914 metų liepos 30 diena (liepos 17 d. - pagal senąjį kalendorių). Šeimos archyvas.

tinė mobilizacija (liepos 18 dieną – pagal senąjį kalendorių).

Pedagogas su Veiverių mokytojų seminarijos atestatu buvo per daug išsilavinęs, kad būtų eiliniu kareiviu, bet buvo nepakaustytas karo moksluose – todėl netiko į karininkus.

Dėl amžiaus (Liudas jau ruošėsi žymėti 33-ąjį gimtadienį) nelabai jis tiko ir į kovines formuotes.

Tačiau puikiai tiko į karo sanitarus.

Nebuvo didelio klausimo, į kokį dalinį siųsti. Žeimiai su Jonavos valsčiumi buvo Kauno gubernijoje. O Kaunas nuo XIX amžiaus pabaigos buvo statoma kaip viena moderniausių imperijos tvirtovių.

Jau kitą dieną, nuo rugpjūčio 1 dienos (pagal naująjį kalendorių) Liudas Butkevičius jau uniformuotas pradėjo tarnauti sanitaru Kauno tvirtovės 3-ojoje karo ligoninėje. Kaip tik tą dieną prasidėjo ir Pirmasis pasaulinis karas.

Atvykęs į Kauno tvirtovę, rado ją jau gerokai pratuštėjusią. Igulos didžiąją dalį sudarė artilerijos daliniai (pagal Kauno, kaip pirmos kategorijos karinės tvirtovės, statutą, joje privalėjo būti 945 artilerijos pabūklai).

Karo paskelbimo dieną tvirtovės komendantas kavalerijos generolo V. Grigorjevo įsakymu, iš įtvirtinimų teritorijos skubiai privalėjo išvažiuoti karininkų šeimos, karo valdininkai, laisvai samdomi techni-

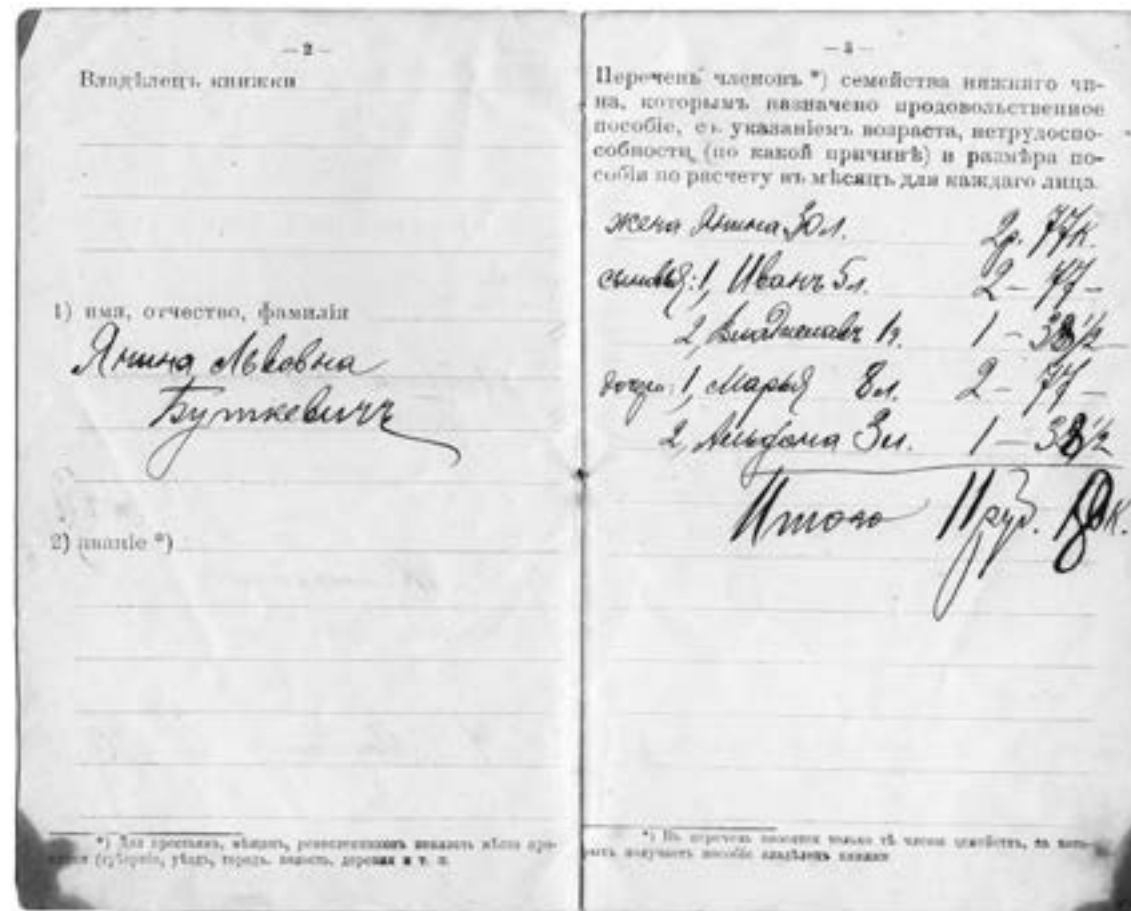
Liudui ir Janinai Butkevičiams iš Liepojos į Žemių mokyklą siųstas sveikinimas su 1915 metų Vėlykomis. Kauno tvirtovėje sanitaru tarnaujantis mokytojas dar lankė šeimą Žeimiuose? 1915 metų kovo 20 d. Šeimos archyvas.

Caro valdžia buvo gerai pasiruošusi karo paskelbimui: mobilizuotam į kariuomenę Liudvikiui Butkevičiui priklausė pašalpa be maitintojo likusiai šeimai išlaikyti. 8 metų dukrelei Marijai, 5 metų Jonui, 3 metų Aldonai ir vos metukus sulaukusiam Vladiui-Aleksandriui kas mėnesis priklausė 11 rublių 8 kapeikų pašalpa.

Žmonai Janinai tai buvo nemaža parama - karo pradžioje caro rublis dar buvo kažko vertas.

Tačiau nereikia užmiršti, kad pašalpa buvo mokama labai trumpai - iki 1915 metų, kai kaizerio kariuomenei puolant, Rusijos armija atsitraukė, ir caro imperinės administracijos Lietuvoje nebeliko. 1914 metų rugpjūčio 30 diena. Šeimos archyvas.

Kauno tvirtovės 3-ojo pulko kariai. 1914 metai. Nuotrauka iš interneto.

kai, dirbę artilerijos daliniuose. Jų evakuacijai buvo skubiai išskirti keli traukiniai.

Nors visi buvo sukrėsti karo pradžios, vyravo dar optimistinės nuotaikos. Prie to prisidėjo senas rusiškas gyrimasis – kam bus reikalinga tvirtovė, jeigu Rusijos kariuomenės puls.

Prie to prisidėjo ir ne taip seniai (1913 metų gegužės 25-ąją (12-ąją pagal seną kalendorių) įvykęs caro Nikolajaus II vizitas į Kauną. Imperatoriaus asmeninis dėmesys Kauno tvirtovei padėjo kuo greičiau gauti trūkstantus pabūklus.

Iš pradžių optimizmas pasiteisino: pro Kauną Rytų Prūsijos link traukė traukiniai su rusų kareiviais. Tvirtovės pabūklai turėjo apsaugoti geležinkelio linijas.

Pačioje tvirtovėje buvo daug sumaišties. Mat taikos metu pozicijose stovėjo tik budinties pabūklai su išimtais šaudymo mechanizmais, apdengti brezentu. Dabar viską reikėjo skubiai rengti mūšiams. Iš rūsijų kėlė rezervinius pabūklus, statė prie šaudymo angų. Nors pagalbinė technika pirmos kategorijos tvirtovėje buvo numatyta, daug darbo teko artileristų fizinei jėgai.

Ir pats miestas greitai suprato, kad ne tvirtovė priklauso jam, o atvirkščiai. Tvirtovės žinion buvo atiduota Kauno elektros stotis. Net Kauno pašto tarnyba nuo pirmos karo dienos turėjo išrankioti iš korespondencijos į užsienio siunčiamus laiškus ir ne krauti juos į pašto vagonus, o vežti į tvirtovę cenzūrai.

Iš karto po mobilizacijos vieną didžiausių Kauno įmonių – brolių Šmidtų fabriką taip pat perdavė kariškiams. Ten ėmė gaminti karinę amuniciją, o ypač visi žinojo apie ten gaminamas štabskapitono Prokopovo (vadovavusio gamybai) granatas.

Kariniai vadai ėmė diktuoti net visiems valstybiniais bankams. Kaune buvo nutraukta prekyba net alumi – nekalbant apie stipresnius alkoholinius gėrimus. Nors gėrokų jau buvo gerokai apmažėję – didžioji igtulos dalis – 28-oji pėstininkų divizija traukiniais buvo išsiųsta Rytų Prūsijos sienos link.

Trečion karo dienon Kauną ėmė palikti ir civiliai. Miestiečiai buvo pakankamai racionalūs ir nepanašėjo į naivius suvalkiečius iš Kudirkos Naumiesčio, kurie, Arvydo Pociūno aprašymu, labai stebėjosi karo paskelbimu: „Kaip čia jie kariaus, kai tiek maža laisvos vietos? Kariauti reikia ten, kur daug nedirbamos žemės...“

Dar labiau visi nustebo, kai rusų valdžia dar liepos mėnesį Nemuno farvaterijoje liepė nuskandinti du garlaivius – kad vokiečių kateriai farvateriu negalėtų prisitarti prie tvirtovės.

Kadangi iš pradžių puolimas Rytų Prūsijoje buvo sėkmingas, Kaune greitai pasirodė vokiečiai iš užimtos Gumbinės. Tačiau tos šeimos Kauno stotyje neužtruko ir vėl per prievartą sukūštos į vagonus iškeliavo toliau Rusijos gilumon.

Kauno tvirtovėje atsідūręs Liudas But-

kevičius iš pradžių jautėsi nejaukiai. Tačiau nepatogu buvo ne dėl savo amžiaus.

Tokių, kaip Liudas, į Kauną suvažiavo daug. Tai buvo caro armijos rezervistai, tik dabar surinkti į karo metams paruoštas divizijas, kur buvo tik kadriniai karininkai. Beje, ir nemažai karininkų taip pat buvo pašaukti iš atsargos, kariuomenės gyvenimo nematę jau 10-20 metų.

Kasdieniniame gyvenime tokius pagyvenusius rezervo kareivius vadino „ratnikais“. Jie visi buvo bent 30 metų amžiaus, su gerokai apsmukusiomis uniformomis, nepasitempę. Juos atskirdavo iš toli.

Kauno tvirtovei buvo priskirta ištisa rezervo brigada, kurioje buvo aštuonios draugovės. Apsaugos draugovė (rusiškai „дружина“) imperijos kariniuose terminuose reiškė kažką per vidurį tarp bataliono ir pulko. Draugovės formavo iš naujai mobilizuotų atsargos karių.

Pirmomis tarnybos Kauno tvirtovės 3-ojoje lauko ligininėje savaitėmis veikti nebuvo ką – ruošti palatas, komplektuoti medžiafagas, treniruoti sanitarus. Karo gydytojai buvo tokie patys – mobilizuoti civilių ligininių gydytojai, provizoriai. Su kareiviais jie elgėsi žmoniškai, patys laukdami tokio pat supratimo.

Iš viso Kauno tvirtovės ligininėse pradžioje buvo paruošta 1,000 vietų. Tačiau pirmosios kategorijos tvirtovei to neužteko, todėl prasidėjus karui, pagal karo metų įstatymus buvo užimti keli dideli Kauno pastatai ir ten įrengtos laikinosios karo ligininės.

3-oji karo ligininė, kur sanitaru tarnavo Liudas Butkevičius, įsikūrė Kauno komercijos mokykloje.

1914 metų rudenį, jau prasidėjus karui, 3-ojoje laikinojoje karo ligininėje tarnavo 6 gydytojai, 5 karo felčeriai, 2 rikiuotės kareiviai, 138 nerikiuotės kariai (tikriausia iš skaičiui priklausė ir Liudas Butkevičius). Etatų sąrašė pažymėta, kad ligininė turėjo ir vieną... arklį.

1914 metų lapkričio 14-16 dienomis (tai taip pat laikas, kada ten dirbo L. Butkevičius) 3-ojoje karo ligininėje buvo gydomi 377 kariškiai ir įtvirtinimus statę civiliai asmenys.

Tuo tarpu Prūsijos fronte jau virė smarkūs mūšiai. Pradžioje sėkmės pasiekusiems rusų daliniams teko trauktis. Į li-

goninę ėmė vežti sužeistuosius. Tiesa, daugumoje juos vežė į kitas liginines, nes medicinių pajėgumų Kauno tvirtovei greit galėjo trūkti pačiai.

Liudas Butkevičius sanitaru dirbo tik penkis mėnesius. Mat nuo 1915 metų sausio 1 dienos buvo paskirtas į Kauno tvirtovės 4-ąją draugovę.

Deja, Kauno tvirtovei jau nebuvo skirta daug laiko.

Nelaimę pranašavo ir dažnas igtulos dalinių keitimasis. Tvirtovės tarnyba turėjo savo specifika, tačiau jau pradėjusius ją perprasti dalinius ėmė siųsti link Prūsijos sienos dalyvauti puolime.

Rytų Prūsijoje tragedija ištiko patį geriausią Kauno igtulos dalinį – 28-ąją pėstininkų diviziją, taip kruopščiai paruoštą gynybiniam mūšiam tvirtovėje. Tą diviziją vadino „upinė“, nes ją sudarė 109-asis Volgos, 110-asis Kamos, 111-asis Dono ir 112-asis Uralo pėstininkų pulkai.

Kaip teigia Arvydas Pociūnas, šios divizijos gretose kovojo ir lietuviai, ypač daug jų buvo 109-ajame ir 111-ajame pulkuose.

Labai gaila, bet 28-ąją diviziją 1915 metų pradžioje vokiečiai apsupo prie Augustavo ir visiškai sunaikino.

Matyt, per tą konvulsingą dalinių kaitaliojimą savo statusą pakeitė ir Liudas Butkevičius, iš sanitaro tapęs 3-osios apsaugos draugovės kariu.

Draugovėse nuotaikos nebuvo kovingos. Pirmiausia trūko pačių ginklų – anksčiau išskirta amunicija buvo surinkta ir išsiųsta į frontą, kur ji buvo reikalingesnė.

Kauno apsaugos brigada (į kurią įėjo ir 3-oji draugovė) normalius šaulių ginklus gavo tik 1915 metų vasarį.

3-ajai apsaugos draugovei vadovavo pulkininkas Michailas Lavrentjevas.

Kaip atrodo, 3-oji apsaugos draugovė slėpėsi ne tik už storų Kauno fortų sienų, bet ir dalyvavo tiesioginiuose mūšiuose su vokiečiais. Rusų vadovybės dokumentuose rašoma apie Kauno 3-osios draugovės trečios kuopos lietuvių karius (Teodorą Urbanavičių), pasižymėjusius narsa 1915 metų balandžio 26 dieną mūšyje su vokiečiais prie Dubysos upės.

Tuose mūšiuose turėjo dalyvauti ir Liudas Butkevičius.

Reikia pažymėti, kad Kauno tvirtovės gynyboje dalyvavo arba bent joje anksčiau

Iš Kauno tvirtovės pasitraukęs medicinos personalas. Priekyje stovi karo chirurgas štabskapitonas Ipolitas Pranckevičius. 1915 metų rudenio. Arvydo Pociūno archyvas.

tarnavo gana žymūs būsimieji Lietuvos kariniai veikėjai: generolai Silvestras Žukauskas (kariuomenės vadas), Stasys Nastopka (generalinio štabo viršininkas, ejęs ir kariuomenės vado pareigas), Bronislovas Skomskis (kavalerijos viršininkas), Stasys Dirmantas (krašto apsaugos ministras), pulkininkai Jonas Acus-Acukas (kariuomenės tiekimo viršininkas), Eduardas Jodka (Lietuvos artilerijos organizatorius), Juozas Marcinkus (karo gydytojas), Konstantinas Žukas (krašto apsaugos ministras), pulkininkai leitenantai Kazys Alita (2-ojo artilerijos pulko vadas), Stasys Derbutas (karininkas ypatingiems pavedimams), Kazys Pažemeneckas (mobilizacijos skyriaus viršininkas), Jonas Vigelis (Šiaulių karo komendantas), Antanas Merkys (krašto apsaugos ministras), kapitonas Sergiejus Fanstilis (autodalinio organizatorius).

Liepos 27 dieną, remdamasis 1915 metų liepos 17 d. Šiaurės Vakarų fronto vado įsakymu Nr. 271, Kauno tvirtovės komendantas išleido įsakymą Nr.108, kuriame įsakoma neatidėliotinai performuoti dalinius. Kauno tvirtovės apsaugos brigados 1-ąją, 3-iąją, 4-ąją, 5-ąją, 6-ąją ir 7-ąją rinktines – į 495-ąją Kauno ir 496-ąją Ukmergės (Vilkomiro) pėstininkų pulkus.

Liudo Butkevičiaus 3-oji draugovė virto 496-ojo Ukmergės pulko antruoju batalionu. Tai buvo paskutinis pertvarkymas prieš Kauno tvirtovės žūtį.

Jau pirmomis 1915 metų rugpjūčio dienomis prie Kauno priėjusios vokiečių armi-

jos vadovybė gavo žinių, kad iš Varšuvos tvirtovės Kauno link eina rusų daliniai, kurie gali tapti pastiprinimu. Nutarta nedelsiant pulti, juolab, kad tuo metu link Kauno buvo privežtos ir supersunkiosios 420 mm mortyros „Berta“.

Prasidėjus Kauno tvirtovės puolimui, mūšiai be pertraukos tęsėsi devynias paras. Visiškai neparuoštiems kareiviams tai buvo tikras pragaras. Baisų psichologinį efektą kėlė „Bertos“ šūviai, lengvai trupinantys tvirtovės betono sienas.

Viena moderniausių Rusijos imperijos tvirtovių nuo atžengusių vokiečių kaizerio dalinių, jų artilerijos ugnies koordinavimo dirižablių ir didžiausio kalibro haubicų gynėsi tikrai nemokėsiškai.

Generolas Vladimiras Grigorjevas situacijos nekontroliavo, vietoje to, kad gintų tvirtovę, atsidūrė Kaišiadoryse ir leido panikuojančius įsakymus.

Baigėsi tuo, kad kavalerijos generolą už tvirtovės nepagrįstą atidavimą kaizerio daliniams suėmė. Buvusį Kauno tvirtovės komendantą teisė karo tribunolas 1915 metų spalio 8-ąją. Bailus generolas gavo 25 metus katorgos, tačiau jį išgelbėjo 1917 metų vasario perversmas ir prasidėjęs Rusijos chaosas. 1918 metų kovo 1 dieną generolą paleido iš Petrogrado kalėjimo pagal paskelbtą amnestiją.

Po lemtingosios 1915 metų rugpjūčio 16-osios ir Kauno tvirtovės žlugimo gyvi likę 496-ojo pulko kariai (pulko vadas Michailas Lavrentjevas kautynėse žuvo) per Pravieniškės pasitraukė link Kaišiadorių, o paskui – į Vilnių.

Pats Liudas Butkevičius savo karininko anketoje rašo, kad 3-ojoje draugovėje (496-ajame Ukmergės pulke) jis tarnavęs iki 1915 metų rugpjūčio 17 dienos.

Toliau jų dalinį priskyrė generolo Jevgenijaus Radkevičiaus 10-ajai armijai. Su kautynėmis kariai traukėsi toliau į rytus. Pats L. Butkevičius mini mūšius ties Baranovičiais, Miru, Zamirje, Pogorele.

Vėliau lietuvius karius pervedė į 4-osios armijos (vadas – generolas Aleksandras Ragoza) sudėtį.

Liudas Butkevičius rašo, kad jam tarnyba 4-ojoje armijoje pasibaigė 1916 metų gegužės 26 dieną, kai jis išvyko mokytis į Poltavoje įsikūrusią Vilniaus pėstininkų mokyklą.

Vilniaus karo mokyklos kursantas... Poltavoje

Vilniaus karo mokykla įsteigta 1864 metų spalio 29 dieną pagal ministro Nikolajaus Miliutino parengtą planą. Iš pradžių ji vadinosi Vilniaus pėstininkų junkerių mokykla. Mokėsi 200 junkerių, o nuo 1874 metų kursantų skaičius padidintas iki bataliono – 300 junkerių.

1877-1878 metais Rusijos-Turkijos karas pareikalavo didesnių laidų. 1877 metais išleisti 134 junkeriai, 1878 metų gegužės mėnesį – 122, o gruodžio mėnesį – dar 69 žmonės. Baigiantis karui prie mokyklos buvo atidarytas karininkų kursas, skirtas 37 praporščikams, gavusiems šį laipsnį karo metu.

Mokslas trukdavo dvejus metus. Jaunesnėje klasėje buvo dėstomas katekizmas, rusų kalba, prancūzų kalba, vokiečių kalba, matematika, fizika, chemija, braižyba, geografija ir istorija.

Pagal karinio parengimo programą buvo dėstoma taktika, kariniai statutai, karinė topografija, fortifikacija, karinis administravimas, karo teisė, karinė higiena ir hipologija – mokslas apie žirgus. Mokslai baigdavosi vasaros stovykla, kurioje kiekvienas junkeris turėjo praktiškai pademonstruoti, ko išmokęs.

Baigusiems mokyklą ne mažiau, kaip 8 balais iš bendrųjų dalykų, 6 balais iš karo dalykų ir 9 balais iš elgesio, buvo suteikiamas podporučiko laipsnis ir įteikiamas siuntimas į gvardijos dalinį. Baigę atitinkamai su 7,5 ir 8 balais, gaudavo praporščiko laipsnį, visi kiti dar šešis mėnesius turėjo tarnauti junkeriais kariniuose daliniuose.

Gyvenimas mokykloje buvo spartietiškas – junkeriui išlaikyti dienai buvo skiriamos 25 kapeikos. Tačiau nepasiturinčių tėvų vaikams tai buvo tiesiausias kelias siekiant pakankamai aprūpintos karinės karjeros.

Baigę junkerių mokyklą jau po metų

tarnybos veikiančioje armijoje daugelis gaudavo pirmąjį karininko leitenanto laipsnį.

Nuo 1901 metų rugsėjo 1 dienos Vilniaus mokykloje įkurtos trys klasės. 1904 metų rugpjūčio 9-ąją išleista pirmoji junkerių karininkų, o ne praporščikų laida (iki 1880 metų vadinosi portupėj-junkeriai). Mokykla buvo išplėsta iki 400 junkerių. 1910 metų rugsėjo 1 dieną mokykla gavo karo mokyklos pavadinimą.

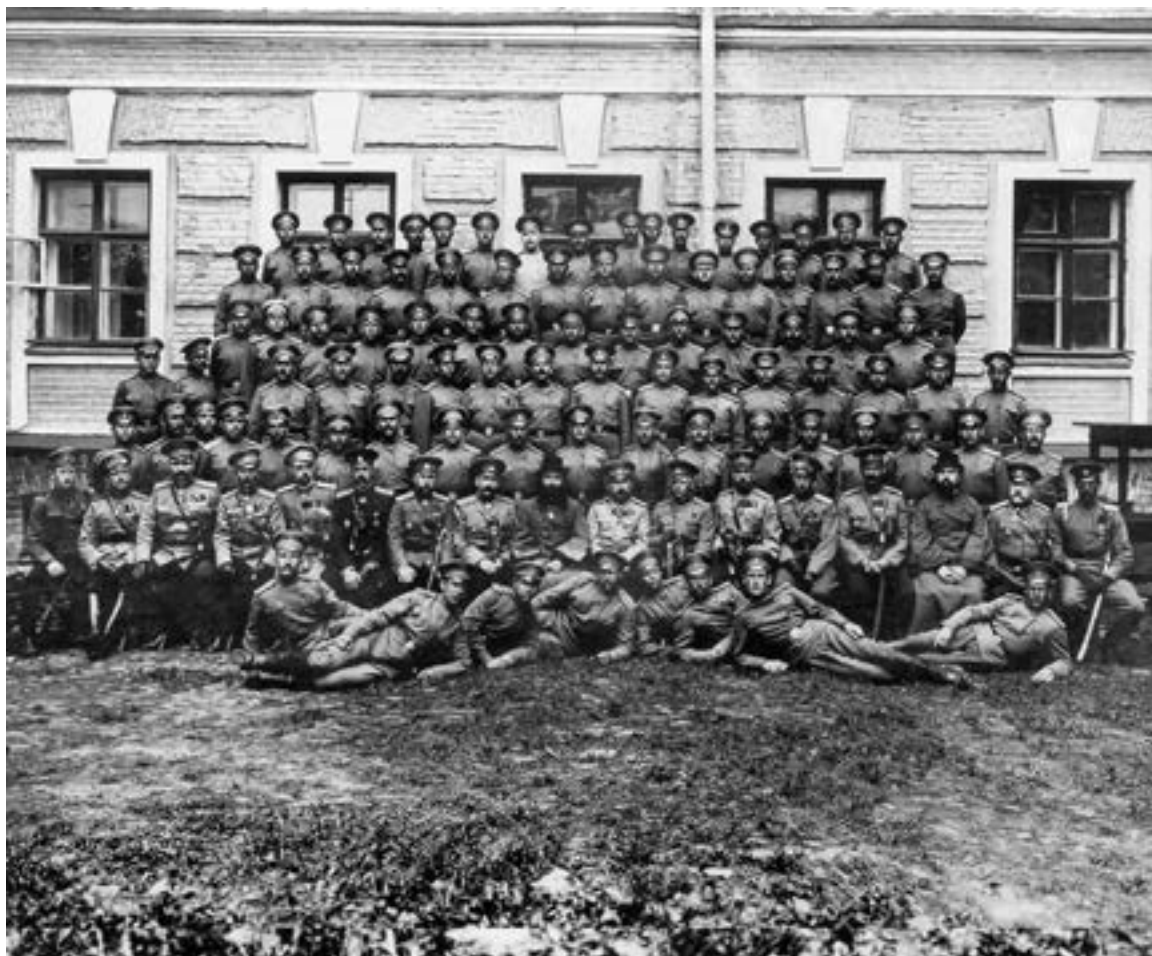
Mokykla buvo įsikūrusi tuometiniame Vilniaus priemiestyje Pohuliankoje – pastate Čiurlionio gatvėje, kuris šiuo metu priklauso Vilniaus universitetui.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, Vilniaus karo mokykloje buvo įvestas paspartintas karininkų ruošimas. Nutarta, kad jaunesnįjį karininką galima paruošti ir per keturis mėnesius. Junkerių skaičius buvo greitai padidintas nuo 500 iki 900. Karo mokykla išleido net 16 tokių „pagreintųjų“ kursų.

Vykstant Pirmajam pasauliniam karui ir vokiečiams priartėjus prie Vilniaus, karo mokykla 1915 metais evakuota į Poltavą.

Vilniaus karo mokyklos kariūnų (tik Poltavos laidos) naudotas sidabrinis žetonas. 1917 m. Autoriaus archyvas.

Į Poltavą perkeltos Vilniaus pėstininkų mokyklos kariūnai. Vienas iš kariūnų antroje eilėje iš viršaus primena Liudą Butkevičių. 1916 metai. Šeimos archyvas.

Kartu buvo evakuotas ir mokyklos archyvas.

Tuo metu buvo supaprastintas ir kandidatų į junkerius priėmimas. Štai Vyriausiojo štabo potvarkiu nuo 1915 metų gegužės kandidatams nereikėjo įrodinėti užsienio kalbos (vokiečių) mokėjimo. Tai lietė tik keturias greitojo parengimo mokyklas – jų tarpe Vilniaus.

Nuo 1915 metais į Vilniaus karo mokyklą be stojamųjų egzaminų galėjo įstoti bet kuris jaunuolis, baigęs šešias gimnazijos klases arba dvasinės seminarijos du kursus. Paradoksalu tai, kad paskutiniame dešimtmetyje stojant į Vilniaus pėstininkų (karo) mokyklą savotišką privilegiją turėjo išeiviai iš Pabaltijo. Kaip žinoma, po 1905 metų karjerą caro armijoje galėjo daryti ir

Vilniaus karo mokyklos baigimo ženklas su imperatorių Aleksandro II ir Nikolajaus II inicialais. Įteiktinėtis 1910-1916 metais. Autoriaus rinkinys.

Jau Laikinosios vyriausybės laikų Vilniaus karo mokyklos baigimo ženklas. Mokyklos ženklą nuolat nešiojo Liudas Butkevičius. 1917 m. Autoriaus rinkinys.

kitų krikščioniškų tikėjimų (ne vien stačiatikių) atstovai.

Lietuvoje formuojamiems caro pulkams egzistavo „vietinės tautybės limitas“ – kad vietiniai kareivių eilinių tarpe nesudarytų daugiau kaip ketvirtį. Karininkams buvo numatyta kita taisyklė: ne rusai pulko karininkų tarpe negalėjo sudaryti daugiau kaip 30 procentų. Beje, „rusais“ buvo laikomi ir tie, kuriuos šiandien galėtume apibūdinti kaip baltarusius ar ukrainiečius.

Tos taisyklės negaliojo kai kuriems Kaukaze ar Vidurinėje Azijoje suformuotiems kalniečių daliniams, kur rusų karininkų bemaž nebuvo. Kaip išimtis susiformavo ir etniniai latvių šaulių daliniai.

Vilniaus karo mokykloje baltiečiai niekada nepasiekė jiems skirto limito, tačiau išeivių ir Vilniaus, Kauno, Livlandijos ir Estlandijos gubernijų čia mokėsi daugiausia.

Štai nors Peterburgas (su Vladimiro karo mokykla) estams buvo pašonėje, t.y. daug arčiau už Lietuvą, karo mokslus jie daugiausia studijavo Vilniuje.

Vilniaus karo mokyklos auklėtinis buvo ir Johanas Laidoneris, ne tik čia gavęs parininko antpečius, bet ir parsivežęs iš Vilniaus savo gyvenimo meilę.

Rygoje karo mokykla veikė tik 1865-1886 metais ir ją uždarius, latvių jaunimas pradėti karininko karjerą vyko į Vilnių.

Čia mokėsi ne tik būsimoji Latvijos kariuomenės vadas Janis Balodis, bet ir latvių kilmės Tarybų Rusijos karo vadas Joakimas Vacietis (Stalino sušaudytas 1938 metais).

Vilniaus karo mokyklos baigimo ženklus su pasididžiavimu nešiojo tą mokyklą baigę žymūs Nepriklausomybės karo didvyriai – generolai Kazys Ladiga, Julius Čaplikas, Viktoras Giedrys, Šaulių sąjungos vadas Pranas Saladžius, pulkininkai Jonas Acus-Acukas, Antanas Jakštas, Antanas Pošiūnas.

Iš viso Lietuvos kariuomenėje tarnavo 16 Vilniaus karo mokyklą baigusių karininkų, Latvijos armijoje – 12, Estijos – net 39 (Vilniaus karo mokyklą buvo baigę net 8 Estijos karo ministrai ir kariuomenės vadai, penki tokius aukštus postus užėmė latviai ir 6 – lietuviai).

Įdomu, kad tokius ženklus lygiai taip pat iki pat 1939 metų nešiojo ir Lenkijos kariuomenės vadai, gavę karinį išsilavinimą Vilniuje – tokių lenkų karininkų buvo šeši.

Poltavoje Liudas Butkevičius turėjo susitikti žemietį ir kolegą – Bronių Petrusevičių, kilimo nuo Šiluvos. Tiesa, Bronius buvo bent pusantro dešimtmečio jaunesnis (1897 metų gimimo), tačiau taip pat buvo karo išvakarėse baigęs Veiverių mokytojų seminariją, o 1915-aisiais spėjęs metus pastudijuoti Vilniaus mokytojų institute.

Jie abu mokėsi Vilniaus karo mokyklos toje pat 1916 metų Poltavos laidoje, ir kaip žemiečiai tikriausia tarpusavyje bendravo. Po karo mokyklos Bronių paskyrė į 102-ąją diviziją, jis pasižymėjo narsa fronte, Rusijos armijoje spėjo išsitarnauti iki štabskapitono. Apie prisiminėme daugiau dėl jo vėlesnės karjeros.

Mat per rusų revoliuciją, kaip žmogišką karininką Bronių Petrusevičių kareiviai patys išrinko brigados štabo viršininku. Paskui jis tokį postą jau gavo bolševikų divizijoje, korpuse.

Baigė „raudonąją“ Karo akademiją ir Generalinio štabo akademiją, gavo generolišką Raudonosios armijos kombrigo laipsnį, buvo Užkaukazės karo apygardos štabo viršininku.

Ir... 1938 metais Bronius Petrusevičius kaip „imperialistinių valstybių šnipas“ Stalino budelių pastatytas prie sienos Jagodos viloje Pamaskvės Komunarkoje (beje, kur buvo sušaudytas ir kitas „veiverietis“ generolas Kazys Skučas).

Vilniaus karo mokyklos kariūno sidabrinis žetonas-antpetėlis. 1917 m. Autoriaus rinkinys.

Veiverių mokytojų seminariją baigęs Liudas Butkevičius bendramokslis karo mokykloje Poltavoje Raudonosios armijos generolas lietuvis Bronius Petrusevičius (1897-1938) buvo sušaudytas Stalino įsakymu. 1938 m. Fondo „Memorial“ nuotrauka..

G. Miasniajevas

Vilniečiai Poltavoje

1916 metų gegužę į Poltavą stoti į Vilniaus karo mokyklą suplaukė daugybė jaunų žmonių karine uniforma, trumpai nukirptu, su vėjo nugairintais veidais. Jie buvo daugiausia iš rezervų pulkų ir batalionų. Juos visus laikinai apgyvendino kažkokiuose senuose sandėliuose, miegoti reikėjo ant dviaukščių narų.

Jie jau buvo pripratę prie perpildytų, tvankių, pilnų parazitų kareivinių. Jie buvo pripratę ir prie kareiviškų barščių iš bendro katilo, prie užmaunamo ant pagaliuko mėsos gabalo. Jie buvo pripratę absoliučiai prie visko, kuo išsiskyrė tada karo metų kareivio buitis.

Todėl net pati griežčiausia karo mokykla (kokia garsėjo Vilniaus junkerių mokykla) ne tik kad nieko nebaugino ir neglumino, o atvirksčiai – džiugino, kad ir žadėdama griežtą, bet jau tvarkingą gyvenimą.

O tas gyvenimas vyko Vienuolyno gatvėje, būdingame gubernijos architektūros Poltavos dvasinės seminarijos pastate. Čia pat už seminarijos sodo tvyrojo Poltavos žemės žali laukai ir kalvos.

Pats pastatas nuo gatvės buvo atskirtas pinta geležine tvora. Čia pat nedidelis gėlynas ir šaligatvis iš akmens plokščių, kurių plyšiuose į dangų stiebėsi žolė.

Į šį pastatą sukėlė Vilniaus karo mokyklos pirmąjį batalioną – pirmą, antrą ir penktą kuopas.

Antrajam batalionui (trečiai, ketvirtai ir šeštai kuopoms) liko greta buvę daug erdvesni ir šviesesni Eparchijos mokyklos rūmai.

Abu pastatus vieną nuo kito skyrė neilga gatvelė, į kurią vedė abiejų batalionų vidinių kiemų vartai.

Nuo seno girdėjome, kad Poltava – tai miestas-sodas, skendintis senų liepų žalumoje, kur žydi vyšnios, alyvos, kur gieda lakštingalos. Kur saulėta ir linksma.

Stovint prieš karo mokyklą buvo miela matyti, kaip pro vartus būrys paskui būrį išgygiuoja įdege junkeriai, su išblukusiais nuo Poltavos saulės mėlynais auksu apvedžiotais ir jau nutrintais antpečiais

Metas ankstyvas, ir jie traukė į laukus pratyboms. Slėnis prie vienuolyno, kur išilgai eina geležinkelio linija, jungianti abi Poltavos stotis, buvo jų pratybų laukas.

Pasitempę, lygiomis kolonomis, lygus žingsnis, energinga daina – visa tai buvo kažkas ypatingo, būdingo tik junkeriams. Viskas griežta ir nepriekaištinga, kažkas būtent „vilnietiška“ – apie tai tiek kalbėta atsargos batalionuose, laukiant pakvielti į mokyklą.

Greta kolonos žengiantys karininkai atidžiai stebi savus, jau gerai ištreniruočius auklėtinius, kurie jau už mėnesio taps praporščikais.

Rikiuotė, komandos, mokymai – tai ne naujiena daugumai stojančių: beveik visi buvo apmokyti kaip kareiviai atsargos daliniuose, dau kas baigė puskarininkių mokyklas ir jau puikuoja puskarininkių antsiuvais.

Tačiau junkeriai vis dėlto kažkuo skiriasi, turi kažkokių ypatingų bruožų, darančių juos – nepaisant ypač trumpo buvimo karo mokykloje – ypatingos dvasios, visai kitokios sandaros žmonėmis.

Kad karo mokykla uždeda jaunuoliui ypatingą antspaudą, galima buvo įsitikinti naujokui vos peržengus mokyklos slenkstį ir jau vestibulyje išvydus ant postamento išvežtą iš Vilniaus bronzinį imperatoriaus Aleksandro II biustą.

Dar lengviau buvo suprasti junkerio esybę, stojus, sakysim, į penktos kuopos gretą, ryte išsirikiavusią buvusioje seminarijos, o dabar – karo mokyklos salėje, atskirtoje nuo cerkvės plačiomis durimis.

Trijų imperatorių portretai sunkiuose auksiniuose rėmuose, šilkinė pulko vėliava dėkle ir budintis ginkluotas sargybinis, kaip mokė jefreitorius, pagerbiantis gestu kiekvieną praeinantį karininką.

Griežta tvarka ir tylą – visa tai liudijo, kad ir karo sąlygomis karininkų ruošimui nedaromos nuolaidos, kad ir toliau reikia atkaklumo, kantrybės ir aukšto pedagoginio meno, kuriuo visada pasižymėjo Vilniaus karo mokykla, tuo garsėjusi dar nuo generolo B. Adamovičiaus laikų.

Mūsų laikais Poltavoje jo jau karo mokykloje nebuvo – fronte komandavo pulkui, tačiau jo dvasia, jo priesakai, jo įvestos taisyklės ir platintos idėjos – toliau gyveno ir jautėsi kasdienėje buityje.

Apie generolą Borisą Adamovičių (1870-1936 Sarajeve) buvo pasakojamos gražiausios istorijos, dar ir dar kartą skaitė jo rašytus įsakymus. Net buvo dainuojama jo įvesta pulko tradicinė daina – galima sakyti, karo mokyklos himnas, prasidedantis žodžiais: „Mūsų pulkas, mūsų pulkas – koks gražus ir įkvepiantis tas žodis...“

Nežinia, kas tai sugalvojo, tačiau Vilniaus junkeriai buvo gerai išmokę mokyklos šūkius: „Žinok tikrą kelią į tai, kas didinga ir šviesu“, o taip pat – „Vilnietis vienas lauke – ir tai karys“.

Nelikus generolo Adamovičiaus visa ši dvasia buvo kruopščiai palaikoma puišaus karininkų kolektyvo. Jau Poltavoje karo mokyklai vadovavo generalinio štabo pulkininkas Nikolajus Anisimovas (1873-1921, mirė Kaune, nes Lietuva išprašė jį iš bolševikų kalėjimo). Jis buvo mažai pasitebimas mokyklos gyvenime žmogus, ir junkeriai laikė jį mažai veiksmu. Jis retai rodėsi viešai, tai ir junkerių gyvenimui nedaug įtakoją.

Užtai gryniausiu vilnietiškos dvasios atstovu buvo galima laikyti pulkininką Konstantiną Čevonovą (1917-aisiais jis išėjo į frontą ir tais pat metais prie Rygos bolševikų subadytas durtuvais – Red.). Būtent jis prižiūrėjo, kad naujoje vietoje, ypatingu karo mokyklai laikmečiu, nenuslobtų ir neišsiblaškytų Vilniaus dvasia.

Elegantiškas senas viengungis, plinkantis, su trumputėliai nukirptais plaukais, su griežtais ūsais ir net kažkokia kavaleristo išvaizda (nors buvo grynas pėstininkas) – jis buvo pavyzdinis Vilniaus karo mokyklos karininkas.

Kiek tai buvo įmanoma per karo metu rekordiška sutrumpintus rengimo terminus, jis darė viską, kad įdiegtų būsimų praporščikų sąmonėje nors dalelytę to, ką galima būtų pavadinti „Vilniaus dvasia“.

1916 metų birželio 1-ąją į mokyklą

atvyko papildymas (kalbama būtent apie Liudo Butkevičiaus laidą – Red). Mes, vos mėnesį pasimokę, buvome paskelbti esą vyresniaisiais junkeriais.

Praėjus dviems-trims dienoms po naujų atvykimo, mes jau vadovavome jiems žygio muštrui akmenimis grįstame mokyklos kieme. Su labai retomis išimtimis tai buvo vakarykščiai studentai, dabar tik pakeitę studento uniformas į maskuojamos spalvos marškinius.

Reika pasakyti, kad naujokai labai greitai perėmė mokyklos dvasią ir mokyklos taisykles. Jų laisvamaniškumas ir liberalizmas labai greitai išgaravo. Junkerinis muštras darė savo.

Beje, karo mokyklos kontingentas daugiausia buvo atėjęs iš mokytojų seminarijų. Tai buvo žmonės dar nesugadinti, neišpuikę. Tai buvo pati geriausia medžiaga karo mokyklai.

Buvę mokytojai, kaip taisyklė, turėjo pareigos jausmą ir buvo pasirengę vykdyti įsakymus, nemandydami nuo jų išsisukinėti.

Pervedus mus į vyresniųjų kategoriją, kartu buvo pranešta, kad karininko laipsnius gausime ne po keturių, o po penkių apmokymo mėnesių. O naujai atvykusiems junkeriams nustatomas šešių mėnesių paruošimo laikas. Toks kruopštus karininkų ruošimas ir neįprastai ilgas terminas buvo naujiena karo meto sąlygomis.

Iš dalies supratome, kad keičiasi Didžiojo karo sąlygos. Italijos stojimas į karą, pergalingas puolimas pietvakarių fronte ir mūsų pačių jėgos įvertinimas rodė, kad kritinis laikas Rusijos armijai jau praėjo. Praėjo ir laikas, kada visai žali praporščikai, tik atvykę į frontą, vadovavo ne tik kuopoms, bet ir batalionams. Laikai jau atrodė visai kiti.

Visgi mes pergyvenome, kad mėnesiu pratęstas terminas atima iš mūsų galimybę įnešti savo indėlį į pergalę. Mes bijojome pavėluoti į pergalės paradą, į Berlyno ir Vienos užėmimą.

Žurnalas „Кадетская переключка“,
2004 m. Nr. 75.

VILNIAUS KARO MOKYKLOS AUKLĖTINIAI: Tragiškos lem-
ties būsimasis generolas Julius Čaplikas. 1922 m.

Būsimasis generolas Viktoras Giedrys buvo taip pat bai-
gęs Vilniaus karo mokyklą. 1928 m. Autoriaus archyvas.

Vyties Kryžiaus kavalerius majoras Antanas Jakštas.
1931 m. Autoriaus archyvas.

Vyties Kryžiaus kavalerius majoras Antanas Pošiūnas.
1928 m. Autoriaus archyvas.

Didžiojo karo keliuose

Baigusį mokyklą Poltavoje, su įteiktais naujutėliais praporščiko antpečiais Liudas Butkevičius paskyrė į 276-ąjį Kupiansko atsargos pulką.

Nors Kupiansko pulkas buvo vadina-
mas „atsargos“, jis turėjo Šventojo Georgi-
jaus vėliavą, už pulko karių žygius gautą
dar 1878 metais per Rusijos-Turkijos karą.
Tiesa, vėliavą už narsą dalinys pelnė, bū-
damas 124-ojo pėstininkų Voronežo pul-
ko trečiuoju batalionu. Kupiansko pulkas
iš esmės ir buvo „atgaivintas“ iš Voronežo
pulko to bataliono būtent šio karo proga.

Pulkui vadovavo 50-metis pulkininkas
Nikolajus Chlystovas (1865-1933 Rumuni-
joje), rusų-japonų karo dalyvis. Dėl aname
kare gautų sužeidimų jis jau daug metų
buvo laikomas karininkų-pulko vadų rez-
erve, tad nieko ypatingo daliniui pasiū-
lyti negalėjo.

Iš Poltavos Liudas Butkevičius nuvy-
ko į atsargos pulko dislokavimo vietą – į
Simferopolį. Tarnybą pulke Liudas pradė-
jo 1916 metų gruodžio 3 dieną.

Dar jauną stažu (bet ne amžiumi) pra-
porščiką paskyrė eiti pulke jaunesniojo
karininko pareigas. Po dviejų mėnesių jį
pakėlė į kuopos vadus. Kuopai vadovavo
keturis mėnesius, o tuo metu atsilaisvino
pulko ūkio dalies viršininko pavaduoto-
jo vieta. Toje pareigybėje Liudas Butkevi-
čius tarnavo iki karjeros Rusijos armijoje
pabaigos.

Tiesa, jam teko kilnotis kartu su pulku.
Iš Krymo Kupiansko pulką perkėlė į Ka-
menskajos stanicą Dono srityje. Tada 276-
asis pulkas priklausė 103-ajai divizijai.

1917 metų lapkričio 20 dieną pakeitė
pulko priklausomybę – jį padarė sudėtine
4-osios pasienio artilerijos brigados dali-
mi. Pulkas stovėjo ties Koveliumi. Bet Petro-
grade įvykus bolševikų revoliucijai, pul-
ką grąžino į senąją dislokacijos vietą vietą
stancijoje Kamenskaja.

Kurti kazokų gyvenvietes Rusijos sie-
noms saugoti buvo imperijos politika.
Šioje vietoje, prie Kamenkos upės, stani-
cą kurti buvo leista dar 1671 metais. Sako-
ma, kad pirmaisiais jos gyventojais buvo

Kristaus Atgimimo cerkvė Kamenskajos stancijoje, kur Rusijos revoliucijos mė-
nesiais stovėjo Liudas Butkevičius 276-asis pulkas. 1917 m. Šeimos archyvas.

Valstybinis vyno sandėlis Kamenskajos stacijoje buvo vienas centrinių pastatų, apie kuriuos sukosi Rusijos revoliucijos šiame regione įvykiai. Jį saugojo ir L. Butkevičiaus pulko kareiviai. 1917 m. Šeimos archyvas.

išvengę susidorojimo Stepano Razino sukilimo dalyviai.

1677 ir 1685 metais Azovo turkai degino gyvenvietę, tačiau ji vėl pakildavo. 1708 metais stanicą sudegino jau caro būdėjai – už dalyvavimą Bulavino sukilime. Bet kazokai išeidavo iš degusių ir už kelių

varstų statydavo naują gyvenvietę. Tiesa, išlaikydami seną pavadinimą.

1871 metais pro stanicą nutiesė geležinkelį, pastatė stotį. Prieš pat Pirmąjį pasaulinį karą čia atidarė net dvi mergaičių gimnazijas. Virš miestelio kilo net septynių stačiatikių cerkvių kuorai.

Stoties gatvė Kamenskajos stacijoje. Iš tiesų tai buvo nemažas miestas, vienas Dono regiono centrų. 1917 m. Butkevičių šeimos archyvas.

Pokrovo cerkvė ir miesto centrinė aikštė Kamenskajos stacijoje. Greitai čia užvirs kruvinos ir brolydiškos kovos tarp baltųjų ir raudonųjų, aprašytos Michailo Šolochovo „Tykiajame Done“. 1917 m. Butkevičių šeimos archyvas.

Liko šioje vietoje ir kazokų dvasia – nepaklusnumo ir laisvės vėjas, klaidžiojęs virš Dono stepių. Jokia valdžia nesijautė stipri Done.

Dar 1917 metų gegužės-birželio mėnesiais Dono kazokai išsirinko savo naują atamaną – generolą Aleksiejų Kalediną.

O bolševikai toje pat Kamenskajos spalio mėnesį surengė Donecko srities Tarybų suvažiavimą. Dvi valdžios gyvavo viena greta kitos, ir viską turėjo lemti karinė jėga. Tačiau kariauti jau niekas nenorėjo.

1918 metų sausio 23-ąją stacijoje Kamenskaja surengė kazokų-frontininkų su-

Kamenskajos stacijos geležinkelio stotis. Šis ramus miestelis, kur stovėjo 276-asis Kupiansko atsargos pulkas, greitai tapo audringų įvykių Dono žemėje centru. 1917 m. Šeimos archyvas.

Keturių klasių mergaičių mokykla Kamenskajos stacijoje, kur Rusijos revoliucijos mėnesiais stovėjo Liudo Butkevičiaus 276-asis Kupiansko atsargos pulkas. 1917 m. Šeimos archyvas.

važiavimą. Jame dalyvavo 21 pulko, 4 artilerijos baterijų delegatai, kurie paskelbė atamaną Kalediną nuverstu. Buvo suformuotas Dono revoliucinis komitetas. Jau kitą dieną stacionos centre vyko tūkstantinis mitingas.

Atamanas Aleksiejus Kaledinas pasiuntė prieš bolševikus esaulo Vasilijaus Černecovo eskadroną, tas dviems dienoms užėmė stanicą, bet bolševikų būrio buvo sumuštas. Esaulą paėmė į nelaisvę ir negailestingai sukapojo kardais.

Liudo Butkevičiaus 276-asis pulkas nepriklausė kazokams, ir jo karininkai galėjo tik stebėti tas brolžudiškas kazokų kovas, stengdamiesi niekur nesikišti. Ir baltieji, ir raudonieji bandė pulką patraukti savo pusėn. Agitatorių kareivinės neatsigynė.

Nors iš kitos pusės, realios jėgos dalinys jau neturėjo – kareiviai, paveikti bendros suirutės, metė ginklus ir traukė kas sau. Kareivinėse liko tik priesaikai ištikimi karininkai.

Liudo Butkevičiaus pečius slėgė dviguba atsakomybė – jam buvo patikėtas visas pulko materialus turtas ir finansai.

Nors 276-ojo pulko štabas buvo stacijoje Kamenskaja, karininkai buvo išmėtyti gyventi po aplinkines stacijas. Liudą Butkevičių apgyvendino stacijoje Gunda-

rovskaja. Jo šeimininku buvo kazokas Piotras Kirsanovas.

Jo pavardė mūsų istorijoje išliko dėl pulkininko šeimos archyve išsaugoto akto.

Ten rašoma, kad 1918 metų balandžio 19 dieną bolševikai užpuolė stanicą ir sudegino kelis gyvenamuosius namus. Jų tarpe sudegė ir P. Kirsanovo namas. Akte išvardintas visas ugnyje žuvęs valdiškas Lietuvos piliečio (tas pabrėžiama pulko antspaudu su caro ereliu patvirtintame dokumente) praporščiko (kažkodėl, nes karo pabaigoje buvo gavęs jau paporučkio laipsnį) Liudo Butkevičiaus turtas.

Ugnyje žuvo karininko sudedama lovele, žygio čiužinys, dvi poros chromo ir žygio batų, odinis kostiumas, karininko milinė, du komplektai lapės kailių kailiniams – iš viso už 2,960 rublių. Po to valdiškas turtas buvo nurašytas, o už asmeninį tikriausia išmokėta kompensacija.

Bet koku atveju, šis 1918 metų gegužės 7 dieną stacijoje Kamenskaja pasirašytas aktas yra paskutinis dokumentas iš Liudo Butkevičiaus tarnybos caro (Rusijos) kariuomenėje.

Šis dokumentas (įrodantis karo tarnybos pabaigos datą) vėliau pateiktas Krašto apsaugos ministerijos Pensijų skyriui karininko ištarnautai pensijai paskaičiuoti.

Greičiau namo - į Lietuvą

Spalio perversmas, atnešęs baisų chaosą į Rusijos žemę, buvo pavojingas visiems, ką likimas buvo užnešęs į Rusiją.

Liudas Butkevičius jau gerokai vėliau, 1956 metų rugpjūčio 9 dienos laiške Baltijos karinės apygardos Karo tribunolo pirmininkui papasakojo visiškai nežinomą istoriją iš to laiko.

Paporučkiiui Liudui Butkevičiui tada teko būti likviduojamo 276-ojo Kupiansko pėstininkų pulko ūkio dalies viršininku. Būtent jis saugojo pulko kasą, kurioje buvo nemaža tiems laikams suma – apie 300 tūkstančių rublių, iš kurių net 80 tūkstančių buvo auksu. Pilietinio karo apimtoje Rusijoje su sugriauta finansų sistema tai buvo milžiniška suma.

Galbūt, kitas tame revoliucijų chaose būtų pasinaudojęs proga pralobti, tačiau Liudo Butkevičiaus gyvenimo principai buvo kitokie.

Kamenskajos stacijoje valdžios vis kei-

tėsi, bet kai reikėjo pulko struktūras ir kareivius paleisti, paporučikis Butkevičius nuvežė dėžę su pinigais nuvežė prie administracijos pastato ir pridavė tiems kas tuo metu buvo valdžioje – bolševikams.

Tai buvusi ne simpatija režimui, o pagarba tvarkai.

Ir vis dėlto pulkininko dukrų darytuose užrašuose yra įrašas apie tai, kaip Liudo Butkevičiaus bolševikai vos nesušaudė. Sprendžiant pagal įrašą, tai vyko jau Dono krašte, jam pasitraukus iš kariuomenės.

Karininko gyvybę išgelbėjęs valstietis-komisaras, prieš tai tarnavęs Liudo Butkevičiaus pasiuntiniu ir jutęs išimtinai žmogišką lietuvių karininko požiūrį į kareivius.

Kaip ir dauguma lietuvių karo pabėgėlių ar demobilizuotų kariškių, Liudvikas Butkevičius iš Dono regiono į Lietuvą vyko per Ukrainą.

Jis buvo ne vienas – į Rusiją buvo pasi-

Iš Rusijos grįžtantys Pirmojo pasaulinio karo pabėgėliai ir buvę kariai. 1917 m. Vytauto Didžiojo karo muziejus.

Rusijos kariuomenės paporučikis (jau su nuardytais ženklais) Liudas Butkevičius su seserimi Stase (taip ir pasilikusia Rusijoje) stanicijoje Kamenskaja. 1918 metų pavasaris. Šeimos archyvas.

traukusi ir Janina Butkevičienė su vaikais, Rusijos gilumoje buvo apsisitėjusios ir karininko seserys (jos glaudėsi Poltavoje).

1918 metais naujai susikūrusi Lietuvos valstybė siūlėsi tapti nauju politiniu prieglobsčiu šimtams tūkstančių įvairių tautybių (lietuviams, lenkams, žydams, gudams, čigonams, totoriams) karo pabėgėlių, kurie prieš karą gyveno Kauno, Vil-

niaus, Suvalkų ir Gardino gubernijose, o vėliau buvo nublokšti į Rusijos gilumą.

Anot vieno iš pirmųjų Lietuvos vidaus reikalų ministro Rapolo Skipičio, 1918 metais Rusijoje buvo apie 550 tūkstančių Lietuvos karo pabėgėlių.

Pirmojo pasaulinio karo pabėgėlių grįžimas į Lietuvą prasidėjo netrukus po Vokietijos-Tarybų Rusijos taikos sutarties pa-

sirašymo Brest-Litovske 1918 metų kovo mėnesį. Jų repatriacija buvo ilgas ir nepastovus procesas.

Oficiali norinčių grįžti pabėgėlių registracija buvo baigta 1922 metų pabaigoje. Nepaisant to, pavienių pabėgėlių grįžimas tęsėsi net iki 1930 metų. 1919 metų vasarį prasidėjęs Lenkijos-Tarybų Rusijos karas praktiškai nutraukė prasidėjusią repatriaciją.

Pirmieji pabėgėlių traukiniai Lietuvą pasiekė 1918 metų balandį. Liudas Butkevičius su savo artimaisiais namo patraukė taip pat vieni pirmųjų – apie 1918 metų birželį.

Kalkūnuose pabėgėlius iš pradžių tikrindavo ir registruodavo vietinė vokiečių karinė valdžia, kuri, norėdama užkirsti kelią iš Rusijos plintančioms užkrečiamosioms ligoms, miestelyje įvedė karantiną.

Grįžtantys lietuviai nebuvo visi vieno di. Štai 1918 metų pradžioje Voronežo lietuvių pabėgėlių bendruomenė suskilo į dvi stovyklas.

Pirmieji, lietuviai bolševikai, tapo galingiausia vietinės sovietų milicijos grupuote ir pradėjo antros grupuotės, kuriai priklausė Lietuvių Centralinio komiteto nariai, areštus. Iš devyniolikos komiteto narių aštuoni atsidūrė kalėjime. Taip pat Voronežo lietuvių bendruomenę skyrė ir generacijų konfliktas: daug vietinės lietuvių gimnazijos gimnazistų užsirašė į revoliucinės milicijos gretas, tuo tarpu vyresnio amžiaus pabėgėliai laikėsi nuo bolševikų atokiau.

Bolševikai nebuvo vieninteliai, kurie siekė karo pabėgėlių politinių simpatijų. Generolas Stasys Raštikis savo atsiminimuose mini, kaip lenkų ir gruzinų armijos bandė prisivilioti jį kaip carinės armijos karininką Tiflise.

Galima buvo įsivaizduoti, kaip pilietinio brolių žudiškio karo apimtame Dono krašte buvo viliojamas Liudas Butkevičius.

Jau 1918 metų pradžioje Lietuvos vyriausybė bandė pirmumo tvarka susigrąžinti inteligentus ir technikos specialistus. Paprasti pabėgėliai liko priklausomi nuo pareigūnų malonės ir turėjo laukti savo eilės pagal ilgus sąrašus.

1918 metų balandžio 25 dieną prie Lietuvos Tarybų buvo sudaryta Aleksandro Stulginskio vadovaujama Tremtinių

ir belaisvių komisija. Ji su vokiečių okupacine valdžia vedė sunkias derybas dėl savo įgaliotinių pasiuntimo į tas vietas, kur buvo susikoncentravę lietuviai pabėgėliai. Į Ukrainą pabėgėlių grąžinimo reikalu išvyko Lietuvos Tarybos nariai Jonas Vileišis ir Martynas Yčas.

Lietuvos valstybiniame istorijos archyve yra išlikę keli Lietuvos pabėgėlių Ukrainoje sąrašai, sudaryti vietos karo aukų šelpimo komitetų Lietuvos vyriausybei 1918 metais.

Liepos mėnesį Poltavos komitetas sudarė 50 inteligentų sąrašą, kuriame buvo gydytojų, studentų, mokytojų, technikos specialistų, teisininkų, kunigų, matininkų ir profesorių. Charkovo komitetas parengė 45 inteligentų sąrašą. Kijeve komitetas surašė 68 inteligentus.

Nenuostabu, kad tokiomis sąlygomis kelionė užsitęsėdavo mėnesius. Buvęs caro karininkas Jurgis Jakelaitis savo memuaruose rašė:

„Mūsų lietuvių važiavo per šimtą žmonių keturiuose vagonuose, daugiausia kariškiai su šeimomis, su mažais vaikais. Vagonas prekinis, šaltis kasdien nemažesnis kaip dvidešimt laipsnių. Vagono vidury – geležinė krosnelė, mes ją kūrenam be pertraukos, nes anglių prisivogti stotyse visada sugebame. Važiuojam labai lėtai. Iš Voronežo į Vilnių važiuojam visą mėnesį.“

Štai vienas prisiminimų fragmentas apie tremtinių bendravimą kelionės iš Ukrainos į Lietuvą metu:

„Eina pašnekesiai visokiomis kalbomis, ar tikriau mišiniu visų kalbų tremtinių tarpe. Nežiūrint, kad mūsų ešeloną galima pavadyti „nepaprastu“ lietuvių ešelonu, nes daugumoje grįžta Tėvynėn lietuviai, visgi lietuvių kalba nėra viešpataujanti. Ir aišku: išgyvenę tiek metų sodiečiai svetur, susigiminiavo su ukrainiečiais, vežasi dauguma Lietuvon žmonas iš ten, nė žodžio lietuviškai nesuprantančias. Negirdėti lietuvių kalbos ir „diplomatiniams“, arba „misijos“ vagonė, kur grįžta Tėvynėn buvusieji Lietuvos Atstovybės valdininkai.“

Pabėgėliai negalėjo jaustis visiškai saugūs net pasiekę savo kelionės tikslą. Šalies viduje vokiečių, lietuvių, bolševikų ir lenkų dalinių buvimas jiems grėsė areštais arba net egzekucijomis vien dėl to, kad jie neturėjo atitinkamų dokumentų, buvo kaltina-

mi dezertyravimu arba šnipinėjimu.

Pavyzdžiui, Jakelaitį ir kelis jo bendražygius, bandžiusius padedant žydo vežikui nukakti iš Vilniaus į Kauną, pirmiausia apiplėšė bolševikai, o paskui juos kaip „raudonosius agentus“ areštavo vokiečiai.

Obelių karantinas atliko pagrindinį vaidmenį Lietuvos valdžiai stengiantis kontroliuoti pabėgėlių srautą. Jame pabėgėliai buvo tikrinami, skaičiuojami, registruojami, dezinfekuojami ir „filtruojami“ pačiais įvairiausiais būdais.

Moterys ir vaikai keliavo tiesiai į karantiną, o vyrai turėjo iškrauti lagaminus specialiuose barakuose dezinfekcijai. Šeima, gavusi porą gabaliukų muilo, privalėjo eiti į pirtį, kurią prižiūrėjo gydytojai.

Po kūnų prausimo pabėgėlių laukė politinis patikrinimas, kurį atliko Pabėgėlių kontrolės komisija. Pareigūnai juos regis-

travo pagal jų tautybę, profesiją, kelionės tikslą ir repatriacijos laiką.

Šią komisiją sudarė Darbo ir socialinės apsaugos bei Krašto apsaugos ministerijų atstovai, taip pat Savivaldybių departamento pareigūnai. Be to, į komisijos sudėtį įėjo Žvalgybos skyriaus bei kariuomenės pareigūnai.

Kiekvienam atvykusiam kariškiui buvo užpildoma plati anketa – Lietuva visomis priemonėmis stengėsi apsiginti nuo bolševikų agentų.

Nors nepavyko sužinoti, pro kur Liudas Butkevičius įvažiavo į Lietuvą, būtent tokia tvarka padėjo jam susiorientuoti situacijoje. Ant sienos sutikę pareigūnai galėjo patarti karininkui, nukreipti į jam pritingantį darbą.

Galbūt, būtent taip Liudas Butkevičius buvo nukreiptas į Gelvonus.

Gelvonų savivaldos pradininkas

Nėra žinoma kaip į Lietuvą iš Rusijos grįžęs Liudas Butkevičius atsirado Gelvonoose. Su šituo kraštu jo tarsi niekas nesiejo.

Reikia manyti, kad jis į Gelvonus buvo paskirtas, kai atvykęs Vilniuje prisistatė valdžios institucijoms. Centrinė Lietuvos valdžia, pati tebegyvenanti vokiečių generolo V. Eberhardto malone, susirūpinusi svarstė, kaip ją priims šalies pakraščiai.

Carinės Rusijos metais Gelvonų valsčius apėmė apie 25 tūkstančius dešimtinių žemės plotą ir turėjo 12,500 gyventojų. Valsčius buvo suskirstytas į septynias seniūnijas.

Patį valsčiaus valdyba dar iš caro administracijos paveldėjo vieną dešimtinę žemės, namą, kuriame buvo valsčiaus raštinė bei sekretoriaus butas. Nuosavų mokyklų pastatų valsčius neturėjo.

Gelvonų valsčiui buvo priskirta apie 20 varstų taisomų kelių. Prie caro ir prie kaizerio okupacijos rūpestis keliais (būtent svarbiausiais) buvo pagrindinis vietos valdžios uždavinys – kiekvienas ūkininkas iš valsčiaus gaudavo atitinkamus nurodymus darbams, akmenų ir skaldos atvežimui. Visi kiti keliai buvo taisomi mažai arba visai netaisomi.

Tiltų valsčiuje buvo apie tris dešimtis ir visi jie buvo blogi. Vieškeliai, kurie ėjo pro dvarus, ties jais buvo apsodinti medžiais – tai jau buvo dvarininkų rūpestis.

Paties Gelvonų miestelio gatvės išgrįstos nebuvo, šaligatvių taip pat jos neturėjo.

Kraštą užėmus kaizerio kariuomenei, valdė vokiečių karinė valdžia. Kaip ir daug kur Lietuvoje, ji bandė užtikrinti tvarką ir dalinai pakelti ūkį, nes to reikavo tiekimo fronte kovojančiai kariuomenei interesai.

Pirmiausia vokiečiai panaikino seniūnijas, o kiekviename kaime paskyrė po šaltyšių. Valdžiai verčiant, vėl su tų pa-

čių ūkininkų pagalba Gelvonų miestelyje buvo išgrįsta daugiau kaip 2,500 kvadratinųjų metrų grindinio (Bagaslaviškio miestelyje – 1,000 kvadratinųjų metrų).

Istorikas Ričardas Čepas, tyrinėjęs Gelvonų savivaldos istoriją, apgailestauja, kad išliko tik dalis valsčiaus tarybos dokumentų. Pilnesni archyvai prasideda 1922 metais.

Liudas Butkevičius, kaip matosi, valsčiaus tarybos pirmininku atvyko į Gelvonus 1918 metų vasarą ir turėjo vos kelis mėnesius savo veiklai. Iš esmės jis turėjo rasti miestelyje vokiečių paskirtą valdininką ir kurį laiką turėjo valdyti kartu.

Taip buvo daugelyje Lietuvos vietų. Taip buvo ir artimiausiame didesniame mieste – Ukmergėje, kur tik 1918 metų lapkričio 11 dieną susiorganizavo iniciatorių grupė kurti Ukmergės savivaldą.

Vokiečių burmistruui pritariant (neužmirškite, kad po kaizerio nuvertimo bei revoliucijos Vokietijoje visi – ne tik kareiviai, bet ir valdininkai norėjo namo), jie išrinko laikinąjį komitetą. Ukmergės miesto taryba pradėjo darbą 1919 metų sausio 2 dieną, tačiau jau sausio 12-ąją Ukmergę užėmė bolševikai.

Panaši situacija turėjo būti ir Gelvonoose. Čia žmonės laukė nors kokios valdžios, nes vokiečių žandarai ir okupacinės valdžios paskirti dvarų administratoriai žemdirbius negailestingai išnaudojo. Bet ne ką mažiau žmonės kentėjo nuo plėšikų gaujų, nuo pabėgusių ir sulaukėjusių rusų belaisvių.

Liudas Butkevičius pirmiausia apsisistoj Gelvonų valsčiaus Sabališkių dvare.

Gelvonų srities komiteto pirmininkas (taip buvo vadinama Liudo Butkevičiaus pareigybė) pirmiausia turėjo padaryti tai, ką neblogai išmanė – paskirti nors vieną kitą milicininką ir apsaugoti žmones. Kaimyniniuose Taujėnuose milicija net buvo

Liudui Butkevičiui Gelvonoose smarkiai padėjęs brolis Bronius (1897-1919). Bronius Butkevičius vadovavo valsčiaus apsaugos būriui, palaikė tvarką, gynė žmones nuo plėšikų, bolševikų, lenkų legionierių. Gindamas tvarką, 1919 metų kovo 19 dieną brolis Bronius Gelvonoose ir žuvo. 1918 metai. Šeimos archyvas.

priversta sušaudyti 9 plėšikus. Ar to prireikė Gelvonoose, nėra žinoma.

Lietuvos valdžios atstovas turėjo organizuoti apsaugos būrį, trukdantį lenkams telkti legionierius iš krašto gyventojų tarpo. Kad ir bendradarbiaudamas su kaizerio okupacinės valdžios pareigūnais, jis turėjo neleisti vokiečiams rekvizuoti ir išvežti gyventojų turta.

Pirmininkas apsaugos būrio vadu paskyrė savo brolių Bronių, kuris nepasitraukė net bolševikams užėmus apylinkes.

Beje, vokiečiai traukdami 1918-aisiais Liukonių dvare sušaudė tris Liudo Butkevičiaus formuoto Gelvonų valsčiaus apsaugos būrio aktyvistus. Taigi, nors lietuvių valdžia ginklu prieš išeinančius vokiečius nekovojo, santykiai tarp besitraukiančių okupantų ir naujos valdžios Lietuvos pakraščiuose nebuvo idealūs.

Gelvonų vietos valdžia, artėjant rudeniu ir žiemai, turėjo padėti žmonėms rūpintis kuru, elementariu aprūpinimu.

Gelvonų kraštas, būdamas netoli lenkiškų rajonų, turėjo savo specifiką. Čia visada buvo mažiau knygnešių, mažiau slaptų lietuviškų mokyklų. Žmonės buvo nesunkiai lenkinami arba rusinami, jie patys neturėjo savo nuomonės apie tautybę, nežinojo ir gal nenorėjo, kaip apsispręsti.

Didžiausią nerimą kėlė artėjanti bolševikų kariuomenė, pagaliau ir vokiečių spartakistų pakurstyti vietiniai kairieji, kurie kėlė raudonas vėliavas ir šaukė apie „pasaulinę revoliuciją“.

Kaip atrodo, Liudas Butkevičius bolševikų dalinių Gelvonoose nesulaukė, – kaip ir Ukmergė miestelis buvo užimtas sausio viduryje, o išlaisvintas nuo Raudonosios armijos – gegužės pradžioje. Tuo metu jis jau tarnavo 1-ajame Gedimino pulke.

Tuo metu Gelvonoose atsirado ir kitas priešas – lenkų legionieriai ir kitokie lenkiškai kalbantys, ginkluoti asmenys, kurių kitaip kaip banditais nepavadinsi.

Gelvonų miestelio saugumą Ukmergės apskrities valdžia 1919-ųjų pradžioje bandė užtikrinti atsiųsdama tris milicininkus, kuriuos banditai užpuolė, atėmė ginklus ir net nurengė drabužius. Gelvonų gyventojai reikalavo pagalbon bent keliolikos milicininkų, o ypač – kariuomenės dalinio. Balandžio mėnesį Gelvonus užėmė lenkai.

Galima pasikartoti – Liudas Butkevičius tos lietuvių milicijos gėdos jau nematė, nes atsiliepdamas į kvietimą stoti krašto gynybon, kaip vienas pirmųjų savanorių dar 1918 metų lapkričio 30 dieną užsirašė į Lietuvos kariuomenę.

Taip jau atsitiko, kad jau 1921-1922 metais Liudas Butkevičius, jau kaip 1-ojo pėstininkų Gedimino pulko ūkio dalies viršininkas, gana ilgokai stovėjo Gelvonų dvare, Bagaslaviškyje – tuose kraštuose, kur visai dar neseniai bandė kurti žmonių taikų gyvenimą.

Vienas pirmųjų Lietuvos savanorių

Liudas Butkevičius į Lietuvos kariuomenę buvo priimtas 1918 metų lapkričio 30 dieną ir tai užfiksuota gruodžio 10-osios „Isakyme Apsaugos Ministerijai“ Nr. 5, paragrafas 2.

Tuo mūsų herojus pateko į labai garingą Lietuvos kariuomenės steigėjų sąrašą. Mat tame pačiame isakyme skelbiama apie priimamus į tarnybą garsiuosius būsimus Lietuvos generolus Praną Liatuką, Praną Tamašauską, Julijų Čapliką, Zenoną Gerulaitį, Vinčą Grigaliūną-Glovackį, narsius pulkų vadus Petrą Genį, Aleksandrą Svylą, Vladą Skorupską, Juozą Tumą, Vinčą Šaudzij, Povilą Dundulį.

Patį Liudo Butkevičiaus paskyrimo į 1-ąjį Gedimino pulką isakymą pasirašė pirmasis Premjeras ir Krašto apsaugos ministras prof. Augustinas Voldemaras bei viceministras Ciprijonas Kondratovičius.

Ministro potvarkiu Liudas Butkevičius buvo skiriamas 1-ojo pulko ūkio vedėju. Vėliau pareigybė buvo patikslinta – „Ūkio dalies viršininkas“.

Kaip matyti iš isakymo, gruodžio 7 dieną pulke jau buvo 31 karininkas, 2 karo valdininkai ir 59 kareiviai.

Vilniuje buvusių Pirmojo pėstininkų pulko karių uniforma buvo labai paprasta: kaimiški drabužiai, prie kepurės prisegtas Vytis, prie dešinės rankovės prisūtas tautinių spalvų – geltonos, žalios ir raudonos – trikampis.

Karininkai daugiausia vilkėjo carinės Rusijos karininkų uniformas, tik be jokių ženklų. Pirmas Pirmojo pėstininkų pulko karininkų ženklas buvo girianda ant dešinės rankos virš alkūnės, suraukta iš melsvo ir balto kaspino. Visu tuo rūpinosi pulko ūkio skyrius.

ISAKYMAS				
Apsaugos Ministerijai				
№ 5.				
Gruodžio 10 d. 1918 m.			Vilnius	
§ 1.				
Nuo 5-ov: Pulkininką Liatuką skiriam antrojo lietuvių pulko vadu. Jam isakau tuojau pradėti prierašiamąjį darbą ir pasiūkti sau reikalingąjį kadra.				
§ 2. <i>Liudui Butkevičiui</i>				
Žemiau nurodytus asmenis skiriam į lietuvių pulkus:				
№	Tarnybos laipsnis	VARDAS ir PAVARDĖ	Nuo kokio laiko skaičiuoti įėjusiu tarnybon į pulką	Pastaba
1	Paporučikas	I pirmąjį pulką Ūkio vedėjas Liudvikas Butkevičius	30/xi 1918 m.	
2	Kapitanas	Vadai batalionų Pranas Bizokas	29/xi	-
3	St. Kapiton	Jonas Motėjūnas-Valevičius	28/xi	-
4	-	Pranas Tomaševičius	5/xii	-
5	Poručikas	Pulko adjutantas Julionas Čaplikas	20/xi	-

Liudo Butkevičiaus paskyrimo į 1-ąjį pėstininkų Gedimino pulką isakymas, kuris buvo paskelbtas biuletenyje „Isakymas Apsaugos Ministerijai“. 1918 metų gruodžio 10 d. Nacionalinė M.Mažvydo biblioteka.

Intendantūros majoras Liudas Butkevičius. 1924 m. Šeimos archyvas.

Gruodžio 8-ąją pulko vadas sužinojo, kad Alytuje vokiečiai lietuviams perduoda kareivines, kuriose galėtų tilpti iki 300 kareivių. Tai sužinojęs, Jonas Galvydis-Bykauskas ėmė rūpintis pulką kuo greičiau perkelti į Alytų. Pulkas buvo dar tik pradėtas formuoti ir jam pervežti būtų užtekę 6–7 vagonų, o kelionė būtų trukusi porą valandų, tačiau Krašto apsaugos ministerija nė nesirengė duoti įsakymo pulkui keltis į Alytų.

Iš Alytaus pranešė, kad kareivinės apleistos, reikalauja remonto, bet kai kur remontą galima padaryti savo jėgomis.

Gruodžio 10 dieną iš Vilniaus į Alytų buvo išsiųstas Liudas Butkevičius, su juo vyko karininkai I. Musteikis, V. Landsbergis, karo valdininkas S. Užga. Kartu su jais išvyko ir du savanoriai raštininkai.

Apžiūrėjęs vadinamąsias Pontonų kareivines, buvo pradėta sudarinėti smulkų kareivinių ir jose esamo turto bei inventoriaus sąrašą, kurio reikėjo kareivinių perėmimo aktui parengti.

Kareivinėms saugoti vokiečiai paskolino du karabinius „Mauser“ ir pripylė dvi kišenes šovinių. Vienas atvykęs kareivis buvo pastatytas į sargybą prie kareivinių vartų, antras – patrelinuoti kareivinių teritorijoje.

1918 metų gruodžio 17-osios ryte traukinys su pulko kariais pajudėjo Alytaus link. Vokiečiai pulkui persikraustyti skyrė 8 vagonus. Į Alytų išvyko pulko štabas ir 25 karininkai, trys karo valdininkai, vienas gydytojas ir 32 savanoriai kariai.

Pulkas vežėsi 240 rusiškų šautuvų ir apie 4,000 šovinių, kurie buvo suslėpti lagaminuose, apie 80 žiūronų, 20 porų aukštų vokiškų batų, kelias antklodes, čiužinius, keletą maišų ir kitų smulkmenų.

Vokiečiai pažadėjo pulkui perduoti vadinamąsias Saratovo kareivines, nes Pontonų kareivinėse buvo įmanoma dislokuoti tik batalioną. Kadangi Saratovo kareivinės buvo tuščios, pulkas gruodžio pabaigoje į jas ir persikėlė.

Visa tai buvo L. Butkevičiaus vadovaujamos ūkio dalies rūpestis. Kartu jis negalėjo ignoruoti ir situacijos pulke.

O tuo metu 1919 metų sausio 5-ąją kilo konfliktas tarp pulko vado Jono Galvydžio-Bykausko ir pulko karininkų. Pulko vado pavaduotojas Kazys Ladiga atsikar-

Vyties Kryžiumi apdovanotas karininkas gaudavo teisę priekario naudoti Vyties Kryžiaus kaspino spalvų spurgą. 1930 m..

vykdyti pulko vado įsakymą praktiškai su neginkluotais ir neparuoštais kariais vykti į frontą prieš bolševikus. Karininkai parašė kolektyvinį laišką Apsaugos ministerijai, reikalaudami nušalinti pulko vadą. Pasirašiusių tarpe buvo ir karininkas Liudas Butkevičius.

Prieš priimdamas sprendimą Apsaugos ministras Mykolas Vėlykis atsiuntė į pulką karininką Praną Tvaroną iširti padėtį ir aptiko visokių trūkumų. Jų tarpe buvo rasta ir tai, kad nepagrįstai apkrautas darbas ūkio viršininkas L. Butkevičius. Jam buvo pavedama prižiūrėti ir ginklus, nors tai – kvartirmeisterio rūpestis. Galų gale Apsaugos ministerija apsisprendė, ir iš pulko iškėlė tiek pulko vadą, tiek maištą kėlusį K. Ladigą.

Dabar Liudas Butkevičius galėjo ramiau užsiimti pulko aprūpinimo darbais.

Būdami Vilniuje, pulko karininkai ir kareiviai neturėjo jokių uniformų – dėvėjo tai, ką išgalėjo įsigyti. Dalis karininkų nešiojo dar rusų kariuomenėje įsigytus rūbus su rusiškais antpečiais.

Atvykę į Alytų, iš pradžių savanoriai ant krūtinės turėjo prisisiuvę keturkampį audeklo gabalėlį su pulko antspaudu. Kiek vėliau vietos mokytojos lietuvaitės

pasiuvo 600 tautiškų spalvų trikampių, kuriuos savanoriai nešiojo ant kairės rankovės virš alkūnės.

Vietinis kepurininkas per trumpą laiką

Pulkininko Liudo Butkevičiaus antpečiai - kaip Vyties Kryžiaus kavaliarius jis galėjo nešioti uniformą net senatvėje. 1929 m.

Antrosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties Kryžius Nr. 38. 1926 m.

Liudas Butkevičius (priekyje ketvirtas iš kairės) 1-ojo Gedimino pulko karininkų šeimų išvykoje į gamtą. 1924 m. Šeimos archyvas.

kariams pasiuvo apie 800 kepurų su geltonais lankeliais.

Pagrindiniai pulko rangovai buvo Lazdijų kunigas Jonas Grajauskas, padėjęs apsirūpinti maistu ir pašaru, tiekėjai karnietis Šeinas, Zingeris ir Gurvičius iš Balbieriškio. Jie pristatydavo pulkui viską – pradedant šoviniais ir baigiant arkliais, odomis ir batais. Tik jų dėka klumpės ir naginės buvo pakeistos į batus.

Iki vasario 12 dienos jie pristatė pulkui apie 600 porų kareiviškų batų

Sausio 20 dieną KAM štabo viršininkas 1-ojo pėstininkų pulko vadui nusiuntė nurodymus pulką formuoti toliau ir patarė savanoriams iš anksto pranešti, kad atvykdami šie turėtų reikalingiausias daiktus (batus, šiltus drabužius, baltinius, antklodę) ir kad už jų naudojimą bus sumokėta Tiekimo skyriaus nustatyta kaina.

Augant pulkui, augo ir išlaidos. Nors lėšos ir didėjo, bet jų nepakako. 1918 metų lapkritį pulko reikmėms buvo skirta tik 2,800 markių, gruodį pulkas gavo per 100 tūkstančių, o nuo sausio 1 iki vasario 11 dienos imtinai buvo skirta per 1 milijoną markių. Pulko vadu tapus Antanui Juozapavičiui, jis skyrė ūkiui didesnę dėmesį, tuo padėdamas Liudui Butkevičiui.

1919 metų vasario 4-ąją A. Juozapavičius sudarė komisiją ir pavedė jai parengti kareivinių remonto sąmatą – ko seniai reikalavo Liudas Butkevičius.

Pulkui vado Antano Juozapavičiaus žūtis buvo didelis smūgis, bet greitai pulkas atsigavo ir dalyvavo mūšiuose prieš bolševikus.

1919 metų gegužės 18-ąją pasižymėjo kautynėse ir Liudas Butkevičius (nors kaip ūkio dalies viršininkui to jam daryti tarsi ir nereikėjo):

1-ojo pulko puolimo metu vorai iškiolo rimtas pavojus: dalis raudonarmiečių nuo Šalkavos dvaro ir Gedronišio kaimo pusės pabandė jau žygiuojančiai plentu Ukmergė–Utena vorai užėti į užnugarį ir smogti netikėtą smūgį. Vora to išvengė tik atsitiktinumo dėka.

Tuo metu 1-ojo pėstininkų pulko ūkio kuopos vadas karininkas Liudas Butkevičius, su grupe kareivių iš Vidiškių vykdamas į pulką vieškeliu Anykščių link, privažiavęs Svirnų dvarą, kitoje Šventosios upės pusėje pastebėjo priešo dalinį ir jį apšaudė. Plentu žygiavusi vidurinioji vora, išgirdusi susišaudymą, pakeitė puolimo kryptį ir Šventosios pakrantėje esantį bolševikų dalinį paėmė į nelaisvę, po to tęsė

1-ojo pėstininkų Gedimino pulko ūkio viršininkas kapitonas Liudas Butkevičius (stovi ketvirtoje eilėje centre) su pulko orkestru. Centre sėdi pulko vadas Vladas Skorupskas Šv. Vėlykų išvakarėse Bagaslaviškyje. 1921 metų pavasaris. LCVA.

1-ojo pėstininkų Gedimino pulko karininkai su žmonomis ir svečiais Gelvonų dvare: Mikas Rėklaitis, Povilas Dundulis, Vladas Skorupskas, Stasys Pundzevičius. Dešinėje klūpi Gedimino pulko ūkio dalies viršininkas kapitonas Liudas Butkevičius. 1922 metai. Vytauto Didžiojo karo muziejus.

Kapitonas, o paskui majoras Liudas Butkevičius 1-ojo Gedimino pulko karininkų tarpe. 1920-1924 metai. Šeimos archyvas.

Tarnyba žygiais Nepriklausomybės kare pasižymėjusiame 1-ajame Gedimino puke buvo prasmingiausias Liudui Butkevičiui laikas. 1920-1924 metai. Šeimos archyvas.

Lietuvos kariuomenės Vyriausiojo štabo tiekimo valdybos ūkio inspektorius pulkininkas Liudas Butkevičius. 1930 m. Nuotrauka iš jubiliejinio Vytauto Didžiojo mirties 500-ųjų metinių sukakties albumo.

žygį plentū.

Žygio metu vora likvidavo keletą nedidelių raudonarmiečių grupių, kurios buvo

Karininkų ekskursija ant Liškiavos piliakalnio. Centre stovi Liudas Butkevičius. 1933 metų vasara. Eugenijaus Peikštenio archyvas.

atsilikusios nuo pagrindinių pajėgų. Daugiausia tai buvo ūkio padaliniai, todėl voros kariai paėmė nemažai kariško turto, taip pat ginklų. Apie 12 valandą vora įžengė į Didžiakiemio kaimą.

1923 metų lapkričio 23-iają, pulkas atšventė 5 metų sukaktį. Šventei organizuoti buvo sudaryta komisija. Į komisiją buvo įtrauktas ir majoras Liudas Butkevičius. Ukmergėje įvyko iškilmingas paradas, paradui vadovavo pats pulko vadas pulkininkas leitenantas Vladas Skorupskas

1923-ųjų pabaiga–1924-ieji buvo pasikeitimų pulko karininkų korpuse metai. 1923 metų gruodžio 8 dieną pulką paliko majoras. Mikas Rėklaitis. 1924 metų sausio 22-ąją išėjo vienas pirmųjų pulko karininkų – majoras Liudas Butkevičius. Jį krašto apsaugos ministras Balyš Sližys paskyrė III karo apygardos intendantu. Pulko ūkio dalį perdavė kapitonui Broniui Basiuliui.

III karo apygardai tuo metu priklausė 6-asis pėstininkų Margio pulkas Alytuje, 7-asis pėstininkų Butegeidžio pulkas Tauragėje, 9-asis pėstininkų Vaidoto pulkas Marijampolėje ir 4-asis artilerijos pulkas Alytuje. Apygardos štabas buvo Marijampolėje.

Būti III karo apygardos intendantu reikė iš karto rūpintis dideliu ūkiu. Pasirašinėti sutartis su atskirais ūkininkais buvo per smulku.

Štai 1924 metų rugpjūtyje III karo apygardos Tiekimo skyrius pasirašė sutartį su

Vyties Kryžiaus kavalieriai pulkininkai Liudas Butkevičius (sėdi kairėje) ir Pranas Kabaila (sėdi pirmas iš dešinės) Kauno Šančių moksleivių tarpe. Apie 1936 m. Eugenijaus Peikštenio archyvas.

Lietuvos žemės ūkio kooperatyvų sąjunga, pagal kurią turi būti pateikta 1,000 centnerių šieno arba dobilų 9-ajam pėstininkų pulkui, 1,800 centnerių – 6-ajam pėstininkų pulkui, 4,600 centnerių – 4-ajam artileri-

jos pulkui, 1,000 centnerių – Minosvaidžių batalionui. Vien šio pašaro užpirkimo sutarties vertė – virš 15 tūkstančių litų. Tai buvo didelio masto ūkinis kontraktas. Jis reikalavo ne tik gero kariuomenės reikalų

Liudas Butkevičius (antras iš dešinės) su bičiuliais medžioklėje. 1931 m. Šeimos archyvas.

Liudą Butkevičių ir būsimą brigados generolą Kazį Sprangauską sieja daug kas bendro.

Kazys Sprangauskas gyveno Veiveriuose, 1914 metais baigė tą pačią Veiverių mokytojų seminariją, o 1915-aisiais mokėsi sanitarų kursuose (kaip tik tuo metu Kauno tvirtovėje sanitaru tarnavo Liudvikas Butkevičius).

Abu įstojo savanoriais į besikuriančią Lietuvos kariuomenę, abu tarnavo 1-ajame Gedimino pulke, abu dalyvavo kautynėse prieš Lietuvos priešus.

Abu karininkai buvo pažymėti Vyties Kryžiais: Kazys Sprangauskas – su kalavijais (už narsą), Liudas Butkevičius – be kalavijų (už sąžiningą tarnybą).

1941-aisiais naujųjų Lietuvos šeiminkų išvytas iš armijos, Kazys Sprangauskas grįžo prie mokytojo profesijos, nuo kurios gyvenimą pradėjo Liudas Butkevičius.

Abu jie išbandė Stalino lagerių žiaurumą, tik iš jų Butkevičius grįžo, o brigados generolas Kazys Sprangauskas – jau ne.

1949 metais, beveik devynerių metų neteisėto (net be liūdnei pagarsėjusios „troikos“ sprendimo) kalinimo išsekintas, su palaužta sveikata, Kazys Sprangauskas nesulaukė grįžimo į Lietuvą.

Reikia manyti, kad buvo daug kitų tarpusavio saitų, siejančių abu karininkus-pedagogus, tačiau nelikus liudininkų, jau niekas apie juos nepapasakos.

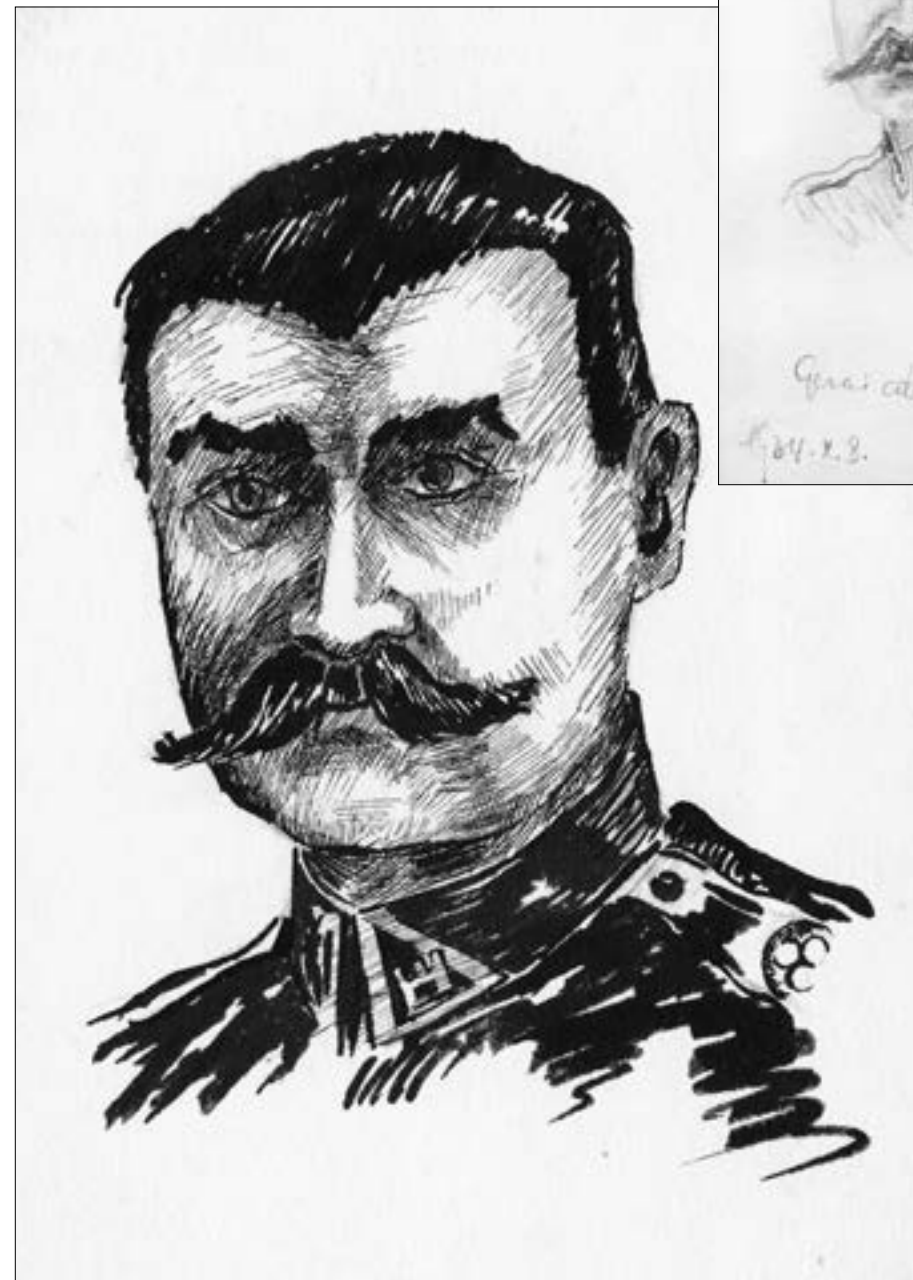
Liko tik dokumentai – laiškai, sveikinimai ir su meile Kazio Sprangausko nupieštas draugo portretas.

Kovų bičiulio majoro (būsimojo brigados generolo) Kazio Sprangausko sveikinimas Liudui Butkevičiui vardo dienos proga. 1923 metų rugpjūčio 22 diena. Šeimos archyvas.

Kazys Sprangauskas (1895-1949) – brigados generolas. 1914 metais baigė Veiverių mokytojų seminariją. Pirmojo pasaulinio karo metais tarnavo Rusijos kariuomenėje. 1919 metų Lietuvos savanoris, tarnavo 1-ajame Gedimino pulke, dalyvavo nepriklausomybės kovose. Buvo 6-ojo Margio ir 4-ojo Mindaugo pulkų vadas.

1940 metais pakeltas į brigados generolus. Išėjęs į atsargą nuo 1941 metų sausio dirbo Birštono pradinėje mokykloje. 1941 metų birželio 14 d. suimtas. Iki 1949 metų gegužės kalėjo Mordovijos lageriuose. Pervežtas į Krasnojarsko kraštą mirė.

Liudo Butkevičiaus portretas - jo artimo bičiulio pulkininko (vėliau - brigados generolo) Kazio Sprangausko piešinys. 1929 metų gegužės 26 d (padovanota pulkininkui 1934 metų spalio 8 dieną). Šeimos archyvas.

Pulkininkas Liudas Butkevičius. 1937 metai. Autoriaus archyvas.

išmanymo, bet ir Lietuvos ūkio pažinimo.

1925 metais jam suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis.

1926 metais mokėsi Prahos karo akademijoje. 1926 metų rugsėjo 1 dieną paskirtas Kariuomenės tiekimo valdybos ūkio inspektoriumi.

Savo požiūrį į 1926 metų gruodžio 17-osios perversmą L. Butkevičius išsakė jau vėliau NKVD tardytojui: „nelauktas ir nemalonus faktas, bet į opoziciją nestojau, užsidariau savyje ir, išskyrus tarnybinius dalykus, į nieką nesikišau.“

1930 metais jam suteiktas pulkininko laipsnis. 1937 metų lapkričio 18 dieną paties prašymu išėjo į administracijos karininkų atsargą.

Nuo 1926 metų iki išeinant į atsargą 1937 metais buvo renkamas Lietuvos Karininkų „Ramovės“. Seniūnų tarybos nariu-iždininku.

Kaip Vyties Kryžiaus kavaliereus, iš karo tarnybos išleistas su teise nešioti karinę uniformą.

Išėjęs į atsargą, nuo 1938 metų pavasario iki pat 1940 metų dirbo Ekonominės karių bendrovės direktoriumi Kaune. Ir ankstesniais metais priklausė Karių ekonominės bendrovės valdybai.

Ekonominė Karių bendrovė veikė nuo 1925 metų ir veikė savo narių pajų pagrindu. Taip iš viso buvo suformuotas vos 23 tūkstančių litų pajinis kapitalas, tačiau per

Su kolega indendantūros dirbtuvių viršininku majoru Vladu Čapkevičium (g. 1882). 1928 m. Šeimos archyvas.

Ekonominės karių bendrovės valdyba Kaune. Iš kairės: majoras Jonas Šlepetytis - revizijos komisijos narys, pulkininkas leitenantas Romanas Bukevičius - revizijos komisijos pirmininkas, majoras Jonas Valentinavičius - revizijos komisijos narys, pulkininkas leitenantas Jurgis Bobelis - valdybos pirmininkas, valdybos nariai: majoras Vincas Giriūnas (Gurevičius) ir pulkininkas leitenantas Liudas Butkevičius. 1930 metai. LCVA.

savo veiklos metus buvo sukauptas 134 tūkstančių litų vertės inventorių, 60 tūkstančių vertės atsargos kapitalas.

Ekonominė Karių bendrovė savo nariams teikė lengvatines paskolas, padėjo jiems ar jų šeimos nariams pagalbą ligos ar mirties atveju, turėdama savo dirbtuves, atlikinėjo smulkius verslo užsakymus.

Pulkininkas, išeidamas į atsargą, tikėjosi būti naudingas bendrovei. Jis buvo išrinktas bendrovės vicedirektoriumi ir reikalų vedėju. Kadangi tuo metu atsistatydino ir Ekonominės Karių bendrovės direktorius, tai jam laikinai teko priimti ir tas pareigas. Pagal susitarimą Ekonominė karių bendrovė pulkininkui kas mėnesį mokėjo 700 litų per mėnesį.

Tačiau tai jau buvo nelengvi Ekonominėi karių bendrovei metai.

Pulkininko archyve yra išlikę dokumentai, sakantys, kad 1940 metų vasario mėnesį Karių bendrovė buvo ant bankroto slenksčio, skubiai reikėjo didinti bendrovės kapitalą, o ryšiai su Krašto apsaugos ministerija tas galimybes gerokai varžė.

Negana to, 1938 metų vasario 18 dieną drauge su atsargos pulkininku leitenan-

tu Vytautu Augustausku ir ponia Vanda Chodakauskiene įsteigė pasitikėjimo bendrovę „Veikla“.

Ši bendrovė žadėjo versti metalų ir kitų medžiagų bei žaliavų prekyba vidaus ir užsienio rinkose, atstovaus Lietuvos ir užsienio firmas.

Bendrovės kapitalas buvo nustatytas 30 tūkstančių litų ir jį lygiomis dalimis sudėjo visi trys akcininkai.

Vis dėlto neatrodo, kad „Veikla“ būtų išplėtojusi savo aktyvumą. Tiek Liudas Butkevičius, tiek Vytautas Augustauskas turėjo nemažą patyrimą tvarkant kariuomenės ūkį. Tačiau ar to karinio patyrimo užteko civilinei komercinei veiklai?

Tuo tarpu partnerė Vanda Chodakauskienė buvo ne vienos kitos komercinės firmos dalininkė ar akcininkė.

Labai įdomus dar vienas tų metų pulkininko Liudo Butkevičiaus veiklos horizontas.

1938 metų vasarą jis buvo pakviestas būti Lenkijos pramonės prekių eksporto susivienijimo „SEPEWE“ atstovu Lietuvoje.

Po Varšuvos ultimatumo Lietuvai užmezgus su Lenkija diplomatinis santykius ir normalizavus prekybą, Lenkijos

Pulkininkas Liudas Butkevičius. 1936 metai. Šeimos archyvas.

firmos ėmė vertinti Lietuvą jau ne kaip priešę, o kaip perspektyvią rinką.

I „SEPEWE“ prekybos namus susivienijusios 30 Lenkijos firmų (kalnakasybos,

metalo, gumos, mašinų gamintojos) 1938 metų liepos 14 dieną pasirašė su Liudu Butkevičium atstovavimo sutartį. Atstovybė buvo registruota pulkininko namuose Prūsų gatvėje. Derėdamasis dėl atstovavimo sąlygų, Liudas Butkevičius kelis kartus lankėsi Varšuvoje.

Šis kontraktas žadėjo atsargos pulkininkui visai neblogą papildomą uždarbį. Tačiau, be abejonės, aktyviai Nepriklausomybės kare dalyvavusį karininką varžė „buvusio priešo“ įvaizdis ir galimybė iš jo dabar uždirbti.

Tačiau ant kontrakto su „SEPEWE“ prekybos namais jau po mėnesio pulkininko iniciatyva buvo įrašytas ir notariškai patvirtintas priedas: „Gryną pelną, kuris bet kada būtų gautas pagal šį įgaliojimą, kol veiks sutartis su „SEPEWE“ ir kol aš tarnausiu Ekonominėje Karių bendrovėje, perleidžiu pastarosios naudai. 1938 metų rugsėjo 21 d. Liudas Butkevičius“.

O kadangi pulkininkas Ekonominėje karių bendrovėje pulkininkas L. Butkevičius veikė iki pat 1940 metų, o nuo 1939 metų rugsėjo nacių ir bolševikų pasidalyta Lenkija jau nebeturėjo ką eksportuoti, tai perspektyvus kontraktas, matyt, taip ir liko popieriuje.

Aktyviai dalyvavo Žmogaus globos draugijoje, šefavo kurčiųjų ir nebylių mokyklą ir jos internatą. Tai buvo labai graži veikla, dar labiau sustiprinusi ir taip gerai žinomo pulkininko autoritetą.

Kariškiams besišilinti Lietuvos pajūryje: su generolu Albinu Čepu ir pulkininku Pranu Saladžiumi Palangoje. 1938 metų vasara. Šeimos archyvas.

Antrosios rūšies 1-ojo laipsnio Vyties Kryžiaus diplomatas, išduotas Liudui Butkevičiui. 1926 m. Šeimos archyvas.

Lietuvos kariuomenės savanorių-kūrėjų medalio liudijimas, išduotas Liudui Butkevičiui. 1928 m. Šeimos archyvas.

Nepriklausomybės medalio liudijimas, išduotas Liudui Butkevičiui. 1928 m. Šeimos archyvas.

DLK Gedimino 3-ojo laipsnio ordino diplomas, išduotas Liudui Butkevičiui. 1932 m. Šeimos archyvas.

Vytauto Didžiojo 3-ojo laipsnio ordino diplomas, išduotas Liudui Butkevičiui. 1937 m. Šeimos archyvas.

Šaulių Žvaigždės diplomai, išduotas Liudui Butkevičiui. 1937 m. Šeimos archyvas.

Pagaliau civiliame gyvenime

Iš to laikmečio yra išlikę iškilaus rašytojo (už romaną „Broliai Domeikos“ gavusio Lietuvos valstybės premiją) Liudo Dovydeno (1904-2000) užrašai apie Liudą Butkevičių:

Po Žmogaus globos draugijos susirinkimo ėjom iš Molėtų gatvės per Vileišio aikštę. Buvo penktadienis, 1939 metų lapkričio vidurys.

Pasiūlė pasivaikščioti draugijos pirminkas, atsargos pulkininkas. Jis ne taip jau kariškai ir atrodė: apvalūs, žemyn krentą pečiai, moteriškai atsargi eisena. Žodžiai reti, parinkti. Tau kalbą baigus, jis

kiek palaukia, lyg bijodamas nutraukti.

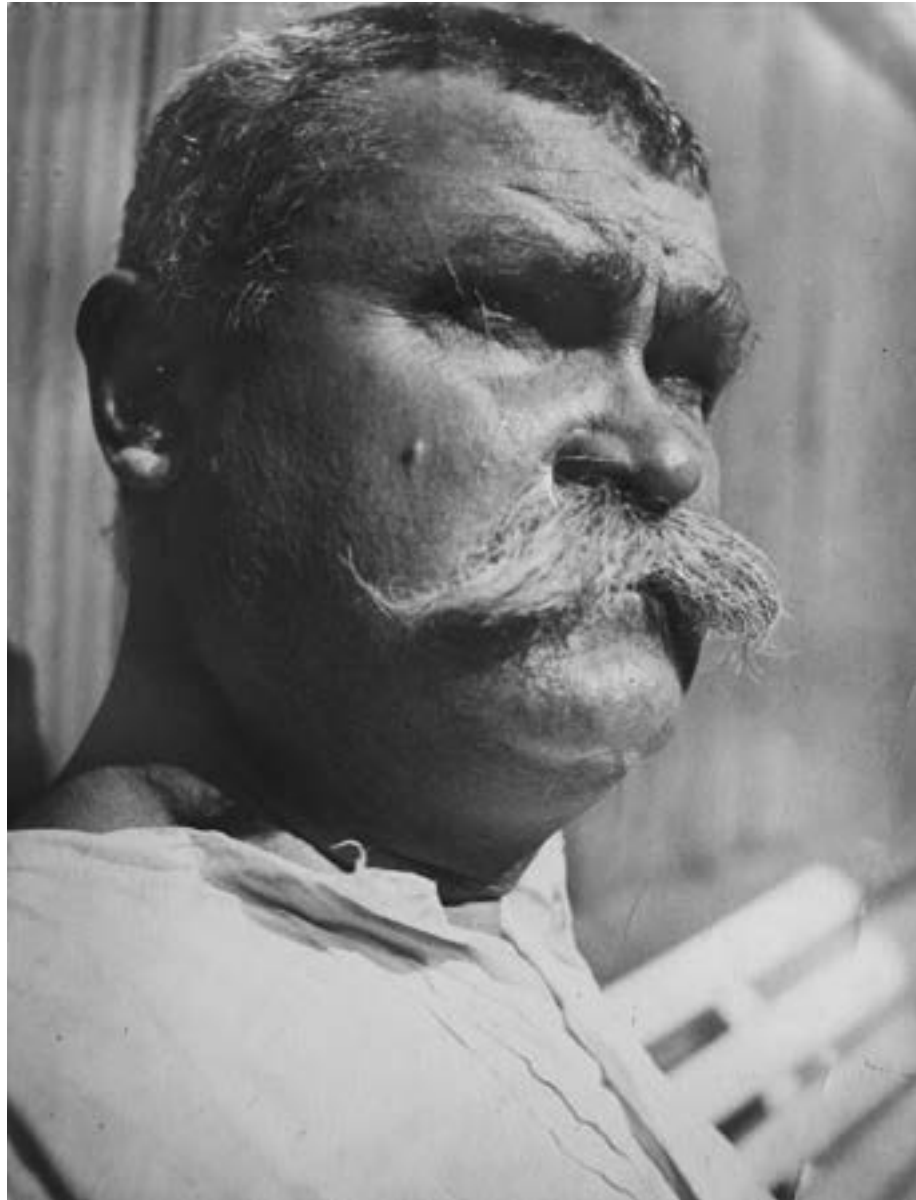
Tai Liudas Butkevičius. Atsargos karininkas, buvęs mokytojas, už lietuvišką veiklą caro kalintas. Rašęs savo laiku guvia ranka feljetonus. Gilus mūsų ir rusų literatūros istorijos žinovas.

Meilė tėvų žemei, žmogui Liudą Butkevičių išskirtinai pašaukė ir 1941 metais karo metu vadovauti partizanams. Jis, pagal patikimas žinias, mirė partizano mirtimi, priešindamasis „raudonajam carizmui“ (rašant tas eilutes jau Amerikoje gyvenęs ir apie pulkininko lagerius nežinojęs Liudas Dovydenas klydo – Red.)

„Igulų mes galėjom neįsileisti. Aš bent

Su vaikais ir anūkais Palangos paplūdimyje. 1939 metai. Šeimos archyvas.

Pagaliau laisvas nuo tarnybinių rūpesčių. 1939 metai. Žento Otono Milaševičiaus darytas fotoportretas iš šeimos archyvo.

taip manau. Mūsų politikai – tik politikai. Sakysim, mes per ilgus metus neradom draugystės su kaimynais latviais, estais. Gal net ir suomių galėjom pašonėje jausti, jeigu mes, trys Baltijos tautos, būtume suglaudę pečius, – kalbėjo pulkininkas, brenant Vileišio aikštės smėliu. Aš prieš tai jam buvau pasakęs apie Petro Cvirkos išsitarimą.

Pulkininkas Butkevičius, ilgokai tylėjęs, pritarė mano minčiai: tarp nacių ir sovietų

turįs būti susitarimas, kaip ir kada mums užnerti virvę.

„Ir pats ne kartą būsi čia dalyvavęs parade. O būtų buvę tikslu parodus rengti Rygoje, Taline, Kaune pamečiui“, – kalbėjo Liudas Butkevičius.

Kai atsisėdom Petrausko gatvės „Rūtos“ restoranėlyje, pulkininkas atsidusęs ištarė: „Dabar jau vėlu rengtis Baltijos paradui“.

Pulkininką kalbinau prisidėti į Tėvynės

sąjungą, aiškinau jos tikslą. Pulkininkas Butkevičius kantriai klausėsi.

Jis papasakojo keletą vaizdingų nuotykių iš Rusijos pirmojo karo metų. Revoliucijos skerdynių, bado metu Rusijos tautos išdygo po tamsios nakties.

Lietuvis ieškojo lietuvių, lenkas – lenko, čekas – čeko. Tačiau pulkininkas Butkevičius jau tada sakė ir tvirtai laikėsi savo: nesidėti į jokias partijas, sąjungas. Tai kaip

tik būtų atkreipimas prieš akių.

Jis apgailestavo jau prabėgusių metų, kai mes su talmudininko atkaklumu laikėmės partijų etikečių, dėl kelnės dryžių skirstėmės į skiautus ir skiautelius.

Apie „Rūtos“ restoranėlį buvo dainuojama:

*Tu ateik į Rūtą, ateik būtinai,
Bus ir kaip nebūta, bus ir kaip žinai.*

Tuos posmus kartojo ir Butkevičius. Ir

Ir būdamas karininku, ir civiliu asmeniu, Liudas Butkevičius labai mėgo pajūrį, džiaugėsi Palangos malonumais, nuolat siuntinėjo vaikams atvirukus, besigėrėdamas vasara prie jūros. 1936-1939 metai. Pašto atvirukai iš L. Butkevičiaus šeimos archyvo.

Su artimaisiais gražiajame Palangos grote. 1938 metų rugpjūčio 7 d. Šeimos archyvas.

Nemunas ties Birštonu. 1932 metai. Liudo Butkevičiaus šeimos archyvas.

Į Birštoną pulkininkas važinėjo ir gydytis, ir pailsėti. Ir gėrė mineralinį vandenį iš šio Birutės šaltinio. 1930 metai. Liudo Butkevičiaus šeimos archyvas.

pridūrė: „Tikrai bus ir kaip nebūta, bus ir kaip žinai...“. Jis kalbėjo, kad buvo karuose, išmaišė Rusiją, pažįsta rusą. Pažįsta ir vokiečius, tiesa, mažiau, kad ir buvo Vokietijoje. Butkevičius kalbėjo:

Pats manai, kad viskas keičiasi, bet tai vargiai pritaikoma Rusijai. Kaip sako patys rusai: Volgos dugne akmuo pasausėja, o rusas – vis lieka rusas. Arba: Dievas seniai išmetė rusą per tvorą, o tas velniui sėdėdamas ant kupros, tam pečius sulenkė.

Iki vėlyvos nakties mudu vaikščiojom,

o Butkevičius vis pasakojo. Jam nujautimas slapčia kalbąs, kad mūsų laukia sunkios, kruvinos dienos. Po rusų tankų ir rusų įgulų pasirodymo Lietuvoje jis jau žino, kas mūsų laukia.

Rusijos imperializmas, prisidengęs komunizmo migla, užgriūsiąs mus nelaukta. Jam net sapnuose atgijęs rusų žiaurumas, revoliucijos anarchija. Jis atpažįstą seną tinginių-plėšikų profesiją: planuoti, pūsti miglas, meluoti, parazitu įsikibus į pavergtuosius.

Per tuos kelerius metus, kol Liudas Butkevičius buvo Žmogaus globos draugijos pirmininku, man teko jį sutikti beveik kasdien. Jeigu tie žodžiai ką nors apibūdina, tai pulkininkas Butkevičius buvo krištolinio tyrumo ir taurumo žmogus, karys. Palyginti nesenas išėjęs į pensiją, jis daug skaitė ir rašė.

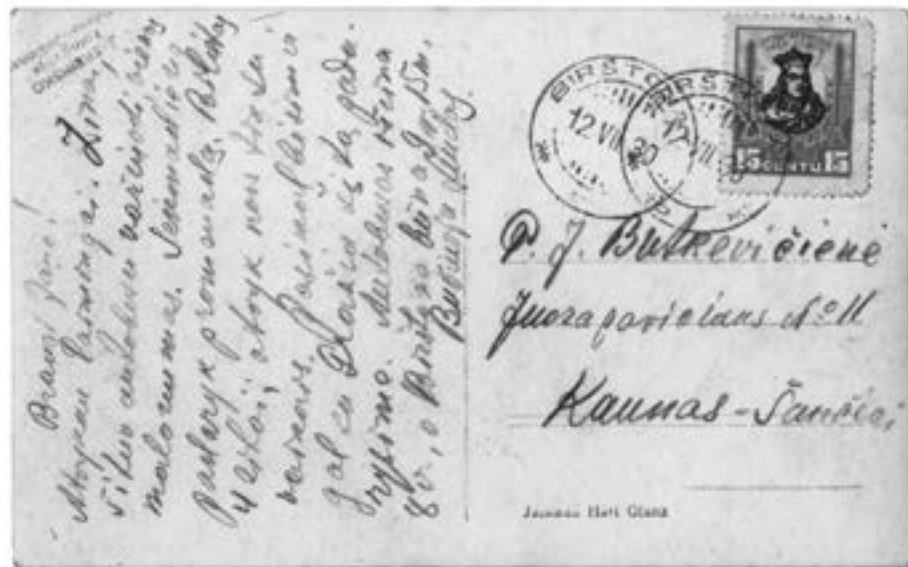
Kartą, jau rusams užplūdus jis man ramiausiai pasakė: „Žmogus turi žinoti,

kada gyventi, o kada mirti. Mes turim žinoti, kada panaudoti jėgą, o kada – trauktis. Dabar neatėjo valanda mestis mums ant ginklo, savižudiško ginklo. Gali būti, kad rusai ar vokiečiai gali išprovokuoti mus savižudybei. Šitai neužtenka žinoti, bet reikia mokėti ir atskirti provokaciją“.

Su pulkininku Butkevičium pirmiausia tariausi, kai iš ryto laikraštyje radau žinią – mano kandidatūrą į Liaudies Seimą.

Išvykęs į Birštoną gydytis, pulkininkas visaip viliojo čia atvykti ir žmoną Janiną, vaikus. Autobusu važiuoti nuo Kauno - vos valanda. 1930 metų rugpjūčio 12 d. Liudo Butkevičiaus šeimos archyvas.

Antrojo pasaulinio karo išvakarėse įvyko paskutinis nepriklausomoje Lietuvoje Veiverių mokytojų seminarijos absolventų susitikimas. Liudas Butkevičius sėdi centre. Ketvirtas iš dešinės antroje eilėje kariškis - pulkininkas Romanas Bukevičius. 1939 metų rudenį. Liudo Butkevičiaus šeimos archyvas.

Sutikęs jį sutarčioje vietoje Donelaičio gatvėje, išgirdau greitą atsakymą: „Tu turi sutikti. Mums reikia išlaukti. Vokietis su ruskiu susikibs. Gal jie abu sprandus nususuks? Dabar, va, dabar tik pavienis žmogus turi pasirodyti...“

Čia – ne politika. Mums neria kilpą ant kaklo, o mes turim kilpą atstumti. Gal jūs nepakeisite Kremliaus „samoderžavijos“, bet žmogui-lietuviui padėti reikės. Šit kur šių dienų politika.

Jeigu, žinoma, tankų ir enkavedistų už-

Po priverstinio diplomatinio santykių su Varšuva užmezgimo, jau kaip civilis asmuo Liudas Butkevičius apsilankė Lenkijoje ir net tarėsi dėl galimybių platinti Lietuvoje lenkų pramonės gaminius. 1939 metai. Šeimos archyvas.

Liudas Butkevičius su Žmogaus globos draugija lanko kurčių vaikų internatą Šančiuose. 1938 metai. Šeimos archyvas.

plūdimas paliko nors kiek vietos politikai.“

1941 metų birželio 21 dieną pulkininkas Butkevičius ramiau, patyrusio žmogaus įtaikingumu atmetė vieno civilio fantastinės išvadas iš gaunamų žinių apie Berlyno lietuvių veiklą.

„Žinot, vyrai, ką aš turiu pasakyti: mus apgaus tie Berlyno šikniai. Vokiečiams reikia „raumo“. Jie žudo tokią jėgą, pasaulinę jėgą – žydus. Jie tyčiojasi iš prancūzų, tūkstančiais žudo lenkus. O mums prie Kybartų paties raudonus kilimus, kad Berlyne svaičiojanti mūsiškių saujelė atžygiuotų į ministrų kėdes?“

Geras pulkininko bičiulis rašytojas Liudas Dovydėnas savo namuose Amerikoje. 1986 m. Autoriaus nuotrauka.

Vokietija neturi jokios tautinės, politinės programos Rusijai, o štai Lietuvai – gausybės ragas. Mūsų kraštą uždegė „deržimordiška“ sovietų tironija, ypač tai sukėlė išvežimai. Jeigu Maskva būtų to nevykdžiusi, aš manyčiau, kad visomis priemonėmis geriau tramdyti sukilimą, o ne jį skatinti.

Mums nėra reikalo kraują lieti, kai ir taip du skerdikai iš Rytų ir Vakarų mus kaip pjovimui skirtą pušį nusakina.“

Tą birželio 21-ąją Liudas Butkevičius tikino:

„Užsiangažuodami nacizmui, mes negalime tikėtis pasaulinės opinijos pritarimo. Be to, jokia burtininkė dar netvirtino, kas bus laimėtojas.“

Aš sutinku su pulkininko Liudo Butkevičiaus nuomone, jog mes įsimaišydami be jokių garantijų su vokiečiais, atsidursim kvailo asilo vaidmenyje – kuris jau spyrė parmuštą. Tausokim jėgas, nekalkim tarpusavio rietenų, neteikim progų sektantams, kurie partijos ir Visagalio vardu dedasi teisėjais ir prokurorais. Politinės, religinės aistros mums nemažiau pavojingos kaip išoriniai priešai...

Pulkininkas Butkevičius daug prisidėjo, vadovaudamas sukilėliams, kad Kauno 1941 metų vasarą neįvyko masinis pačių lietuvių vienas kito žudymas“.

Birželio sukilimas ir dienos nacių gestape

Iš pradžių jau senokai dimisijon pasitraukusio pulkininko po 1940 metų birželio atėjė nauji Lietuvos šeimininkai nelietė. Pulkininkas Liudas Butkevičius taip pat į pirmas linijas nelindo.

Nuo 1940 metų pavasario dirbo Švietimo ministerijos priešmokyklinio auklėjimo skyriuje.

Kadangi naujoji valdžia nacionalizavo bažnyčių bei vienuolynų pastatus, o daugumą vaikų įstaigų taip pat suvalstybino, darbo buvo. Liudas Butkevičius net dalyvavo valstybinėje komisijoje tvarkant vaikų prieglaudą, perduodant joms nacionalizuotus pastatus.

Nebūdamas artimu nei tautininkų partijai, nei Smetonos rateliui, pulkininkas Liudas Butkevičius gal ir galėjo nepergyventi dėl prasidėjusių reformų, santvarkos pasikeitimo. Tačiau net sutikę su nauju režimu bendradarbiauti ir tapę „Liaudies seimo“ nariais jo bičiuliai Liudas Dovydėnas ir Antanas Garmus, iš arti (ar iš vidaus) matę komunistinės valdžios darbus, patys ėmė mušti pavojaus būgnus.

Gali būti, kad Liudas Butkevičius ėmė skatinti Antaną Garmų (NKVD vėliau tą iniciatyvą „prirašė“ generolui Antanui Gustaičiui ir pulkininkui Juozui Šarauskui) iš „Liaudies seimo“ tribūnos skelbti visaliaudinių referendumą dėl Lietuvos stojimo į TSRS. Tai buvo pati pavojingiausia naujiems okupantams idėja.

Kai į garsiuosius Liudo Butkevičiaus ūsus ėmė žiūrėti įtariai, pasitraukė visai į kitą veiklos sferą – persikėlė į Vilnių ir įsidarbino treste „Valgis“. Pradinės pareigos buvo „tresto inspektorius“.

Tuo metu Liudas Butkevičius jau palaikė artimus santykius su Lietuvos laisvės armijos vadovybe ir net buvo paskirtas LLA propagandos skyriaus viršininku.

Pagal šias pareigas, turėjo aktyviai reikštis Birželio sukilime, nors daug tie-

sioginių duomenų apie tai neturima.

Tačiau nereikia suprasti Liudo Butkevičiaus dalyvavimo primityviai – gatvių mūšiuose ar pastatų užėmimuose, susirėmimuose su besitraukiančiais raudonarmiečiais dalyvavo daugiausia gimnazistai ar studentai. Aukšto laipsnio karininkas galėjo būti kovų strategijos kūrėju.

Pirmosiomis karo dienomis pulkininkas Liudas Butkevičius veikė Kauno karo komendantūros sukilėlių būryje. Šis būrys įsikūrė miesto centre, Gedimino g. 34 – šalia Kauno įgulos bažnyčios. Šiame pastate ir prieš karą veikė Kauno karo komendantūra.

Kaip ir daugelyje sukilėlių grupių, iniciatoriai ir čia buvo studentai, kuriuos netrukus pakeitė kadriniai kariškiai. Šiame būryje veikė ir pulkininkas Jurgis Bobelis.

Aišku ir kita: kai 1941 metų birželio 24-ąją Laikinosios vyriausybės nutarimu Nr.1 buvo sudaryta Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vadovybė ir paskirtas jos vadas generolas Stasys Pundzevičius, pulkininkas

Nors Lietuvos partizanai ir sveikino įžengusią vokiečių kariuomenę, nacių tikslas buvo kuo greičiau juos nuginkluoti. Per vokiečių nepasitikėjimą bei įtarumą žuvo ne viena dešimtis lietuvių partizanų. 1941 metų birželis.

Per Lietuvą į Rytus besiveržusi vokiečių kariuomenė didelio pasipriešinimo nesutiko, o daug kur rado jau susikūrusią vietos administraciją. 1941 metų birželis. Nuotrauka iš interneto.

Liudas Butkevičius jau buvo vienas jo artimiausių bendradarbių.

Kiek žinoma, Liudui Butkevičiui buvo pavesta vadovauti Vietinei Apsaugai. Reikia manyti, įgaliojimas tam pulkininkui davė Lietuvos aktyvistų frontas (LAF)

Nors toks štabas galėjęs būti ir pulkininko asmeninė iniciatyva. Visuose dokumentuose minimas tokia formuluotė – „pulkininko Butkevičiaus iniciatyva sukurta Vietinės Apsaugos štabas“.

1992 metais gana informuotuose ir liberalių akademikų leidžiamuose „Akiračiuose“ buvo gana kategoriškai rašoma, kad Sukilimo partizaninei akcijai vadovavo Kaune įsikūręs Vietinės Apsaugos štabas. Štabo būstinė buvo Žaliame kalne, priešais Kipro Petrausko namą.

Tačiau ši patalpa buvo per maža ir lengvai pastebima. Mat Ažuolyne buvo pilna besiilsinčių, nuo dalinių atitrūkusių raudonarmiečių. Tada nutarta, kad tam labiau tinka Lietuvos Saugumo rūmai Laisvės alėjoje – rusų saugumas iš ten jau buvo pabėgęs. Pačiose patalpose buvo surasta ir ginklų, net kulkosvaidis.

Iš pradžių Vietinės Apsaugos štabe tebuve kokie penki asmenys, po to – jau dešimtys. Vietinės Apsaugos štabo viršininku Liudas Butkevičius paskyrė A. Zubrą (Albertą Zubrą-Zemribą, 1909-1997).

Pavyko sudaryti net būrį patalpų ap-

saugai. Jam vadovavo buvęs kulkosvaidžių kuopos viršila (kurio pavardės jau niekas neprisimena).

Tai labai pravertė, kai birželio 23-ąją, iš karto po pietų, priešais Saugumo rūmus, t. y. Vietinės Apsaugos štabo duris, sustojo rusų tanketė. Laimei, vyrai atidengė į ją ugnį pro trečiojo aukšto langus, ir rusai nuvažiavo.

Vietinės Apsaugos štabas buvo įsteigtas siekiant organizuoti Kauno miestui gyvybiškai svarbių objektų apsaugą, palaikyti tvarką gatvėse.

Nors teigiama, kad štabas ir jo struktūros buvo suformuoti jau birželio 23 dieną, istorikai spėja, kad atitinkami dokumentai formaliai buvo pasirašyti ir vėliau.

Vietinės Apsaugos štabą pripažino dauguma Kauno partizanų grupių, išskyrus Darbo rūmų dalinį, kuriam vadovavo Antanas Žarskus ir Algirdas Klimaitis.

Birželio 24 dieną į štabą atvyko vokiečių ryšių karininkas, su kuriuo kalbėta dėl sukilėlių atpažinimui skirtų baltų raiščių.

Vietinės Apsaugos štabo struktūra buvo gerai apgalvota. Jame buvo įsteigti šeši skyriai: Kadru (viršininkas – pulkininkas Vincas Šaudzis), Mobilizacijos (majoras Antanas Biknaitis), Operacijų (generalinio štabo pulkininkas leitenantas Kazys Pranckevičius-Pranckonis), Ginklavimosi (pulkininkas Jonas Narakas), Ryšių (Liepinaitis), Sanitarijos (gydytojas Vaclovas Labokas).

Teigiama, kad nuo pat veiklos pradžios štabui teko imtis gerokai platesnių uždavinių, negu buvo užsibrėžta.

Vietinės Apsaugos štabas per Kauno radiją paskelbė net keliolika potvarkių ir įsakymų, nurodančių visur organizuoti Vietinės Apsaugos dalinius, kurie rūpintųsi gyventojų ir valstybinio turto apsauga, išlikusiems nepriklausomos Lietuvos pareigūnams perimti administraciją ir policiją, o kur tokių nėra, valdžios pareigūnus skirti Vietinės Apsaugos dalinio vadovybei. Taip pat buvo paskelbta karininkų ir puskarininkų mobilizacija.

Birželio 24 dieną Vietinės Apsaugos štabas persikėlė į „Lino“ patalpas K. Doneičio gatvėje. Sanitarijos skyrius buvo įsikūręs Gusevo ligoninėje Trakų gatvėje. Padidėjus darbo apimčiai, Operacijų sky-

rius persikėlė į buvusius Šaulių sąjungos namus Laisvės alėjoje.

Pats Liudas Butkevičius, kaip ir kiti sukilimo vadovai, tuo metu dažnai lankėsi Kauno radijone, kad galėtų operatyviai platinti ir žinias, ir potvarkius.

Vienas sukilimo ir Kauno LAF-o vadovų pulkininkas Juozas Vėbra rašė, kad su pulkininku Liudu Butkevičium susidūrė trečią sukilimo dieną, kai tas pasirodė Kauno radijo stotyje generolo Stasio Pundzevičiaus palydoje.

Juozo Vėbros prisiminimuose kiek pusišaiptyta iš Liudo Butkevičiaus aktyvumo, nes pulkininkas jam „atrodė lyg pamišęs, nes pamatęs radijo stotyje sukilėlius, vis dėlto prie peties šautuvą ir grasino visus iššaudysias. Generolas Pundzevičius jį ramino ir tik generolo dėka buvo išvengta tarpusavio žudynių...“

Deja, tuo metu situacija sukilimo vadovybėje pasikeitė, ir aktyviai pradėta Vietinės apsaugos štabo veiklą teko mažinti.

Padėtį iš esmės pakeitė Laikinosios vyriausybės sprendimas atkurti Kauno karo komendantūrą. Vietinės Apsaugos štabo veikla tokia apimtimi, kaip kad buvo numatyta, neteko prasmės. Atsirado teisėta ir

formaliai įsteigta institucija, kuriai dabar priklausė visa karinė valdžia Kauno mieste ir visoje apskrityje.

Karo komendantą postą užėmė iš Rygos kalėjimo ištrūkęs ir vos ne pėsčias į Lietuvą grįžęs pulkininkas Jurgis Bobelis (tik grįžęs į postą, kurį užėmė ir iki pirmosios tarybinės okupacijos).

Pragmatiškai pažiūrėjo ir naujieji komendantūros vadovai (Jurgis Bobelis), kurie Vietinės Apsaugos štabo skyrių viršininkus (Vincą Šaudzį, Antaną Biknaitį, Kazį Pranckonį) paskyrė aukštais komendantūros pareigūnais.

Štai buvę Vietinės Apsaugos štabo nariai dviejų Vyties Kryžių kavaliarius pulkininkas Vincas Šaudzis ir majoras Antanas Biknaitis buvo paskirti Kauno karo komendantą padėjėjais.

Deja, karo komendantūroje jau solidescio amžiaus Liudui Butkevičiui jokio posto nenumatė.

Tačiau pulkininko autoritetą Laikinoji vyriausybė vertino. Birželio 26 dieną Kauno Karmelitų kapinėse laidojant 64 kautynėse žuvusius sukilėlius, Liudui Butkevičiui buvo patikėta pasakyti atsisveikinimo kalbą. Jis kalbėjo Kauno karo komendan-

Sukilimo dieną gatvės vaizdas Kauno Šančiuose. Žmonės gatvėje, sunkvežimis su sukilėliais, kairėje – bolševikų palikta zenitinė patranka. 1941 metų birželis. LCVA.

Iškilmės Kauno senosiose kapinėse Vytauto prospekte – kariai Garbės sargyboje prie paminklo žuvusiems vokiečių kariams. Kairėje nuotraukos pusėje – 1941 metų Birželio sukilimo dalyvių kapai. 1941 metų lapkričio 9 d. LCVA.

tūros vardu. Laikinosios vyriausybės vardu kalbėjo Ministras pirmininkas Juozas Ambrazevičius-Brazaitis.

Apskritai, tai kai kurie aktyvūs Birželio sukilimo veikėjai savo prisiminimuose ginčija Vietinės Apsaugos štabo vaidmenį, daugiau išskeldami savo veiksmus. Tačiau istorikai cituoja archyvuose išlikusius dokumentus, kurie yra nenuginčijami.

Gali būti, kad teisybė yra kažkur per vidurį. Esant gana stichiškam sukilimo pobūdžiui, būriai mieste ir provincijoje klausė įsakymų, skelbiamų per Kauno radiofoną, ir savo aukščiausių vadų akyse nebuvo matę. Todėl sukilimo vadovybės klausimas bus dar ilgai diskutuojamas.

Vokiečiams nuginklavus sukilėlius ir išvaikius Laikinosios vyriausybės struktūras, Liudas Butkevičius išlaikė ankstesnį valstybinį darbą. O nuo 1941 metų rugpjūčio buvo paskirtas Vilniaus tresto „Valgis“ direktoriumi.

Kodėl didelį gyvenimišką patyrimą turėjęs karininkas taip greitai nusišalino nuo vadovavimo ginkluotai kovai?

Viešai apie tai jis nėra niekam aiškines, tačiau perskaičius jo laiškus iš Sibiro lagerio, darosi aišku, kad jis labai aukštai kėlė moralės, žmogaus prigimtinių laisvių

klausimą. Todėl matydamas jau įsisiūbuojantį žydų naikinimą Kaune ir Lietuvos miesteliuose, tokių partizanų vadų, kaip Algirdo Klimaičio ar Antano Žarskaus, beribį kerštą mažai dėl jų nelaimių kaltiems, negalėdamas kaip nors tų procesų sustabdyti, – tiesiog pasitraukė į šalį.

Bet, savaime supranta, tokiomis aktyvaus politinio gyvenimo aplinkybėmis, šis „civilis“ postas Vilniaus viešojo maitinimo bendrovėje jo netenkino ir jau 1941 metų spalio 15-ąją jo paties prašymu iš aukšto posto „Valgyje“ buvo atleistas.

Buvo ir paaiškinimas: pulkininkas apsisprendė grįžti į Kauną, norėjo daugiau būti su šeima. Visa šeima labai džiaugėsi dar prieškaryje įrengtu jaukiu nameliu Prūsų gatvėje Nr. 3 (dabar – Lietuvių g. Nr. 15).

Atsargos pulkininką, pamačiusį, jog bandymai atkurti Lietuvos valstybę ir kariuomenę tebuvo iliuzijos, visai tenkino kukli akcinės bendrovės „Maistas“ revizoriaus pareigybė.

Kadangi vokiečiai leido lietuvių civilinei administracijai kaip ir anksčiau mokėti buvusiems kariams pensijas, Darbo ir socialinių reikalų generalinio tarėjo nutarimu persvarstyta ir pulkininko L. Butke-

vičiaus pensija. Ta proga buvo prisiminta, kad dar 1937 metais pulkininkui buvo skirta mėnesinė 918 litų pensija.

Kadangi komisija nustatė Liudą Butkevičių praradus 75 procentus darbingumo, o jo buvusi pareigybė prilyginta vokiečių laikmečio III tarnautojų grupei su 400 reichsmarkių mėnesiniu atlyginimu, tai atsižvelgiant į 36 metų darbo stažą jam skirta 200 reichsmarkių pensija.

Deja, pulkininkas ja mažai tepasinaudojo – pensija buvo skirta 1943 metų balandžio 1 dieną, o už metų vokiečiams iš Lietuvos jau reikėjo kraustyti.

Nacių okupacijos laikotarpiu bendradarbiavo nelegalioje spaudoje. Turėdamas lanksčią publicisto plunksną, rašė į „Nepriklausomą Lietuvą“, „Laisvės kovotoją“, „Į laisvę“.

Kai vokiečiai 1943 metų balandžio 5 dieną organizavo konferenciją mobilizacijoms į vermachlą paremti, Liudo Butkevičiaus iniciatyva buvo suredaguotas atsisaukimas į vokiečių sukviesto „seimo“ narius. Vokiečiai norėjo, kad „seimas“ paskelbtų Lietuvos jaunimo mobilizaciją, kas prieštaravo Lietuvos interesams. Atsisaukimas buvo išleistas Kūrėjų-savanorių sąjungos, Šaulių sąjungos vardu.

Jau vėliau, 1945 metų pabaigoje duodamas parodymus NKVD tardytojams, pulkininkas prisipažino, kad antinacinį atsisaukimą pats atspausdino namuose su savo rašomąja mašinėle. Tiražas buvo nedidelis – apie šimtą egzempliorių.

Atspausdintus atsisaukimus Liudas Butkevičius dalį pats sukaišiojo į kaimynų pašto dėžutes, dalį atidavė vaikams paskleisti juos mokyklose, o paskutinę dalį išplatinti paėmė sūnėnas Vytautas Deltuva.

Vokiečių saugumo policija nuo 1943 metų gruodžio įdėmiai sekė pulkininko šeimą. Informaciją teikdavo Mariją Butkevičiūtę-Milaševičienę pažinojęs gestapo agentas „Idealas“.

Marija dirbo Savitarpinėje pagalboje ir platino pogrindžio spaudą. Agentas „Idealas“ 1944 metų sausio 5 dieną dalyvavo antinacinės grupės pasitarime ir citavo Mariją Butkevičiūtę, kad pirmąjį „Lietuvos Laisvės Trimito“ numerį išleido pulkininkas Pranas Saladžius (1893-1965 JAV), o leisdamas kitus, jis bendradarbiauja su

jos tėvu pulkininku Liudu Butkevičium.

Vokiečių saugumo policija 1944 metų vasario 9 dieną apsupo namą Prūsų gatvėje. Į vidų įžengė tik du gestapo pareigūnai – daryti name kratą. Ir iš tikrųjų kambaryje rado kelis antinacinius laikraštelius. Tačiau suėmė ne tik pulkininką, dukrą Mariją Butkevičiūtę, bet ir jos pusbrolių studentą Vytautą Deltuva.

Vasario 17 dieną gestapas tardė pulkininko dukrą Mariją. Ji buvo priversta prisipažinti 1943 metų pavasarį gavusi 50 egzempliorių „Laisvės kovotojo“ ir tuos laikraščius išplatinti.

Gestapininkai nesunkiai nustatė, kad Liudas Butkevičius, gyvenęs Kaune, Prūsų g. Nr.3, atnešęs po vieną „Į laisvę“, „Nepriklausomos Lietuvos“ ir „Lietuvos Laisvės Trimito“ egzempliorių ir davęs dukrai juos išplatinti.

Marti Genovaitė Butkevičienė jau kitą dieną po pulkininko ir Marijos suėmimo, pasinaudojusi sargybinių aplaidumu, per kiemą prasiveržė į Kauno gestapo rūmus ir paprašė susitikimo su jo vadu.

Šeima prisimena, kad tuo metu Kauno gestapui vadovavęs hauptšarfiureris Helmutas Rauche (rašoma ir Rauka, vėliau surastas bei nuteistas Kanados teismo, jis 1986 metais mirs Vokietijos kalėjime) buvo tiesiog pritrenktas moters atkaklumu, o dar labiau – gražia vokiečių kalba. Netoli Prūsijos sienos išaugusiai mokytojai Genovaitei vokiečių kalba nebuvo didelė problema.

Hauptšarfiureris pirmiausia aprėkė gestapo rūmų sargybinius, o paskui už Genovaitės atkaklumą leido perduoti pulkininkui maisto ir patalynę (nežinia kodėl dar kartą patikrinęs vokiečių kalbos žinias – liepęs išversti kelis tekstus iš pulkininko name konfiskuotų leidinių).

O tuo metu buvusių Lietuvos karininkų tarpe pradėjo rinkti pinigus Liudui Butkevičiui iš kalėjimo išpirkti.

Marija Butkevičiūtė gestapo tardymuose prisipažino, kad ji buvo gavusi ir 25 Lietuvos laisvės sąjungos kovotojų ženklukus, kuriuos pardavinėjo po 10 reichsmarkių, o surinktas 250 markių perdavusi LLKS išdui.

Kad ir kaip antinaciniame pogrindyje buvo laikomasi visų atsargumo reikalavimų, Liudas Butkevičius už pogrindinę

veiklą 1944 metų vasario 24 dieną gestapo buvo pasiūstas į Kauno VI fortą.

Liudą Butkevičių tardė SS oberšturmfüreris Rolfas Noigebaueris (Neugebauer, gimęs 1912 metais, daug prisidėjęs prie Vilniaus geto sunaikinimo).

Mat iš kitų tardytų antinacinio pogrindžio dalyvių gestapas iškvotė, kad pulkininkas Liudas Butkevičius yra paaukojęs Lietuvos laisvės kovotojų sąjungai 500 reichsmarkų.

Gestapininkai bandė įrodyti, kad šie pinigai buvo panaudoti pogrindininkų ginklams pirkti. Bet jiems nepavyko net įrodyti, kad pulkininkas būtų Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos narys. O turėtas pogrindžio rėmėjo statusas negalėjo būti žiauriai nubaustas.

Pagaliau gestapininkas R. Noigebaueris savaip išsprendė problemą – kovo 3 dieną nusprendė bylą Liudui Butkevičiui nutraukti, jį patį įspėti ir pasiūsti namo.

Šeimoje galvojama, kad tokiam sprendimui įtakoją dar vienas Genovaitės Butkevičienės vizitas į VI fortą, pokalbis su kalėjimo viršininku (piktas ir nesimpatingas lietuvis – kaip prisimena šeima) ir... karininkų surinktos sumos perdavimas.

Tas pokalbis turėjo įtakos, ir po trijų dienų Liudą Butkevičių atgal į Prūsų gatvę parvežė VI forto kalėjimo mašina. Direkto-

rius, matyt, labai rūpinosi savo kišene.

Jam pinigus už pulkininko paleidimą išmokėjo kiek vėliau – kai lygiai taip pat iš kalėjimo šeimos pastangomis buvo išpirktas ir Liudo sūnėnas Vytautas Deltuva.

Oficialiai buvo paaiškinta, kad kaltinimas nekeliamas trūkstant įrodymų. Tikriausia buvo ir paprastesnė priežastis tokiam „humanistiniam“ sprendimui – nuteistus kalinius iš Baltijos kraštų naciai mėgino panaudoti gynybos pramonėje, o tam atsargos pulkininkas netiko jau vien dėl savo amžiaus.

Deja, pulkininko dukra Marija Milaševičienė to paties gestapininko sprendimu buvo pasiūsta priverstiniais darbams į Reichą. Ją išvežė iš Kauno tą pačią kovo 3 dieną. Bet vėl stebuklas – iš Lietuvos ribų ji taip ir neišvažiavo.

Dabar šeima to „stebuklo“ aplinkybių nežino, bet galvoja, kad buvo pasinaudota senu patyrimu – kažkam iš vokiečių administracijos tiesiog vėl davė kyšį.

Tada Liudas Butkevičius nutarė daugiau nežaisti slėpynių su nacių gestapu ir nedelsdamas išvyko į Suvalkiją, apsistojo pas gimines (pas tolimą giminaitį Kazį Bosikį) Sasnavos valsčiaus Nendrynės kaime.

Čia 1944 metų vasarą jį užklupo ir atslinkęs rusų-vokiečių mūšių frontas.

Nors karo metais Liudas Butkevičius galėjo mėgautis pensininko duona, jo santykiai su vokiečių administracija buvo įtempti. 1943 metai. Šeimos archyvas.

„Luobas“, partizanų vadas

Prasidėjęs antrajai sovietinei okupacijai, nuo 1944 metų liepos mėnesio, Liudas Butkevičius glaudėsi Suvalkijoje pas gimines – pas Kazį Bosikį Sasnavos valsčiaus Nendrynės kaime.

1945 metų balandžio 18 dieną Vilkaviškio apskrities Pilviškių valsčiaus NKVD skyrius atsargos pulkininką suėmė. Didelės priežasties tam nebuvo (nes to Butkevičiaus klausinėjo jau kiti NKVD tardytojai – už ką?). Matyt, tiesiog kaip buvusį karininką. Tačiau po kelių savaičių tardymo, 1945 metų gegužės 8 dieną, pulkininką paleido „pritrūkus įrodymų“.

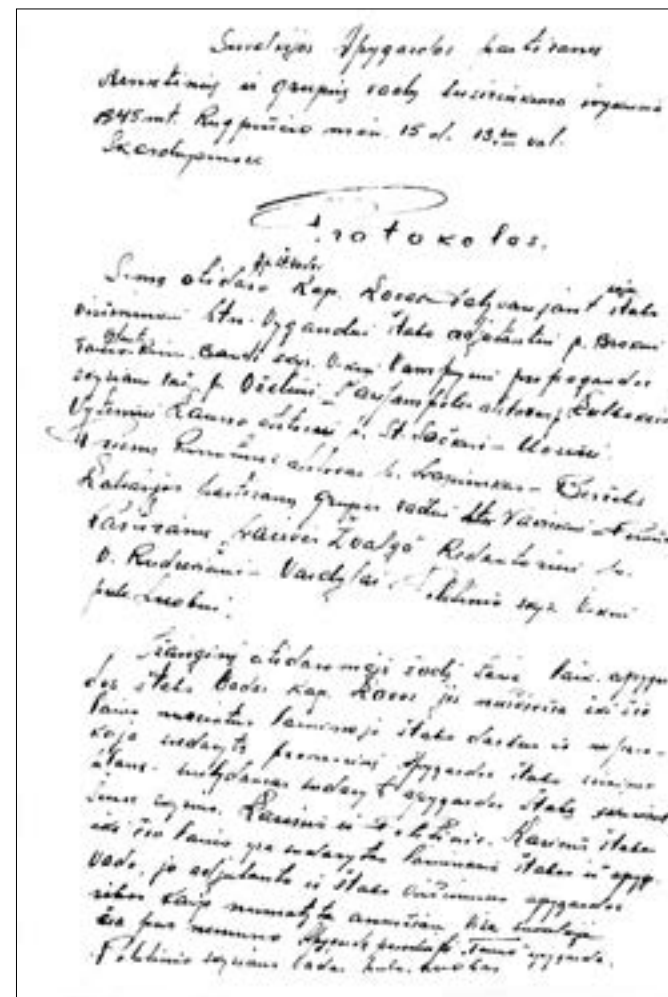
Kai kurie šaltiniai teigia, kad naujoji valdžia norėjo pasirodyti „gailėstinga“ propagandos sumetimais.

Supratęs, kad okupantų saugumas ramiai gyventi neduos, rugsėjo 7 dieną su Kaziu Bosikiu atsiveikino ir perėjo į pusiau nelegalią padėtį – persikėlė pas kunigą Antaną Yliū į Skardupių parapiją. Klebonas išdavė atitinkamą dokumentą, kad jis dirba bažnyčios zakristijonu.

Vartant išlikusį Liudo Butkevičiaus archyvą, pavyko rasti du mokyklinio sąsiuvinio lapelius, kuriuos pristatoma atsargos pulkininko veikla pirmaisiais rezistencijos mėnesiais. Labai gaila, kad po tekstu, rašytu Kaune 1989 metų liepos 5 dieną, yra visiškai neįskaitomas parašas. Iš teksto galima spręsti, kad autorė – tai partizanų ryšininkė (su minėtu štabu tiesioginio ryšio neturėjusi), kuri buvo suimta 1946 metų gruodžio 18 dieną. Ryšininkė buvo nuteista dešimčiai metų lagerių ir penkeriems – tremties.

Šis liudijimas tarsi gerokai praplečia Liudo Butkevičiaus veiklos partizaninėje kovoje laiko rėmus.

Ten rašoma, kad Liudas Butkevičius dar 1944 metų spalio mėnesį dalyvavo Suvalkijoje kuriant Geležinio Vilko rinktinę. Tada jis turėjęs „Vaidilos“ slapyvardį ir leidęs par-

Skardupiuose vykusio Suvalkijos partizanų rinktinės vadų susitikimo protokolą, pasirašytas ir partizano „Luobo“ (pulkininko Liudo Butkevičiaus). Šiuo protokolu pulkininkas skiriamas Tauro apygardos apygardos politinio skyriaus vadu. 1945 metų rugpjūčio 15 diena. Lietuvos ypatingasis archyvas.

tizanų leidinį „Laisvės žvalgas“. Vis dėlto tenka pripažinti, kad partizanų ryšininkė, matyt, klydo, nes „Vaidilos“ slapyvardžiu laikraštį leido Vytautas Radzevičius.

Antanas Ylius (1909-1994), nepaisyda-

2-
 Viena iš esminiausių kovos būdų partizanų yra slapta.
 Štai kodėl apygardos vadai taip gerai žinojo, kaip
 paslėpti savo būstus ir apgyvendinti žmonių namus.
 Viena iš apygardos pabrėžtų sąlygų buvo, kad
 būstai turėtų būti gerai apsaugoti ir patoguoti
 gyventi. Štai kodėl partizanai taip gerai žinojo, kaip
 paslėpti savo būstus ir apgyvendinti žmonių namus.
 Viena iš apygardos pabrėžtų sąlygų buvo, kad
 būstai turėtų būti gerai apsaugoti ir patoguoti
 gyventi.

mas savo ganytojiško darbo parapijoje, buvo apsisprendę aktyviai dalyvauti kojoje prieš okupantus ir turėjo partizaninį slapyvardį „Vilkas“.

Skardupių klebonijoje, už kluono po malkine, buvo įrengtas bunkeris, kuriame buvo laikomas štabo turtas.

3-
 Partizanų susitikimo protokolas.
 Tarp kitko, vienas iš dalyvių pabrėžė, kad
 partizanai turėtų būti gerai apsaugoti ir
 patoguoti gyventi. Štai kodėl partizanai
 taip gerai žinojo, kaip paslėpti savo būstus
 ir apgyvendinti žmonių namus.

4-
 Apygardos štabo vadai gerai žinojo, kaip
 paslėpti savo būstus ir apgyvendinti žmonių
 namus. Viena iš apygardos pabrėžtų sąlygų
 buvo, kad būstai turėtų būti gerai apsaugoti
 ir patoguoti gyventi. Štai kodėl partizanai
 taip gerai žinojo, kaip paslėpti savo būstus
 ir apgyvendinti žmonių namus.

Partizanų susitikimo protokolas.
 Tarp kitko, vienas iš dalyvių pabrėžė, kad
 partizanai turėtų būti gerai apsaugoti ir
 patoguoti gyventi. Štai kodėl partizanai
 taip gerai žinojo, kaip paslėpti savo būstus
 ir apgyvendinti žmonių namus.

Partizanų susitikimo protokolas.
 Tarp kitko, vienas iš dalyvių pabrėžė, kad
 partizanai turėtų būti gerai apsaugoti ir
 patoguoti gyventi. Štai kodėl partizanai
 taip gerai žinojo, kaip paslėpti savo būstus
 ir apgyvendinti žmonių namus.

Skardupiuose vykusio Suvalkijos partizanų rinktinių vadų susitikimo protokolas. Jame priimtas sprendimas kurti Tauro partizanų apygardą. Pasiūsiųjų tarpe - partizanas „Luobas“ (pulkininkas Liudas Butkevičius). Šiame susitikime jam pavesta leisti pogrindinį Lietuvos partizanų savaitraštį „Laisvės žvalgas“. 1945 metų rugpjūčio 15 diena. Lietuvos ypatingasis archyvas.

Liudas Butkevičius, dirbdamas Skardupiuose, 1945 metų birželio mėnesį pradėjo leisti pirmąjį Suvalkijoje pogrindinį laikraštį „Girios aidas“.

1945 metų rugpjūčio 15 dieną Skardupiuose su kitais įkūrė Tauro partizanų apygardą. Tada pulkininkas paskirtas jos štabo Politinio skyriaus viršinininku. Liudas Butkevičius turėjo ir kitą užduotį – savo pogrindinį laikraštį sujungti su „Laisvės žvalgu“ ir dabar kas savaitę leisti vieną, tačiau pagrindinį partizanų laikraštį – Tauro apygardos partizanų organą „Laisvės žvalgą“.

Spaustuvė buvo numatyta įkurdinti Marijampolės valsčiaus Puskelių kaime.

Liudas Butkevičius susitikime pabrėžė, kad labai svarbu laikraštyje spausdinti tikslias vietos žinias. Nutarta, kad „Laisvės žvalgas“ eis kas savaitę 500 egzempliorių tiražu. Pati redakcija spausdins 184 egzempliorius, o Vytauto rinktinė tiraža

Tauro apygardos pogrindinio partizanų laikraščio „Laisvės žvalgas“, kurio redaktorius buvo partizanas „Luobas“ (pulkininkas Liudas Butkevičius), pirmasis numeris. 1945 metų rugsėjis. Tauro apygardos muziejus Marijampolėje.

Stalino kalėjime: kaip rezistencijos judėjimo vadovas - partizanas „Luobas“. 1945 m. Lietuvos ypatingasis archyvas.

Liudas Butkevičius buvo puikus mokytojas ir auklėtojas jaunesniems Karagandos lagerių kaliniams. Jis buvo meiliai vadinamas „Tėvuku“. 1954 metai. Šeimos archyvas.

papildys 280 egzempliorių, iš kurių šimtą laikraščių gaus Perkūno rinktinė.

„Luobas“, kaip apygardos politinio skyriaus viršininkas, parengė komiteto ir karinio štabo nuostatus, Jungtinėms Tautoms skirto memorandumo projektą. Planavo Lietuvoje atkurti Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto (VLIK) veiklą.

Marijampolės NKVD skyrius, tikriausia nebūtų atkreipęs dėmesį į nejauno amžiaus Skardupių parapijos zakristijoną. Gyvenimo ir negandų iškankintas, Liudas Butkevičius buvo mažai panašus į orų, vešliais ūsais, pasitempusį pulkininką. Būtų tikriausia taip ir neperpratęs antrojo Liudo Butkevičiaus gyvenimo, jeigu ne išdavikas.

1945 metų rugsėjo 16 dieną Marijampolės valsčiaus Skardupių kaimo klebonijoje Tauro apygardoje įvyko steigiamasis Lietuvos išlaisvinimo komiteto (LIK) posėdis. Jame dalyvavo pulkininkas Liudas Butkevičius-Luobas, kapitonas Leonas Taunys-Kovas, kunigas Antanas Ylius-Vilkas, leitenantas Vytautas Bacevičius-Vygandas, Jonas Pileckas-Brokas.

Išrinktas tokios sudėties komitetas: pirmininkas L. Butkevičius, jo pavaduotojai L. Taunys ir A. Ylius, nariai – V. Bacevičius, J. Pileckas, V. Radzevičius. Iškeltas tikslas –

sutelkti visas pagrindžio jėgas nepriklausomai Lietuvos valstybei atkurti.

Jau tardant Liudą Butkevičių, jis pasakė, kad būdamas kariškiu, jis numatė galimus kovinių būrių ir politinės vadovybės konfliktus, todėl Lietuvos išvadavimo komitetą jis numatė kaip politinį organą, kuriam turėjo būti pavaldžios kovinės formuotės.

Parengtas atsisaukimas į Lietuvos visuomenę. Jį redagavo būtent Liudas Butkevičius. Jo esmė buvo kvietimas kurti partizanų būrius ten, kur jų dar nėra.

Imtasi žygių įtraukti į pasipriešinimą dar esančius šalyje aukštesniojo laipsnio karininkais. Jie turėjo būti kviečiami sudaryti Vyriausiąjį karinį štabą. Į karinį štabą buvo numatyta išrinkti generolus Stasį Zaskevičių ir Motiejų Pečiulionį, pulkininką Liudą Butkevičių ir aviacijos pulkininką leitenantą Mykolą Mačioką. Štabas turėjo būti Kaune.

Kiekvienos apygardos štabas turėjo deleguoti į LIK-ą po vieną-du savo atstovus. Tauro apygardos nuostatai buvo pateikiami kitiems kaip pavyzdiniai.

To posėdžio protokolą pasipriešinimo vadovai pirmą kartą pasirašė savo partizaniniais slapyvardžiais.

Spalio 5 dienos posėdyje dalyvavo Tauro štabo karininkas aviacijos majoras Zi-

Po Stalino mirties lageryje jau galima buvo nusifotografuoti: lietuviai kaliniai Spaske. Liudas Butkevičius priekyje antras iš dešinės. 1953 metai. Šeimos archyvas.

gmą Drunga-Šernas, vėliau pasivadinęs Mykolu-Jonu, ir svečias iš Kauno – „Špokas“. Nutarta pasiūsti Vaidilą į Panevėžį ir Tautvydą į Vilnių.

Svarstyta galimybė net užgrobti lėktuvą, kad paruoštą Kovos memorandumą kuo greičiau perduoti į Vakarus.

Delegatais į būsimąjį suvažiavimą (jis buvo numatytas sušaukti lapkričio 11 dieną Kauno marijonų vienuolyno požemiuose) siūsti Vilką, Luobą ir Kovą.

Skardupiuose pasirašyti dokumentai prasidėjo šūkiu „Lietuva – lietuviams“. Tekstuose labai jautėsi Liudo Butkevičiaus ranka: jau vien tuo, kad kreipimasis „Kovotojai už Lietuvos laisvę – partizanai“ baigėsi Maironio posmeliu (kaip ir nemaža vėlesnių L. Butkevičiaus laiškų iš lagerio).

Liudas Butkevičius partizanams buvo nemažas autoritetas. Kaip tik tuo metu L. Taunys susitikimuose su kitų rezistencijos grupių vadovais rodė „Luobo“ parašytus dokumentų projektus.

L. Taunys Kaune aptarė idėją kuo greičiau pasiūsti autoritetinę ir kompetentingą žmogų į Lenkiją, kur jis susisiektų su amerikiečių ar anglų atstovybe. Leonas Taunys pasakė pažįstąs vieną pulkininką, kuris vokiečių okupacijos metais gyveno

Vilniuje ir Lenkijoje turi artimų žmonių. Galima numanyti, kad kalbėta apie pulkininką Liudą Butkevičių, tikrai gerai kalbėjusį lenkiškai.

Istorikų paskaičiavimais, maždaug 1945 metų rudenį pasipriešinime aktyviai dalyvavo apie 15 tūkstančių partizanų. Tarp vadovaujančių karininkų, istorikų duomenimis, Liudvikas Butkevičius buvo aukščiausias laipsniu (jeigu neskaitytume artilerijos generolo Motiejaus Pečiulionio), visi kiti buvo nuo pulkininkų leitenantų ir žemiau.

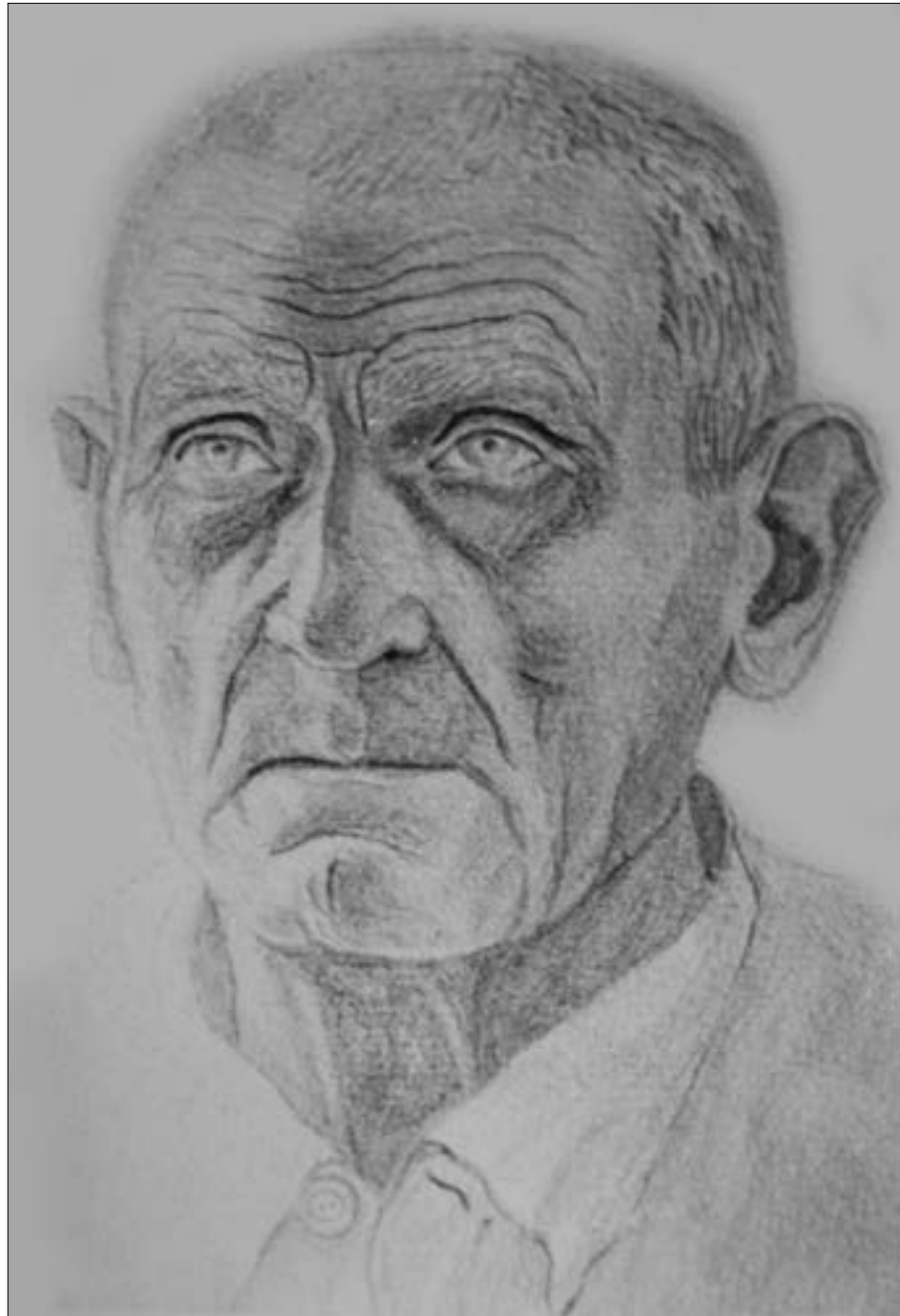
Politinio centro ir dar tokio aukšto patyrusio karininko vadovaujamo centro įsikūrimas buvo labai pavojingas reišimui.

1946 metų vasario 19-osios pranešime tuometinės Lietuvos politinei vadovybei buvo cituojamas nepaprastai svarbus parodymas, išgautas tardant iš VLIK-o dalyvio V. Pupelio:

„1945 metų spalio 20 dieną nelegaliame pasitarime „VLIK'o“ (turi būti LIK – Lietuvos išlaisvinimo komiteto – Red.) pirmininkas Butkevičius paskyrė užduotis artėjant rinkimams i TSRS Aukščiausiąją Tarybą. Jis pasiūlė visai kliudyti rinkimų vykdymui ir organizuoti anti-tarybinių lapelių leidimą.

Tame pat pasitarime buvo nuspręsta surengti nelegalų organizacijos suvažiavimą; Butke-

Vienas iš Spasko lagerio kalinių (deja, likęs nežinomu, nors spėjama, kad tai barako kaimynas tautietis Juozas Pranas Dargis) nupiešė puikų Liudo Butkevičiaus portretą. 1953 metai. Šeimos archyvas.

vičiaus iniciatyva buvo nutarta suvažiavime parengti memorandumą ir juo pareikšti, kad lietuvių tauta esą nenorinti dalyvauti rinkimuose bei likti Tarybų Sąjungos sudėtyje. Memorandumas turi būti įteiktas tarybinei vyriausybei ir perduotas į užsienį.“

Spalio 12-osios posėdyje Tautvydas pra-

nešė apie „Laisvės žvalgo“ redaktoriaus Vaidilos areštą, niekas net nepagalvojo, kad tai paskutinis posėdis.

Nepagalvojo, ir kad „Vaidilos“-Vytauto Radzevičiaus suėmimas Marijampolėje buvo fatališkas visam komitetui. Kratos metu buvo rastas raštelis su adresu Kaune

(Palangos g. 14), ir kreipimosi slaptažodis. Tuo adresu spalio 20 dieną pasiuntė NKVD majorą Leonardą Martavičių (1920-1994). Į slaptažodį atsiliepė duris atidares Klemensas Daukša (mirė tremtyje). Čia pat jis buvo suimtas.

Jau 1945 metų spalio 22-osios vakare Marijampolėje areštuoti St. Šačkus, V. Kulboka ir keli kiti štabo darbuotojai. Štabas del-sė kažką daryti, o tos pat dienos naktį (jau spalio 23 dieną) suimamas kunigas Anta-

nas Ylius, pulkininkas Liudas Butkevičius, o paryčiui – ir kapitonas Leonas Taunys.

Operacija prieš Tauro apygardos vadovybę ir Lietuvos išvadavimo komiteto kūrėjus buvo pirmoji sėkminga Maskvos saugumo operacija. Joje saugumiečiai panaudojo visas pajėgas ir įmanomus metodus. Per nelegalios spaudos platintojus buvo iššifruotas ir pats pagrindžio centras. Suėmus ryšininkus ir žiaurų tardymų metu išgavus slaptažodžius, buvo siunčia-

Spasko lagerio lietuviai: Liudas Butkevičius sėdi antroje eilėje trečias iš kairės. 1954 metai. Šeimos archyvas.

Spasko lagerio lietuviai: Liudas Butkevičius antroje eilėje antras iš kairės. 1954 metų vasara. Šeimos archyvas.

Pulk. Liudas Butkevičius
 Tauro apygardos štabo politinio skyriaus viršininkas
 Eilėraščiai ir laiškai iš Karagandos Spasko lagerio.

10 VII 1954m.

BRANGŪS TAUTENŪJAI !

Dar 1950 metais ar 51 metais kažkokia proga išsitariaus
 vieni mes trokštame grįžti į tėvynę. Visiems mus atrodo, kad ji
 labai brangi, bet faktiškai ne ji brangi, o prigintiniai ar iš-
 siugdyti papročiai, kuriais ten nevarloms norime verstiti. Gerai
 išsitarėję į save tur būt ne vienas turėtume sušukti: - A, ver-
 čiau akmenį ant sprando ir į vandens gelmen, bet tik ne į tėvy-
 nę!... -

Kodėl? Akys tų, kurie mus nylėjo, o gal ir nylė, mes visi-
 didvyriai, pasišventėliai, kankiniai, be dėsių ir nuodėmių, ypač
 visų paliktų malydžių - tėvelis už mus visus kenčia ir vargsta,
 vargšėlė masytė - ji anka didžiulė, ji jus taip nylėjo, o mes, o
 broliai - jie tų užsugandžių sielose - milžinai galiingi, kurie
 nesibijo už gerį kentėti ir mirti... - Mes visi kilūs ir tau-
 rūga, mes išsvajotas ar gali būti kitokia? Mes jiems - septynas
 pavysdys. Ir štai tas pavysdys grįžta.

Koks apsilvilimas? Kokia moralinė depresija? Tas pavysdys -
 išsilęs, suniekšjęs iki latrelės, iki plėšikėlio, iki gatvės
 vaikštelės, ištvirkęs, pakrikęs, silpnabūdis, prisidūręs labe-
 rio dvanios ir papročių ir savo paleistų aistrų ir aistrelių ver-
 gas, - Spjaut į praetį, spjaut į ateitį, esu tik aš, aš dabar-
 tis, egoistas (visiškai nekalbama) ir noriu grįžti į tėvynę...

Kokia tragedija! Tik atsitokia nors akimirklai svajotojų
 vieton. Ar suprasis, kas turės įvykti jų sielose. Jeigu nesims
 jie lazdos, tai lenks mus įstatymais per skausančias vietas, kad
 apsaugoti tautą nuo atgabenamų "vertybių". Kaip skaudu bus iš-
 girsti: - Šalin su jais!...

Kodėl kalbėjau? Kodėl, kad mus tarpe išgydo "savišalpos" o-
 ja, kad "stairėdo šukiai" (turbut nebergėdi): - Ne svarbu su kuo,
 o man "malonumo" reikia ir t.t. ir t.t. Aš tai ne iš piršto iš-
 laudiau, tai visiems žinomi faktai.

Artėja diena, kada, kada vyksiu ten, kur tirlamasis švilge-
 nis skros mano bjauriai. Kur iš jo skaitysius - Ar tai boks?...

2

Sudie mano brangūs, kurinos likimas dar čia ušlaiko. Aš
 atsisveikindamas linkiu jums sveikatos, tos didžiausios malonės,
 išvengs, didesnis ir didesnis nei sau, bet tėvynei meilės ug-
 niesų linkiu, kad grįžtumėte kaip galima greičiau į mūsų tėvy-
 nos, kad tikrai išvengtumėte to klausiamojo švilgimo: - Ar
 tai toks? Kad liktumėte aukos ir idealo pavysdžiu. Kad jūs, su-
 grįžę, žiūrėdami sąžinei į akis galėtumėte nūnaiuoti:

- Tėvynės vaikščiojau laukais...
- Gėrėsis manimi jaunimas....
- Kad neišgirstumėte ataidžio:
- Apšėlęs ragmos plaukais,
- Kuri prakeikė pats likimas...
- * - Ir šviessa, ir tiesa mūsų žingsnius tolydi,...
- Vardan tos Lietuvos vienybė tolydi...

Elbė

Liudo Butkevičiaus žodis iš Spasko lagerio bendražygiams Lietuvoje. Šis tekstas jau po Liudo Butkevičiaus mirties buvo dauginamas ir platinamas pogrindyje. 1954 metų liepos 10 diena. Šeimos archyvas.

mi apsimetėliai ryšininkai, kurie infiltra-
 vosi į organizacijos vadovybę.

Išdavę štabą Skardupiuose ligi šiol nėra
 įvardyti. Jie neatskleisti net KGB bylose.

Suimtieji greitai buvo išvežti į Vilniaus
 KGB. Tardymas užsitęsė iki balandžio 30
 dienos, daugėjant suimtųjų. Vaidila žuvo
 tardymo metu, o Šernas (Zigmas Drunga)
 pabėgo iš areštinės. Teisiamieji, atsižvel-
 giant į tarpusavio ryšius, suskirstyti į nu-
 sikalstamas grupes, kitiems buvo sudary-
 tos atskiros bylos.

LTSR valstybės saugumo ministro Dmi-
 trijaus Jefimovo įsakymu į bylą įtraukta
 dešimt kaltinamųjų: aviacijos kapitonas
 Leonas Taunys, pulkininkas Liudas But-
 kevičius, leitenantas Vytautas Bacevičius,
 sportininkas Stasys Šačkus, Vaclovas Pu-
 pelis, Klemensas Daukša, Vladas Mikuta,
 Juozas Dulinskas, Jonas Stulpinas, Bro-
 nius Lenkaitis.

Visi buvo kaltinami, kad pritarė LIK'o
 įkūrimui ir jo nutarimams lapkričio 11
 dieną sušaukti steigiamąjį suvažiavimą,

kurio tikslas suvienyti visą Lietuvos teri-
 toriją, sudarant vyriausiąjį valdymo orga-
 ną, pareikalauti per tarptautines organiza-
 cijas atplėšti Lietuvą nuo TSRS. Paruošti

Šis medinis bendra-
 žygio kalinio veidas
 - jau paties Liudo
 Butkevičiaus bandymas
 medžio skulptūroje.
 Medžio pjaustymą jis
 tęsė ir grįžęs į Lietuvą.
 1955 metai. Šeimos
 archyvas.

Liekančių lageryje lietuvių palinkėjimai grįžtantiems į Tėvynę L. Butkevičiui, kunigui V. Abraičiui, P. Malinauskui. 1955 metų lapkričio 22 d. Šeimos archyvas.

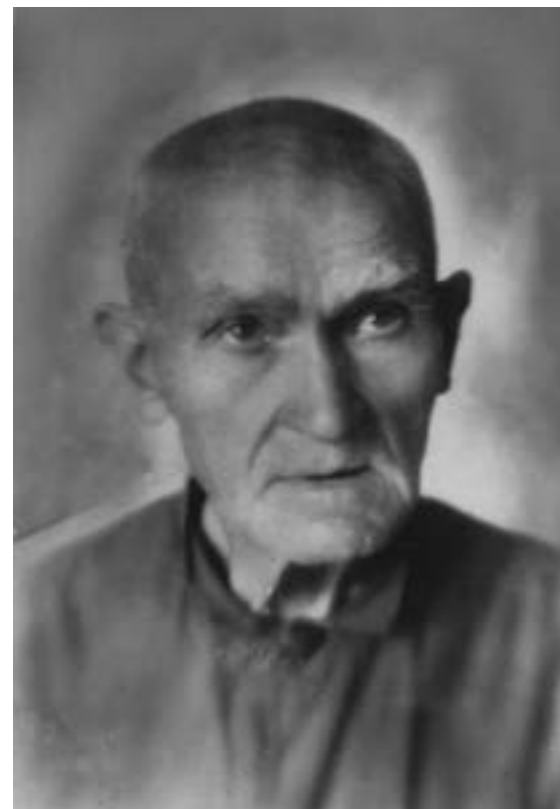
atsisaukimai, kviečiantys nuversti tarybų valdžią. Kaltinamieji davė nurodymus vesti KGB, NKVD ir partinio aktyvo veiklos ataskaitas, registruoti jų veikėjus.

Kaip atskiras kaltinimas iškelta tai, kad 1945 metų spalio mėnesį buvo numatyta išlaisvinti Marijampolės kalėjimo politinius kalinius.

Daugumas kaltinamųjų prisipažino kalėti ir pripažino tardymo metu duotus parodymus, tačiau dalis jų neigė parodymus.

1946 metų liepos 20-22 dienomis Vil-

niuje LTSR VRM kariuomenės karo tribunolas, pirmininkaujant justicijos kapitoniui Titujevui, peržiūrėję kaltinamąją L. Taunio, L. Butkevičiaus ir kitų (iš viso 10 teisiamųjų) bylą, pripažino juos kaltais ir nutarė: Leoną Taunį, s. Mykolo, ir Vytautą Bacevičių, s. Felikso, kaltinamus pagal 58-Ia ir 58-II str. nuteisti kiekvieną aukščiausia bausme — sušaudyti, konfiskuojant jų turimą turtą; Vaclovą Pupelį, s. Izidoriaus, — 15 metų laisvės atėmimo ir 5 metus tremties; Liudą Butkevičių, s. Au-

gusto; Stasį Šačkų, s. Mykolo; Klemensą Daukšą, s. Prano; Vladą Mikutą, s. Prano; Juozą Dulinską, s. Vinco; Bronių Lenkaitį, s. Vinco; Joną Stulpiną, s. Jono, — po 10 metų laisvės atėmimo ir 5 metams pilietinių teisių atėmimo (tremties).

Likimas lėmė Liudui Butkevičiui didžiąją katorgos dalį praleisti Karagandos lageriuose.

Jau pradėjusi žemės ūkio kolektyvizaciją, 1929 metais Karagandos srityje NKVD įkūrė pataisos lagerius „pavojingiems elementams“ neutralizuoti.

Karlagas buvo tiesiogiai pavaldus Maskvai, o jo centras įkurtas Dolinkoje — už 45 kilometrų nuo Karagandos. Karlagas plėtėsi neregėtais mastais, apimdamas daugybę naujų lagerių, guidamas iš savo žemių vietinius gyventojus kazachus.

Iki 1948 metų Karlage kalėjo per 650 tūkstančių kalinių, kurie nuo nepakeliamų sąlygų krito kaip lapai: mirė iš bado, buvo nužudyti arba, pasitaikius progai, pabėgdavo į Kiniją.

Po Antrojo pasaulinio karo Karlagą papildė ir naujai okupuotų šalių žmonės bei karo

belaisviai. Čia kalėjo apie 50 skirtingų tautų atstovai, o pirmasis politinių kalinių ešelonas iš Lietuvos čia atidundėjo 1945 metų vasarį. Kai pokario metais stalininis režimas pasiekė savo apogėjų, 1949 metais atskiroje Karlago stepių dalyje, prie Kingyro upės, buvo įkurtas specialus lageris, pavadintas Steplagu.

Čia kalėjo itin pavojingi „liaudies priešai“, kurie buvo įdarbinti mangano ir vario kasyklose. Į šias pavojingas sveikatai šachtas buvo siunčiami tik jauni vyrai.

Kaliniams buvo sustiprinta apsauga, ant drabužių jiems buvo prisiūti asmeniniai numeriai.

Čia jie nebuvo šaukiami nei vardais, nei pavardėmis. Per metus jie galėjo artimiesiems išsiųsti tik du laiškus rusų kalba, kurie buvo kontroliuojami cenzūros. Barakai naktimis buvo rakinami, o langai užkalti tvirtomis grotomis.

Steplage kalėjo ir 2,690 lietuvių. Karagandos srities lageriuose, kuriuos sudarė 26 lagerių skyriai su 192 vadinamais lagpunktais, per visą jų egzistavimo laiką kalėjo daugiau nei milijonas kalinių.

Liudas Butkevičius Spasko lageryje (kairėje) 1954 m. Dešinėje — su barako draugais lietuviams: Juozu, Antanu, Pranu Dargiu. 1955 metai. Šeimos archyvas.

Lagerio draugo Vytauto Kielos laidotuvės. Liudas Butkevičius - prie karsto trečias iš kairės. 1955 metų gruodis. Šeimos archyvas.

Vytautas Kiela, Eduardo sūnus - iš Akmenės rajono Viešnių miestelio. Tarnautojas. Lietuvos laisvės armijos kovotojas, partizaninis slapyvardis - „Zigfridas“. Suimtas 1948 metų sausio 23 dieną. Tardytas Mažeikių ir Vilniaus kalėjimuose. 1948 metų gegužės 22 dieną ypatingo pasitarimo nuteistas 10 metų lagerių. Kalintas Dubravlage, Temnikovlage, Pesčanlage, Karagandos lagerio Spasko skyriuje. Žuvo gamyboje - nutrenktas elektros 1955 metų lapkričio 30 dieną.

Prie likimo brolio Vytauto Kielos kapo. Liudas Butkevičius - ketvirtas iš dešinės. 1955 metų gruodis. Šeimos archyvas.

8/15

СССР
МИНИСТЕРСТВО
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
УСТАВ № 0001
№ п/л р-246/32

АЕ
СПРАВКА № 002705
№ 69-372

22. ноября 1955 г.

Выдана гражданину(ке) Буцкявичус
Людовикасч с. Авцемина
год рождения 1881 национальность литовцы
уроженцу(ке) ЛССР, Вилковичского уезда
и. Виштинис в том, что он(она)
содержался(ась) в местах заключения МВД с 25 октября 1941 г.
по 22. ноября 1955 г., откуда освобожден(а)
по окончанию срока

Следует к месту жительства Лит. ССР, г. Канежас
(город, село,
район, область)
с.т. Мариамполь - Лит. ССР

Начальник лагеря (подпись)
Начальник отдела (подпись)

Leidimas grįžti į Tėynę ir apsigyventi Kapsuke (Marijampolėje). Už dešimties metų lagerinę katorgą jam buvo išmokėta... 20 rublių; po du rublius už kiekvienus kalėtus metus. 1955 metų lapkričio 22 d. Šeimos archyvas.

Spasko stepių lagerio kryžiai

Vienu baisiausių Stalino imperijoje lagerių pavertė buvusią vario lydymo gamyklą. Tai bolševikai padarė po 1930 metų, kai „didieji valymai“ dar tik buvo planuojami.

Lageris iš pradžių priklausė Karlagui (Karagandos lageriams), bet paskui jį pavadino pagal vietinę specifiką – Pesčianlagas. Pradžioje atvežė „liaudies priešų“ žmonas, paskui – vaikus. Viena po kitos dygo lagerių filialai – moteriškas, vaikiškas.

O 1941-aisiais čia ėmė vežti karo belaisvius ir internuotuosius. 30 tūkstančių vokiečių, 22 tūkstančiai japonų, 6 tūkstančiai rumunų, 1,500 austrų. Vakariečius ir užsieniečius dar skaičiavo. Savos imperijos „žekus“ skaičiuoti nebuvo kada. Atsikračius karo belaisvių, čia liko tik nuteisti pagal 58-tą straipsnį – „liaudies priešai“, išdavikai, baltijiečiai.

1948 metais Steplage kalėjo 5,713 žmonių, 1949 metais – jau 18,572, 1950 metų sausio 1 dieną – 27,855. Po Stalino mirties skaičius ėmė palengvėle mažėti: 1954 metų sausio 1 dieną buvo 21,093, 1956 metų pradžioje – 7,603 žmonės. Lageryje kalėjo 3,000 lietuvių.

Visus mirusius laidojo milžiniškame lauke. Čia guli 40 tautybių žmonės. Kiek ten jų, mūsų žemiečių?

Paminklai Spasko lageryje žuvusiems lietuviams ir vokiečiams. Lietuva savo tremtiniams obeliską pastatė 2004 metais. Nuotrauka iš interneto.

Tas saldus žodis „Tėvynė“

Ne ką saldesnis buvo ir Lietuvoje likusių šeimos likimas.

Anūkas Algirdas pasakoja, kad 1946 metų sausio 21 dieną, kai Liudas Butkevičius ir jo vaikai Jonas bei Gražina dar buvo suimti ir tardomi Vilniuje, įsiveržė grupė NKVD pareigūnų. Jiems vadovavo vyresnysis leitenantas Gleizeris ir jaunesnysis leitenantas Antonovas.

Kaip vaikui Algirdui labiausiai įsiminė ištrauktas Gleizerio pistoletas. Juo prieš močiutę Janiną ir du mažylius – Algirdą bei Gediminą – besimosikuodamas NKVD leitenantas įsakė per 24 valandas apleisti namą, uždraudžiant ką nors iš jo paimti.

Namą iš esmės išplėšė tie patys NKVD karininkai, nes iš Gleizerio ir Antonovo sudaryto konfiskuotų daiktų sąrašo be pėdsako išnyko pianinas, brangi knygų spinta, lyginimo stalas ir kitos vertybės. Pasirodo, paskui NKVD karininkas Antonovas name ir gyveno, naudojosi suimtųjų turtu.

Namą Prūsų g. 3 (dabar o Lietuvių g. 15) Žaliakalnyje Liudas Butkevičius pasistatė pagal savo projektą. Tai buvo nedukas, bet labai jaukus ir visus to meto patogumus turintis namukas.

Mažas vaikas niekaip nesuprato, kodėl NKVD leitenantas baksnoja pistoletui „babytei Janinai“ į kaktą ir liepia visiems eiti į šaltą gatvę. Antraip visus „veš sušerti baltoms meškoms“.

Benamiais tapome per vieną dieną, – pasakoja Algirdas. Juo labiau – iškraustyti iš Kauno. Laimei, dar mokytojos darbą turėjo Algirdo mama Genovaitė (suimtojo Jono Butkevičiaus žmona), ji dirbo Garliavoje. Ji tapo vienintele šeimos maitintoja.

Teta Marina (pulkininko duktė Marija, jau tapusi Otono Milaševičiaus našle) dirbo buhalterė Kaune. Nuo nedelsiamo suėmimo ją išgelbėjo pažyma, kad Oto-

nas žuvo, būdamas Raudonosios armijos 29-ojo korpuso karininku. Tačiau ji gyveno Kaune atskirai ir jautėsi esanti sekama. Taip ir buvo iš tikrųjų – Mariną suėmė jau 1949 metų gruodžio mėnesį.

Tada Marina supratusi, kad NKVD spąstai jau užsidarinėja, metė darbą ir atvyko pas visus. Vieną vakarą išėjo iš namų ir negrįžo. Algirdas gerai prisimena tą naktį – Marinos visi ieškojo iki paryčių, o kitą dieną supratę dingimo priežastį, visi verkė.

Visa našta gulė ant pulkininko žmonos Janinos pečių. Ji sukosi kaip išmanydama, juk reikėjo visą šeimą pramaitinti. Ji buvo stebėtinų sugebėjimų kulinarė. Net ir gyvenimo negandose išsaugojo daugybę prieškarėje sukauptų kulinarinių knygų, dosniai dalijosi su visais savo kuli-

Tokiu pulkininkas Liudas Butkevičius grįžo po dešimties metų Stalino lageryuose Kazachstane. 1955 metų pabaiga. Šeimos archyvas.

Jau pavymui į Lietuvą Spasko lageryje likę lietuviai kaliniai siunčia Liudui Butkevičiui, savo didžiausiam autoritetui, kalėdinius sveikinimus. 1955 metų gruodžio 25 diena. Šeimos archyvas.

nariniais receptais. Visiems įsiminė jos sriubos, išvirtos iš balandų, dilgėlių ir kitokių žolių.

Iš Garliavos mokyklos per pietus atėdavo mokytojai pavalgyti, ir tai jau tapo šokiomos tokiomis pajamomis. „Babytė“ juos vadindavo „stalaunykais“. Mokytojai kartais iš užuojautos ar solidarumo kalinčio buvusio mokytojo šeimai atsinešdavo

net daugiau maisto, nei reikėdavo.

Juk pinigų reikėjo ne tik patiems prasimaitinti, bet ir siuntiniams į lagerį. Iš pradžių siuntė cukrų, riebalus, pirštines, šiltus drabužius, paskui, pulkininko sveikatai blogėjant — gliukozę, vaistus.

Marčiai Genovaitei (Jono žmonai), be to, reikėjo reguliariai registruoti Garliavos NKVD būstinėje. Tai buvo dviejų aukštų

Kad nors ir ne savo namuose, bet jau Marijampolėje, Lietuvoje. 1956 metai. Šeimos archyvas.

Pirmosios Kalėdų šventės su savais. 1956 metų gruodis. Šeimos archyvas.

Iš gausios šeimos liko jau nedaug - dukrų iš šaltojo Sibiro dar tik laukiama. 1956 metų gruodis. Šeimos archyvas.

raudonų plytų pastatas, į jį Genovaitė eidavo kaip į pragarą — žinojo, kad vėl gąsdins, terorizuos „baltomis meškomis“, tardys apie visus pažįstamus.

Deja, reikalai dar labiau susikomplicavo, kai iširo sūnaus Jono šeima. Tada Jani-

nai Butkevičienei teko išsikelti pas seserį Mariją (Manią) į Aukštuosiuosius Šančius. Anūkams „babyte Janina“ buvo tikras angelas, kurio niekas net nematė pyksiant. Tiesa, savo jauniesiems anūkams kartais duodavo „klepsą“ (taip ji pati šią

Lankant dukrelę Mariją Milaševičienę ligoninėje. 1958 metai. Šeimos archyvas.

bausmę vadino), bet tai būdavo daugiau simbolinis gestas.

Anūkai kai kada matydavo „babyte“ verkiant — daugiausia rašant laiškus į lagerius. Juk pulkininkas, vaikai Jonas, dukros Gražina ir Marina — visi buvo laikomi skirtinguose lageriuose: ir Kazachstane, ir Komijoje, ir Mordovijoje. Tokia pat gaudi nuotaika Janiną apimdavo ir skaitant gautus nuteistųjų laiškus.

Močiutė vis dėlto buvo labai tvirto charakterio ir stengėsi išlaikyti veide šypsena, anūkams įkvėpti optimizmo. Mokė net kitus ir nelaimėje likti laimingu.

Viename laiške dukrai Gražinai į lagerį apie pulkininką rašė: „Man gaila jo — jis silpnesnis už mane gyvenimo išbandymuose...“

Janina Butkevičienė buvo kilusi iš šviesios ir pasiturinčios Suvalkijos Kvietinskių šeimos. Šeimos šviesumą įrodo ir išsaugotas įspūdingas albumas su Marijampolėje, Vilkaviškyje, Kaune dar XIX amžiuje darytomis nuotraukomis.

Kol šeimos dauguma buvo kilnojama iš lagerio į lagerį, „babyte“ Janina buvo visos giminės centras. Praradusi šeimos namelį Kauno Žaliakalnyje, likimo buvo švaistoma iš vietos į vietą. Ji buvo kaip inkaras, prie kurio bazavosi šeima, kur suplaukdavo ir pasklisdavo ne tik lagerio laišakai, bet ir šeimos naujienos.

Anūko Algirdo žodžiais buvo dar viena vertybė, kurios labai jungė Butkevičių šeimą — tai nuostabaus skonio „babyte“ spurgos.

Ligi pat gilios senatvės „babyte“ puikiai kalbėjo lenkiškai, vokiškai, rusiškai. Mirė 1975-aisiais, dvylika metų pergyvenusi pulkininką, nuo sunkios onkologinės ligos.

Liudas Butkevičius, grįžęs iš lagerio, neturėjo kur prisiglausti. Namas Prūsų gatvėje buvo atimtas — beje, net deramai nesutvarkius nacionalizavimo dokumentų. Į jį varteliai buvo užrakinti.

Nusprendė vykti į Marijampolę, kur gyveno seseris Elena Butkevičiūtė ir Kamilė Deltuvienė. Ten vykti lagerio vadovybei įsipareigojo ir paleidžiant iš Spasko.

Dar viena Liudo Butkevičiaus sesuo Stasė jau gerokai po karo, apie 1960-1965 metus atsirado Rusijoje. Per pirmąjį karą

jį gyveno Poltavoje (bendravo su Liudu jam besimokant karo mokykloje). Iki Lietuvos okupacijos 1940-aisiais apie ją apskritai nebuvo jokių žinių. Stasė buvo ištekėjusi už ruso, gyveno Maskvoje. Ji turėjo dvi dukras, abi jau mirusios, viena jų, Natasja — buvo maskvietė.

Tuo metu žmona Janina, neturėdama savo kampo, vis dar glaudėsi pas savo seserį Mariją ir Joną Ališauskus Aukštuosiuose Šančiuose. Anūkas Gediminas buvo išvežtas pas savo motinos (Jono pirmosios žmonos) gimines į Joniškį, o anūkas Algirdas su motina Genovaitė — į Zarasus.

Anūkas Algirdas prisimena senelio Liudo apsilankymus Kaune. Po lagerio ligų jis sunkiai judėjo. Tačiau Kaune pas jį ateidavo nepaprastai daug bičiulių. Tai buvo draugai iš įvairių jo gyvenimo laikmečių

Liudą Butkevičių nuolat lankė bičiuliai. Kas jie, nelaimės draugai? - Ne! Kovos bendražygiai! 1959 m. Šeimos archyvas.

Susitikime Veiveriuose buvo du labiausiai gerbiami svečiai - Liudas Butkevičius ir dailininkas Antanas Žmuidzinavičius. 1960 metai. Šeimos archyvas.

Fotografuojantis prie paminklo seminarijos įkūrėjui Tomui Žilinskui kai kas neužmiršo, kad jo sūnus Aleksandras Žilinskas, Vyties Kryžiaus kavaliereus ir teisingumo ministras, žuvo Sibiro tremtyje. 1960 metai. Šeimos archyvas.

Po ilgos pertraukos vėl vykęs Veiverių mokytojų seminarijos absolventų susitikimas. Liudas Butkevičius - priekinės gretos centre. 1960 m. Šeimos archyvas.

Daugelis jau tarybinėse mokyklose dirbančių kolegų-mokytojų žinojo Liudo Butkevičiaus kančių odisėjas ir... pagarbiai klausė. 1960 metai. Šeimos archyvas.

Tiek daug pulkininko šeimai padėjusi Emilija Augustinavičienė - nuotrauka daryta lageryje. 1952 metų gruodis. Jordano Kazlausko archyvas.

— ir bendramoksliai iš Veiverių mokytojų seminarijos, kiti — kartu su juo kalėjė Stalino lageriuose.

Labai mielai prisimindavo mokymosi Veiveriuose metus, padėjo rašyti seminarijos istoriją, pats buvo parašęs daugiau kaip pusantro šimto puslapių prisiminimų apie Veiverius.

Mielai prisiminė ir Žeimius — kažkam iš mokyklos paprašius, bemat puolė rašyti apie metus, praleistus Žeimių pradinėje.

Iš Marijampolės Liudas Butkevičius atsikėlė arčiau savo daugumos draugų — į Amalius Petrašiūnuose. Ten puseserė Uršulė Bačelienė paruošė jam kambarėlį.

Apie 1960 metus Mariną ir „babytę“ Janiną priėmė gyventi Kauno Kęstučio g. 47 gyvenusi pažįstama Emilija Augustinavičienė, buvusio „Spaudos fondo“ direktoriaus Igno Augustinavičiaus (1886-1961) našlė. Čia persikėlė ir Liudas Butkevičius.

Kilnioji Emilija Augustinavičienė, taip pat jau spėjusi pabuvoti Sibire, pagaliau nusprendė padovanoti butą šeimai (sugebėjo kažkaip perrašyti Marinos vardą), pati išsikeldama į namelį Zapyškyje. Net

iš Zapyškio daržo atveždavo pulkininkui daržovių.

Gražina, jau grįžusi iš lagerio, ilgai sirgo, gydėsi tuberkuliozinėje ligoninėje.

Nors butas Kęstučio gatvėje buvo nedidelis, tik su daliniais patogumais, jis greitai tapo traukos centru. Čia ateidavo gausūs pulkininko pažįstami, čia buvo skaitomos eilės, čia draugai susėdavo prie kortų stalo.

Bet dar geriau pulkininkas jautėsi Amaliuose pas Bačelius. Uršulė mokytojavo Petrašiūnų vidurinėje mokykloje, o jos vyras Antanas buvo nuteistas kaip politinis kalinys. Su Liudu jie taip ir nepasimatė, nes grįžęs iš lagerio, dar 1956 metais numirė. Geradarių Bačelių dukra Elvyra dar ir dabar gyvena Kaune.

Liudas Butkevičius gavo gyventi šalia namo esančio ūkinio pastato priestatėlyje. Tai buvo mažas kambarėlis su vienu langu ir krosnimi.

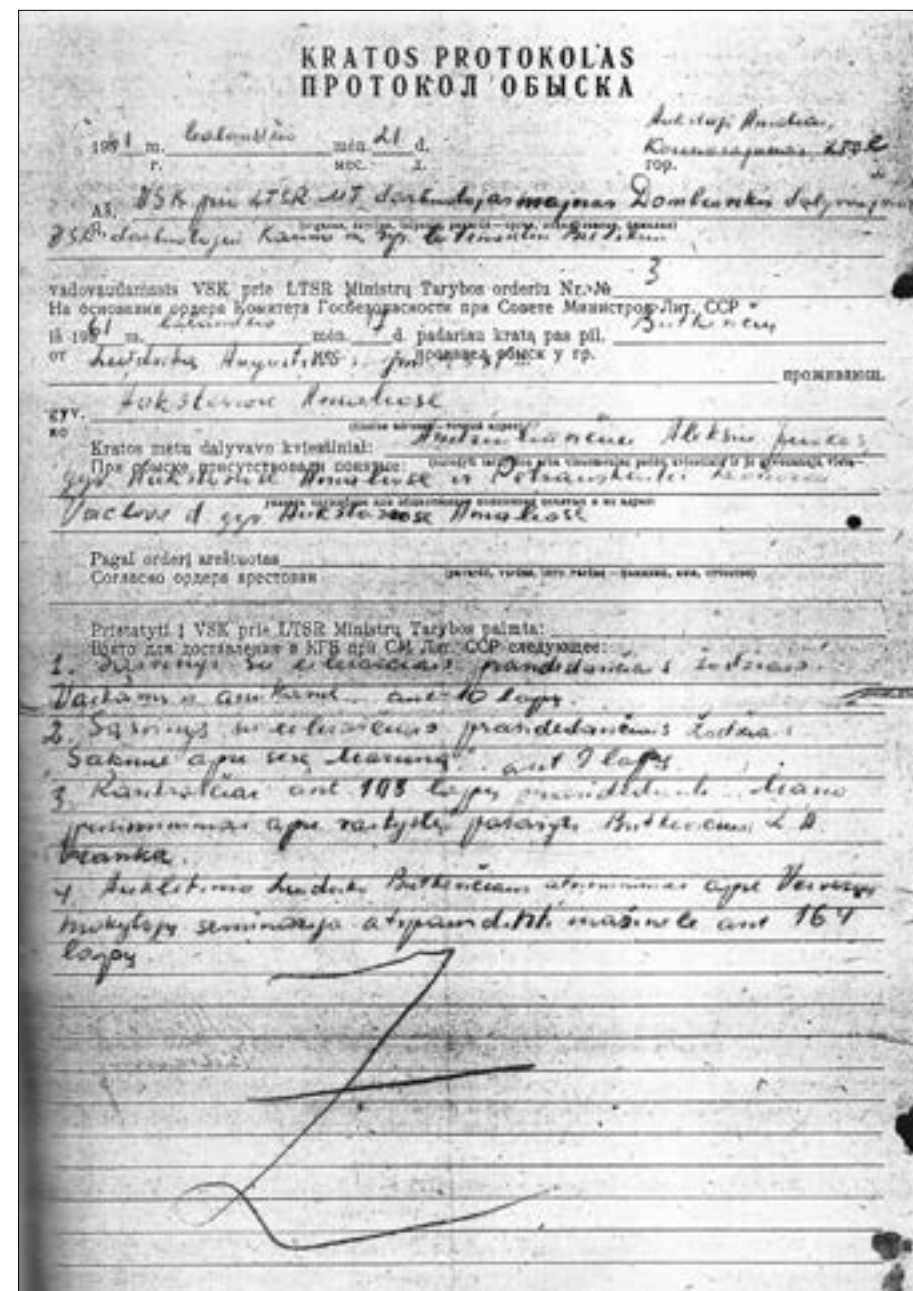
Tai jam buvo ideali vieta kūrybai. Čia jis rašė prisiminimus, kūrė eiles, drožinėjo iš medžio. Jis pjaustė veidus, meistravo labai gražius kryželius. Išdrožtus iš kaulo kryželius dėjo į buko medžio rėmelius.

Anūkas Algirdas Butkevičius su senelio taip mylėtais staliaus instrumentais. 2008 metai. Autoriaus nuotrauka.

Šį kryželį iš medžio ir kaulo Liudas Butkevičius išpjaustė Spasko lageryje. Tokie darbai jau laisvėje tapo jo aistra. Šeimos archyvas.

Tarybinio saugumo padarytos kratos Liudo Butkevičiaus namuose Aukštuosiuose Amaliuose protokolais. Kratos metu konfiskuota „ardomoji medžiaga“: du sąsiuviniai eilėraščių, skirtų vaikams bei anūkams, ir prisiminimai apie vaikystę (108 lapai) ir apie Veiverių mokytojų seminariją (164 lapai). 1961 metų balandžio 21 d. Šeimos archyvas.

Viską darė kitiems — tiek skulptūrėles, tiek eilėraščius dovanojo vaikams, anūkams, pažįstamiems. Artimieji tokiu dosnumu kiek piktnaudžiavo, ir pulkininkas jau skųsdavosi, kad per gaunamus užsakymus nebelieka laiko rašyti poeziją sau, užbaigti prisiminimų knygą.

Tuo metu jau buvo prasidėjęs Chruščiovo deklaruotas „atšilimas“. Iš stalin-

nių lagerių į Kauną ir Lietuvą grįžo daug kalinių. Tiesa, vis dar kai kam iš jų neleido apsistoti Lietuvoje — jie gyveno Rygoje, Daugpilyje, Kaliningrado srities miesteliuose, kad būtų arčiau gimtinės.

Tuo metu savo rašomose politinėse pastabose daug dėmesio skyrė Nikitos Chruščiovo reformoms, dalinai jį rėmė, dalinai — su juo polemizavo.

Faktas, kad prieškaryje Lietuvos valstybė liko be sąjungininkų, kad Lietuvos nepriklausomybė kliudė ir Hitlerio naciams, ir Stalino bolševikams, pagaliau — lagerio metai bei žmogiška patirtis buvo padarę pulkininką dideliu realistu.

Jis neturėjo didelių iliuzijų, tačiau džiaugėsi, kad Stalino neteisybės pagaliau imtos smerkti.

Jam teko pergyventi ir „Karibų krizę“. Net ir neturėdamas simpatijų režimui, jis džiaugėsi, kad pavyko išvengti pasaulinio karo, kad didžiųjų valstybių vadovai rado sutarimą.

Gyvenime patyręs tiek smūgių, naujais laikais jis jau nieko nebijojo. Pulkininko archyve yra jo šešių puslapių laiškas Pabaltijo karinės apygardos Karo tribunolo pirmininkui, rašytas 1956 metų rugpjūčio 9 dieną.

Liudas Butkevičius pasinaudojo proga ne tik pareikalauti atgal neteisėgai užgrobtos nuosavybės (pasirodo, namas net nebuvo nacionalizuotas, jį tiesiog užgrobė net prieštaraujant tarybiniais įstatymams — jis buvo per mažas, kad paskelbtų oficialiai atimtu). Jis išsakė visas nuosėdas,

*VSK prie KTSB Antanas Tarybas
Viršinininkui*

*Pil. Butkevičius Liudas,
s. Auksalio, gys. Kaune,
Prašoma q. Nr. 47-11*

*Pateikimas namams
Išam. 1961 m. balandžio mėn. Kėstutis
sly. Tarybas, oratoriu Nr. 3 mano kambarų
ir Amaliose buvo padaryta, kuri siki vanti
pas mane turėjau neteigiamai rašomus
atveimimus. Nors aš nieko nerašiau, kas turėjo
būt neteigiamai platinama, bet keliai darsė
Majoras, rado reikalingu iš manęs paimevi
kageryje kas nors atlikti mo mda [neatpažinti]
Chetvicius, šiaip ir visus paskelbė surimė
nirėus, calyus ir ir man spunkiuia, tai*

Liudo Butkevičiaus protestas tarybinio saugumo vadovybei dėl neteisėtai iš jo paimtų dar lageryje rašytų eilėraščių bei prisiminimų. 1961 metų balandis. Šeimos archyvas.

kurios susirinko širdyje: jeigu Maskvoje smerkiamas Stalino-Berijos režimas, tai Lietuvoje reikia šnekėti apie NKVD liaudies komisarą Bartašiūną.

Liudas Butkevičius rašo, kad 1946 metų tribunolo nuosprendis ir kaltinamasis aktas buvo farsas, nes Lietuvos NKVD tardymo skyriaus viršininkas Eusiejus Rozauskas (1907-1990), net dalyvaujant NKVD komisaro pavaduotojui Dmitrijui Jefimovui (1904-1987), jam grąsino fiziniu susidorojimu. Todėl jo visus nustebinęs prisipažinimas visais būtais ir nebūtais nusikaltimais — tai pulkininko nenoras tokiame amžiuje dar būti kankinamas.

Šiuo laišku Liudas Butkevičius dar tikėjo kažkokiomis permainomis.

Todėl buvusiam pulkininkui dideliu smūgiu tapo krata 1961 metų balandžio mėnesį, kai į Amalius atvykę Vilniaus ir Kauno saugumiečiai paėmė jo paskutiniųjų metų kūrybą — prisiminimus apie vaikystę ir Veiverių seminariją, du vaikams ir anūkams dedikuotų eilėraščių sąsiuvinius. Čia jis suprato, kad regimybė, jog nedemokratiškas režimas keičiasi, tėra iliuzija.

Juk kam pavojingi buvo jo prisiminimai apie nerūpestingus vaikystės metus Gražiškiuose ar mokytojų ruošimą Veiverių seminarijoje?

O rašyti eilėraščių vaikams ir anūkams nekliudė net Stalino lagerių prižiūrėtojai.

Štai tau Chruščiovo pažadai (ne tik apie „šviesų rytojų“ ir komunizme gyvensiančią kartą), štai tau ir „nauji laikai“...

Pas Liudą Butkevičių kartais apsilankydavo aktorių Juodagalvių šeima iš Šiaulių dramos teatro.

Jonas Juodagalvis (1918-1975) ir Izabelė Čepkevičiūtė-Juodagalvienė (1924-1991) buvo daugiau Gražinos draugai (Izabelė kartu su ja mokėsi). Kelis kartus Gražina su tėvu lankė juos Šiauliuose. Jie turėjo dukrą Živilę.

Liudas Butkevičius, būdamas kūrybinės sielos, traukė prie savęs tokius pat šviesius žmones.

Jo draugu buvo Kęstutis Kalpokas, dailininko Petro Kalpoko brolis. Jie abu su žmona buvo Sibiro tremtyje ir grįžo po Stalino mirties.

Kalpokenė, pagal profesiją teatralė, tremtyje irgi dirbo pagal profesiją — Ru-

Savo sunkiame gyvenime Liudas Butkevičius niekada nesijautė nelaimingas. Jis jaudinosi tik dėl artimųjų, draugų kančių, bet pats tikėjo Lietuvos ateitimi. Savo namuose, savo krašte jis jautėsi be galo tvirtas. 1959 m. Šeimos archyvas.

Liudas Butkevičius su artimaisiais. 1958 metų gruodžio 31 diena. Šeimos archyvas.

sijos teatre. Jie lankė pulkininko namus, ir visuomet rasdavo apie ką pakalbėti. Kalpokų vaikai ligi šiol gyvi. Vienas jų – Andrius šiandien dainuoja Petro Bingelio chore.

Artima pulkininko ir šeimos drauge buvo kaunietė Aldona Ramulionienė. Ji

priėmė pulkininką pirmomis dienomis po sugrįžimo iš lagerio, paguldė į ligoninę, rūpinosi sveikata. Būdama dantų gydytoja, asmeniškai pagamino nuo lagerinio išsekimo išbyrėjusių pulkininko dantų protezus. Tai darė nieko nebijodama, nuoširdžiai.

Liudo Butkevičiaus laidotuvės Kauno Kęstučio gatvėje - mažame namelyje karstas pro duris netilpo. 1963 metų spalvis. Šeimos archyvas.

Nepaisant situacijos, palydėti pulkininką Liudą Butkevičių susirinko nemaža kaimynų. 1963 metų spalvis. Šeimos archyvas.

Kartu Aldona Ramulionienė buvo geriausia Gražinos draugė.

Pulkininkas Liudas Butkevičius labai mylėjo jos sūnelį Vyturį, ne kartą dedikuodamas jam ir savo eilėraščius. Daktarės Aldonos dukrelė Rima ligi šiol lankosi pulkininko šeimoje.

Lankosi ir su artimaisiais susitikinėja ir pati Aldona Ramulionienė, tiek gero padariusi iš lagerio grįžusiam pulkininkui.

Liudas Butkevičius grįžęs iš Spasko Marijampolėje glaudėsi pas Liubą Bulvičienę, sesers Kamilės Deltuvienės dukrą.

Liubos vyras J. Bulvičius, vienas ben-

Kauno Petrašiūnų kapinėse pulkininkas Liudas Butkevičius atgulė prie jam mielų artimų žmonių - žmonos Janinos, dukrų Marinos ir Gražinos. 2008 metai. Autoriaus nuotrauka.

Liudo Butkevičiaus artimiesiems įteiktas Vyčio Kryžiaus 2-ojo laipsnio ordino diplomą. 1999 metų gegužės 19 diena. Šeimos archyvas.

Prezidento Valdo Adamkaus dekretas, po mirties apdovanojantis Lietuvos išlaisvinimo komiteto pirmininką Liudą Butkevičių-Luobą Vyčio Kryžiaus 2-ojo laipsnio ordinu (Didžiuoju komandoro kryžiumi). 1999 metų gegužės 19 diena. Šeimos archyvas.

Liudui Butkevičiui-Luobui po mirties skirtą Vyčio Kryžiaus 2-ojo laipsnio ordiną Prezidentas Valdas Adamkus įteikė pulkininko anūkam Gediminui (dešinėje) ir Algirdui Butkevičiams. 1999 metų gegužės 22 d. Džojos Barysaitės nuotrauka Prezidento kanceliarijos archyve.

drovės „Maistas“ direktorių, aktyvus pirmosios tarybinės okupacijos pogrindyje, bijodamas represijų pasitraukė į Jungtines Valstijas. Paskui gyveno Ispanijoje. Neno-

rėdamas prarasti savo lietuviško paso, migravo iš vienos šalies į kitą. Jis padėdavo materialiai savo žmonai Lietuvoje, dalis tos paramos tekdavo ir pulkininkui.

Aš niekad nebuvau jokios partijos nariu. Viešame gyvenime aš niekad nesidaviau įkinkomas į bet kurios vienos politinės srovės ar partijos „vežimėlį“. Nesugebėjau tapti bet kurios vienos organizacijos adeptu, propagatoriumi, apaštalu.

Kodėl? Gal nesidomėjau ir pačiu gyvenimu?

Anaiptol. Gyvenimas nebuvo man tuščia beprasmė sąvoka „terra incognita“. Aš visą laiką buvau jo maža neišskiriama dalelytė. Jau ta aplinkybė, kad visos valdžios ir režimai – ir rusai, ir „prūsai“ mane globstė savo kalėjimų glūdumomis, rodo, kad visuomeninis gyvenimas buvo ir mano reikalu.

Į partijas nestojau todėl, kad jos, mano požiūriu, tik kaustė, dogmatino, atseit ir stingdė doktrinų formose idėjas dvasią,

trukdė gyvenimui reikštis jo natūraliomis formomis. Partijų statutai stūmė jį į beribę ir bekraštę erdvę, į savo siauras vagas, o partijų vadovai virsdavo aklais fanatiškais tų statutų bei jų minties adeptais, augūrais. Meilės, brolybės ir lygybės idėjos turėjo eiti į gyvenimą tokiomis formomis, kokias supavidalino partija, bet ne pats gyvenimas.

Štai kodėl manęs niekad niekas nematė bet kurios vienos partijos pakinktuose, o ypač dar tokiuose, kurie teikė garbės, materialinės naudos ar privilegijų.

Aš buvau žmogus ir tik žmogus. Kaip toksai, aš gerbiau visą žmoniją ir laikiau save jos nariu. Iš kilmės aš buvau lietuvis ir lietuviškumo interesai buvo mano gyvenimo interesais...

Iš Liudo Butkevičiaus autobiografijos

Šešių vaikų tėvas

Liudas Butkevičius šeimą sukūrė 1905 metais.

Alvito katalikų parapijos klebonas 1905 metų rugsėjo 27 dieną (spalio 10 dieną pagal Grigaliaus kalendorių) užregistravo viengungio Liudo Butkevičiaus, Augustino sūnaus, santuoką su mergina Janina-Antanina Kvietinskaite, Leono Kvietinsko (gimusio 1857 metais) ir Olimpijos Šlisaitės (Schlies, gimusios 1856 metais) dukros.

Janina buvo ketveriais metais jaunesnė už Liudviką – 1885 metų gimimo.

Jau 1906 metais Sobiešine, Lenkijoje, gimė dukra Marija (ją šeimoje vėliau vadino Marina, ji ištekėjo už karininko Otono Milaševičiaus).

1909 metais jau Žeimiuose gimė sūnus Jonas.

1912 metais taip pat Žeimiuose gimė Aldona. Labai gailla, kad tragedija (nu-

Janina Butkevičienė su mažuoju Vladuku Žeimiuose. 1913 m. Šeimos archyvas.

Jaunas mokytojas Žeimiuose su dukrelėmis Marija bei Aldute ir sūneliu Jonu. 1913 metai. Šeimos archyvas.

Dukrelės Aldutės laidotuvės Kauno Petrašiūnų kapinėse. 1926 metai. Šeimos archyvas.

skendo Panemunės paplūdimyje) nusinešę ją į nebūtį visai vaikiškame amžiuje – 1926 metais.

Nuskendusios dukrelės Aldutės antkapis Šančių kapinėse. 1934 m. Otono Milaševičiaus nuotrauka iš šeimos archyvo.

1913 metais gimė sūnus Vladas. Jis buvo ketvirtas vaikas Žeimių mokytojo šeimoje.

Vėliau, po ilgokos pertraukos, jau nepriklausomoje Lietuvoje šeima vėl pagausėjo – 1921 metais gimė dukra Gražina.

1922 metais gimė sūnus Algirdas.

VLADAS

Žeimiuose gimęs sūnus Vladas buvo žymus Lietuvos sklandytojas.

Išgarsėjo kaip vienas pirmųjų civilinės aviacijos entuziastų. Baigė Aukštesniąją technikos mokyklą (ATM), studijavo Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakultete. Aktyviai veikė korporacijoje „Lietuva“.

Dar 1932 metų rugsėjo 15 dieną iš Pažaislio smiltynų pakilo pirmasis lietuviškos konstrukcijos sklandytuvas, kurį savo jėgomis Kauno aukštesniosios technikos mokyklos aviacijos būrelio entuziastai. Svarbiausi jų tarpe buvo Bronius Oškinis (1913-1985), Viktoras Ašmenskas (g. 1912), Antanas Paknys (1910-1982) ir Vladas Butkevičius.

Dauguma jų dar 1931 metų pabaigoje įstojo į aviacijos būrelį ir išitraukė į Broniaus Oškinio konstrukcijos mokomojo sklandytuvo „T“-1 („Technikas-1“) statybos darbus.

Kiekvienas ATM būrelio narys turėjo išdirbti nustatytą minimalų valandų skaičių. Jaunuoliai meistraudavo laisvu nuo

Janina ir Liudas Butkevičiai su sūneliu Jonu ir dukrele Marija. 1929 metai. Šeimos archyvas.

pamokų laiku ir išėginėmis dienomis.

1932 metų rugpjūčio 14 dieną, gavęs sunkvežimį, ATM būrelio nariai išardytą sklandytuvą pervežė į pievą už Petrašiūnų (Kamaldulių smiltynuose), kur karo aviacija treniravosi mėtydavo bombas. Po iškilmingų sklandytuvo krikštyną, įvykusių rugpjūčio 15-ąją (sklandytuvą pašventino kanauninkas Juozas Tumas-Vaižgantas), Gregorui Heidrikiui atlikus parodomuosius skridimus, rugpjūčio 16 d. prasidėjo mokomieji skraidymai čia pradėjusioje veikti Lietuvos aero klubo (LAK) sklandymo mokykloje.

Spalio mėnesį įgijo ir pirmąją sklandytojo kvalifikaciją – „A pilotas“, suteikiamą sugebant sklęsti tiesiai ir išsilaikyti ore ne mažiau 30 sekundžių.

1933 metais LAK vadovybė nusprendė, kad jau atėjo laikas Nidoje, kur yra geri šlaitai „A“, „B“ ir „C“ sąlygoms vykdyti, įkurti sklandymo mokyklą (Petrašiūnuose nebuvo tinkamo šlaito ne tik „C“, bet ir „B“ sąlygai). Sklandymo mokyklos nariams sutikus Nidoje ne vien sklandyti, bet, pirmiausia, pastatyti angarą, kurio projektą paruošė Br. Oškinis, LAK vadovybė nusprendė organizuoti ekspediciją.

1933 metų rugpjūčio 2 dieną ekspedicija prasidėjo, pasirinkus patį pigiausią būdą – nuplukdant Nemunu pasroviui statybines medžiagas, palapines bei kitus pragyvenimo reikmenis ir sklandytuvus bemotoriu

laivu-barža (šalanda). Devynių jaunuolių draugijoje į Nidą plaukė ir Vladas Butkevičius. Baržoje buvo plukdomi iš viso penki sklandytuvai (keturi mokomieji: „T-1“ ir trys „Gandrai“, ir treniruočių sklandytuvai „Falke“, vėliau pavadintas „Sakalu“).

Atvykę Nidon jaunieji sklandytojai statė angarą (Vlado archyve yra išlikę nuo-

Vladas Butkevičius - ką tik grįžęs iš sklandymo varžybų Nidoje. 1933 metų rugsėjo 17 d. Otono Milaševičiaus nuotrauka iš šeimos archyvo.

Lietuvos aero klube priimamas „Lituanikos-2“ pilotas amerikietis Feliksas Vaitkus. 1935 m. Vlodo Butkevičiaus archyvas.

traukų iš šio svarbaus Lietuvos aviacijai objekto statybos), retkarčiais paskraidydami ir siekdami įgyti sklandytojo „A“, „B“, ir „C“ kvalifikacijas.

Baigiantis vasarai ir Vladas Butkevičius išlaikė „B“ piloto kvalifikaciją (penki sklendimai, atliekant nustatytus posū-

kiaus). 1934 metais Nidoje jis išlaikė „C“ piloto egzaminą (penkių minučių skridimas šlauto antvėjyje), ėmėsi sklandymo instruktoriaus darbo, o rudenį su kitais penkiais Nidos sklandytojais buvo premijuotas nemokamais skraidymo kursais lėktuvu. Kaune išmoko skraidyti su aero

Vladas Butkevičius Nidos sklandymo mokykloje su artima drauge Irena. 1937 m. Šeimos archyvas.

klubo dvisparniu „Š-18“ ir įgijo civilinio (viešojo susisiekimo) lakūno pažymėjimą.

1937 metais buvo paskirtas Nidos sklandymo mokyklos viršininku ir padėjo Broniui Oškiniui vieną po kito konstruoti ir statyti savo sklandytuvus.

Nidos sklandymo mokykloje buvo skraidoma tik savo gamybos sklandytuvais, nes Lietuvos aero klubas pirkti orlaivius užsienyje neturėjo lėšų.

Beje, Lietuvos aero klubas nuolat inspektavo Nidos sklandymo mokyklą, keldamas pakankamai aukštus techninius ir režimo reikalavimus. Aero klubo vadovai dažnai lankėsi Nidoje, stebėjo varžybas.

Savo laiškuose tėvams Vladas rašo apie nuolat apsilankančius užsienio (Čekoslovakijos, Latvijos, Vokietijos) pilotus ir sklandytojus). Jiems Nidos mokykla buvo labai įdomi savo patyrimu.

Kad ir būdamas jauno amžiaus, tačiau paskirtas į atsakingas mokyklos viršininko pareigas, Vladas svajojo apie Lietuvos aviacijos ateitį, siuntė pasiūlymus Lietuvos aero klubui.

Vlodo Butkevičiaus archyve yra, kaip atrodo, jo ranka rašytas „LAK motorinio skraidymo trejų metų planas“.

Čia jis siūlo paruošti ir priimti į sportinę eskadrilę 30 naujų pilotų, organizuoti civilinės aviacijos kilnojamas skraidymo mokyklas. Jis manė, kad būtina kasmet įsigyti bent po tris treniruočių lėktuvus (skaičiuojant, kad kasmet bent vienas lėktuvas išeis iš rikiuotės, o eskadrilė pasipildys bent 15 naujų pilotų).

Vladas kvietė sudaryti sąlygas kuo daugiau lakūnų įgyti „Viešojo susisiekimo piloto“ kategoriją, kad jie galėtų plėtoti Lietuvos civilinę aviaciją. Jis kvietė Aero klubą ruošti pilotus aklam skridimui, susitarti, kad LAK pilotai galėtų atlikti praktišką veikiančiose oro linijose.

Jo manymu, buvo reikalingos studijos užsienyje, ir reikėjo dėti pastangas, kad kasmet nors vienas civilinės aviacijos specialistas galėtų išvykti į užsienio studijas.

Lietuvos lakūnai tuo metu tarsi buvo atsilikę nuo triukšmingų bei tolimas šalis ir net žemynus pasiekusių Latvijos ar Suomijos pilotų. Vladas kvietė pradėti sportinės aviacijos varžybas tarp Baltijos valstybių, kas suartintų baltų kolegas ir skatintų aviacijos tobulėjimą.

Profesorius Zigmo Žemaičio pasirašytas Vlodo Butkevičiaus Lietuvos aero klubo nario pažymėjimas. 1937 m. Šeimos archyvas.

Vladas Butkevičius su pasididživimu nešiojo motorinio lėktuvo piloto antsiuvą. 1935 m. Šeimos archyvas.

Viešojo susisiekimo piloto antsiuvas. 1935 m. Šeimos archyvas.

Lakūno-sklandytojo antsiuvas. 1935 m. Šeimos archyvas.

Tam buvo būtina nupirkti užsienyje nors vieną specialų oro akrobatikos lėktuvą: ir varžyboms, ir treniruotėms.

Šiandieniniai mūsų aviacijos asai Jurgis Kairys ar Rolandas Paksas turėtų būti dėkingi, kad jiems dar tais laikais bandė praminti takus ir trečios dešimties metų neįpusėjęs mėgėjas.

Savo apmąstymuose jis siūlė, kad val-

Lakūno ir sklandytojo Vlado Butkevičiaus kapas Panemunės kapinėse. 1938 metai. Šeimos archyvas.

dia imtų drausti lakūnus, instruktorius, skraidymo mokinius ir net lėktuvų keleivius. Jis sakė, kad būtina kuo sparčiau pasirašyti sutartis su užsienio valstybėmis, kad Lietuvos civilinei aviacijai būtų lengviau vykdyti tolimesnius skridimus, kad tokias sutartis pirmiausia reikia pasirašyti su Baltijos valstybėmis.

Nidos sklandymo mokyklos viršininkas Vladas Butkevičius mirė nuo gerklės džiovos 1938 metais, būdamas vos 24 metų amžiaus. Kelių mėnesių gydymo kursas Panemunės tuberkuliozinėje sanatorijoje buvo bevaisis.

Yra išlikęs Vlado Butkevičiaus archyvas.

MARIJA

Dukra Marija (Marina) baigė gimnaziją ir ištekėjo už karininko Otono Milaševičiaus. Buvo labai gabi kalboms – puikiai kalbėjo rusiškai, lenkiškai.

Kai Otonas mokėsi Čekoslovakijos intendantų akademijoje, išvažiavo kartu su juo, labai greitai išmoko čekiškai. Su vyru gyveno ir Vokietijoje, daug keliavo po Baltijos šalis, Suomiją, Prancūziją.

Marija labai gražiai siuvinėjo. Buvo silpnokos sveikatos, tai ne kartą gydėsi užsienyje. 1939 metų rugpjūčio mėnesį išvyko pailsėti į Zakopanę ir... pakliuvo į pirmąsias karo dienas. Ilgokai užstrigo bombarduojamoje Varšuvoje, iki rugsėjo 8 dienos glaudėsi jau pustuštėje Lietuvos pasiuntinybėje.

Didele tragedija tapo tarybinė okupacija. Kariuomenėje likusį Otoną pervedė tarnauti į Raudonosios armijos 29-ąjį teritorinį šaulių korpusą. Prasidėjus karui, korpuso likučius jau NKVD apsaugoje vežė į Rusijos gilumą. Paskutinėje Lietuvos vietovėje – Adučiškio geležinkelio stotyje nusišovė.

Vokiečių okupacijos metais buvo aktyvi

Užsiėmimai Nidos sklandymo mokykloje, kuriai vadovavo Vladas Butkevičius. 1937 metų vasara. Šeimos archyvas.

Marina sode. 1934 metai. Otono Milaševičiaus nuotrauka iš šeimos archyvo.

Pulkininkas leitenantas Liudas Butkevičius su dukros Marinos ir žento Otono Milaševičiaus šeima Birštone. 1929 metai. Šeimos archyvas.

antinaciniame pogrindyje ir 1944 metų vasario mėnesį buvo gestapo suimta. Jau pokaryje trumpą laiką dirbo sąskaitininke Kauno švietimo skyriuje, bet pasiūlyto sekama ir iš darbo išėjo.

Vėliau faktas, kad Otonas žuvo būdamas Raudonosios armijos karininku, po karo Marijai kiek gelbėjo. Ji gavo buhalterio darbą Garliavoje. 1949 metų gruodžio 21 dieną toje pat

Visa šeima: Janina ir Liudas Butkevičiai, Gražina, Jonas ir Vladas Kauno geležinkelio stotyje išlydi į Čekoslovakiją Mariną ir Otoną Milaševičius. 1937 m. Šeimos archyvas.

Liudo Butkevičiaus santykiai su žentu Otonu Milaševičiumi buvo ypatingi. Otonas buvo ne tik garsus foto menininkas (kurio nuotraukos buvo pažymėtos tarptautinių parodų diplomais), bet ir kolega - aukšto laipsnio intendantūros karininkas. Jis net baigė tą pačią Prahos intendantų akademiją, kur mokėsi ir Liudas. 1934 metai. Šeimos archyvas.

Pulkininkas su dukra Marina. 1930 metai. Šeimos archyvas.

Dukros Marinos pirmasis darbas, grįžus iš lagerio - Kauno fabrikas „Aidas“ (dabartinėje Lukšio gatvėje), kur reikėjo rankomis blizginti chromuotas vaikiškų vežimėlių detales. 1958 metai. Šeimos archyvas.

Pulkininkas leitenantas Otonas Milaševičius (dešinėje) Vilniaus geležinkelio stotyje. 1940 m. Šeimos archyvas.

Tokiu išėjo iš gyvenimo karininkas ir fotografas Otonas Milaševičius. 1941 metai. Šeimos archyvas.

Garliavoje Marija Milaševičienė buvo suimta. Buvo kaltinama artimai bendravusi su vienu iš garsiausių partizanų Kazimieru Pypliu-Mažyčiu (1923-1949). Tardoma tai neigė (nors pripažino, kad Kazys Pyplys ne kartą lankėsi jų šeimoje, kad partizanas buvo brolio Jono draugas), bet Maskvos ypatingojo pasitarimo buvo nuteista dešimčiai metų katargos ir išvežta į Mordovijos lagerius. Paleista 1956 metų birželio 17 dieną.

Grįžusi gavo darbą Kauno įmonėje,

Sugrįžęs iš Rusijos sūnus Jonas su seserimis Gražina bei Marina. 1974 m. Šeimos archyvas.

gaminusioje vaikiškus vežimėlius. Dirbo prie paties pavojingiausio darbo – chromavimo. Pastačius gamyklą „Aidas“ Vilijampolėje, tęsė darbą ten. Lageryje labai suardė sveikatą, kelis kartus buvo ištikta mikroinsulto. Mirė 1987 metais.

JONAS

Sūnus Jonas, baigęs gimnaziją, studijavo techninius mokslus Vytauto Didžiojo universitete. buvo suimtas 1945 metų gruodžio 25 dieną. Kalintas Kaune, Vilniuje.

1946 metų balandžio 9 dieną Karo tribunolo nuteistas septyneriems metams lagerio ir penkeriems – tremties. Nuo 1948 metų kovo 4 dienos kalintas Vorurallage Sverdlovsko srityje, Pesčianlage Karagandos srityje. Nuo 1952 metų gruodžio 26 dienos – tremtyje Kustanajaus srityje.

Jonas Butkevičius buvo uždaresnio būdo. Atsiradus galimybei kaliniams susirašinėti tarp lagerių, sesrys ir tėvas užpylė jį laiškais, tačiau apie Joną jie sužinodavo daugiausia iš kitų.

Galbūt, to priežastimi buvo ir kategoriška pulkininko pozicija dėl atšalusių sūnaus santykių su Lietuvoje likusia marčia. Pulkininkas rašė, kad negalima nieko pasiekti didingo, jeigu patys pažeidžiame moralės normas.

Pulkininkas taip ir nesulaukė sūnaus Jono Lietuvoje.

Jonas Butkevičius grįžo iš Kazachstano jau 1974 metais, po pulkininko mirties. Ant Nemuno kranto, bet jau Kaliningrado srityje, nusipirko namuką. Kaimelis vadinosi Nemanskoje (jis buvo tiesiai priešais Viešvilę). Tik į gyvenimo pabaigą jis atsirado Kaune ir tuo prisijungė prie šeimos.

Jonas Butkevičius mirė 1984 metais.

Nors Jono šeima neišlaikė laiko išbandymų ir subyrėjo (pulkininkas labai dėl to pergyveno – tai atsispindi ir jo laiškuose iš Spasko), vis dėlto išaugo du puikūs vaikai, Liudo Butkevičiaus anūakai Gediminas ir Algirdas.

Gediminas išaugo Joniškyje, po tarnybos tarybinėje kariuomenėje grįžo į Kauną ir šaltkalviu pradirbo Autobusų parke iki pat pensijos.

Algirdas, šio Liudo Butkevičiaus archyvo saugotojas ir šios knygos bendraautoris, gyvenimą pradirbo elektriku.

GRAŽINA

Dukra Gražina Butkevičiūtė po gimnazijos stojo studijuoti mediciną Lietuvos universitete, baigė keturis semestrus. Kartu dirbo sesele Kauno 7-oje ligoninėje

Buvo partizanų rėmėja. Ją suėmė iš universiteto trečio kurso 1945 metų spalio 31 dieną. Kalinta Kaune, Vilniuje. 1946 metų balandžio 9 dieną karo tribunolo nuteista dešimčiai metų lagerių. Išvežta į Uchtos lagerį Komijoje, po to – į Vorkutą.

Vorkutos lagerio vadovybės išduotame pažymėjime rašoma, kad nuo 1948 metų rugpjūčio 22 iki 1951 metų sausio 28 dienos dirbo medicinos sesele Uchtos lagerio ligoninėje.

Perkėlus į Vorkutos lagerius, nuo 1951 metų vasario 2 iki gruodžio 5 dienos dirbo darbininke lagerio kelių tiesimo susivienijime „Vorkutdorstroj“, o nuo 1951 metų gruodžio 6 iki 1955 metų gegužės 28 dienos – remonto darbininke Vorkutos plytų gamykloje Nr.2.

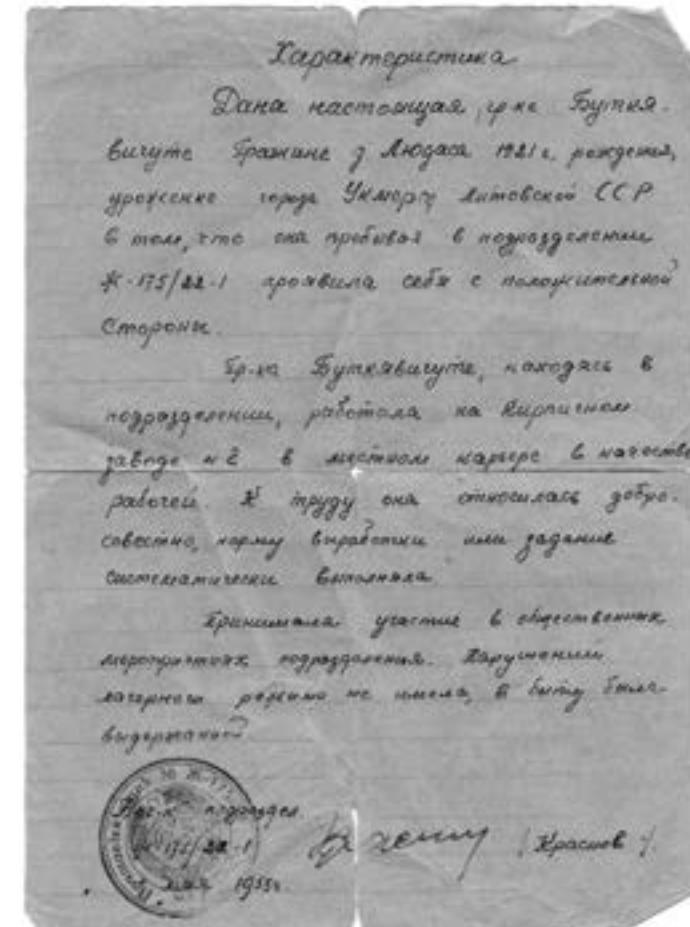
Paleista 1955 metų gegužės 30 dieną.

Lagerio viršininko išduotoje charakteristikoje rašoma, kad dirbdama vietinio karjero plytų gamykloje, „dirbo pavyzdinškai ir lagerio režimo nepažeidinėjo“.

Iš lagerio Gražina parsiėžė visus tėvo iš Spasko rašytus laiškus, visus jo eilėraš-

Gražina Butkevičiūtė - Kauno gimnazijos moksleivė. 1937 m. Mejerio Smečchausko nuotrauka iš šeimos archyvo.

Dukros Gražinos charakteristika iš Mordovijos katargos: lagerio režimo nepažeidinėjo. 1955 metų gegužė. Šeimos archyvas.

Lietuviai ir lageryje lieka lietuviais. Gyvendami lageryje žiauriausiomis sąlygomis, jie... žaidė krepšinį. Nuotraukoje: Vorkutos 1-osios šachtos lietuvių komanda, kairėje - Nr. 4, kapitonas Vytautas Svilas (1925-1992). 1955 metų liepos 30 d. Gražinos Butkevičiūtės archyvas.

Vytautas Svilas (1925-1992) – antinacinės ir antisovietinės rezistencijos dalyvis, labai artimas Gražinai žmogus.

Tėvas – Policijos departamento direktorius Kazimieras Svilas, 1943 metais sušaudytas Butyrkų kalėjime.

Būdamas penkiolikmečiu jaunuoliu aktyviai dalyvavo pagrindinėje Kauno Saulės gimnazijos moksleivių grupėje, kuri spausdino ir platino antisovietinius atsišaukimus. 1941 metų kovo 8 dieną Ypatingojo pasitarimo nuteistas penkerius metus kalėti. Tačiau tada leista išvykti į Vokietiją.

1944 metų gruodžio 18 dieną drauge su trimis bendražygiais lėktuvu buvo atskraidintas į Lietuvą ir parašytu nusiėjo miške netoli Lekėčių. Veikė kapitono Prano Gužaičio partizanų dalinyje Raseinių, Jurbarko, Kėdainių rajonuose. 1945 metų birželio 22 dieną prie Eržvilko suimtas. Nuteistas 15 metų katorgos darbams.

Nuo 1946 metų dirbo Vorkutos anglies kasyklose. Pirmoje kapitalinėje šachtoje 1953 metais dalyvavo organizuojant kalinių streiką. Palaikė ryšius su kitais lageriais (per išvyką su jo suburta krepšinio komanda), platino 62-me lageryje leidžiamą „Varpą“.

1956 metais amnestuotas grįžo į Lietuvą. Fiktyviai vedė šilutiškę ir 1966 metų gruodžio 2 dieną išvyko gyventi į Vakarus Vokietiją.

Palaidotas šalia lietuvių Vasario 16-osios gimnazijos esančiose Hiutenfeldo kapinėse.

Vorkutos moterys-lietuvišės. 1954 metai. Gražinos Butkevičiūtės archyvas.

Dukra Gražina tik ką grįžusi iš Vorkutos lagerių. 1956 metų gruodis. Šeimos archyvas.

čius, kuriuos ji perrašinėjo, platino tarp lagerio kalinių ir saugojo kaip svarbiausią savo dvasinį priesaką.

Grįžusi kadangi Kaune registruotis negalėjo, glaudėsi pas savo draugę stomatologę Aldoną Ramulionienę. Tikriausia negalimai įsidarbino kažkokiame siuvykloje, tačiau darbą greitai prarado, nes siuvyklos savininką suėmė (neva, kaip spekuliantą). Galų gale gavo leidimą gyventi Kaune ir įsidarbino buhalterė viešbutyje „Neris“.

Buvo nepaprastai taurios sielos žmogus – slaugė tėvą pulkininką L. Butkevičių, nuo tuberkuliozės kenčiančią seserį Mariną, brolių Joną. Pati susirgo onkologine liga. Net sirgdama rūpinosi tėvo atminimu, išsaugojo ir sukomplektavo jo laiškus, eilėraščius. Gražina Butkevičiūtė mirė jau sulaukusi Lietuvos atgimimo (pati labai rėmė Sąjūdžio veiklą), tačiau taip ir neišvydusi taip laukto Lietuvos paso 1992 metais.

Gražina buvo Liudo Butkevičiaus pasididžiavimas. Juos abu jungė ypatingas dvasinis ryšys.

ALGIRDAS

Didelis pulkininko širdies skausmas buvo sūnaus Algirdo likimas. Sūnus kartu su kitais Vietinės rinktinės kariais buvo

paimtas į vokiečių priešlėktuvinės gynybos dalinius.

Karo pabaigoje jį dar matė Latvijoje su vokiška karine uniforma, karas jam pasibaigė Danijoje, bet sąjungininkai grąžino į Vokietiją. Pasimokė Belgijoje, bet vis vien

Sūnus Algirdas (dešinėje) vokiečių darbo tarnyboje. 1942 metų rugsėjo 22 diena. Šeimos archyvas.

Vokietijoje atsidūręs sūnus Algirdas - pirmas laiškas atėjo po 14 metų: pulkininko marti Erika, anūkėlis Liudukas ir sūnus Algirdas. 1958 metų gruodis. Šeimos archyvas.

gyveno perkeltųjų asmenų stovykloje Vokietijoje. Ten ir liko. Į Ameriką nepriėmė dėl daktarų diagnozės – silpni plaučiai. Tokių už Atlanto nereikėjo.

Pulkininkas iš lagerio retkarčiais parašydavo apie skausmą, nežinant sūnaus likimo. Šeimoje ilgai niekas tiksliai nežino, kas atsitiko su Algirdu.

Pagaliau 1958 metais pasiekė laiškas iš Vakarų Vokietijos, iš Bruchmiulbacho... Algis jau kurį laiką dirbo Vokietijoje, buvo vedęs, augino sūnelį Liuduką.

Kaip atrodo, kurį laiką po karo dirbo Amerikos darbo tarnyboje baltiškoje kuopoje. Po to rado kitą darbą – pamaininį sunkų. Dirbo daugiausia naktimis.

Algirdas, tik praėjus kuriam laikui, iš kitų sužinojo apie šeimos likimą, apie tėvo, brolio Jono ir abiejų seserų – Gražinos ir Marinos kančių kelius.

Kol jie buvo lageryje, sąmoningai neraišė – kad nepakenktų. Net jo paties rašytas laiškas – vos vienas kitas. O juose – neviltingi žodžiai: „Šiame krašte esu vienišas. Žmonių papročiai svetimi, prie jų prisitaikyti negaliu. Kad paukštė būčiau, skrisčiau pas jus, betgi dabar mano sparnai palaužti...“

Algis tarsi jautė savo kaltę už artimųjų kančias – buvo įsitikinęs, kad prie jo pabė-

gimas prisidėjo prie tėvo, seserų ir brolio nuteisimo.

Kitus laiškus rašė jau žmona Erika. Per tą laiką šeima įsigijo restoranėlį, bet jis buvo nuostolingas ir tapo tik našta.

Algio šeima Vokietijoje tikrai neklestėjo. Sunkaus darbo negalėjo dirbti ir pats Algis – autoavarijoje smarkiai susitrenkė galvą ir nuolat kentė jos skausmus. Gyveno iš pradžių vieno kambarėlio bute, paskui – dviejų. Dirbo tik Algis, nes nebuvo kam sėdėti su Liuduku.

Nepaisant nepritekliaus, kai tik gavo grįžusių ir Sibiro tėvo ir seserų adresus, iš karto ėmė siųsti siuntinius. Rūpinosi vaisiais nuo džiovos Gražinai, stiprinančiais ir vitaminais – tėvui Liudui, laukė grįžtančios iš lagerio Marinos. Dovanėlių gavo ir brolio Jono vaikai Algis ir Gediminas.

Deja, toks gyvenimas buvo sekinantis. Kai susirgo, gydytojai ir šeima nedrįso pasakyti, kad liga neišgydoma. Tai nujausdama, Algis ėmė skausmus malšinti alkoholiu.

Erika ir parašė, kad pulkininko sūnus Algirdas 1965 metų kovo 13-ąją mirė nuo skilvio vėžio, po kelių aštuonių savaičių kankinimosi ligoninėje.

Palaidotas Cvaibriukeno (Zweibrücken) kapinėse.

Iš Liudo Butkevičiaus prisiminimų

Pulkininko Liudo Butkevičiaus pilnus prisiminimus skaitė tik tarybinio saugumo karininkai.

1961 metais (atkreipkite dėmesį į metus – tai buvo „Chruščiovo atšilimo“ metai, kada buvo smerkiamas Stalino asmens kultas, baisūs nusikaltimai, naikinama lagerių sistema, atgailaujama dėl nekaltai sušaudytųjų) Lietuvoje dar užsilikę Josifo Stalino pasekėjai padarė kratą 80-mečio potencialaus nusikaltėlio Liudo Butkevičiaus namuose ir konfiskavo 164 puslapius jo prisiminimų apie 1899-1902 metų studijas Veiverių mokytojų seminarijoje, 108 puslapius vaikystės prisiminimų ir du sąsiuvinius su eilėraščiais, ant kurių buvo užrašyta „Vaikams ir anūkams“. Taip byloja kratos protokolas. Štai kas galėjo sugriauti tarybinę imperiją, ką tik paleidusią į kosmosą Jurijų Gagariną.

L. Butkevičiaus pavojingieji popieriai saugumo archyvuose, kaip atrodo, neišliko. Liko tik kelios nuotrupos, kurios taip pat daug byloja apie šios istorinės asmenybės talentus.

Kūdikystės dienos

VIŠTYTIS

Gimiau, kaip jau esu pasakojęs, 1881 metais Vištytyje (pačioje Paprūsėje).

Regis, ar ne visvien, kur žmogus gemi? Gimei, tai ir gyvenk sau sveikas. Auk Dievo garbei ir žmonijos naudai. O pasirodo, kad tas ne visai vis viena.

Yra gimimo vietos, kurios tau suteikia garbę, išleidusios tave į savo glėbius. Yra, kad ir pats jų vietų gėdinies. O nuo gimimo vietos daug kas, daug kas priklauso.

Net gražios ar juokingai kitą kartą net švinktelėjusios pavardės ar prasivardžiovimai dažnai kyla iš gimimo vietų.

Gimei, pavyzdžiui, Paprienėje ir tuoj sako: vagis; apie Veiverius – peštukas, apie Šilavotą – mušeika, apie Šunskus – silkių vedėjas (ypač Raziliai), apie Sintautus – stačokas, nepraustrsnukis ir t. t.

Kitos gimimo vietos prisega tau tokią keistą dokumentą ar kokį bruožą, kurio kad ir nori nusikratyti, negali – kaip Spasko lageryje egzemos.

Todėl jau ir yra įprasta, kad jei atsiduri kur tarp nepažįstamųjų ar milicijoje (vis

vien kur tai bus – Lietuvoje ar Kazachstane), tuojau klausama – kur esi gimęs? Gimimo vieta, kaip ir pati savaime nušviečia tavo charakterio bruožus, be to iškelia priešakin tai, kokiu turėtum būti, o ne dažnai prisimeti.

O kiek kartų esu pasakojęs, kad gimiau Vištytyje. Turiu prisipažinti, kad manoji gimimo vieta man maloni nebuvo ir per ją esu ne kartą pakliuvęs į komišką padėtį. Senatvėje tas visa – menkniekis, bet kol jaunas gaidžiukas, tai vis nei šis, nei tas.

Kartais parausti iki ausų ir net nusišpjauti nori, kai klausia: „Kur gimęs?“

„Vištytyje“, – sakai. Klausęs paprastai pasimeta ir nežino, ką sakyti, todėl perklausia: „Ar miestelyje?“. Regis, duotum per galvą – negi ežere.

Aš tuo reikalu kečiau vėžius, dar stodamas į mokytojų seminariją.

„Kur gimei?“ – rusiškai klausia kapelionas. Aš atsakau – Vištytyje. „В Курчёнке“, – savaip išverčia tas ir dar reikalauja patvirtinti: „Так в Курчёнке родился?“

Stačiatikių kapelionas patenkintas kar-

toja savo kalambūrą, o aš vis galvoju, ar mano pusbatis lengvai išsineru, jeigu...

Juk visa seminaristų salė žiūri į mane ir juokiasi. O tas Vištytis iš tiesų pridirbo paradoksu mano gimimo dokumentacijoje.

Vištyčio klebonijoje, kur buvo rašomi metrikai, buvo priimta nekviesti ir neužlaikyti žmonių, kuriems rašomi dokumentų aktai. Nuo tos gaišaties ir susigrūdimo, mat, klebonui buvę nepatogu. Todėl čia procedūra suprastinta.

Iš pradžių vargonininkas tik susižymi dokumentuose reikalingas žinias, o vėliau, niekieno netrukdomas, surašo ir aktus. Visi, kas aktuose turi pasirašyti, pavadinami beraščiais – o kas ten juos patikrins?

Jų parašų vietose įdedama pastaba: „Šis aktas neraštingam pareiškėjui ir liudininkams perskaitytas ir tik mūsų (atseit, klebono – už save ir visus) pasirašytas“.

Susidarė įprastas šablonas: visiems viendodai, greitai ir patogiai. Net pats klebonas niekada netikrindavo ir nesigilindavo, kokias kvailystes jo vardu daro – viską uždengdamas savo autoritetingu parašu.

Mano gimimo akte įrašyta:

„1881 m. ... mėn. ... d. atvyko pas mus gyventojas Butkevičius A. J., Vištyčio pradžios mokyklos mokytojas, liudininkų ... Aušros S. ir V-čio lydimas, ir pateikė vyriškos giminės naujagimi, pareiškdamas, kad jis gimė (data) iš jo teisėtos žmonos Onos iš Vištyčio. Šventuoju krikštu naujagimiui suteiktas vardas Liudovikas ir t. t. Šitas aktas neraštingiems pareiškėjui ir liudininkams perskaitytas ir tik mūsų pasirašytas.“

Kaip sklandu! Pareiškėjui (atseit, mano tėvui – neraštingam mokytojui) perskaitytas ir tik raštingo klebono pasirašytas.

Tas pats klebonas buvo ir mano krikšto tėvu.

Ir iš tiesų, to akto niekas daugiau netikrino ir niekas nematė. Apsižiūrėta tik tada, kai jau važiauvau mokytis į Veiverius. Čia pedagogų tarybos sekretorius aptiko absurda, bet jau nebepataisys.

Taip oficialiai ir likau beraščio mokytojo sūnumi. Įvyko Vištytyje, o dviem faktais reflektavo Veiveriuose. O, ne dviem, ne dviem! Gyvenimas parodė visą grandinę.

Tai matote, kad žmogaus gyvenime gimimo vieta – visai ne tuščias menkniekis.

Aš Vištytyje gyvenau neilgai. Vėliau iš-

keliavau. Ir ne todėl, kad man nepatiko (kiek vėliau mačiau – galėjo patikti: prie pat didelio ežero, prie pat Vokietijos sienos), bet todėl, kad susuktą į kamuolį tėvai atsigabeno į Gražiškius, kur gavo naują darbą.

Kada tai įvyko ir kas sukėlė tą persikraustymą ir net svarbiausia, – kaip aš važiauvau, neatsimenu – nors užmuškite.

SESUTĖS MIRTIS

Jau turėjau sesutę Adeliutę. Kada ir kur ji pas mus atsirado, nieko nežinau. Buvau per mažas viską sužinoti.

Ji buvo jaunesnė už mane ir atsimeu tik tai, kai pradėjo juoktis, krykštauti, kalbėti, vaikščioti. Jau pats ją pavadžiodavau – žinoma, ne be nuotykių, todėl kartais gaudavau nuo mamutės: tai per greitai paleidžiu, tai per smarkiai pastumiu, o ji jau nebeišsilaiko ant kojų.

Aš ją labai mylėjau. Žinoma, gal mano jausmą didino ir tai, kad sesutė sirgo. Bet ją mylėjo ir kiti. Nekalbėsiu apie tėtį ar mamutę, bet Adeliutę mylėjo ir sekretorienė, ir valsčiaus sekretorius, ir net tas pats Jonas, kuris mylėjo mane.

Aš net stebėjaisi, kaip jis toks galėjo mylėti dar ir Adeliutę. O jis galėjo.

Ir štai mano mylima sesutė susirgo „kriokuliu“ (difteritu).. Tada tai buvo baisi liga. Tais laikais vaikų mirtingumas nuo jos siekė bemaž 100 procentų.

Užauga gerklė gleivėmis, užkemša kvėpavimo takus ir ligoniukas uždūsta.

Vargšė sesutė dega karštyje, kvėpuoti jai sunkiau ir sunkiau. Atvykęs iš Vilkaviškio gydytojas ją apžiūrėjo, pakraipė galvą, apvyniojo vata balanėlę, suvilgė ją jodo-glicerino tirpalu ir su vargu kiek pravale gerklėje priaugusias gleives.

Pataręs ir toliau taip daryti, išvažiavo.

„Taip daryti“, – lengva pasakyti, bet kaip „taip daryti“ turi tie, kurie niekada to nedarė, nepamokė. O dar baisiau pasidarė, kai gerklėje pasirodė kraujo srovėlė.

Tai buvo mažytės kankinimas. Adeliutei tebuvo dveji metai, ir kokie nors įkalbėjimai išsižioti, pakentėti, rezultato nedavė.

Adeliutė net negalėjo šauktis pagalbos, ir visi mes buvome tik bejėgiai stebėtojai.

Lipau sienomis iš gailėsčio sesutei, iš užuojautos dėl jos skausmo.

Adeliutė alsavo vis sunkiau ir sunkiau.

Ji blaškėsi tiesė pagalbos ranką į kiekvieną pasirodantį naują žmogų. Tiesė ranką ir į mane. O kuo aš galėjau jai padėti?

Puikiai jaučiau ne tik savo, bet ir suaugusiųjų bejėgiškumą. Tiek mamutė, tiek tėtis glaudžia ją prie savęs, išsikruvina veidus. Net Jonas, atbėgęs iš lauko, apkabina ją, Adeliutės veidas paskesta jo didelėje barzdoje. Jonas verkia kaip vaikas.

Buvau kažkur išėjęs, kai jos nebeliko. Grįžęs ją pamačiau jau nebegyva. Visi tyli, visi sustingę. Tokie tylūs ir atėję kaimynai.

Šitoje tyloje lengviau pasidaro ir man. Net aš suprantu, kad atsitiko tai, ko jau nebeįgalima pataisyti, kas jau negrižtama.

Tuo metu į mane kreipėsi jaunesnysis broliukas, kažko prašo, kažką nori pasiūlyti. Bet daro tai juokdamasis, ir aplinkiniai jį sudraudžia, nutildo.

Štai ir laidotuvių procesija. Čia ir kunigas, ir giedoriai. Skardus skardis mamutės šauksmas, ir aš šoku prie karstelio. Šoku, nes kažkokie vyrai jau kelia karstelį išnešti.

Mudu su mamute palieka namie. Kodėl? Nieko negaliu suprasti. Kodėl mes namie, kai išnešė Adeliutę?

Nuo tos dienos nustojau tikėti tėčio, kaip visagalio ir ypatingai galingo, autoritetu.

BROLIUKAS

Jis, kaip sakiau, metais už mane jaunesnis, bet už tai didesnis padauža. Jeigu aš tylus kaip žolė, tai jis triukšmingas, bet su savotišku pykčiu bei mąstymu.

Prie stalo jis visuomet triukšmingas. Tai jam per mažai, tai per daug paduota, tai negardžiai išvirta.

Tėvelis net padirbdino mudviems atskirą su pastoviai pritvirtintais suoleliais stalią. Valgyti turime prie jo. Ir valgom visada triukšmaudami.

Dažniausia man paduotas patiekalas yra gardesnis, be to ir duota daugiau nei jam – tokia brolio pastovi pretenzija.

Iš pradžių šaukštais matuoja sriubą. Paskui paskelbiama, kad šaukštas nėra tinkamas matas. Šaukštas sviedžiamas į kampą. Paskui prasideda indų svaidymas. O už tai jau būna baudžiama.

Būdavo, dirstels į mamutę, prismerks ir lekia lėkštė nuo stalo. Ir iš karto (nors mamutė ar tėvelis dar ir nepajudėję) ima

dengti delnais subinę, kad jos perdaug neįskaustų baudžiant.

Ir taip prie kiekvieno valgio. Galų gale jam įtaisė metalinius indus.

Paaugus šie jo būdo bruožai neišnyko, o tik tapo kiek kitokio charakterio. Piktumo priepuoliuose puldavo prie stikliuko. Kai kada ties juo ir ilgėliau „palinguodavo“.

Šiaip mudu sugyvenam geruoju. Jis manęs klausė, gal dėl to keičiantis valdžiomis tekdavo ir nukentėti. Išaugo geras kompanionas, bet silpnokos valios žmogus.

Šitos valios ir pas mane nedaug, bet vis vien daugiau nei pas jį.

GRAŽIŠKIAI

Vaikui giliausiai į atmintį įstringa baisūs dalykai. Ir iki pat mirties, matyt, neišsitrins nuotykių pirmaisiais gyvenimo Gražiškiuose metais.

Tą dieną mano senelė iš virtuvės ant „blėkos“ nešė lauk pelenus. Nešė laukant, kad išpiltų į specialią pelenų duobę. Aš visada moteris toje misijoje lydėdavau. Ir mamutę, ir senele, ir Onutę. Buvo proga prasivaikščioti lauke. Gražiškiuose, regis, ir kiti maži vaikai taip keliaudavo gatvėmis – tik įsikibę sijono. Taip net į bažnyčią ateidavo.

O skardinė „blėka“ buvo didelė, ir ją senelė nešė abiem rankom, o aš visas – prisiplakęs prie šlaunies.

Staiga matau iš už šventoriaus kampo išeinantį klebono jautį.

„Turbūt, meldėsi“, – su jumoru pasakčiau šiandien. Tada, žinoma, apie maldas ne ką ir išmaniau.

Juo labiau, kad jautis visai nebuvo nusiteikęs pamaldžiai. Jis buvo piktas. Buvo nusiteikęs kaip Karaškučiai, Iciko karčiarmoje išgėrę po „kvatierką“ be užkandžio.

Užmatęs mus su senele, jautis pikta nunėrė galvą žemyn ir versdamas žemes bei baubdamas pasileido mūsų link. Kas jį buvo suezinęs – kas ten žino. Net ir mažas būdamas, supratau – bus blogai.

Mus dar skyrė koks 30 metrų, kai senelė paspyrė mane gonkelių link, ir aš nulėkiau skersas ir verkdamas. Senelė bėgti su manimi jau negalėjo. Įdūkęs gyvulys jau buvo visai arti jos.

Bėgdamas negalėjau to baisaus vaizdo matyti, laukiau tik smūgio ir senelės šauksmo.

Liudas Butkevičius
vaikystėje. 1893 metai.
M. Buchhalterio atelje
Marijampolėje nuotrauka šeimos archyve.

„Plumpt“, – girdžiu krentančios blėkos trenksmą. Atsigrežiu ir matau – močiutė bėga prie manęs, o įdūkusio jaučio galva nuskendusi baltame pelenu debesyje.

Jautis prunkščia kaip dumplės, muisto galvą ir kažkaip net knarkia. Jam lyg oro trūktų.

Pasirodo, paskutinę akimirka, kai jautis jau ketino ragais trenkti senelei, ta suskubo žengti žingsnį kairėn ir į gyvulio akis išversti visą karštų pelenų „blėką“. Įsiutęs gyvulis akimirka apako, ėmė dusti.

Kai nuo netikėtumo atsigavo, senelė jau buvo prie manęs, griebė mane už rankos ir netrukus abu atsidūrėme priemenėje.

Išorinės durys tik trinktelėjo. Iš pradžių galvojom, kad jautis dabar išvers duris, ieškodamas skriaudėjos.

Tačiau laimei čia atskubėjo skerdžius, smaluotu botagu paraginęs jautį nurimti bei užimti savo vietą kaimenėje.

Man rodos, kad aš gana anksti pradėjai įdomautis Gražiškiais kaip vietoje. Man buvo įdomus tas yrančių geltono smėlio šlaitų kalnelis, kurio viršūnėje stovėjo aukšta akmeninė, smailiabokštė mieste-

lio bažnyčia. Jos bokštas man atrodė toks lieknas ir toks aukštas, kad savo kryžiumi raižė debesis.

Kai, būdavo, plaukia virš kryžiaus koks baltutis avinėlis, pati bažnyčia lyg čiuožia jo pasitikti, o bokštas svyruoja, siūbuoja kaip lieknas margas berželis.

Bažnyčia irgi buvo marga: tamsios akmenų dėmės baltuose kalkių rėmuose. Žiūrėk, bemat ji išsities ir gulės griuvusių krūvomis.

Bažnyčią įsidėmėjau tik iš šiaurinio šono ir iš bobinčiaus (iš vakarų). Rytų pusėje (didžiojo altoriaus kryptimi) buvo kapinės, o šiaurės – klebonija su jos trobesiais, didžiuliu sodu. O toliau – visas griūvantis, jau be užklotų, netvarkingai krūmais apsodintas ir pats žemyn beslenkų smėlio šlaitas.

Man tada atrodė, kad bažnyčia ir tas šlaitas artėja viens prie kito, bet kuris prie kurio eina, taip ir nesupratau.

Iš bažnyčios bokšto buvo matomos Pajevonio, Bartininkų, Vilkaviškio, Alvito, Virbalio bažnyčios.

Tais laikais Gražiškių bažnyčia buvo nuolat perdažoma. Jos skliautus norėta pavertti dangaus mėlyne, nuberta auksinėmis žvaigždėmis. Nors tai turėjo būti gražu, jau tada tame dirbtiniame danguje mačiau trūkumą – žvaigždės buvo susodintos taisyklingsiomis linijomis ir... nemirksėjo.

Kiek kartų buvau bažnyčioje, vis galvojau, kaip tuos trūkumus pašalinti. Žinoma, su savo kvailomis mintimis ir pasiūlymais klebonui galvos nekvaršinau. Gražu, na lai sau būna gražu.

Nuo klebonijos į šiaurę, beveik iki pat karčiamos, tęsėsi aukšta klebonijos sodotvora. Koks jos ilgis – nesusigraibau. Man atrodo, turėjo būti bent 100 metrų. Ši tvora netoli nuo karčiamos lūžo kampu Bartininkų link.

Praktiškesni žmonės sakydavo, kad tvora nuo bažnyčios iki karčiamos nutiesta ne be tikslo. Tai gilaus protavimo rezultatas. Pasimeldi bažnyčioje ir dūlini patvoriu, o štai – ir karčiama. Užia kaip avilyje, kaip neužeisi pažiūrėti...

Arba atsirandi Gražiškiuose dar prieš pamaldas – kur dingti? Užieni į karčiamą, o paskui patvoriu ir štai bažnyčioje...

Atseit tvora pasitarnauja ir Dievo garbinimui, ir žmogaus malonumui. gali taip

sau rioglinėti nuo pat ryto iki sutemų.

Išilgai tvoros įtaisyti barjerai arkliais pririšti. Ir ko tik nepamatydavai išilgai tos tvoros. Čia ilsisi ant žemės ir „perdaug paėmė“, čia gesinama viduje užsidegusi ugnis, čia ūkininkai graibo vienas kitą už gerklų – kai broliškoji ar kaimyniškoji meilė pereina į neapykantos stadiją.

Prie tos tvoros galima buvo matyti ir policininką, ir kunigą – ypač kai juos suveda specifiniai interesai. Tačiau svarbiausia – čia vyksta „šunų koncertai“ – gal kultūringiausia gražiškėčių pramoga, kurių inscenizatoriais buvome mes, vaikai.

Gražiškiai – ne miestas, didesnių gyvenamųjų trobesių čia nėra. Suprantama, čia nėra ir gatvių. Į pietus nuo bažnyčios – „špitolė“, kur savo būstinę turi naują krautuvę įsteigęs vargonininkas Opatskis. Čia gyvena ir zakristijonas, kurio vienas sūnus buvo knygryšys (o gal knygnešys), o kitas – Jonas, mano draugas.

Čia, šituose namuose (špitolėje), gyveno varpininkas Bujauskas su savo gausia šeima, jos gretose – du mano draugai. Vyresnis iš jų labai protingas, net rusiškai moka kalbėti. Jo dėdė ar senelis buvo „maskolius“, t. y. tarnavo caro kariuomenėje.

Tas jo dėdė, matyt, kare dirbo prie virtuvės, nes kai prapliupdavo rusiškai keiktis, reiškė, kad reikia pagalbos bulvėms skusti. Paūgėjęs, jau ir aš supratau kai ką rusiškai ir man atrodė, kad tas dėdė sako ne tą, ką nori, bet jo išpėjantis žvilgsnis dažniausia numalšindavo norą bet ko kioms diskusijoms.

Toliau iš kairės buvo Arendarčių ūkis. Tarpas ir vėl ūkis – Martinkaičių. Martinkaičiai buvo įdomūs tuo, kad ten augo Onutė, Juozas, Motiejus, o svarbiausia – mano iš visų mylimiausias piemenukas Baltrus ar Anupras (užmušk, nebeatmenu).

Iš vakarų, čia pat prie slenkančio šlaito ir bulvių rūsių, styro žydo Leibės trobesiai: gyvenamasis namas su krautuve, kurioje galėjai gauti vinių, muilo, cukraus, skarelų, duonos su alūnu, „chalės“ ir „toifeldrekio“. Tas „toifeldrekis“ taip dvokdavo (o jį pardavinėdavo Leibės žmona Jentkė), kad man atrodydavo, jog ir ši graži moteris dvelkė tais baisiais vaistais. Gal todėl prireikus su ja susitikti, stengdavaisi laikytis nuo jos kuo atokiau. Juk raukytis ar čiaudėti buvo nemandagu.

Leibės krautuvėje visada buvo galima gauti eterio (dropo – anodijos).

Leibės trobesiai buvo aptverta aukšta aklina lentų tvora – turbūt, tam, kad smalsi akis ar tokia pat ausis neišaiškintų – kas gi ten vyksta.

Toliau sekė valsčiaus arešto namai su vyrų ir moterų skyriais. Pro jų langus dažnai, ypač po atlaidų ar šiaip nuotaikingo šventadienio girdėdavai šauksmus (iš vyrų skyriaus): „Ponuli laskavas, ponuli ružancavas, ponuli škapliernas, ponuli, tik paleisk...Dievaži, daugiau taip niekad nedarysiu...“

Dar toliau – nauja, iš griuvusių kylanti valsčiaus raštinė, kuri kažkodėl turėjo labai didelę iškabą su užrašu „Voitkolovskoje gminoje upravlenije“.

Per 10-15 žingsnių nuo bažnyčios, bet jau šiaurinėje pusėje buvo mokykla, toliau – Ickaus karčiama ir Gundermano ūkio trobesiai.

Štai ir visas Gražiškių centro trobesių žiedas. Buvo dar keli trobesėliai (net dūminės gryčios), bet jie visumoje kažkaip nuskęsta.

Buvo dar Bogušių, Žėkų, Paulavičių, Barkauskų ūkių pastatai, bet tai jau užkaimio vienkiemiai, o toliau – jau kiti kaimai kaip Dotamai, Vaitkaliai, Banbiriiai, Laukapieniai, Kregždžiai, Skardupiai ir kiti. Čia juos vadinu ne todėl, kad jie buvo kažkuo reikšmingi, o todėl, kad man iš pat kūdikystės buvo įstrigę atmintin.

Juk su Gražiškiais atsisveikinau jau būdamas 11-12 metų vyrukas ir niekada daugiau gyvenime man jų neteko matyti. Jie tik stovi man prieš akis kaip gyvi su savo smulkmenomis ir skurdžiu gyvenimu.

Regis, ligi šiol matau net ant kurio stogo, kiek ir kokių tupi balandžių, girdžiu jų burkavimą. Juk visus tuos kaimelius buvau bėgte aplėkęs, visur ten gyveno mano draugai.

Matai, o svarbiausia būčiau užmiršęs. Gražiškiais priklausė ir prie kelio į Vištytį esantis Gražiškių palivarkas, kurio savininkai tūli Smalyčiai „neteko kelnių“ (atseit, bankrutavo). Man kažkodėl atrodo, kad tais laikais jie sužlugo ir moraliai.

Iš vakarų pusės tarp Gražiškių pastatų vinguriavo upelis, kuris vadinosi keistai – Dauba. Net nežinau, ar tai buvo paties upelio, ar tos vietovės vardas.

Krantai vietomis buvo apaugę alksniais, arčiau vandens – žilvičių krūmais. Aukštesnius šaitus žymėjo lazdynai ir putinių krūmai.

Čia, tame upelyje, kaimo moterys skalbė žlugtą, o mes gaudėme savo žuvytes.

Tik kartą, vyresniųjų pamokytas, kaip gaudyti žuvis ašutinėmis kilpomis, pagavau šaudyklės dydžio lydekaitę, kurią viso vaikų būrio lydimas iškilmingai parnešiau namo ir įteikiau mamutei.

Nuo to laiko tapau aistringą žveju, bet daugiau gyvenime tokio triumfo neturėjau.

Daubos paupiuose mes žaidėm ir dar kaip žaidėm! Ten nebuvo nė vieno suaugusiojo. Lazdynai pridengdavo mus ir nuo saulės, ir nuo lietaus, ir nuo stebinės suaugusiųjų akies.

Čia mes kūrėm savo sodybas, lipdėm iš šlyno gyvulius, sekėm baises pasakas apie Raudondantį, spėjome vandens vardą. Kiekvienas norėjome įspėti tą užmirštą vardą, kad tik gautume burtininko galią.

Tuose Daubos šalituose suokė lakštingalos. Naktį upelio vaga atskrisdavo iš Baubinių sentimentalūs Jono Snapkausko klarneto garsai, iš kažkur ataidėdavo sutartinės.

Toliau į šiaurę nuo Šilsodžio lygumos tvyrojo pievos, karklynai su daugybe kurapkų ir vėl upė, kurios ir pavadinimo nežinau, bet ji buvo daug didesnė ir žuvinigesnė už Daubą.

Maždaug toks tais laikais buvo mano Gražiškių kaimas. Jeigu lyginčiau jį su gretimais Pajevoniais, tai gal ta vietovė buvo ir skurdi.

Gražiškių kalnelis ne toks puošnus. Jis neskenči pušyne, bet užtai yra daug kitų pranašumų, kurių neturi Pajevonys.

Pirmausia, čia buvo vieškelio mazgas. Juk į Gražiškius eina tiek pat kelių kaip į Romą: į Vištytį, į Vižainį, į Kalvariją, Vilkaviškį, Alvitą, Kaupiškį, Virbalį.

Važiuk ir eik kur nori. O kiek čia dar antrareikšmių kelių ir kelelių...

Jeigu jau paklysi, tai ir nesusigaudysi. Pradės tave velnias tais keliais-keleliais vedžioti, tai iš to tinklo ir neišsikapstysi. Teks arba klebonijos patvory gulėti, arba kapinėse užsnūsti.

Aplink Gražiškius ir daug istorinių piliakalnių. Kažkada, matyt, vietovė buvo pakliuvusi į kažkokį kautynių lauką, ir,

kaip atrodo, ne kartą pakliuvo. Todėl ir piliakalniai, ir smėlynai dosniai žmonių kaulais nubarstyti. Dalis tų kaulų ir šventoriuje yra atsidūrusi.

O mes vaikai žinojome, kad Gražiškių aikštėje, šalia valsčiaus raštinės, buvo galima pasirinkti varinių pinigėlių ir mes jais tikrai buvome apsirūpinę. Sako, kad tais pinigėliais domėjosi ir Jonas Basanavičius, čia atvykęs dar kaip tik praktikuojantis jaunas gydytojas.

Štai kuo pasidžiuoti gali Gražiškiai – kuo negali pasigirti ir Vilkaviškis.

O žmogiškojo avilio centrą Gražiškiuose užėmė klebonija.

Paprastai, kur yra dvaras ta žmogiškoji lyderystė gimsta varžybose tarp klebonijos ir jo. Tačiau Gražiškiuose to neįvyko, nes iš kovos kažkaip automatiškai pasitraukė dvaras – kadangi dvaro valdytojų šeima pati išnyko.

Aš dar prisimenu Gražiškių palivarke buvusius Smalyčius, po to dvare trumpam atsirado naujas tvarkdarys – Frankauskas. O paskui liko tik dvaro pastatai – ir be Smalyčių, ir be Frankausko. Tik vienas iš Smalyčių sūnų įsibrovė į vieno apskurusio ūkininko žentus.

Kleboniją oficialiai valdė kunigas Ambraziejus Lukoševičius (1826-1893 Red.). Parapijos vikaru buvo kunigas Matas Vasiliauskas (Vasilevskis, gimęs 1843 – Red.). Bet neoficialiai Gražiškių klebonijos varmoji jėga buvo Petronėlė. Kas ji? Šeiminkė tikraja ta žodžio prasme.

Petronėlė buvo kresna, raudono veido ir kaip kibirkštis karšta.

Vikaras Matas Vasiliauskas prie savęs turėjo seserį Ievutę – labai švelnią ir malonią, kiek išbalusią mėlynomis akimis būtybę. Ji turėjo mokyti pas Petronėlę šeiminkauti, kad paskui galėtų tvarkyti kunigo Mato ūkį.

Man atrodė, kad klebonas Lukoševičius po pamaldų tik „ilsisi“. Jį matydavau labai retai, nors ateidavau į kleboniją kai kada net kelis kartus per dieną.

Į kleboniją ateidavau, nes čionai mane viliojo ir Petronėlė, ir Ievutė. Abi jos lenktyniaudavo, mane lepindamos kuo įmanydamos – ir medumi, ir vaisiais, ir visokiais kitais saldumynais. Tai buvo dieviškas ir laimingas metas.

Tokie atminties blyksniai iš Gražiškių.

Smagi jaunystė

MŪSŲ IŠDAIGOS

Paradoksas, bet kartais žmogus ir geriausia savo draugui parodo vos ne žvėriškumą, jeigu tik pasitaiko momentas, kada to to draugo sąskaita pats gali turėti nors menkavertį malonumą. Atrodytu, kas tokio, jeigu draugas bus moraliai ar net fiziškai įskaudintas?

Juk jei atsiranda proga pasijuokti, tai kodėl to nepadaryti? Labai gaila, kad tokius žmogiškos moralės akinius aš užsidedu tik dabar. O kur mano akys buvo anksčiau? O gal ir dabar aš toli gražu ne viską matau?

Dar Veiverių mokytojų seminarijoje turėjau draugą ir kolegą – Vytautą Kasakaitį (bolševikų nužudytą Sibire 1919 metų gruodžio mėnesį – Red.).

Geras, malonus, švelnus vaikas. Anokaro metu jis, kaip ir aš, pateko į caro kariuomenę, baigė karo mokyklą ir buvo svaidomas likimo nuožiūra.

1917-1918 metais buvo susikūrusiame Sibiro lietuvių batalione. Tas mūsų karių batalionas, taip pat mūsiškams išdavikams padedant, bolševikų liko išskerstas. Iš viso bataliono išsigelbėjo tik keletas karininkų ir kareivių. Visi kiti, kaip ne kartą, nuklojo Sibiro laukus. Čia žuvo ir a. a. Vytautas. Lai ta žemė bus jam lengva.

Vytautas, būdamas jaunuoliu, turėjo tą ypatybę, kad labai kietai miegojo. Ateis laikas gulti, tai jis susmukęs kaip girtas, vos besilaiko ant kojų. O kartą jau griuvo tai kaip tikras akmuo – prižadinti buvo sunku.

Suprantate, kokius nemalonumus jis galėjo turėti ir turėjo dėl to kieto miego, ypač ilgomis žiemos naktimis.

Iš vienos pusės, mes gailėjome jo. Atitinkamu laiuku jį keldavome ir palydėdavome lauk, nes jis net netekdavo nuovokos kur bėsas. Taip, čia mes būdavome geraširdžiai.

Bet iš kitos pusės, mes negalėdavome atsispirti pagundai panaudoti jo silpnybės mūsų užmačioms. O juk reikia išmatuoti, kaip kietai jis miega.

Prieita ligi to, kad jis iškeliamas su čiužiniu iš lovos, nuleidžiamas ant žemės. Lentelės lovoje išardomos, o jam atsidūrus po lova – vėl sudedamos.

O tada vienas iš mūsų pradeda garsiai šaukti, kad laikas keltis, o jis vargšelis pa-

šokęs po savo lova, trenkia galva į lentas. Smagiausia, kai jis bando nulipti nuo lovos ir jam nesiseka, nes juk guli ant žemės.

Rytmetį mes pasakojam jam apie nuotyki, o jis net neatsimena. O pasakojam jam, dar daug ką nuo savęs pridėdami...

Lygiai taip pat tikrindavome miegančiojo sugebėjimą orientuotis erdvėje. Tapatliekama taip: Vytautui užmigus, jo lovą pasukdavom taip, kad galva atsidurtų kojų vieton. O tada jį žadindavome ir matėme, kad mūsų bičiulis visai nesigaudo erdvėje, graibo sieną, nežino kuri pusė, į kurią lovos šoną reikia lipti.

Mums tai smagūs juokai, o jam? „Rupūžės“, – išsikeikia ant mūsų. Bet ar tai mums skauda?

O Užgavėnės – apskritai visokių šunybų ir išdaigų diena. Nuotakos visų pakiliuos. Po bendros vakarienės susirenkame keletas Veiverių seminaristų pas Izos mamutę, tos pačios Izos, dėl kurios mes su kitu kolega net susipešėme.

Oficialiai pas šeiminkę mums ne vieta, bet gavome iš seminarijos vyresnybės išimtis. O mūsų šeiminkė linksma, plepi, bet pamiegoti taip pat mėgėja. Tai ir sutarėme iki 12 valandos jos ir nekelti.

Su mumis linksminosi ir panelė Iza, o taip pat dvi kitos mergaitės jos seserys.

Pati Iza buvo surūgusi – gal nebuvo čia jos simpatijos, o kiti susirinkę buvo jai neįdomūs. Visai ją linksminom, o ji nesava ir tiek. Nepastebėta prasispraudė pro šalį ir nuslinko į savo kambarį miegoti. O miegojo ji kietai kaip užmušta.

O netrukus miegutis palaužė ir mūsų Vytautą. Paguldėme jį gretimame kambaryje. Bičiuliui kietai įmigus, sugalvojome šunybę, kuriai pagaliau pritarė ir buto šeiminkė.

Niekaip neatsibundantį Vytautą įnešėme į Izos kambarėlį ir paguldėme ant čiužinio greta lovos. Arčiau įkelti nedrįsime – viską prižiūrėjo Izos mamutė. Tada stojome prie puodo su kugeliu, kurį buvo paruošusi Izos mamutė.

Linksmybės salione tęsėsi, kol neišgirdom šiurpau Izos riksmo. Pasirodo, Vytautas pagaliau atsibudo ir ėmė graibyti, kur čia atsidūręs. Taip pažadino ir kamba-

rio šeimininke, o ji svečio ketinimų nesu-
ratusi...

Vytautas smagiai gavo delnu per žandą,
o be to jam dar ir sprandą apdraskė.

Kai mes įbėgome į kambarį, abu stovėjo
vienas prieš kitą ir nežinojo, ką ir bekomen-
tuoti. Mamutė išstūmė Vytautą į virtuvę ir
pavedė jį mums, o pati ėmėsi raminti Izą.

Mes dar bandėme įvykį subanalizuoti,
paversti tik juokeliu, tačiau Iza nesilio-
vė raudojusi. Štai ir pasijuokėme. Mums ir
skanusis kugelis apkarto.

Pelenų dieną Vytautas tik keikėsi: „Ru-
pūžės, rupūžės...“ Sprandą jam tai mes už-
pudravom, o štai Iza su mamute taip ir ne-
susitaikė.

Užsigavusi sėdo į traukinį ir išvažiavo
pas brolių į Lenkiją. Grįžo tik po pusantrų
metų – mums baigus mokslus.

Štai tau ir išdaiga. Veiveriai neteko vie-
nos grakščios šokėjos.

FLIRTAS BAŽNYČIOJE

Veiverių seminarijoje mes šventadieniai
būdavome vedžiojami į bažnyčią. Vedžiojo
mus rikiuotėje ir taip vora nuo altoriaus iki
bobinčiaus iki pamaldų pabaigos stovėda-
vome ar klūpodavome. Atrodė, kad esame
susikaupę maldose ar mintyse, bet iš tiesų
būdavome žmonių tirštumoje.

Maldos, mintys – kas ten supaisys, kaip
su jomis buvo.

Mus atvesdavo gimnastikos mokytojas,
bet bažnyčioje bemaž visada būdavome
atidžioje „Senio“ (seminarijos direktoriaus
Tomo Ferdinando Žilinsko – Red.) priežiū-
roje.

Jo viską išvelgianti akis turėjo matyti ir
mūsų jaunatvišką orumą, ir pamaldumą.
Tat ir su šiomis dorybėmis turėdavome taip
tai akiai ir pasirodyti.

Lai bažnyčioje bus daugiausia žmonių,
lai toje maldininkų kamšatyje pasitaikys
susistumdymų, bet tik tu pajudėk, pakelk
ne vietoje ranką (vien dėl spūsties užtirpu-
sia), kai „Senis“ tave mato.

Ir pirmą po šventadienio pamoką Žilins-
kas išpleškins: „E, rimbais, šūds ne pyragas,
ir bažnyčioje neišlaikai rimties...“

Ir kad tik tu pasibaigtų, bet dažniausia
dar užsuks tau dvejetuką ar net keletą jų iš
eilės. Tik raukykis. Jokių pasiaiškinių ne-
beklauso.

Todėl, suprantama, bažnyčioje laikėmės

lyg klierikai. Bijojome „Senio“ aršiau nei
ugnies. Tačiau kur neišlenda pagunda...

Su ja susitiksi ir linksmoje užstalėje, ir
net bažnyčioje kilniausių pamaldų metu.

Ir taip jau yra lemta likimo, kad dažniau-
sia ji turi ragus iškišti iš sijonėlio kvoldų.
Tokie įstatymai...

Šventadieniai senais šyvais kuiniais, ku-
rių amžiaus joks čigonas negalėtų nustaty-
ti – atvažiuodavo į pamaldas dvi seserys –
nepamenu Petkeliškio ar Mozūriškių dvaro
savininkės.

Tos seserys – ponios ar panelės (to ne-
patyriau) buvo daug senesnės už savo ar-
klius. Taip man atrodo. Bet jų garbei turiu
pasakyti, kad abi buvo savotiškai senoliš-
kai gražios.

Baltaplaukės, skaičiais veideliais, dar
raudonomis lūpomis (nedažytomis, nes
tada tokios mados Lietuvoje dar nebuvo),
jos kaip ir skyrėsi iš visų bažnyčion susirin-
kusių žmonių minios. Jos atrodė kaip mūsų
„šventadieniškė“ pončkaitė.

Kai kurie iš mano draugų ir bendra-
mokslų vadindavo jas „Vėlykų babkomis“.
Aš jų išvaizdą atvaizduoti dar negalėjau.
Kartą norėjau pavadinti jas „Vytauto laikų
tabokinėmis“, bet laiku susigriebiau ir nu-
tilau.

Ir gerai, nes Vytauto laikais mūsų nie-
kas tabaku dar nenuodijo, todėl ir taboki-
nių nebuvo. Būčiau apsikvailinęs. O visur
kalti tie kontrastai ir panašumai.

Jos dėvėdavo seniausius, gal Madam
Pompadur laikų drabužius, atvažiuodavo
seniausiu fajetonu, kuris girgždėdavo lyg
šimtas į „Maisto“ skerdyklą vežamų žąsų.

Niekad aš negirdėjau tų senučių bal-
so, bet, atrodo, jis taip pat turėjo girgždėti.
Taip maniau tikriausia be pagrindo, nes už-
teko, kad girgžda jų fajetonas. Turbūt, tas
asociacijas man kėlė poreikis harmonijos
kompozicijai.

Juo labiau, kad jas vežiojo visai žilas,
įvilktas į kažkurio Romos patricijaus livrė-
ją vežikas. Nuo tos livrėjos tarsi blizgantys
virvagaliukai draikėsi atirusio galiono pail-
gi skuteliai. Livrėjos priekyje blizgėjo arba-
tinės lėkštelės dydžio baltos metalinės sa-
gos su iškaltu giminės herbu.

Tos sagos kadaravo, tarytum rengtūsi
tuojau pat nutrukti ir nukristi žemyn – jei-
gu ne visos kartu, tai nors pavieniui. Jos lyg
žiūrėjo, tik kur tą šuolį padaryti.

Bet nepaisant viso to nešiojamų senienu
rinkinio, senosios seserys buvo simpatiš-
kos ir lygiai tokios pat simpatiškos išvaiz-
dos.

Tai skaitant, jums gali kilti spėjimas, ar
tik šios būtybės nebus mane kuo nors su-
gundžiusios. Klystate, brangieji.

Ne jos atvežė pagundą ir it vaiką paleido
pabėgioti aplink bažnyčią. Pagundą atvil-
ko manoji Elė. Simpatingoji Elė (lai ilsisi ra-
mybėje, jeigu savo žemės kelionėje užbėgo
man už akių, o užbėgti galėjo, nes ji buvo
greita kaip liepsna ir vis skubėjo) prie visų
jos teigiamų savybių buvo dar ir pakanka-
mai pastabi.

Ji kažkaip išžiūrėjo, kad viena iš tų
„pončkų“ ar „babkų“, sėdėdama savo vie-
toje presbiterijoje kairėje altoriaus pusėje,
kažkaip keistai mane apžiūrinėjo. Elei at-
rodė, kad tas apžiūrinėjimas kartojasi kie-
kvieną šventą dieną.

Kartą po pamaldų mums pasilikus dvie-
se, Elė išpyškino: „Na gražiausia, tau ką,
Veiveriuose flirtui jaunų merginų pritrū-
ko? Kam tau tos „babkos“ reikia?“

Čia aš nustebau: „Kokiam flirtui, kokios
babkos? Ką tu čia – išskyrus tave jokios ki-
tos ir nematau...“

Ir Elė, matyt, tam gavusi pagrindą čia pat
prie kelių mano draugų išpasakoja, kad jau
senokai yra pastebėjusi, jog viena iš minė-
tų senelių pamaldų metu atsidėjusi apžiū-
rinėjanti mane. Eš, įsmeigs į mane žvilgs-
nį, o nuleisti negali. Žiūri ir žiūri. Tas tęsiasi
jau kuris laikas, ir aš su tam tikru malonu-
mu tai apžvalgai pasiduodu.

„Kas čia tokio? Tegul žiūri – juk nesu Ba-
belio bokštas“, – prieštarauju.

Elė – savo, aš – savo. Ją ėmė palaikyti ir
mano draugai. Jiems visai nesvarbi tiesa,
jiems reikia intrigos, kad tik būtų į ką liežu-
vius pagalašti.

Pagaliau Elė pareiškė su manimi dau-
giau nešoksianti, jeigu aš to reikalo tinkama-
i į aikštę neiškelčiau. Še tau, boba, ir Jur-
ginės.

Aš vis baidžiausi „Senio“ akių. O tuo
metu mane kažkas kitas apžiūri, o aš to net
nepastebiu.

Su Ele sutarėm, kad sekantį šventadienį
aš imsiuos „kontrstebėjimo“ akcijos, o kuo
visa tai baigsis – pamatysim.

Kitą sekmadienį, nuvogęs iš „Senio“ aki-
mirką (tiksliau – išvydęs, kad „Senis“ pats

kažkur žioplinėja), atsargiai mečiau žvilgs-
nį į bobučių pusę.

Ir čia įsitikinau, kad Elė kalbėjo tie-
są. Viena iš senolių labai atidžiai žiūrėjo į
mane. Žiūrėjo rimtai, susikaupusi. Tai ne-
buvo flirto žvilgsnis.

Tai buvo žvilgsnis kažkokio tylaus
šauksmo, amžinai prarasto džiaugsmo
žvilgsnis. Bet ar aš galėjau savo jaunatvės
transe analizuoti tokio žvilgsnio savybes, o
juo labiau priežastingumą? Viską man nu-
stelbė pats žvilgsnio faktas.

Po mišių susitikau su Ele: „Na, ką?“
„Buvai teisi – ji mane apžiūrinėja“, – tepa-
sakiau. Pažadėjau draugei kitą sekmadie-
nį, kai senutė į mane atsigręš, jai mirktelėti.
Mirktelėsiu viena akimi...

Elei planas patiko, net delnais suplojo.
Pažadą daviau rimtą – o jeigu viską paste-
bės „Senis“? Bet išpareigojimas Elei buvo
savotiškas mano „pilietinės drašos“ egza-
minas.

Suintriguota Elė pažadėjo per sekančias
mišias atsisėsti kuo arčiau, kad viską gerai
matytų.

Kitą sekmadienį aš rimtai pasiruošiau
savo „kiaulystei“. Kaip tik tą dieną „Senis“
į pamaldas mūsų nelydėjo. Jis buvo išvy-
kęs į Kauną. Aš į bažnyčią žengiau pirmose
mūsų kolonos gretose. Elė irgi buvo čia pat
– per kokius penkis žingsnius.

Viskas susiklostė taip, kad neturėjau jo-
kių priežasčių savo pažado nevykdyti. O
dar Elė ir gretimo suolo linksmu žvilgsniu
drašina mane.

Metu žvilgsnį į senutę – o ji jau įdėmiai
žiūri mano pusėn. Aš dar kurį laiką įsiste-
beilijau į ją ir... įžūliai mirktelėjau.

Kas pasidarė, sunku įsivaizduoti. Senutė
tuojau pat nuleido akis, pasilenkė ties savo
maldaknyge ir apsikniaubė. Tuo metu ir
supratau savo žygio niekšiškumą.

Kodėl tai padariau? Kam man to reikė-
jo? Juk dabar pergalvojau – tos močiutės
žvilgsnis buvo motinos žvilgsnis. Žvilgsnis
to pusėn, kuris jai priminė netektį, tą bran-
gų žmogų, kurio jau nebėra gyvųjų tarpe,
kurio viziją vis dar mato mano veide.

Taip buvo iš tikrųjų ar ne, bet čia pat aki-
vaizdžiai supratau savo menkystę. Man
buvo gėda. Tačiau tai buvo ne viskas.

Tuo metu per visą bažnyčią suprunksė
iš pasitenkinimo Elė. Suprunksė pro su-
nertus ir dengiančius burną pirštus – lyg

pavasarij būtų laisčiusi puoselėjamas mirtas. Ji nebegalėjo suvaldyti juoko. O juk juoktis nebuvo iš ko...

Nuo Elės prunkštimo net pabudo „trečioje tajemnyčioje“ užsnūdęs prie grotelių bažnyčios vyriausiasis tvarkdarys – maršalka Ruseckas.

Jis trinktelėjo savo buožine į grindis ir piktai sušuko: „Ei tu, pasileidė! Ar tu į bažnyčią dantų rodyti atsivilkai? Eik lauk!“

Elė pašoko ir it deginama skarda, greitais žingsniais per zakristiją išnėrė į šventorių. Maršalka ją lydėjo, dungsėdamas savo buože ir bambėdamas: „Mat, ir dar panele. Aš tau parodysiu, kur vištos kuičiasi...“

Ką pergyveno Elė, net neįsivaizduoju. Man rodos, jai turėjo būti kažkas daugiau, nei apmaudas ar kartėlis. Jau aš kentėjau, bet ką jautė ji?

Aš taip pat išsprūdau į šventorių. Man pačiam buvo gėda, bet buvo gaila ir Elės.

Elė jau traukė namų link. „Ei, panele“, – šaukiau. Ji nesustojo iki pat savo namų, o ten sudribo ant suolo savo gonkelėse.

Kai priėjau, mane sutiko kažkokiu baidysiu žvilgsniu. Jame buvo viskas – ir pyktis, ir apmaudas, ir nerimas, ir gėda. Rinkis ką nori.

Pradedu aš, nors nežinau, kuo baigsiu: „Bet miela panele, tai tavo prašymu viską pradėjau...“ „Mano?“ – Elė tarsi nustebusi. „Na, tiek jau to, aš būsiu kaltas. Bet aš savo pažadą įvykdžiau, dabar tu man skolinga šokj...“

Bet Elė tuo netiki. Netiki ir tuo, kad reikalui esant, visų atsiprašysiu, o jos tėvų – ir rankos paprašysiu.

Einu pas Elės motiną – ji virtuvėje baigia gaminti pietus, o iš bažnyčios grįžusi Onutė jau spėjusi apie Elės ir mano nuotykius papasakoti.

Bet motina pyksta tik ant Elės: „Aš jai pirtį ištaisysiu. Visą šluotą į nugarą sulaužysiu. Žinos kaip bažnyčioje elgtis...“

Puolu bučiuoti Elės motinai rankas, vie-

na, paskui kitą. Demonstruoju, kad noriu atsiklaupyti prieš ją: „Tai aš kaltas. Muškit pirmiausia mane. O jeigu su šluota mosikuosite ir Elei šonus apdaužysite, žentą tikrai bus sunku surasti...“

Aiškinu, kad dėl visko kaltas maršalka Ruseckas. Ką Elė kalta, jeigu tas užsnūdo kaip tik tuo metu, kai panelei Elei prirėkė nusičiaudėti. Ji vargšėlė abiem rankom nosį spaudė, spaudė, bet galų gale neišturėjo. O Ruseckas šoko kaip liūtas ir pradėjo „bažnyčios rimtį“ ginti. Įžūlus tas Ruseckas ir dar storžievis.

„Tai ką, Elė nekalta?“ – klausia motina.

Matau, kad Onutė tik papasakojo faktą apie Elės išvartymą iš bažnyčios, bet detalių ir ji pati nežinojo. Aiškinu, kad kada nors maršalka ir patį kleboną išmes iš bažnyčios, išgirdęs savo paties knarkimą...

O kad Elė nekalta, garantijas duodu. Juk nusičiaudėjimas nėra nusikaltimas. Čiaudėti galima ir teisme, galima ir bažnyčioje, galima krikštynose ir pakasynose.

O dėl paties Rusecko, tai daugelis girdėjo maršalkos knarkimą per pamaldas, bet tik šypsojosi.

Aiškinu, kad Elei čiaudulys gali būti artėjančios slogos požymis arba bažnyčioje perdaug dulkių (ar kokių įvairių pikantiškų kvapų).

Matau, kad motinos pyktis atlėgo. Labiausiai gal paveikė perspektyva apdaužyti dukrai negauti gero žento. O ir Onutė teko įspėti, kad perdaug neplepėtų.

Bėgu pas Elę ant gonkelių. Instruktuoju apie situaciją, mokau kaip laikytis ir ką kalbėti. Savo vaidmenį ji gerai suprato, todėl pasirinko teisingą taktiką – tik traukti pečius ir stebėtis, kad tokios atsakingos bažnyčios maršalkos pareigos pavedamos tokiems storžieviams kaip Ruseckas.

Tai toks tarsi humoristinis nuotykielis, jeigu jame nebūtų ir kitų aspektų. Kai lageryje per ilgą nemigo naktis tai prisimenu, ne viskuo džiaugiuosi.

Karo mokykloje

APIE PAGARBĄ IMPERATORIUI

Poltavoje įsikūrusios Vilniaus karo mokyklos vestibulyje, prie iškilmingos salės ir žemyn vedančių laiptų stovėjo mokyklos šefo imperatoriaus Aleksandro II biustas. Biustas buvo nišoje, o čia laiptai darė posūkį ir buvo aikštelė.

Junkeriai, praeidami pro biustą turėjo atiduoti carui – lyg pro patį carą.

Taigi, praeidamas drožiu koja, dedu ranką prie kepurės snapo ir – pirmyn.

Bet apačioje priešais mane – dvejų durys. Vienos – mokyklos viršininko kabinetas, antros – jo padėjėjo. Viršininkas buvo geras žmogus, bet štai padėjėjas – geras velnias. Nepraleis nė vieno junkerio, dėl ko nors prie jo neprikibęs. Bijojome jo kaip ugnies.

„Na, o jeigu jis pasirodys“, – dingtelėjo man galvon ir tą kartą. Ir iš tikrųjų, atsidaro durys, ir mano pulkininkas – prieš mane. Aš dar laikau ranką prie kepurės.

„Kodėl nesisveikinat?“ – klausia manęs. „Juk atiduodu pagarbą šefui...“

Liepia prieiti arčiau ir žiūri į mano ūsus: „Kur taip skubate, kur einate?“. „Esu išleistas į miestą“ – aiškinu. „Aha, patikrinim, kaip jūs tam pasirengęs“, – ir pradedu komanduoti: „Kairėn. Dešinėn. Aplink. Smakrą aukštyn. Aplink, marš.“

Galiausiai pasakė: „Eikite pas budintį karininką ir praneškite, kad mokyklos viršininko padėjėjas liepė atidžiau apžiūrėti išleidžiamus į miestą kariūnus“.

„Klausau, pone pulkininke“, – atsakau, o mintyse galvoju: „Kad tave visi velniai nusineštų...“

Pasisuku vykdyti įsakymą, o budintis karininkas jau čia stovi. Pasimečiau ir... padariau kvailystę. Žengiu žingsnį dešinėn, duodamas jam kelią. Bet jis įsakymą pats girdėjo.

Bet, pasirodo, padariau statutinę klaidą. Pirmiausia turėjau perduoti pulkininko įsakymą, tik po to žingsniuoti. Abu su pulkininku man šaukia: „Į kampa“. Žengiu į kampa. Mane dabar tikrins.

Budintysis mane jau šaukia, kad atskirai patikrintų tai, ko mano išvaizdoje nebuvo pastebėjęs. Mane sukioja į visas puses, net

pakelia milinės skvernus. Vis ieško, ką čia pulkininkas pamatęs. Pagaliau pats su palengvėjimu atsidūsta – ogi milinės viršutinė saga išlindusi iš kilpos tik per pusę. Štai kur mano „didžioji nuodėmė“.

Budintysis savo rankomis ištraukia saga iš „knypskylės“ (kaip ją pavadintų marijampoliečiai) ir sako: „Dabar drožk į miestą. Prisiimu už tave visą atsakomybę. Bet pulkininkui antrą kartą į akis npakliūk.“

Į miestą suvaikščiojau, net teatre buvau, bet kažko tos pagarbos imperatoriui iškankintas...

MANO GARSIEJI ŪSAI

Karo mokykloje „šposą“ iškrėtė mano garsieji ūsai. Praporščikų kursai Vilniaus karo mokykloje ėjo prie pabaigos, o aš vis dar buvau nebaustas.

O tradicija sakė, kad kas per kariūnas, jeigu jis už bausmę su šautuvu nestovėjo ar daboklėje nesėdėjo? Reiškia, turėjau būti nubaustas. Ir jeigu pats to nenusipelnai, tai draugai padeda.

Jau žinojau, kad pinklės man paruoštos. Kitaip tariant, yla jau ėjo iš rankų į rankas ir tik laiko klausimas buvo, kada būsiu įdurtas.

Štai išrikiuoja mus rikiuotėje, ir ateina kuopos vadas patikrinti mūsų išvaizdos. Niekas nelaimės nežadėjo, o čia vėjo sukūrys pralėkė tarp kariūnų gretų, atsirėmė į mano krūtinę, pakėlė švarko skvernus, bet kas blogiausia – pakėlęs aukštyn kaip šieną išdraiko mano ūsus.

Dešinioji mano puošmenos dalis dar kažkaip atgavo savo išvaizdą, o kairioji – niekaip. Nudribo žemyn kaip vanta, ir viskas.

Kuopos vadas visą procesą pats matė, tačiau valdingai suriko: „Юнкер, у вас левый ус в беспорядке. Возьмите по этому случаю два часа под знаменем“. Kitaip tariant, teks dvi valandas su šautuvu stūkoti prie mokyklos vėliavos.

O rikiuotėje ką ten bepasiaiškinsi. Kuopos vadas išėjo ir būtute matė, kaip džiaugėsi tie „neprieteliai“, seniai man renge kokią nors šunybę. Visi tie nedraugai džiaugėsi, o aš susidūriau su problema.

Mat, atėjau į mokyklą iš fronto su puskarininkio laipsniu. O karo mokykloje visi ankstesni kareiviški laipsniai nuimami, bet teisės paliekamos. O kaip puskarininkis negalėjau būti baudžiamas „stovėjimu su šautuvu“. Pagal drausmės statutą, mane galėjo bausti tik dabokle. O kuopos vadas nubaudė kaip eilinį.

Reikia eiti skūstis. Bet lengva pasakyti – skūstis. Mat buvau susitaręs su seserimis (jos taip pat gyveno Poltavoje), kad šeštadienį jas aplankysiu ir kartu eisime į teatrą.

Kariūnams savaitgaliais leisdavo lankyti gimines – net ir su nakvyne. Taigi, galėjau grįžti į karo mokyklą tik sekmadienį. Tik štai dilema: su šautuvu nubaustuosius stato iš karto po pietų.

Aš, dvi valandas atstovėjęs, galėjau dar ir pas savus nulėkti. Bet jeigu paduosiu protestą, turiu eiti į daboklę. O vertinimas buvo toks: už valandą stovėjimo su šautuvu – para daboklės. Ką daryti? Jeigu nesi-skūsi, dar pridės už drausmės statuto nežinojimą...

Bet nėra padėties, kur nebūtų išeities. Drausmės statutas skelbia: neteisingai nubaustas atlieka bausmę, o vėliau paduoda skundą prieš savo viršininką, neteisingai ją paskyrusią.

Teisiškai buvau teisis: rikiuotėje ginčytis negalėjau, o po kuopos vado komandos „Laisvai“ diskutuoti taip pat neleista.

Po pietų, apkrautas visomis įmanomomis kuprinėmis ir diržais su šautuvu dvi valandas atvargau prie karo mokyklos vėliavos.

Atlikęs bausmę, parašiau skundą ir kartu paprašiau būti įtrauktas į paleidžiamų miestan sąrašą. Leidimą gaunu, bet išeinantys į miestą turi būti nepriekaištingai susitvarkę – juos prie vartų dar kartą apžiūri budintis karininkas.

Ir atsitik taip, kad prie vartų stovėjo latvis karininkas Reisas, kuris kaip tik tą dieną vedė mane į bausmės atlikimą. Jo ūsai – net didesni už mano. Bet labai priekabia apžiūrėjo, kažkodėl padekeno mano plaukus ir kad suriks: „Kirptis!“ Bėgu link kirpyklos, o čia – sujudimas.

Ir sutapk taip, kad tą dieną mokyklos kirpėją ištiko širdies priepuolis ir darbo vietoje mirė. O ir man blogai – išeiti be velionio paslaugų negaliu.

Laimei, vienas iš kariūnų turėjo kirpimo mašinėlę. Per kelias minutes mane išgrąžino, ir latvis prie vartų tik palingavo galva: „Eik“.

Savo garsiųjų ūsų netekau dar Marijampolės kalėjime.

Man juos nurito nuo lūpos 1945 metų spalio 26 dienos ryte. Atėjo į kameras kažkoks tipas su kirpimo mašinėle ir skustuviu. Iš pradžių nužėrė plaukus, o paskui priėjo ir prie ūsų.

Visą laiką be perstojo kalbėjo – filosofas. Sakau, norėčiau, kad ūsai būtų palikti.

„O kam?“ – klausia. – manai greitai namo grįžti. Skrybėlė, ūsai... Užmiršk. Ramiau miegosi. Be to, ar žinai, kokiems reikalams tų tavo ūsų gali prireikti. Nemanyk, kad bučiniams. Štai, sakysim ūsų prireiks kokiam kameros kaimynui, tai dar nuplėš su visa lūpa...“

Pritrenktas klausiu: „Negi taip kalėjime gali būti?“

„Gali, gali. Viskas gali būti. Tai nurimk, tėvai. Jeigu galva liks ant sprando, tai ir lūpa vietoje. Anksčiau ar vėliau viskas susitvarkys, bet jeigu atvirkščiai, – tai kam tie ūsai reikalingi. O ar žmogus žinai, kas sukelia pagundą?“

Taip ir sutikau. Jeigu kas tų ūsų ir pasi-genda, tai man lūpos neplešia.

Veiverių seminarijos albumas

Liudo Butkevičiaus gyvenimas – tai ne vien mūsų kovos už laisvę bei valstybinumą istorija. Būdamas šviesuolis ir mėgęs bendrauti su išsilavinusiais ir šviesos savo krašto žmonėms siekiančiais bendraminčiais, jis aplink save būrė tokių pat ratelį. Liudo jaunystei teko spaudos draudimo ir atgavimo lūžis. Ne veltui Liudo Butkevičiaus vardas yra įrašytas į knygnešių ir daraktorių sąrašą.

Persekiojamas, teisiamas, siunčiamas į Sibiro lagerius, pulkininkas savo archyve išsaugojo sau ir istorijai brangią relikviją – Veiverių mokytojų seminarijos bendramokslų albumą. Šie dešimtys portretų – tai būsimi Lietuvos mokytojai, švietėjai, lietuviškos raštijos atgavimo metu kraštą į priekį vedę žmonės.

Veiverių mokytojų seminarijos įkūrėjas Tomas Ferdinandas Žilinskas. 1902 metų vasara. M. Buchhalterio atelje Marijampolėje. Liudo Butkevičiaus archyvas.

Antanas Bacevičius. Baigė seminariją 1901 metais. Dedikuota 1902 metų sausio 1 d. Vaclavo Zatorskio atelje Kaune.

Juozas Balčiūnas. Baigė seminariją 1901 metais. Dedikuota 1901 metų kovo 16 d. Vaclavo Zatorskio atelje Kaune.

Juozas Burba. Baigė seminariją 1901 metais. Dedikuota 1901 metų birželio 8 d. Vaclavo Zatorskio atelje Kaune.

Eduardas Elbė. Baigė seminariją 1902 metais. Dedikuota 1902 metų birželio 15 d. Vaclavo Zatorskio atelje Kaune.

Juozas Fremas. Baigė seminariją 1901 metais. Dedikuota 1902 metų birželio 1 d. Vaclavo Zatorskio atelje Kaune.

Antanas Grybinas. Baigė seminariją 1901 metais. Dedikuota 1902 metų birželio 15 d. Vaclavo Zatorskio atelje Kaune.

Viktoras Jakubauskas. Baigė seminariją 1904 metais. Dedikuota 1903 metų lapkričio 9 d. Nežinoma atelje Kaune.

Vytautas Kasakaitis. Baigė seminariją 1901 metais. Dedikuota 1901 metų birželio 16 d. Eugenijaus Liaudanskio atelje Kaune.

Ferdinandas Kleperis. Baigė seminariją 1901 metais. Dedikuota 1901 metų gegužės 20 d. Eugenijaus Liaudanskio atelje Kaune.

Adomas Kliučinskis. Baigė seminariją 1901 metais. Dedikuota 1901 metų birželio 18 d. Vaclavo Zatorskio atelje Kaune.

Antanas Kovalčikas. Baigė seminariją 1901 metais. Dedikuota 1901 metų birželio 8 d. Vaclavo Zatorskio atelje Kaune.

Aleksandras Kudirka. Baigė seminariją 1902 metais. Dedikuota 1902 metų gegužės 27 d. Vaclavo Zatorskio atelje Kaune.

Maksimas Kuznecovas. Baigė seminariją 1901 metais. Dedikuota 1901 metų gegužės 15 d. Eugenijaus Liaudanskio atelje Kaune.

Juozas Mičiulis. Baigė seminariją 1902 metais. Dedikuota 1902 metų birželio 17 d. Vaclavo Zatorskio atelje Kaune.

Vladas Navickas. Baigė seminariją 1902 metais. Dedikuota 1902 metų spalio 13 d. Vaclavo Zatorskio atelje Kaune.

Aleksandras Poklonskis. Baigė seminariją 1902 metais. Dedikuota 1901 metų spalio 14 d. Vaclavo Zatorskio atelje Kaune.

Polikarpas Ptašinskas. Baigė seminariją 1901 metais. Dedikuota 1901 metų birželio 18 d. Eugenjaus Liaudansko atelje Kaune.

Mečys Ragalinskis. Baigė seminariją 1901 metais. Dedikuota 1901 metų birželio 1 d. Vaclavo Zatorskio atelje Kaune.

Stasys Stepulaitis. Baigė seminariją 1903 metais. Dedikuota 1902 metų birželio 13 d. Vaclavo Zatorskio atelje Kaune.

Nikolajus Šulcas. Baigė seminariją 1902 metais. Dedikuota 1902 metų liepos 9 d. Vaclavo Zatorskio atelje Kaune.

Antanas Tamošaitis. Baigė seminariją 1902 metais. Dedikuota 1902 metų birželio 6 d. Nežinoma atelje Kaune ar Suvalkijoje.

Juozas Ūsas. Baigė seminariją 1901 metais. Dedikuota 1902 metų gegužės 30 d. Vaclavo Zatorskio atelje Kaune.

Antanas Velička. Baigė seminariją 1901 metais. Dedikuota 1901 metų birželio 16 d. Vaclavo Zatorskio atelje Kaune.

Vaclovas Zambravičius. Baigė seminariją 1902 metais. Dedikuota 1902 metų birželio 25 d. Vaclavo Zatorskio atelje Kaune.

Eduardas Volteris (1856-1941) – bibliografas, archeologas, kovotojas prieš lietuvių spaudos draudimą, vienas iš Lietuvos universiteto steigimo iniciatorių, profesorius.

1883-1886 metais keliavo po Mažąją Lietuvą ir Lietuvą, rinko lietuvių etnografinę ir kalbinę medžiagą, užrašinėjo tautosaką. Nuo 1894 m. Rusijos MA bibliotekos bibliotekininkas. 1904-1917 m. lietuviškų knygų cenzorius Peterburge, padėjo išleisti daug lietuviškų knygų, globojo lietuvių studentus.

1886-1918 metais Peterburgo universiteto privatdocentas, dėstė lietuvių ir latvių kalbas. 1908-1909 metais į vaškinius volelius įrašė pirmąsias lietuvių liaudies melodijas, jam tame padėjo Veiverių seminarijos auklėtiniai.

Nuo įsteigimo 1907 metų priklausė Lietuvos mokslo draugijai. Į Lietuvą galutinai atvyko 1918 metais, jau 62 metų amžiaus dirbti Vilniaus viešosios bibliotekos direktoriumi.

1920 metų sausį išrinktas Kauno miesto muziejaus direktoriumi tęsė Tado Daugirdo pradėtus darbus. Didelį dėmesį skyrė numizmatikai, Kauno istorijai, rengė etnografinės ekspedicijas, archeologinės komisijos pirmininkas.

Įsteigus Lietuvos universitetą 1922-1933 metais universiteto profesorius, dėstė archeologiją, latvių, vokiečių, bulgarų filologiją.

1934 metais išėjęs į pensiją rašė istorinius straipsnius ir atsiminimus. Jo asmeninių archyvą saugo Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.

Tikėtina, kad Liudas Butkevičius buvo profesoriumi padėjusiu seminarijų grupėje.

Profesorius Eduardas Volteris. 1902 metai. Jakovo Fridbergo (Marijampolė) nuotrauka iš Veiverių mokytojų seminarijos albumo Liudo Butkevičiaus archyve.

Laiškai draugams bei artimiesiems

Lagaminas su laiškais iš lagerio. Rašytas iš Spasko daugiausia dukroms. Nučiupinėti, maži popieriaus lapeliai su taškuotomis, toje vietoje išplaukusiomis dėmėmis. Tai ašarų žymės.

Tuos laiškus skaitė ir glaudė prie krūtinės. Skaitė ir laistė skausmo bei nevilties ašaromis. Rašyta daugiausia dukroms Gražinai Butkevičiūtei ir Marytei Milaševičienei, taip pat sėdinčioms Komijos arba Mordovijos lageriuose, toli nuo Karagandos (tokie laišškai tarp lagerių leisti tik nuo 1954 metų, ir pulkininkui iki pat bausmės pabaigos skaudėjo širdį dėl sūnaus Jono, iš kurio bemaž nebuvo jokių žinių). Rašyta ne tik apie lagerio ir lietuvių kolonijos jame gyvenimą.

Rašyta apie ateities Lietuvą – kaip reikia gyventi, kad ji išliktų, kad ji nenužmogėtų. Net ir baisiausiomis sąlygomis, iš jų skamba humanizmas, atjauta, šurpią lagerio tikrovę švelnina subtilus humoro jausmas.

Gaila, kad daug laiškų vis dėlto neišliko. Stalino lageriuose kaliniams buvo leidžiama per metus parašyti artimiesiems tik po du laiškus – ir tai rusų kalba. Kad budrus lagerio cenzorius galėtų patikrinti kalinio mintis ir... žinutės į laisvę nepraleisti. Tik jau Stalinui mirus, nuo 1955 metų pavasario leista rašyti daugiau laiškų ir net gimtąja kalba.

Šie laišškai – svarbūs Lietuvos istorijos dokumentai, pasakojantys apie kovojušius ir kancioje nepalūžusius žmones.

1954 01 17

Моя милая, дорогая Гражина!

Как я рад, как рад, что представилась возможность написать Тебе несколько строк. Ох, если бы Ты знала, как я за тобой истолковался, Ты моё дорогое дитяtko, Ты моя ненаглядная!

Целую Тебя хотя мы мысленно сотни раз и жму к своей исстрадавшейся груди.

Ну, прими от меня привет с Новым годом и пожелания всех благ, а главное – здоровья.

Тем паче, что оно у Тебя не было слишком крепким, а наоборот. Как оно у Тебя теперь? Не хромает?

Если обстоятельства Тебе позволяют, напиши о себе все подробности, не исключая и успехов на работе. Милая, я буду очень рад.

Ионас мне не пишет. От Маруси, как и от Тебя, писем нет. Я сравнительно здоров. Понимаешь, как бывают здоровы люди, которые перевалили за 70 лет и ползут к восьмому десятку. Но всё же держись и имею надежду увидеть Вас всех. Эта надежда придаёт мне бодрости и сил.

Ты, видимо, знаешь, что я перенёс довольно тяжёлую операцию и теперь чувствую себя хорошо.

Про Тебя всё спрашивает д-р Альбинас и Яня (Саудуте). Просят передать Тебе привет.

На этом кончаю своё письмо. Жму Тебя к сердцу.

Тебя любящий Отец

1954 06 13

Моя милая Маруся, доченька!

Ничего я о тебе не знаю, ничего. Мама иногда сообщает, что передаёшь привет, вот и всё. А я тоскую, предполагаю, гадаю. Ведь не забыл я Тебя, как не забыл и никого из Вас, даже тех, которых нет. Последнее Твоё письмо мне передала М.Кирилите. Помнишь? Ну вот с тех пор мы и расстались.

Скажи мне, дорогая, как поживаешь? Как Ты держишься? По какой специальности работаешь? В каком состоянии Твоё здоровье?

Гражина тоже жалуется на Тебя за молчание. Я получил от неё письмо. Знаешь, такое бодрое, жизнерадостное, но в нём между строчками я вычислил грусть и разочарование. Пишет, что ей причиняют боль спазмы в кишечнике – последствия пережитого в детстве перитонита. Но в общем, она своим здоровьем довольна.

Она не может представить меня безусым, как и я не могу представить себе её с морщинами на лице. Да, жизнь несёт подарки и молодым, и старым – всем под один шаблон, хотя люди крепко верят, что жизнь очень разнообразна.

Ионас приглашает меня к себе – когда уже перестану работать. Он – один и скучает. Он желал бы всех собрать вокруг себя. Но это невысказано.

Между прочим, я обнаружил, что могу вернуться к маме раньше, чем я предвидел. Это, конечно, некоторая новость. Рассчитываю через месяц быть в среде близких и дорогих мне людей.

Как много, как много я желал бы сказать Тебе. Как много накопилось на душе. Я даже не представлял себе, что она, эта душа – такая „губка“, так много способна воспринять и впитать в себя впечатлений, что она в состоянии так крепко рефлексировать.

Я знаю, как Ты несчастна, но я ничем деловым помочь тебе не в состоянии. Пиши мне много и подробно. Это тоже облегчает. Обо мне Ты, видимо, кое-что знаешь от мамы.

Меня добивали всякие ненасти, а главным образом – болезни.

Операцию Ты помнишь. Затем я два раза болел воспалением лёгких, два раза – желтухой и проч., и проч.

Я уже писал Гражине, что после каждой болезни выходил я всё крепче и крепче. Теперь я совсем юноша, но понятно – с перитонией и со склерозом, от которых у меня болят ноги и прочее. Да и зубы я растерял совсем.

Алдона, по словам мамы, будто бы обещала к моей кончине изготовить зубы новые и собственными руками. Конечно, это очень приятно, но пока она своего намерения в исполнение не приводит.

А торопить её не решаюсь – как то жутко. Так и хожу беззубый. Усов, понятно, у меня давно нет. Ну из Вас никто меня не узнает.

Моя милая! Я заканчиваю. Жду письма от Тебя.

Тебя любящий отец

1954 12 25

Gražina,

Tai ir Kalėdos, kad nori. Žmonės šneka, kad tai didelės šventės, kurias būtina reikia švęsti. Tiesa, daug kas ir rengiasi jas švęsti. Rengiasi kaip įmanydami. Svarbiausias rūpestis – kaip surasti pakankamai „biškį stipresnės“.

O man, nežinau, nėra net mažiausio noro pagalvoti, kad tai kokios tai šventės.

Sėdžiu akis išpūtęs ir vien tiktai juodi prisiminimai prieš akis. Negaliu savo mintyse surasti nors vieno šviesesnio pragiedrulio. Bijau, kad nuotaika švenčių proga nenukristų žemiau nulio...

Oi, kaip viskas, absoliučiai viskas pasidarė beprasmiška.

Paskutinis neišmanėlis būtų tas, kuris

bandytų kalbėti apie kokią nors prasmingumo teoriją. Bet tiek to. Argi verta kalbėti apie beprasmius dalykus!..

Geriau aš Tau papasakosiu vieną Kalėdų „istoriją“. Apie tą „istoriją“ aš būčiau gal net ir neužsiminęs, jeigu ne ta aplinkybė, kad ji, ta „istorija“, jau ne kartą šiandien „deginu“ man smegenis. Papasakosiu Tau, gal tai padės ją „užgesinti“.

Tai buvo 1946-ųjų Kalėdos, pirmosios mano Kalėdos jau lageryje. Buvau aš tada 7-oje, į kur buvau atvarytas tik prieš trejetą savaičių. Tai buvo periodas, kada aš buvau jau beveik pasiekęs savo distrofijos „apogėjų“, kada viskas buvo jau vis tiek pat, bet dar ruseno slaptas noras gyventi.

„Istorija“ prasidėjo Kūčių dieną, po pietų „razvodo“ metu ir jos eiga buvo maždaug šitokia.

Tuo metu aš visuomet, kad spėčiau kartu su brigada ateiti į „vachtą“, iš barako išeidavau maždaug dešimčia minučių anksčiau. Taip padariau ir tą dieną.

Bet mano nelaimei, tą dieną buvo nežmoniška purga (stipri pūga – Red.) ir eiti teko kaip tik prieš vėją. Taip, kad į „vachtą“ atkeliavau, kada brigada jau buvo „anoje pusėje“ ir vartai buvo uždaryti.

Vienas iš „nusidėjėlių“ dar padėjo man truputį priartėti prie vartų ir pradėjo prašyti kareivį, kad tas atidarytų vartus ir leistų išstumti mane iš zonos. Bet kareivis, purgai siaučiant, nepanoro net klausyti jo prašymo, pasiuntė mus visus tam tikra kryptimi ir pats pasislėpė šiltoje „vachtose“.

Po tokio eksperimento man jau nebeliko kam įrodinėti, kad pasivėlinau ne „zloomišlenno“. Todėl „nariadčikas“, pasinaudodamas savo kupranugariška jėga, labai greitai pristatė mane ten, kur nori-nenori labai greitai užmiršti, kad esi žmogus.

Čia tuojau į bulių panašus kareivis sukriokė: „Nusirengti!“ Numečiau bušlatą ir galvojau, kad užteks, bet kur tau...

Ir taip likau su vienais baltiniais, jeigu taip galima pavadinti tuos kaspinus, kurie dar šiaip taip karojo ant manęs. Dar toliau – mandagus „palydėjimas“ spyriu pro kameros uris.

Durys užsidarė ir pasijutau kaip Adomas rojuje. Kameroje buvo tamsu, bet kai akys priprato, pamačiau visą savo naujųjų „apartamentų“ grožį.

O „gražumėlis“ neišpasakytas!

Kaip ir turi būti, palubėje mažas langelis, kuriame du stiklai sveiki, o du uždengti dangum. Nuo langelio beveik iki kameros vidurio – didžiulė sniego krūva, ir sniegas, rodosi, toks baltas baltas.

Temperatūra, aišku, tokia, kokia ir turi būti tokioje patalpoje. Gerai atsimentu tik tą aplinkybę, kad nepaprastai šiltos buvo... durys. Ir tai, turbūt, buvo vienintelis mano išsigelbėjimas.

Kūčių vakaras taip ir praėjo prie tokio „stalo“. Kad „nepersivalgyčiau“, apie dešimtą valandą vakaro manęs pasigailėjo ir leido pereiti į kitą kamerą. O tenai!..

Iš karto pagalvojau, kad pakliuvau rojun, bet už kelių minučių jau supratau, kad nėra kuo kvėpuoti. Karštumėlis neišpasakytas – kaip pragare. Ir taip teko likusią nakties dalį pro durų plyšelį prie grindų „vogti orą“ iš koridoriaus.

Pirmos Kalėdų dienos rytą jau galėjau visai padoriai įsitaisyti ant viršutinių narų trečiuoju iš eilės kameroje, o antrosios dienos vakare gavau surūdijusią „bankę“ turnepso ir ne visai mažą machorkos nuorūką. Nežinau, ar kas gali būti skanesnio už šaltą turnepso sriubą!

Na ir pagaliau trečiosios švenčių dienos vakare, iš tikrųjų – kaip po šventišku vizitų grįžau „namo“. Atseit grįžau ant purvino pliko savo naro barake.

Na, sakyk, argi gali būti geresnis „švenčių stalas“? Argi ne vieni juokai tortai, šampanas ir kiti šventiški atributai – prieš vieną „bankę“ šaltos turnepso sriubos.

Taip, tai tik mizerija, kurią retas durnius gali suprasti!..

O šiandien? Šiandien daug kas jaučiasi nelaimingas, jei negali gauti „moskovskos“, nes „volgodskaja“ jau per prasta. Reikia ir torto; margarinas jau tiktai „самообман“ ir t. t.

Niekaip negaliu prisiminti praėjusių Kalėdų, tuo labiau – ankstesniųjų. Bet šitos pirmosios lageryje Kalėdos – galiu tik stebėtis atmintimi.

Vis prisimenu Lietuvą. Kas per oro puikumėlis! Ar jis negali neviliooti?

Kaip puikiai buvo galima praleisti kalėdas Kaune! Mūsų mielajame Kaune! Juk tiesa, Gražina, kad ir ne vienos Kalėdos Kaune paliko neišdildomą įspūdį visam gyvenimui.

O kada gi bus mūsų naujojo gyvenimo pirmosios Kalėdos? Šiandien visi nori linkėti visiems, kad „kitos būtinai...“

Prisitaikydamas prie visų to linkiu ir aš. Bet dūšioje – nežinau!

Ar tik nebus išmesti žodžiai ir šį kartą.

Prisimenu ne vienas iš praėjusių Kalėdų. Švenčių progomis „ateities“ klausimas visuomet diskutuojamas intensyviau, negu šiaip kuriuo laiku. Kiekvienam vis norisi, kad šios čia, lageryje, jau būtų „paskutinės“.

Kiekvienas suranda savo motyvą „už“ ir „prieš“. Kaip paprastai, visuomet kyla ir ginčai. O jeigu ginčai, tai be opozicijos apsieiti negalima. Ir, kaip taisyklė, būti opozicijoje vis tekdavo man vienam.

Gana stiprų įspūdį tuo atžvilgiu man paliko 1949-ųjų Kalėdos.

Kūčiavojome tada septynie – kompanija, tarp kitko, labai maloni. Išskyrus mane, visi vienbalsiai nutarė, kad „kitos būtinai...“

Mano pareiškimą, kad „būčiau labai laimingas, jeigu nors 1952-ųjų Kalėdose galėčiau praeiti kaunietiška Alėja“, visi palydėjo šypsniais ir reikšminga mimika. Net labai drąsiai priėmė mano pasiūlytas lažybas.

Kirtom su kiekvienu iš dviejų bonkų „Biskvito“. Na, ir pasirodo...

Kiek prisimenu, švenčių metu priimta daryti vizitus. Gal nieko neturėsi prieš, jeigu Tave „patampysiu po Europą“ ir supažindinsiu su vienu kitu geresnių draugų už... Lietuvos sienų...

(čia laiško tekstas nutrūksta...)

1955 01 23

Моя милая, дорогая доченька!

В конце концов дождался я письма и от Тебя, а то не только что стал сердиться, но начал и беспокоиться из-за Тебя. Ведь было время, когда Ты и только Ты писала мне, а теперь блеснула одним писмечком и... конец.

Действительно, это после такого длительного перерыва твоё второе письмо. Но забудем пока сводить друг с другом расчёты. Отложим до более удобного времени.

Твоё письмо пришло и я радуюсь как дитя. Мне кажется, что это моей радостью живут все и всем предлагаю его прочесть.

Да, мы были слишком близки друг к другу, так что мыслями и живыми словами как-бы не обменивались. Околочивались локтями друг друга и, кажется, понимали всё.

О чём и говорить? Только теперь я вижу, сколько я имел и сколько я должен Вам передать, оставить и чего я, к сожалению, не сделал. Но прошлое не воротить. Об этом я писал и Гражинке. О том, что я уношу с собой многое, что должно быть Вашим. Об этом я часто говорю и своим друзьям. Но оставим это.

Тебе жаль Гражинки. А мне Вас всех, плюс мамите, плюс детства Гражинки.

Ведь она самая молодая. Правда, есть ещё Альгис, но он к этой струне был присоединён. Он ведь мужчина. Где же он, несчастный? Нужно думать, что если Гражина жива, то и он жив.

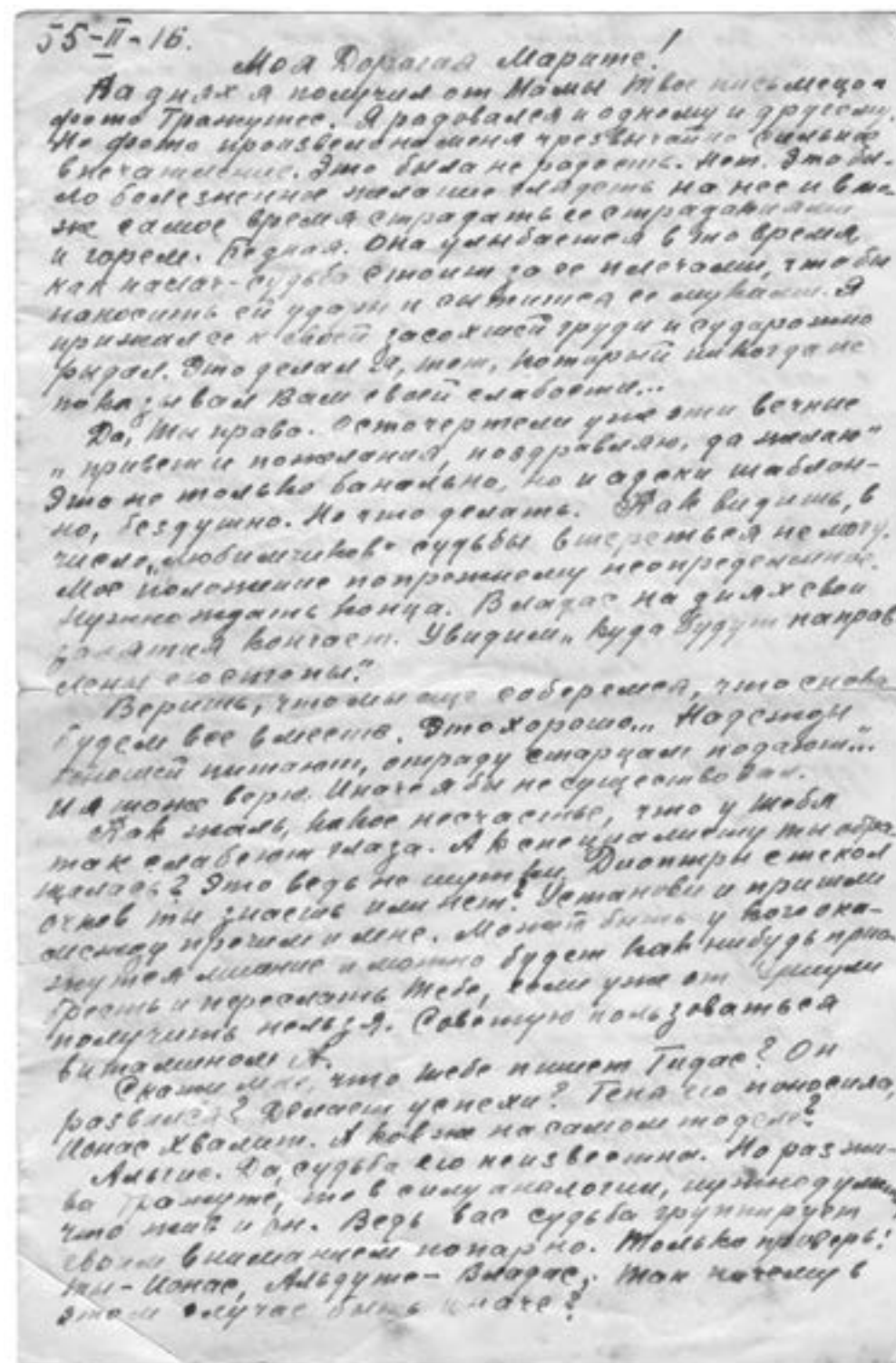
Ведь судьба определяла Ваше существование по особому ритму. Ты обратила на это внимание?

Гражуге я посоветовал войти в контакт с д-ром Пукас, с которым она работала и который вернулся к специальности. Он заведует больницей в нашем областном городе. Ты имей в виду Елскуте. Я ей напишу и Тебе дам адрес. Там много наших сородичей и земляков.

Это предложения я сделал и Ионасу, но он молчит как земля. Попробую его разыскать. Сам я жду, что будет.

Винчас будет дома раньше меня. Но ведь всё это – гадания, а жизнь несёт загадки. Одни едут на родину, другие остаются. И так идём к старости, к финалу. Он только общий – только с разницей во времени и месте.

Наши добрые приятели Скучас, Зютекс, Иодялис, Букавичюс, Чапликас (будто), Жилинскас, а и многие другие устроились, как Чапкявичюс, и спокойны. Совсем бросили писать. Это, конечно, их дело. Владас нервничает,

Liudo Butkevičiaus laiškas, siųstas iš Spasko lagerio dukrai Marijai Milaševičienei į Javaso lagerį Mordovijoje. 1955 metų vasario 16 diena. Šeimos archyvas.

имеет определённый „zuikutį“. Да, отнительно Регины.

Они меня разыскали, прислали две посылки и 100 рублей, свои и сына фото. Обещали писать и не забывать помощью. Но своего адреса не дали. Это доставило некоторые затруднения при получении посылок. Затем он написал, что поступает на трёхлетние агрономические курсы. Семья зиму проведёт на старом месте, а весной он возмёт их к себе.

Между прочим упомянул, что Регина постоянно плачет якобы потому, что врачи нашли у неё туберкулёз в открытой форме. После этого от них никакой информации не получил. Написал сам, но без ответа (случайно добыл старый адрес). Вполне возможно, что в лазарете или под бугром. Когда она писала мне,

1955 04 17

Mylimoji Maryte,

Po sočių pietų malonu yra 15 min. pamiegoti. Tai mano ne tradicinis, bet prigimtinis paprotys. Manau, kad tu jį turi gerai prisiminti. Jį žinojo visos mums pažįstamos ponios.

Aldona Jac., ponja Sprangauskienė, jei pietavau pas jas, kada vyrai būrėsi parūkymui – mane gabenosi „ant keleto žodelių“ į miegamąjį ar kur buvo kanapa, ir aš kaip akmuo puldavau į miego glėbius. Be šitos ceremonijos būdavau sunkokas ir kiek parūgęs. Šiandien aš tą gražų paprotį paniekinu, nes turiu prieš akis ką tik gautą tavo brangų laiškutį.

Rašau, nes šitas malonumas yra didesnis už aną. Nebijok, žiovuliu neužkrėsiu. Snaudulį pasistengsiu išsklaidyti.

Iš viso ko matau, kad nei mano Velykinio sveikinimo, nei laiško rašydama šį savąjį dar neturėjai. Juk dar nežinai, kad ir į mus galima rašyti gimtąja kalba, o aš ten parašiau. Bet ypač man skubu užbėgti tau už akių.

Brangi dukružė! Ką tu sugalvojai? Man siųsti pinigų? O nedaryk to.

Jeigu tu kiek uždirbi, tai jie tau ir reikalingi. Reikalingi dešimteriopai, nes turi dirbti, o aš jau prie nieko nagų nekišu.

Jeigu pasitaiko, kad pilvas ima neri-

zаметил, что одновременно пишет и Тебе. Собиралась послать Тебе посылочку. Это было её последнее письмо. И так, куда глаз не кань, везде клин.

Пишешь, что Чеся любит меня как отца и передает мне привет. Передай от меня отцовский поцелуй.

А я всё что-то пописываю. Время проходит быстрее. Гражине послал „О Мама, ты Мама, ты золотое слово“. Это принадлежит Вам и внукам.

Нам передаёт привет Ваша молодость. Держись и мужайся -

Тебя любящий отец

P.S. Пиши по адресу:
Казахск. ССР
город Караганда, п/о Спасск
п/я - 4199 - „Е“, Б.Л.А.

mastauti, tai dantis sukandu ir gulu. Visa kaip ranka atima. Juk mane tetos kiek galėdamos siuntinėliais palaiko, tai ko man daugiau? Ar tokių, kaip aš, yra mažai? O yra tūkstančių tūkstančiai daug sunkesnėje būklėje. Gal iš to klodo ir pati esi. Tai kam čia man siųsti tą sunkiai atėjusį, bet menką ir gal paskutinį skatiką?

Sakai, esą, aš per daug rūpinuosi jumis. Turėčiau daugiau galvoti apie save. Klysti. Mano daina sudainuota. „Mano kanklės skilo“. Metai, kiti ir „žvakė“ užges.

„O kad tik prie tavo, motin, koju...“

„O rasiu aš mirty rytojų...“

Jūs – visai kas kita. Jūs, apkrauti naštomis, peržengėte gyvenimo viršukalnį. Po jūs kojomis kitas jo šlaitas. Jis nusodintas visokiausiomis kliūtėmis, kurias reikia nugalėti. Tik pastatyk sau tikslą ir to tikslo sieki, ir būsi laimingas, nors dirbtum ne sau, o kitiems.

Teisingai suprstas gyvenimas ir yra tarnyba kitiems. Bet net bulvę nuskusti, ir tai reikia pasiruošti. Tai kokio pasiruošimo reikia visuomeniškai tarnybai? O kuris jūsų tą pasiruošimą turit?

Kodėl Tave kažkadaise mėginau įstatyti į Dotnuvą, o Vladą – į technikos mokyklą? Kodėl Irenai patariau mesti gimnaziją, o

stoti į mokytojų seminariją?

Visa tai dariau todėl, kad būtumėte paruošti visuomeniškai tarnybai. Tačiau mūsų gyventas laikotarpis pasižymėjo tuo, kad jaunimo mintis ir siekimus nukreipė tik į pramogų darželius ir į įvairias paradoksalias destruktijas.

Tėvynė buvo atkovota. Tėvynės ieškojimas buvo stipriausias idealas. Kad ją vėl surastume, reikėjo dirbti ir eiti į visuomenę. O kai ji liko iškelta, susikoncentruota, pradėta vaikytis gerų uždarbių. Bet nereik apie tą kalbėti...

Mamutė iš tiesų energijos kupina. Ją palaiko su mumis suėjimo noras. Kad ne tas, būtų blogiau. Su namukais gal šis tas ir išeis. Juk ją ten paremia Arūnas. Jos neužmiršta, o verčiau neapleidžia ir ta kuklioji, tylioji Aldutė. Iš tiesų, tai tikros draugės idealus pavyzdys.

Ji remia Gražulį, padeda mamutei, bet maža to. Ji ryžosi imtis visų priemonių, kad mane kuo greičiau grąžinus namo. Iš mamutės pasakojimų ji susidarė nuomonė, kad tapus mano globėja, gali mane net parsigabenti. Todėl ji pasiūlė man, nesigailint jos lėšų, tuojau pradėti klebinti, kur tik galima, tą mano išlaisvinimo valandareikala.

Per poniją Savickienę, kuri atvyko į Karagandą pas vyrą, prašo pranešti kuo skubiausia, kas man pirmoje eilėje reikalinga: drabužiai, maistas, vaistai, pinigai. Esą, tuojau mane aprūpins.

Na, žinoma, karštai padėkojau už viską, bet paprasčiau tik pašto ženkliukų, kurių stoką kai kada tikrai pajuntu.

Ji sakosi jaučianti pareigą man atsidėkoti. Bet už ką? Už tas širdies nuobyrėles, kurias kai kada jai parodydavau?

Beje, grįžti liepia lėktuvu, o ji su vyru pasitiksianti Vilniuje... Gražu. Tai pasaka...

Iš mūs žmonės važiuoja, bet tas labai nežymu. Taip, Valdas jau Kaune, mano buvusi bendradarbė „Saulutė“ – Marijampolėje. Vladas baigė „kursus“, bet įsigijo didesnį „zuikį“, negu turėjo.

(Darau pertrauką: gavau du laiškus iš Gražutės, laišką iš Mazūrienės ir laišką iš p. Naglienės)

Gražutės laišškai – tai muziejinė vertybė. Jie gražūs visa ta žodžio prasme. Prie jų nieko nepridėsi ir nieko iš jų neatimsi. O kiek juose gilių, orių jausmų ir trykštančių

Liudo Butkevičiaus barako kaimynai Spasko lageryje: kairėje - Pranas Dargis iš Barstyčių, dešinėje - Marijus (pavardė nenustatyta). 1955 metų spalio. Šeimos archyvas.

jumoro! Ką ji rašo, nepasakosiu, nes judvi susirašinėjat.

Viską suglaudus gaunam: ji rūpinasi šeimos būkle, mūsų dabartim, džiaugiasi mano poezija, kurios nuotrupas gavo ir kelia mane į padanges, nuo ko aš svaigstu ir jaučiuosi kaip girtas.

Ponia Maz-nė – gimnazijos mokytoja. Išvyko į Kėdainius pas vyrą. Rado sunkiai sergantį, bet ji dar nežino, kad vienas iš jos trijų sūnų žuvo (du – kursuose). Vargšė, vargšė.

Ponia Nag-nė – gydytojo Naglio žmona. Ji laukia iššaukimo kelionėn, bet jis žuvęs. Čia delsia. Bet ji susibičiuliavusi su trimis ar keturiomis nebevaikščiojančiomis merginomis. Jas aptarnauja. Su jomis suaugo ir nežino, kaip vargšės gyvens be jos, o ji – be jų. Tad ir iššaukimo bijo. Parašo „Oro paštu“ kaip senam pažįstamam. O, vargai, vargai!

Tavo reikalai taip pat mane vargina. Rūpi. Jei esi „kategorinė“, tai ir paleidę gali nugrūsti kur nors. Iškart namo nepaleis. Bet turėkime vilties.

Malinauskui išplovė 2/3 skrandžio. Vėžys. Bet jau vaikščioja, jaučiasi pusėtinai. Vakar užėjo pas mane ir atsiėmė tavo linkėjimus, už kuriuos labai dėkingas. Iš jo dabar juokiamasi, kad jis taps Krezu, nes jo pilvo išlaidos sumažės dviem trečdaliais.

Perduoki ir mano sveikinimus visoms tautietėms. Jas sveikina ir kiti jauni bei vyresnieji tautiečiai. Drąsnesni prašo išbu-

čiuoti. Visi apgailėstaujame, kad neturime jūsų foto. Man ir kitiems labai malonu girdėti, kad taip gražiai gyvenate, sugyvenate ir pagirtinai išsiskirate. Juk dabar tokie reiškiniai – fenomenali retenybė, net atvirksčiai...

Sveikinui. Į šviesią ateitį galima išeiti tik „keliais dorybės“, kitaip jos niekad tauta nesulauks.

Kas autorius „Kas surinks Tavo ašaras“? Spėju, kad mūsų vienodos intuicijos, vienodai jaučiame motiną, o iš čia – ir visa kita. Būk gera, atsiųsk ir visą tekstą.

Nuo dukros Česės laiškuko labai laukiu. Gaila, kad turėjo taip sunkiai sirgti. Sveikink su pasveikimu iš ligos ir patark kol kas akyrai saugotis. Bučiuoju ir ją, tik įspėk, kad aš jau be dantų ir lūpos neturi reikiamos atsparos, todėl bučinys būna defektingas. Nežinau, net kaip ir su tavim teks bučiuotis.

Dėl projektuojamų piniginių dovanų, supažindink su mano pažiūromis ir Čese. Man labai malonu, bet...

Kas negalima, tai negalima.

Sveikindamas su Vėlykų šventėmis, pasiūčiau šioke tokias žinutes ir apie mano kūrybą. Ar gavai? Prašiau Gražutės, kad ji susipažinusi su jai pasiūčiamais pavyzdžiais, siųstų juos tau. Žinoma, tai padariau, norėdamas sumažinti sau darbą. Bet bendrai, daug ko duoti dėl tam tikrų sąlygų negaliu.

1955 xx xx

Mano Gražute,

Galima rašyti ir gimta kalba!

Nejaugi aš to neparašiau? Ne, viename yra. Mano nuomone, yra tame, kuriame siunčiau ir Tau Vėlykinius sveikinimus. Manau, kad ir Marytė tą laišką jau turi pas save.

Tačiau jei ir jis būtų dingęs, pasitenkink šituo mano pareiškimu:

Ne paukščiui, tai giesme skrisiu;

Alleliuja - mūs sparnais.

O daug daug Tau pasakysiu

Ne žodžiu, tai nors sapnais.

Nepavydėk, linkėk to paties visoms savo draugžėms. Iš čia mes veikiname visas tautietes ir tautiečius – tai aš, kun.

Na, dabar kiek iš linksmesnės operos. Matai, Dievas latro neapleidžia. Visai netikėtai atsiskleidė mūsų būsimos padėties perspektyvos. Matai, čia yra klebonas kun. L-ka (Boleslovas Ligeika iš Lukšių). Jis laukia teismo ir numato tuojau grįžti. Žinoma, į parapiją.

Jis mėgėjas tokių pončkų, kaip gamina teta Kaune. Ji, mat, atsiuntė keturias, ir jam teko viena. Ligi šiol pončkų nebuvo ragavęs. Štai, jis įsikales į galvą, kad turi susirasti šeimninę, kuri jam tokius pončkus sugebėtų kepti.

Jo nuomone, tokiu būdu jo klebonija pagarsėtų per visą dekanatą, jeigu ne plačiau. Atsiradęs kunigas Vincas padarė laimingą pasiūlymą: luktelk, kol grįš Marytė, pakviesk ją šeimnininkauti, o pončkų turėsi dar prašmatnesnių. „Ar tiesa?“ – klausia manęs prietėlius. Ir „knedlikus“ – pridūriau. Rašyk dabar pasiūlymą, kad į ką nors kitą nekibtų...

Tu neatsisakyk. Vieta rimta, rami. O svarbiausia, per tavo protekciją – man varpininko vieta. Mamutė galės plunksnas plėšyti, o aš, atskambinęs ir prikapojęs malkų, galėsiu voliotis saulutės atokaitoje. Ar ne idilija?

Ir Česė pas mus į svečius galės atvažiuoti. Keptų viščiukų ir agurkų su grietine nepritruks. Tik mamutei kol kas apie tai nerašyk. Pirma susitarkit.

Bučiuoju iš visos širdies –

Mylis Tėvelis

Vincas, B-vas, Tauras, Antanas, Pavasarėlis (poetas), Mariuks, dr. Vytas ir kiti.

Mūsų vargšė mamutė manęs nesulauks anksčiau kaip lapkričio mėnesyje, o gal ir dar vėliau. Apie savo sveikatą jai rašiau. Nesirūpink.

Bet kaip su Tavo sveikata? Pranešk man skubiai – nors atviruku.

Man taip pat visi tie simptomai nepatinaka, o čia dar temperatūra, galvos skaudėjimai. Turėjai nušalt. Nekelk per greitai ir nesikarščiuok su visokiais reikalais, net su kapitaliniu atsirevanšavimu su manimi. Gana atviruku.

Tarp kitko, ar neprisimeni, po kokia data anais laikais raudonu pieštuku pa-

brėždavai savo vardą? Aš jau neprisimenu.

Apie Janutę esu parašęs. Tuojau pasiųsiu jai, ką man rašai. Tau parašyt prieš išvažiuodama ji negalėjo, nes buvo išsiūsta labai paskubom. Gerai, kad dar mudu pasimatyti galėjom.

Kad iki šiol neparašė, tai gal iš dalies, kad ji „ragana“, ar dėlto, kad įvyko nesusipratimas su mūsų susitarimu.

Aš nerašau, nes nežinau kaip vadinti: Ponia ar „Sau-le“ Jane. O ji – turbūt, laukia mano atsakymo į laišką iš kelio. Matai, kokių painiavų susidaro.

Kad mamutė nepatenkinta Tavo išvaizda, aš tai žinau ir suprantu. Taip, lašiniai pas Tave neaugdavo, bet iš Zak(opanės?) jų eilutė parsivežei.

Buvai „neėdri“, bet kai nusivesdavau į „Ramovę“, o dar būreliu, tai savo porcijoj nepalikdavai.

O, kaip malonu man buvo jus pavedžioti. Tu tas išskylas prisimeni?

Labai norėčiau kiek arčiau pažinti Tavo nuolatinio darbo charakterį. Žinia, kad „mali plytas“ – yra labai šykšti.

Rašiau, kad po Naujų metų buvau kiek susirgęs. Bet čia mane užpuolė Antanas (felčėris, su kuriuo greta gulim, rodos, turėjai progos jį pažinti) bei kunigas Vincas, ir įbruko ligoninėn. Nuostabu: čia nemiriau, nors gydomas išgulėjau šešias savaites. Vos vos ištrūkau. Dabar jau švilpauju... Viskas tvarkoje.

A! Ir čia kiek atsigręšiu į praeitį. Džiaugiesi, kad madingais drabužiais galėsi net teatre apsilankyti. Bet man rūpi, kaip ta mada pritiks. Tai kietas riešutas.

Atsimenu, kaip mūsų visa šeima: mamutė, aš, Marytė, Otto, Jonas, Vacys vaikščiodavom po Kauno krautuves, ieškodami Gražutei batelių ar paltuko. Ir kiek man kliuvo už tas bajines kelnes, kurias tau nupirkau vokiečių laikais? Kelnės minkštos, kaip lašinukai, šiltos, ilgos ir dar švelnių krem spalvų, o ar tu nors pamėginai pažiūrėti – ar tinka? Šalin ir tiek. O mamutė, turbūt, sunešiojo...

Gražute, jeigu gydytoja Daugėlaitė yra Aldona, tai rašydama jai perduok kun. L-kos (Boleslovo Ligeikos – Red.) linkėjimus.

Kun. Vincas tavo laiškais sužavėtas. Už juos jis tave išbučiuotų, bet tik turi perdi-

Pulkininko barakomynas Spaske Kleofas (pavardė nenustatyta). 1956 metų liepos 22 d. Šeimos archyvas.

delę barzdą ir mano, kad jam kaip dvasios tėvui tai nederėtų.

Nuo kunigo Vinco neatsilieka ir visi, aukščiau mano minėti kompanionai. Jie visi ir visiems siunčia sveikinimus ir nuoširdžiausius linkėjimus. Vienas jų vaikščiodamas vis murma:

„Ko ji ieško, kas ją žino? Nuo mamos net paslaptis,

Bet ką žvilgsniu užkabino, nerami bus tam naktis“ (iš A.Ž.)

Pradėjo pasižiūrėjęs į foto. Na, bet gana to visko. Priedo raštuke – „Foto refleksas“. Eileraštį parašiau gerbėjo prašomas. Be to, jūsų vardu pasiūčiau mamutei du Motinos dienos proga parašytus eileraštukus. Jie abu menki, bet lai pasirenka vieną tinkamesnį, o kitą gali „paleist vėjais“.

Bučiuoju Tave nuoširdžiai daug daug kartų.

Tavo Tėvelis

P.S. Janei leidau „Ūsus“ paskaityti ir kitiems. Oi užuomarša. Visiems kauniškiams ir kitiems mano sveikinimai.

P.S. Tėvai Vincas ir B-vas atlaikys Šv. Mišias už Tavo sveikatą. Paprašysiu, kad ir už visus.

O kaip pas mus iškilingai ir nuoširdžiai pamaldos vyksta. Jų Dievas negali negirdėti.

1955 05 31

Mano Mažyte,

Iš tavęs neturiu atsakymo ne mažiau kaip į du laiškus. Nejaugi jie būtų žuvę? Būtų gaila.

Tiesa, ir pas mus čia yra mažas pakrikimas: ne viską greit gaunam.

Palyginamai sveikas.

Pradėjo krapštinėti ir mano dokumentaciją. Ją ruošia pabaigai. Jau surašė naują aktą.

Tai viskas mane tik erzina, ypač kai neturiu žinių iš Tavęs. Jūs visos suokalbyje prieš mane: ir mamutė, ir Tu, ir Marytė.

Tik Janė prieš keletą dienų prasiveržė iškart dviem laiškais. Džiaugiasi, kad

Tavo laišką yra gavusi (išsiunčiau).

Šitas laiškutis senoje vietoje gal Tavęs neras. Tikiuosi, kad Žvaigždutė jam padės Tave pasivyti. Pasiilgau.

Karštai, karštai bučiuoju -

Mylis Tėvelis.

P.S. Sveikinimai iš T.K. Jau aktuotas ir laukia tolimesnių evoliucijų. Sveikinimų negaili ir kun. Vincas. Abu meldėsi už Jus.

P.S. Mirė nuo inkstų hipertenzijos mokytojas Kaupas. kadaise dirbo Telšiuose. Jau „aktuotas“ ir po teismo. Nesulaukė saulėtekio.

1955 06 06

Brangioji Dukruže!

Tavo laišką gavau birželio 2-ąją. Atsakau, kaip matai, keletą dienų praleidęs. Turėjau daug visokių išgyvenimų, nuo kurių atsipeikėti dar ir dabar negaliu. Pirmučiausia reikalas liečia mane. Nors mano terminas ne taip arti (spalio 25 d.), bet dokumentacija jau rengiama.

Jau surašytas atitinkamas aktas, pareikalautas pareiškimas, kur numatau važiuoti. Iš šita reikia daryti išvadą, kad leis grįžti į tėvynę, kitaip neklaustų mano pageidavimų.

Čia, matai, supuolimas. Birželio 1 dieną ryte nurodžiau, kad vyksiu į Marijampolę (Kapsuką), o po pietų gavau iš Aldutės laišką su oficialia „spravka“, kad ji norinti mane išlaikyti.

Teko atšaukti duotą pareiškimą ir naujai nurodyti jos adresą.

Aldutė rodo man be galo daug širdies, tik nežinau, kuo atsilyginsiu, juoba, kad ji, kiek prisimenu, alaus nemėgėja, o aš galėsiu atsilyginti tik alumi ir tik „pas Abraomą“. Bet ką jau darysi? Tokia dalia.

Ilgai, ilgai jai teks laukti. Juk ji su manim kartu nekeliuas.

Klebonas L-ka, su kuriuo esam sutarę dėl „gaspadiniavimo“, birželio 2 dieną atbėgo pas mane uždusęs. Rankose – Gražutės telegrama: „Važiuoju Lietuvon. Gražina.“

Aš pastirau. Man po kojomis sulingavo grindys ir vos-vos nenugriuovau. Ašaros žirniais ėmė risti iš akių, prireikė vaistų širdies ritmui sutvarkyti.

Įsivaizduoju, kaip visa tai pergyvens mamutė, koks tai bus susitikimas!

Norėjau ją pasveikinti eilėraštu. Nieko neišeina. Esu perdaug sukrestas. Šiaip ar taip tai laimė. „Dievas jai gailestingas“ – kaip prašai.

Sveikinu tave, nors dar ir benamę. Linkiu kuo daugiausia vilčių ir šviesų, o namais mes turim savo brangią žemę. Po dangaus pastoge taip pat nebaisu... Tik tiek galiu pasakyti.

Vakare atsirado ir iš Jono laiškas, kupinas visokių pasiteisinimo išvedžiojimų, bet atkakliai nenorįs vadinti daiktus ir reiškinius tikrais vardais. Maunasi ant galvos pajaco kepurę, dedasi veik didvyriu (verčiau, Don Kichotu) ir nesidrovi susilaukti nei pajuokos, nei gėdos.

O ką sakys įstatymai? O dorovinė etika? Geriausia užsimerkti.

Likimas kaltas, bet ne jis. O kad tokių pat yra šimtai tūkstančių ir kad jie kaltina ne likimą, bet susmukimą, tai tas nieko nereiškia. Tą laišką aš tau atsiųsiu atskirai.

Neseniai gavau laišką ir nuo tavo draugės Stasės K-tės. Vargšė. Kol kas sunku jai. Parašė Elenutė su dideliais sveikinimais

tau. Atsiuntė labų dienų ir Talevičius. Viskas tas užsigriozdino, užplūdo nuotaikomis ir t. t.

Šiandien kiek atsipeikėjęs. rašau tau. Žinoma, gaila, kad nepasiekiu diržu, o tai iššventinčiau už neklusnumą abi su Čese. Pačios tai viena, tai kita nesveikuojat, o savo skurdžius išteklius dar karpote, norėdamos man padėti. O kam?

Dar kartą prašau – nereikia. Aš mielu noru jums rašyčiau, bet duoti ką nors gilesnio nevisada galima. O laiškai? Jūsų patarnavimui. Bet kuo jie geresni už kitus? Susitariau su Gražute, kad ji persiųs tau, ką gaus iš „Mama, tu mama“.

Daug kas, matyt, jos nepasiekė. Ten yra fragmentas, tarp kitko, iš gyvenimo Liukoniuose – būtent nuotykis ant Kaborškos šlaito. Ar tu dar tą nuotyki atsimeni? Ar atsimeni, kaip statinė su vaikais ritosi šlaitu į upelį?

Dėl susirašinėjimo turiu pasakyti, kad reikalai pasunkėjo. Jaunieji per šiuos kelis mėnesius išduklėjo.

Iš inteligentų liko dr. Kanauka, keletas kunigų, Mariukas, Tauras, nakties paukščiai – feldčeriai, ir viskas. O šiaip – kita-taučiai.

Greitai ir daugiau išvažiuos. Pas mus tie „aktuotieji“ dažnai važiuoja į vadinamąjį „4-tą lagpunktą“.

Tavo klebonas L-ka kurią dieną įsidrąšinęs klausia – ar tu nepikta. Matyt, gerokai įgąsdintas. Ak, žinai, tos gospadinės dažnai būna piktesnės už patį kleboną. Pasakiau teisybę, kad aprėkti gali, bet, rodos, nemuši. Dėl pliko viršugalvio gali būti ramus.

1955 06 10

Brangioji Dukruže!

Siunčiu tau žadėtą Jono laišką. Jis niekaip negali suprasti klausimo esmės. Nesuvokia, kur pirmąkart padarė kvailybę ir niekšybę. Negali suprasti, kas esamų ir net būsimų vaikų akyse bus „šita tariamoji žmona“, kaip jis atrodys to „apgavusio“ akyse ir vėl visų savo vaikų akyse, pagaliau – dorovingos visuomenės akyse?

Aš galiu sutikti, kad šitaip yra prigauta, kad todėl jos nusikaltimas etikos ir kitais požiūriais mažesnis už jo nusikaltimus,

Gegužės 14-tą jie kartu su kunigu Vincu laikė mišias. Birželio 29-tą bus pamaldos už tave ir visą jūsų būrelį. Prasidės pusė dešimtos.

Matai, kaip sėkmingai. Mes čia dažnai šventadieniais inscenizuojame bažnyčias ir meldžiamės net su chorais. Silpniau kiek su moterimis. Bet ir joms suteikiamos absoliucijos, pasiunčiama komunija ir t.t.

Iš kai kurių vietų jos yra matomos. Intensyviai veikia „oro paštas“.

Moterys mūsų pamaldų metu, o ir atskirai gražiai pagieda. Ne kartą ir dainas padainuoja.

Gražutė susieis su buvusia mano drauge „Saulute“, kuri apsigyveno Marijampolėje (dabar – Kapsuko m.). Tai buvusi mano mašininkė. Dažnai man rašo. Atsiuntė man siuntinį su gliukoze, vaistais. Rengiasi net atvažiuoti mane pasiimti.

Ji buvo pas tetas bei mamutę ir visur sukėlė koncertus. Ciocė Emilija su Liuba traukė savo „Rūrą“, mamutė (trio – nes ji atsivežė į Garliavą ir raudotoją) – kažką panašaus į Šopeno „Noktiurną“, tik su šnipščiojimais į rankovę. Įsivaizduoji, kas bus, kai prisidės Gražutė, tik manau, kad šita jas visas paims „į naga“. Ji gi nemuzikali.

Sūris Cementall – puikus dalykas, tik nežinau, kodėl man atrodo, kad jį gaminant reikia daug sėdėti. Pagalvojus apie jį, pajunti tokias asociacijas, o sėdėti jau tikrai nusibodo...

Labų dienų nuo pono Gembecko. Tu, regis atsimeni – buvo „Maisto“ revizoriumi. Kažkada užeidavo pas mus, būdavo pas Bulvičius.

Mylis Tėvelis.

„Kun. L-ka“ - tai kartu Spaske kalintas kunigas Boleslovas Ligeika iš Lukšių (1908-1971). Fotografuota Uolje Sibirskeje 1956 metų vasario 9 d. Šeimos archyvas.

Kiekvienas būsimųjų kartų teisių pažeidimas (teisė gimi, turėti tyrą motiną, padorų tėvą, vaidilutę-žmoną) atoveiksmiu muša mus pačius.

Auga tas, kas pasėta. Kas klauso nuskundimų žiaurumais, jeigu aplink žiaurumai daromi jau su žmogaus atsiradimu?

Iš kur gailėstingumo gali laukti tas, kas mažiausiai tam yra gailėstingas, nes taip įprato?

Kai aš matau, kad ir mūsų gyvenimas orientuojasi ta kryptimi (aš taip noriu, už ką jie man spiria), kad ta kryptimi pasuko ir man artimiausieji žmonės, – visi patriotizmai, tėvynės meilės, pasiaukojimai, pa-

sišventimai išblunka ir pavirsta turgavietės šūkavimais

Man nesinori gyventi, mane ima siaubas dėl taip bergždžiai pakeltos tos didžiulės aukos. Kam tas visa reikalinga, jeigu subėga tik į vieną niekam nepateisinamą egoistišką sąvoką – *aš taip noriu*.

Matai, kaip įsikarščiauju. Nesistebėk: mano visas gyvenimas buvo pastatytas žmonijos „švarinimo“ reikalams, o kol kas matau tik „padlėjimą“. Na, gal neilgai teks žiūrėti.

Kas ten dabar pas mamutę? Ar Gražutė gauna pailsėti?

Bučiuoju karštai, karštai –

Tėvelis

1955 11 02

Mano mielieji,

Jūs turbūt priekaištaujaute man už taip ilgą tylėjimą. Priekaištaujaute ir tam turite pagrindo. Aš nenoriu teisintis, nes kal-tas. Tačiau pasiskaitę šį mano „kūrinių“, gal galėsite dirstelėti ir į mano padėtį, gal sugebėsite nusileisti į mano moralinę būklę, kurioje aš turiu rašyti. Manau, kad tuo atveju ir mano apsilėidimo vertinimas bus kiek palankesnis man.

Tad pradėsim. Kaip žinote, čia atvykau spalio 27 dienos vakare. Daiktai, kurių nepakėliau, liko prie „lankytojų namuko“. Mūsiškiai prietėliai (kun. Vincas, Miliauskas ir kiti) man juos partransportavo, bet kur padėti? Visos apatinės guolio vietos užimtos. Kai kurie miega ant suolų, ant stalų. Aš taip pat paveldėjau stalą. Ir šiandien aš vis dar ant jo.

Kadangi šiandien daug išvažiuoja, tai yra vilties įsitaisyti ir kiek kitaip. Tačiau, atvirai kalbant, mane tas per daug nedžiugina. Stačiai bijausi žmonių, o ypač – savų jų, pirmiausia Vyto ir jo kompanijos. Apie jį dar pakalbėsim.

Barako patalpose tvanku, tvyro dulkių debesys. Švara kiekvieno gyventojų palai-koma asmeniškai priešais savo vietą. Šluojama tik iš ryto. Grindys plaunamos kartą į savaitę. Bet ar plaunama? Skudurais palaistomos grindys ir ištrinamas purvas – turbūt, tam, kad lygesniu sluoksniu nuklotų grindų plotą.

Grindys medinės, nedažytos. Jos daž-

nai apvėmiamos girtų „laisvųjų“. Užvakar naktį čia atėjo vėmti iš tikrųjų laisvas gyventojas. Mat pas barako spekuliantus gaunama ir degtinė. Tad galima nevaržomai išsigerti, pašūkauti, pakeikti ir... pavėmti.

Bet čia pasitaiko ir kitų triukų: pavyzdžiui, vakar vakare tūlo lietuvio (šitą akcentuosiu) atsivestas „skeltanagis“ (vyrams toks artėjimas leistinas, žinoma, prie degtinės) prišlapino į geriamo vandens statinę. Gavो per snukį, bet ar tas pakeitė rezultatus? Tik tiek, kad nustebeš išsivilko. Bet aš per toli užbėgau už akių; grįžkime.

Kadangi išeinamoji vieta yra kultūros požymis, o mes norime būti kultūringi, tai turime ir išeinamąsias vietas. Bet čia jos statytos ne tam, kad jomis naudotųsi – tam, kad jos tik atrodytų tam esančios. Tai dvi, greta viena kitos iškastos gana gilios duobės. Jose gali nuskęsti gamtos reikalus atliekų „akrobatas“. Jos apsuptos pusantro metro aukščio žalių plytų sienomis be jokio stogo – žinoma, ir be durų. Per pačias duobes kryžmai sumesti šiokie tokie balkeliai. Viena iš duobių skirta moterims, kita – vyrams.

Bet kadangi sporto mėgėjų turime mažai, tai jomis mažai kas ir naudojasi. Daug patogiau čia tuos reikalus atlikinėti ant plikos žemės. Pastoviau. Žinai, kad niekur neįkrisi, o ypač tamsoje, kada ir gelbė-

ti nėra nei kam, nei kaip. Todėl prieš mūsų gyvenamąjį namą erdvė nusėta drėgmės dėmėmis, o toliau, jau patys suprantate, – „oi, grybai, grybai“...

Mūsų gyventojų tiek moralinis, tiek fizinis koloritas Jums yra pažįstamas. Tai tie patys kaliniai, tik su pakrikusiais nervais. – Namo, namo, namo! – Bet Jūs, turbūt, nustebsite, kad aš teigsiu – būktai amoralumo linkme atkakliausiai žemyn rieda tai mūsiškiai.

Ta prasme jie varo stačiai baustiną darbą. Ir čia Vyta (Tauras) priešakyje. Tiesa, kol čia gyveno Valerijus, jis savo asmenybės įtakomis Vyta buvo nustelbęs, ir tas susikaupęs niūriai tūnojo, nors pavydas kirminu graužė širdį. Užtai dabar... Bet laikykimės tvarkos.

Kalbuosi su vienu-kitu, kalbuosi apie vieną-kitą, ir visur – Valerijus. Valerijus padarė tą, Valerijus padarė kitą. Valerijus išmelžė pinigų iš to, išmelžė iš kito, galiausiai – iš „kitos“ ir gana stambių sumų.

Iš vieno traukė juos rodomu morališkumu, rimtimi, tautiškumu, pasipiktinimu viskuo, kuo piktintis reikia; iš kitų – jau šantažu, grasindamas, kad šykštuolis gali nukentėti kaip koks nusikaltimo bendrininkas ar slėpėjas.

Jo ištiestuose glėbiuose pasijuto ir k-gas B-s, ir dar kai kas. Bet gražiausią „triuką“ jis iškirto tūlam kazachui. Besigerindamas kunigui Vincui ir Povilui, jis kasdien parnešdavo jiems po litrą pieno. Pinigus iš jų gaudavo, bet pieną iš kazacho imdavo kreditan. Kada išvyko, pasirodė, kad pieno savininkui nesumokėta apie pusantro mėnesio. Tai jau palyginus stambi suma. Tas keikia lietuvius ir Lietuvą, vadindamas ją „žulikų kraštu“. Nežinau, gražins jis prasiskolintus pinigus ar ne, bet mes sukompromituoti.

Nors jo duodamus šešėlius aš pajutau istorijoje su „larioku“, vis tiek nesitikėjau to, ką čia teko nugirsti.

Debatuojam, piktinamės. Kunigas Vincas laikosi ramiau, bet vis tik sprendžia klausimą – mokėti ar nemokėti? Pavydas lipa ant sienų... O kaip čia seniai, kada aš pavadinau V-jų „šalapatriu“, kunigas M-ška gana įtikinančiu tonu (jeigu tonas tokią galią turi) pabrėžė: „Bet be piktos valios“. Galbūt, bet jeigu šitokie reiškiniai nepakan-kamai piktąją valią išreiškia, tai dar kokių

pavydžių trūksta? Ar gal šitokių?

Šeštadienį prieš mano atvykimą Vyta su savo kompaniais, kurie kažkadaise šokdino jį per virvutę, kažkokia proga surengė „pikniką“. Dėl progos pikti liežuviai sako: „Regina atsiuntė 400 rublių“, tai kaip tokį pasisekimą neapgerti? Būtų daugiau nei kvaila, o Vyta tik iš išvaizdos atrodo kvailiu, o faktiškai jis gana gudrus kombinatorius, bet kad velnias dažnai pakiša jam koją.

Žinome jau istorijas su Petrule, žinome ir kitas. Ir taip – išgerta. Gerta neilgai, maždaug pusantros paros (... tik ką mane nugarūdo į „kabinką“ be šviesos). Girtavimą lydėjo specialus „lietuviškų liaudies motyvų“ koncertas, kuris tarpais virsdavo panašus į jaučių mykimą ar veršių bliovimą. Aplinka taip „tautiškų“ dainų nesu-prato, protestavo, keikė lietuvius ir Lietuvą.

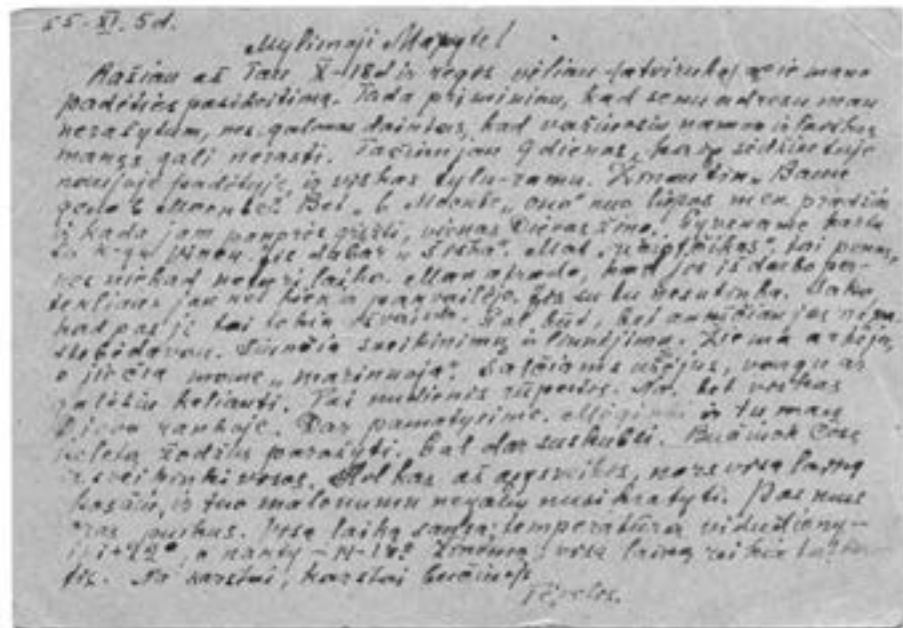
Koncertantai savo ruožtu taip pat pyko ir, žinoma, Lietuvą visomis jėgomis užstojo. Daug kas iš jų vėmė iš pasipiktinimo tais „neaušiejais“, kurie kišosi į jų „asmens“ reikalus.

Rytmetį kunigas Vincas laiko pamaldas. Lietuviai ir kitataučiai suklaupę meldžiasi, o iš „Tauro“ kampo žalčiais skraido taip, kad geriau net ir nebandyti jų lietuviybės erzinti – tik „*мать, мать, морду набью, сукин сын*“.

Vienu metu tarp besimeldžiančių atsiranda Vyta. Jam čia, kaip visada, norisi kažin ką išaiškinti. Bet ir be to pakankamai aišku. Svyruoja kaip beržas, kažkuo dvelkia (tik ne balzamu) ir apvėmtas atla-pas. Šiaip ar taip, bet buvo net pamaldose. Iškyla baigėsi ne be pasekmių. Įsikišo vadovybė, iškedeno barako vyresnįji ir, sušaukusi visus, prigrasino, kad tokiems reiškiniams pasikartojus, bus imtasi atitinkamų priemonių.

Vyta įsitikinęs, kad visi, kas negėrė ir nebuvo jo draugėje, yra prieš jį nusistatę. Jis reikalavo pasiaiškinimų ir pats aiškino-si kodėl. Kalti vyresnieji, o ypač inteligentai, kurie šalinasi tokio „žavaus“ jaunimo. Dar nežinodamas nei apie vykusius koncertus, nei apie „mūsų markę“ gyventojų akyse, Vyta buvau pasikviestas į jo kampažą mažuotėms vaišėms. Buvo ir viena mergi-na, regis, baltgudė. Teko išgerti porą stikliukų. Viskas tarsi tvarkinga, padoru. Aš

Spasko lagerio kalinio Liudo Butkevičiaus atvirlaiškis, siųstas dukrai Marijai Milaševičienei į Javaso lagerį Mordovijoje, 1955 metų lapkričio 5 diena. Šeimos archyvas.

išėjau anksčiau, netrukus ir jie išsiskirstė.

Kitą dieną iš D-beko atvyksta tūla Marytė Dumb-skaitė. Nuotaika pakyla ir juo toliau, tuo labiau kyla. Apie pavakarę jau koncertuojama. Iš pradžių mėgina dainuoti ar vesti „prima“ gražuolė. Balsas kaip pas katę kovo įkarštyje. Prakituo-damas stengiasi jai pritarti V. ir Streckis. Tas turi kuo pritarti. Nei jėgų, nei norų ne-

trūksta. Na ir koncertuojama.

Visas barakas dreba, „sužavėta“ aplinka iš pasipiktinimo siunta. Aš, žinoma, pritariu, nes jokiū būdu negaliu užmigti. Manau sau: tegu jau visi velniai griebia tuos „lietuviškus“ koncertus.

Kada vyriškoji koncertantų dalis vis tik jėgų neteko, prasidėjo kitos rūšies sportas. Kaip jis kam patiko, pasakyti sunku, bet

vieno iš santūresnių puotos dalyvių, kuris gyvenimo matęs ir puotų numerius pažįsta (ir kaip, dar pažįsta), jis apibūdintas tokiu šūkiu: „aštuonis kartus“. Bet kaip sau norite, o šunų rujoj tikrai daugiau gėdos. Na ir „T-ras“...

Supraskite mano nuotaiką, jeigu šią šunybę taip smulkiai aprašinėju. Rytmetį viskas kaip ir nurimo. „T-ras“ su „linksmąja mergaite“, susikraustė jo lovoje, užknarkė. Tik staiga tūlas iš mūsiškių man rodo: „Смотрите, как они спят – одеяла на головах, а жопы голые. Гадины, что ваши земляки“.

Nežinau, kad juodu pakėlė. V-s, nugirdęs kalbas ir juokus, įtūžo: „Sakykite, kas matė, kas pasakoja? Aš pareikalausiu pasiaiškinimo. Pats žinau kaip buvo. Apsinuogino tik kojinių sagtis“. Kad „sagtis“ – tai tiesa, bet tik ne kojinių. Mėginta kibti prie p. M(alinaus)ko, prie kun. Vinco. Net grasinamai murmėta, kad jis mokėsiąs savo garbę arginti. Lai tik išėsiu, tai kur nors Kaune sutikęs, peiliu nudursiu.

Bet kodėl Kaune? Juk jeigu garbę turi, o ji ižeista, gink ją tuojaus. Ko lauki kažkio užkampio? O niekše, tu niekše, niekše... Prisimenu prieš kurį laiką jam sviestą panieką. Tada aš jį dar gyniau. Ir tas daroma už kitos meilę, už jos pinigų.

Toliau eina pagirios su tariamomis dainomis ir šūkavimais, bet šios pagirios nors kiauliškos, bet tylesnės. Matomai išsisėmė jėgos, o su jomis – ir aplombas. Visi vaikščioja su nuleistomis akimis, vienai damai į viską spjauti. Ji tik juokiasi.

Į mūsų buklę netikėtai įsibrauna ir šis tas naujesnio. Bet viešpatie, kokį ryškų foną ta naujenybė sudaro mūsų žygiams atvaizduoti. Kaip ryškiai ji nušviečia mūsų atsilikimą kultūroje, etikoje, žmoniškuose santykiuose, kokioje šviesoje parodo mūsų atsilikimą, sukaulėjimą ir „supadlėjimą“.

Ta naujenybė – tai atvykęs japonų ir korėjiečių jaunimo būrelis. Iš viso – 21. Visi puikiai sportiškai apsirengę. Kiekvienas turi kokį nors muzikos instrumentą, gaidas. Čemodanai pilni knygų, sąsiuvinų. Su jais – moderniška siuvamoji mašina, elektrinis lygintuvas, įvairūs instrumentėliai rankų darbeliams, net mažutė tekėnimo mašina. Užsiėmimai dieną: siuva kepures, baltinius, drabužius (užsakytus).

Kiti studijuoja, rašo, skaičiuoja, mokosi kalbų, muzikos, pasportuoja. Laisvu laiku, vakarais koncertuoja.

Bet kaip nepanašūs jų koncertai į mūsiškių „quazi“ koncertus. Švaru, estetiška, gražu. Dainuoja muzikai pritariant įvairiomis kalbomis – italų, vokiečių, prancūzų ir kt. Net, didžiuliam mūsų nuste-bimui, padainavo vieną ir mūsų liaudies dainą. Turbūt, išmoko kuriame iš Karagandos lagerių punktu.

Tarp savęs susiklausę, visada mandagūs, ypač su moterimis. Jokių glamonėjimųsi, dviprasmiškų užkabinėjimų. Užkabinti „damų“, pasistengia tokių konferencijų neužtęsti.

Laiką vertina pinigų. Kol bus paleisti į savus kraštus, laiko būtina uždirbti kiek galima daugiau pinigų. Vakar išvyko dirbti į artimiausią sovchozą – patys laisvai susitarę. O kaip aš norėčiau, kad mūsų jaunimas visais atžvilgiais sektų jų pavyzdžiu ir pėdomis. Atrodytume visai kitaip. Net mūsų „T-ras“ pavydo užklaustas, atsakė: „nu, kultūringi, bet...“ Pajuto, kad siūloma jam su jais susilyginti. Bet tai dangus ir žemė.

Su V-tu be konflikto neapsiėjo ir jie. Čia V-tą ir išprovokavo, ir palaikė Streckis.

Dieną šiaip taip praleidus be ypatingų triukų, Visų Šventų dienos išvakarėse prasidėjo pas V-tą šuniškos pamaldos. Maždaug apie 11 valandą nakties Streckis, Marytės pritiriamas, ėmė vilku kaukti. Pabudo ir sukilo visi. Buvo panašu, kad prasidėjęs pasikumščiaimas.

Galimas daiktas, kad tarpusavio peštynėmis būtų viskas ir pasibaigę. Tačiau vienas iš arčiau gulėjusių japonų priėjo prie kompanijos ir viso barako vardu paprašė elgtis tyliau ir šūkavimais netrukdyti miego, ypač kad daug kam rytoj teks anksti keltis.

Iš pradžių prapliupo vadinamoji Marytė. Tačiau ar ji japoną kvietė į kompaniją, ar jį puolė – buvo neaišku ne tik mums „klausantiems“, bet ir Streckiui su V-tu. Manau, kad tuo momentu juos sučiupo pavydas, o iš čia – ir pyktis.

Kažkaip Streckis sušuko ant japono liūto balsu ir jį puolė. Sekiau visą sceną. Visi japonikai sukilo nuo lovų ir subėgo į įvykio vietą. Na, manau, palamdys jie mūsiškiams šonus. Bet jie persimetė trumpomis frazėmis ir sustojo.

Gynėsi pats užpultasis, o kiti stebė-

jo ir reiškė savo nuomones tik dėl mūsų „didvyrių“ takto ir išauklėjimo. Streckis kriokė, V-tas visu balsu šaukė: „Тым лагерью пахнет. Вы не имеете права. Ах, ты морда...“

Susispietė aplink juos visas barakas ir gundė triukšmadariams duoti ausų. Kai kas siūlė surišti ir išvilkti laukan išsipagirioti. Galop japonukas numojęs ranka, nutolo. Vyta bėgo iš paskos ir koliojo japonus kiaulėmis. Tie neatsakinėjo. Kodėl jie nesiėmė kontrakcijos?

Juk jautė didelę moralinę ir fizinę persvarą. Tai buvo matoma iš jų veidų, iš išdidžios laikysenos. Jų „džiudžitsai“ būtų momentaliai triukšmautojus sutvarkę, bet matyt įvertino, kad tai tikras „šūdas“, į kurį neverta kišti rankų.

Kompanija dar negreitai išsiskirstė. Streckis vis kėlėsi nuo narų ir gulė rupūžiudamasis, pana dar ilgai vis mėgino dainuoti, juoktis ir leisti kažkokius katės garsus. V-tas tarpais nurimdavo, kaip ir užsnūsdavo, o tarpais leisdavo savo „свиньи“.

Mums su didele širdgėla teko išklaudyti „litovcų“ epitetavimą. Maždaug apie ketvirtą valandą ryto Streckis iškreiptais žandais priėjo prie mano stalo, atkišo užpakalį man į panosę ir pradėjo maldauti spekuliantėlį duoti dar degtinės. Jau pasirošiau spirti jam kaip šuniui į užpakalį, bet, turbūt, atspėjęs mano pasikėsinimus, spekuliantas nutraukė jį tolyn. Degtinės jam nedavė.

Jau maždaug apie šeštą valandą V-tas prasiblaivęs pradėjo rinkti žinias, kas apie jį ką pasakė ir kas iš lietuvių „kompaniją“ smerkė. V-tas vėl mėgino kažką įrodinėti. Regis, reiškė nepasitenkinimą, kad be pagrindo smerkiamas. Tuo reikalu net kelis kartus kreipėsi į kun. Vinčą, bet čia gavo atsakymą, kad liautųsi su savo klausimais, nes jie jo nedomina ir kalbėti su juo nenori. Mes visi, t.y. aš ir kita šalis, nesisveikiname.

Jie ant manęs pyksta. Bet už ką? Turbūt, jaučiasi teisūs kaip prieš japonus. Na, niekam ir niekur nepagyriau jų didvyriškumo. Ir nesulauks.

Rytmetinės pamaldos Visų Šventų dieną. Lietuviai susirinko prie kun. Vinco lovos. Net Marytė ir ta čia. Ji atsisėdo ant kunigo lovos. Galva aukštyn, tarytum su ja

čia nieko ypatingo ir nebuvo... Nėra V-to, Streckio ir kitų. Jie miega, kad pabudę vėl galėtų tęsti girtavimą. Streckis jau tą ir daro. Jau vakare griežia dantimis, žvėriškai šūkauja, trunkydamas kumščiais stalą ir narus.

Šiandien pertrauka. Mat sugrižo barako vyresnysis. Painformuotas apie vykusius numerius, davė V-tui ir Streckiui garo. Tas nuotaikas atšaldė.

Tai jau vien šitie pastebėjimai trukdo rašyti ir neduoda susikaupti. Nenoromis sielvartauji ir kenti. Nėra pagarbos nei Dievui, nei žmogui vyresniam ar to paties amžiaus. Nėra pagarbos moteriai, mergaitei, nebūtinai tai su kuria paleistuvaujama, bet paleistuvaujama kitų – ir vyresnių, ir jaunesnių – akivaizdoje, jų nė kiek nesivaržant, reiškia – niekinant.

Kultivuojamas kažkoks laukinis išdidumas (spjaudau į visus ir viską), reikalaujant sau kažkokios nepelnytų pagarbos. Pasigiriama kiekviena pasitaikiusia proga „Tėvynės meile“, jau sudėtomis aukomis. Bet kokios Tėvynės?

Ar tokios, kuri gimdo ir ugdo V-tus, Str. ir kitus panašius? Žinoma, daug jų reikės pagerbti, bet kanapine kilpa ir po sausomis drebulių šakomis, nes nuo tos gangrenos, kurią jie neša būsimums ir augančioms kartoms tauta ir valstybė pagaliau turės gelbėtis.

Paklauskite tikrai, ką jie kalba apie „skeltanagius“, „juodašiknius“ ir kitus. Šuns vieton stato, o pažiūrėkim, kas taip šuns vieton pats save stato. Barake yra gana daug įvairių tautų moterų. Yra ir pagyvenusių, ir jaunuolių. Koks tų visų kitų vyrų elgesys su moterimis?

Korektiškas. Blevyzgų negirdėjau (nors pats stebėjau: prie tvorų ir jaunimas suėina, pasikalba, pasijuokia ir išsiskirsto). Jokių viešų glamžymųsi neteko matyti. Štai šiandien vakare ukrainiečiai dainavo. Sklandumo trūko, bet jokių šlykštynių tikrai nebuvo.

Nežinau, kas čia paleido tokią cinišką, bet charakteringą Vyto darbo apibūdinimo patarlę: „Vyta moka tautiškai kruštis“. Gal negeras, kad aš už tas niekšybes atsakomybę kraunu vienam V-tui. Bet ką gi darysi? Tai jis šunybes daro ir pyksta, kad kiti jas stebi, o juk jis – „inteligentiškiausias“?..

Čia jau ne mėšlynai galvoje.

O galva džiūsta pasakiškai. Paskutinės plaukų bazelės baigia išnykti. Bijomės, kad nuo tokio darbo visai sukvailės. Aš raminu. Sakau, kad kol šitos nelaimės nuvoka gyva, tai ir protas dar šiaip veikia.

P-las važinėja Karagandon. Ir dabar jis ten. Jis taip pat yra išradęs užsiėmimą, manau, praktiškiausią. Po sąslavynus ir įvairiausias duobes rankioja butelius nuo degtinės. Gabena juos į Karagandą ir gana pelningai parduoda. Pajamos iš butelių apmoka visas kelionės išlaidas ir dar lieka santaupose.

Mano padėtis neaiški. Matomai byla iš maskvos negrižo. Čia niekas nieko nežino. Prieš porą dienų mus lankė kažkokia prokurorų komisija.

Paskaityta tūkstančiai įvairiausių klausimų, pateikta šimtai nusikundimų. Dėl delsimo su paleidimu pripažino, kad „Москва в этом отношении чинит безобразия“.

Kas liečia dirbančius invalidus, tai sako, kad jie siunčiami Karagandon laikinai, kol Maskva sugalvos savo sprendimą, jiems sudaroma proga šiek tiek užsidirbti. Be to, tokiu būdu jie apsaugomi nuo demoralizacijos, į kurios glėbį pakliūna nedirbantys žmogus.

Aš manau, kad šį kartą Jums užteks. Pozityviau parašysiu kitą kartą. Tiesa, Vėlinių dieną mes keturiose aplankėme kapines. Koks liūdnas ir savo nykumu šurpus jų vaizdas. Kaip pamiršti tie, kurie turėjo iniciatyvos, kentėjo ir nyko ilgesiu toje aukoje.

Nenoromis skruostais nuriedėjo jų skausmo ašara. Pagyvenau jų paskutinių atodūsių valandoje. Karštai pasimeldę grįžome.

Tesaugo Viešpats dar visus gyvus nuo panašaus likimo. Kelionėje per daug nuvargau, naktį sirgau. Dabar jau geriau.

Sveikiname visi visus, visus ir linkime geriausio.

Šį laišką skiriu visiems, kas mūsų gyvenimu domisi. Spaudžiu rankas ir visus visus bučiuoju.

Elbė

P.S. Netrukus parašysiu. Nesikeikite ir mūsų nekeikit.

Kitaip sakant istorijų nekelkite, nes tas mūsų nepateisys. Apie ką čia kalbu – suprantate.

Man tas kainuoja savaitę nerimo ir nemigos. Dėl to ir Jums nerašiau. Valkiojuosi po mėšlynus ir tiek. Iš nuobodumo renku žąsies plunksnas, kurių čia pilni laukai. Kam? Nežinau. Taip sau, kad judėčiau. Darau šitą vogčiomis, kad niekas nematytų. Juk apart manęs niekas kitas jų nerankioja. Tai kaip ir gėda, bet kartu ir savotiškai įdomu.

Vienas tik įsižiūrėjo ir priėjęs paklausė, ką aš rankioju. Jeigu esą ką nors vertingo, tai ir jis norėtų pasirinkti. Parodžiau senų medelių stiebus. Nepatikėjo. Jis matęs mano rankose kažką balto. Nosinę, – pasakiau ir nuėjau tolyn.

Anksčiau po mėšlynus vaikščiojo kun. Vincas. Ko tik jo nepririnkta: ir buteliukų, daugiausia kvėpalų, ir sulankstytų bliūdų, puodelių, katiliukų, ir įvairiausių gelžgalių. Jis šaltkalviu virto. Viskas pas jį išlyginta, užplota, užkniedyta. Turi pasidaręs kirvuką, plaktuką, dėžutėms atidarinti ir kitiems reikalams rėžtuką, na, žodžiu – ištįsą kolekciją.

Nežinau tik, kaip jis šitą visą turta parsiveš namo. Juk palikti negalima.

Siūliau, kad pasidarytų dar replės. Jau gal ir būtų pradėjęs mano projektą vykdyti, tik staiga kažkaip virto „učiotčiku“. Bet mūsų učiotčikas, tai ne kokio nors barako. Niekio panašaus. Žmonių judėjimas pas mus kaip kokiam sukūryje.

Čia ir jau laisvieji, kaip aš visuose darbuose esantieji į laisvę kandidatai. Vieni su maistu, kiti be maisto, o kiti – tik įtraukti į sąrašus, bet maitinasi kažinkur.

Niekas tikrumoje net nežino, kiek pareikalauti maisto davinių, kur kas randasi. Viskas susipainioja ir čia, ir specdalyje. Niekas tikrumoje nieko nežino.

Specdalis brauko jo sudarytus sąrašus, o jis – jos, nes viena su kito sprendimu nesutinka. Bet kaip sutiks, jeigu jis gauna patvarkymus priskirti mitybai žmones, kurie jau senai paleisti ir namie, ar seniai dirba kur nors Karagandoje ar kitur.

Būna, kad reikalaujama sudaryti tokius žmonių sąrašus, kurie išvyko stačiai iš zonos ir apie kuriuos čia jokių duomenų nėra. Pasitaiko, kad reikalaujama pasiųsti atsiskaitymui tokius, kurie jau seniai ne tik atsiskaitę, bet ir išvykę. Suprantama, kad tokiems reikalams esant, jis rašo ir brauko, rašo brauko – per dienas ir naktis.

1955 11 22

Brangioji Maryte,

Šiandien po pietų pagaliau gavau žinių, kad šeštadienį (XI.26), ryte išvažiuoju į tėvynę. Džiugi žinia. Taip daug kam atrodo, bet skaudu ir koktu.

Kodėl ne tu, o aš? Kaip aš džiaugčiausi, kad būčiau būčiau patenkintas, kad jūs visu būreliu sutiktumėte mane begrižtantį.

Man rodos, kad aš tuo atveju turėčiau tokį kupiną atpildą, kuris laime paverstų visus mano vargus ir skausmus, kuris atgaivintų mane kaip vanduo betrokštančią žuvį. Bet aš to nepatiriu, nes nevertas esu.

Visiems pagal nuopelnus!

Su manim kartu išvyksta kunigas Vincas, p. Malinauskas ir kiti du. Tai mano didžiulė paguoda. Mes visi važiuopjame Lietuvon, tai kelyje, jeigu bus reikalas, kits kitą ir paremsime – tą sugebėsime ir padaryti. Mane tas džiugina, turbūt, labiausia, nes gal iš visų pirmutinis galiu paramos pareikalauti. Esu gerokai pavargęs.

„Laisvųjų“ barake praleistas mėnuo mane visiškai parbloškė ir susargdino. Juk tai skylėta pašiūrė, kuri žiemos metu greičiau tinka šunims, tik ne žmonėms laikyti.

O žiema, kaip tyčia, pasirodė visame savo grožyje kaip tik man čia atvykus. Ypač žiauri ji buvo paskutinę švenčių dieną. Sustingome ir kalenome dantimis kaip garniai.

Išdavose: keletą dienų pakranksėjau krauju ir iki kelio sustingo dešinioji koja. Dabar jau veik viskas tvarkoje. Juk važiuoju...

Bet ką aš ten veiksiu? Kaip jausiuosi? O kas ten žino? Kodėl taip nelaiiku pasidariau „nenaudėliu“? Man vis atrodo, kad būsiu tik pastumdėliu, jausiuosi „sukausytą latru“. O važiuoti reikia. Tai nors su suspausta širdimi, bet važiuosiu.

Pas savus labai traukia. Norisi juos matyti, prie jų prisiglausti. Tas tiesa, nevyriška, bet koks iš manęs vyras? Tikrai, „kaip sviete boba“. Ir taip pat gaila visko, su kuo susigyventa – čia, jau šitame pragare.

Gal stebiesi, kad čia esu radęs, su kuo susigyventi? Nesitebėk. Ar čia nėra mūsų geriausių žmonių? O tu ar nesi radusi? O Česė, o kiti?

Štai ir gaila skirtis. Skaudu ir koktu, prie ko čia aš ranką tiesiu, kas jiems taip miela, kaip saulė, ko jie taip pasiilgę – o tai dar toli ir neaišku. Te suteikia jiems Aukš-

čiausiasis ramybę. Keliai diena iš dienos trumpėja...

Šį mėnesį aš gyvenau kaip tamsiame rūsyje. Tylu, niekas iš niekur neatsiliepia, nešūkteli. Mat, visur parašiau, kad man rašyti jau neapsimoka, nes numatau išvykti. „Tyla – gera byla“. Pasinaudojau ja ir šį tą rašinėju.

Parašiau bent vieną-kitą eilėraštuką mano dukros Onutės džiaugsmui. Atsiųčiau jį ir Onutes vertinimą, bet bijau, kad tavęs mano laišakai nepasiekia tik todėl, kad jie „apsunkinti“ eilėrašciais.

Kunigas L-ka, tavo tariamsis pricipalas, visai netikėtai atsidūrė Irkutske. Dar man neparasė, tai ir jis nežino, kur aš esu. Girdejau, kad ten jis mūsiškių yra labai maloniai sutiktas. Ten yra jo brolio sūnus.

Taip, kad šeiminkavimas atsidūrė po klausimo ženklu. Galima būtų kibti prie kunigo Vinco, bet santykiudamas su mūsų šeima, tik eksportavo bei šliūbus davė.

Šitos ceremonijos po mūsų stogu jam įgrisusios. Bijosi, kad apie tave ir pas jį gali ta šeima neimti koncentruotis įvairių varpininkų, plunksnų plėšytojų bei bitininkų padivale.

Pirmiausia, ką gražioji Graželė pasakytų, antra, – turi seserį, o trečia, – susikoncentravus šeimai, gal vėl teks eksportuoti...

Gana. Siunčiu tau ir jums visoms gražiausius ir nuoširdžiausius linkėjimus.

Su juo gyvename ir įvairias „kliurkas“ gaminame jau ištisas mėnuo. Tas kiek pa-

1955 xx xx

Mano Mažyte,

Neužpildau viso lapelio, nes vistiek visko nesutalpinsi. Kaip tik dabar gavau laišką iš Liubos. Jos adresas (Лит.ССР, гор. Капсукас, Яблонский 5, Делтувене К.). Tai pirmas jos pačios rašytas laiškas. Rašo abiems su kun. Vincu. Laukia.

Tetų sveikatos ir jos esą nepertvirčiausios. Ji niekur nedirbanti. Namie užsiima mezgimu. Atsiuntė savo ir sūnaus nuotrauką. Vaikas atrodo gudrus, linksmas. Su Jane ji susipažinusi ir susidraugavusi.

Janė Vėlykų antrą dieną atsigulė ligoni-

įvairino ir užpildė mano gyvenimo tuštumą.

Čia jau gyvena ir Malinauskas. Vasarą pergyveno sunkią skrandžio operaciją. Vėžys. Išrėžė, kad galima buvo. Kol kas jaučiasi neperblogiausiai, net gerai atrodo. Tuo pagrindu jis ir paleidžiamas. Jis taip pat tave sveikina, linkėdamas viso geriausio ir prašo tau pranešti – esą „tavo kavalierius“ sergas.

Ar gavai mano foto? Jeigu taip, tai ar pažinai? O manęs niekas nepažįsta nei iš foto, nei iš natūros. Aš visai ne tas. Kaip jie ten mane namie pažins?

Gražutė išrado tokį būdą: esą geležinkelio stotis žymiai pasikeitusi, išgražėjusi. Aš, išėjęs į peroną, esą, turėsiu įsmigti akimis į naujienybes, turėsiu užsižiopsoti, ir ji drąsiai eis prie to užsižiopsojusio keleivio. Tai būsiu aš.

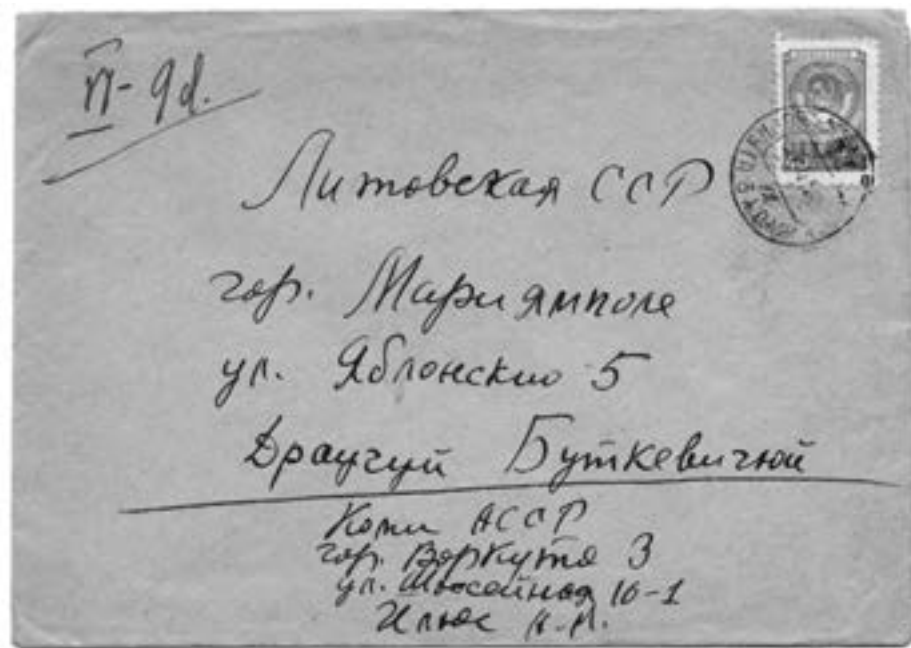
Atsakiau, kad per anksti atidengusi kortas. Aš išeisiu po ranka su kokia dama, tartum jai asistuosdamas, o pažiopsoti pasiūsiu kokį kitą nuotykių ieškotoją. Taip geras metodas nurūko dūmais.

Dabar tai ji tikrai manęs neatpažins, nes bijos prieiti prie „asistento“, kad nuo damos negautų per sprandą ir bijos pasigauti padirbtą žioplį. Matai, kaip blogai per anksti išsiplepėti.

Tuo tarpu regis viskas. Prašau Aukščiausiajį, kad jūs visos kuo skubiausiai būtumėte išvestos į laisvės kelius. Grižkite visos su garbe – kaip pavyzdys jaunų karių veikimui. Bučiuoju visas –

Mylįs Tėvelis.

Bendražygio kuriant Lietuvos išsilaisvinimo komitetą ir bendrabylio kunigo Antano Yliaus (1909-1994) laiškas jau paleistam į laisvę Liudui Butkevičiui iš Vorkutos lagerio. 1956 metų balandžio 20 d. Šeimos archyvas.

čiuoju, taip tėviškai, glausdamas prie širdies. Bučiuoja ir tetos.

Liuba peikia ciocią Alę už šykštumą. Esą, turi visokių perteklių, bet nė trupinio iš jų niekam neduodanti.

O kam dalinti? Geriau karstan. Jis jau, turbūt, projektuojamas, nes ji kiek vyresnė už mane. Gerai laikosi. Tas man patinka.

Izabelė – Šiaulių teatre.

Beje, atsirado ir Regina. matai, pas juos atsitiko karjeros avarija. Kažkieno – bet „tikro geradario“ pastangomis iš Aniceto (jos vyro) atimta stipendija ir jis paleistas iš Šilutės žemės ūkio mokyklos, kur, esą, buvęs pirmu mokiniu. Visa šeima liko be

1955 12 08

Mylimoji Maryte,

Grudžio 3 dienos naktį pagaliau atsidūriau Kaune. Atsiradau čia kunigo Vinco draugėje. Laimingas sutapimas ir supuolimas. Kaip pranašavau, taip ir įvyko. O man tai tikra Dievo laimė, nes kur du, tai vis ne vienas.

Jis čia tuojau ir padėkos mišias sekmadienį atlaikė, ko aš daryti nemoku. Meldėmės mūsų Įgulos bažnyčioje, kartas nuo karto rankove ašaras braukdami nuo žandų. Atrodė, kad visi žmonės žiūri į mus ir tikrai mus mato, kad pamaldos jų neliečia.

Pasitikti atvažiavo Liuba ir Janė (tu nepažįsti, tai mano sekretorė) ir dar daug įvairių mūsų gerbėjų. Su Arūnu ir po tau-relę išgėrėme.

Bet kartu gavome ir „pipirų“.

Telegrafavome, kad atvažiuojame šeštadienio naktį. Kažkodėl jiems pasirodė, kad turi praeiti visa para (neįsivaizdavau, kad šeštadienio naktis prasideda nuo pirmos nakties) ir tik tuomet pasirodysim. O mes pasirodėm šeštadienio pradžioje. Šita aplinkybė sudarė mums kai kurių nemalonių: negalėjome surasti Aldutės namų, klaidžiojom, braidžiojom, kol mūsų prižadinta kažkokia geraširdė būtybė atlydėjo mus Aldutės prieglobstin.

Tad stotyje numatytas triukšmas neįvyko, o namie turėjom išklaudyti „pater nos-ter“. Tas, žinoma, baisu nebuvo.

Mūsų mamutė nesutiko, nes buvo išvykusį į Zarasus pas Algį. Atvažiavo kitą dieną. Kur buvome?

darbo, o netrukus – ir be lėšų. Tik jo draugui padedant pavyko įsitaisyti Šeduvos rajone ūkio tyrinėjimų stotyje. Jis dirba ir mokosi gimnazijoje, o ji su vaikais, kurie taip pat lanko mokyklą. Laukia šeimos padidėjimo. Skundžiasi sveikata.

Štai, regis, tuo tarpu ir viskas.

Ne visai viskas: būk gerutė, įteiki pridėtajį laiškėlį Onutei.

Visiems labų dienų, visas bučiuoju. Spauski rankas ir ūsuotiems, jeigu susieni. Aš tvirtėju. Jau tuojau galėsiu dalyvauti bokso varžybose. Eikš į mano glėbius.

Tėvelis

Ką valgėme? Tau, žinoma, tas neįdomu. Tačiau negaliu vis tik nutylėti, kad visus mus parsigabeno pas save ponias Čekauskienė ir pavaišino karališkai.

Nors bulvinių blynų ir nebuvo, bet juos taip vykusiai keitė kiti skanėstai, kad ir kunigas Vincas turėjo sutikti, kad vaišių programa išpildyta visai pagirtinai, ir aš turėjau vadinti vaišes „karališkomis“.

Įsivaizduok tik! Išgėriau vien kavos nemažiau kaip 4 puodukus. O kava – natūrali... Tiesa, po to nemiegojau. Bet čia niekis. Dėl geros kavutės galima ir nemiegoti.

Čia susidarė net choras. Žodžiu sakant: nuotaika – „prima“. Tačiau aš vis tik pora kartų pagavau ant veido stambią ašarą. Kodėl? Nežinau.

Aldutė tuo išsukino man visus dantis ir dabar mintu vien košėlėmis, kaip ir jos Ramutė. Be to, ji pastatė veto ir visokiems „į sveikatą“. Tas man labai patinka, nes esu atpalaiduotas nuo visų išsisukinėjimų. O nugert tikrai prisieitų...

Kauno nemačiau. Akys, žvilgsniai ir mintys dar skraido kažin kur, ko ir pats neapčiuoپی.

Žinau, kad daug daug žmonių, kad visi grūdasi, bėga, stumdosi. Ko? Net ir į „eiles“. Be jų gyvenimas, turbūt, būtų neįmanomas.

Ką jaučiu? Tik neišsprendžiamą skausmą, didėjančią galvosūkį ir... tyrus, tokius kaip Kazachstane: be pradžios, be pabaigos, kuriais galima eiti ir klupti, bet tik

niekad nesijausi parėjęs...

Aš nesijaučiu parėjęs. Juk Jūsų nėra. Nėra po padu tvirto paskutiniojo laipto. Aldutės šilti glėbiai jo neatstoja ir atstoti negali. Kur Jūs visi? Grįžkite!

Mamutė atrodo tikrai imponantiškai. Stačiai pasitaisiusi tiek, kad, man rodos, jau daugiau negalima. Ji, pakviesta telegrama, sekmadienį grįžo.

Ar jaudinosi, mane pamačiusi? Galbūt. Bet juk ji niekada neparodo, neparodė ir ši kartą... Sukietėjusi savo skausmuose, pasirodė kieta ir tvirta ir savo džiaugsmuose.

Aš nežinau, ar taip moku. Greičiausia - ne, nes norėjau nubūčiuoti jos, kankinėtinos, kijas.

Žinoma, iš to nieko neišėjo. Tas tai mano fiasko.

Gražutė – ji, pamačiusi mane, išbalu. Ką jautė, aš neklausiau ir to nereikėjo daryti. Ji džiaugėsi visa savo būtybe, o aš tai jaučiau.

Grįžta lauktas, išsapnuotas,

O, iš toliu, nežiniu,

Grįžta jis, tas išsvajotas

Mylimiausias iš žmonių

O, nereiks jau jo ilgėtis,

Širdį grūdinti skausmuos:

1955 12 21

Mieloji Maryte,

Taip. Aš tėvų žemėje, po Tėvynės dangum, nors ne ant savų pelenų. Ši paskutinė aplinkybė yra man skaudi, ir labiau skaudi. Bet ką darysi?

Aš nemoku išreikšti Tau, Maryčiuk, ir Jums visoms padėkos už taip entuziastingai sutiktą apie mano kelio atgal žinią.

Taip, grįžau. Džiaugsmo ašarų perlai gal su kaupais pripildytų rėčius. O tos širdys, širdys!..

Įspėju nenusigąsk. Dabar aš Kauno klinikoje. Ir ne pats čia atsiradau (pats būčiau neįjęs), bet Aldutė įbruko. Čia su manim daro tokius eksperimentus, kad aš atrodo, ar jaunikiu žvirbliu išskrisiu pro langą ar pareisiu prie savų tikru anglišku „dendi“, nes jau šiandien man bus išprausti naujai pagaminti (žinoma, mano grįžimo pagrįstai dantų protezai. Iki tol nusistūmėjo mano

Grįžta mūsų, grįžta tėtis...

O! Jis dainą padainuos!

Gal aš perdaug savimi pasitikiu, gal šiame amžiuje šitokios idilijos dvelkia bažnytiniais smilkalais ir panašios į gedulo šydą? Bet aš jose išvelgiu ir gyvybės pradus. Todėl pats atgyju ir man gera. Jeigu tai iliuzijos, svajotojo mirażai, lai sau būna.

Gražutė aš glaudžiau prie krūtinės. Bet kaip aš nelaimingas dėl savo bejėgiškumo!

Aš nepajėgiu įkelti jos į ateities kelius, o jai pačiai į juos išeiti be galo sunku, stačiai neįmanoma. Tai temdo mano džiaugsmą net pačioje Tėvynėje.

Dabar laukiu, kada Aldutė įstatys man dantų tvoras. Po to – į Kapsuką. Ten nekantraudamos laukia tetos.

Šį sekmadienį būsime pas Ališauskus, o kitą – pas Uršulę. Su ja jau mačiau. Susidūrėme gatvėje. Na, žinoma, buvo ašarų ir dar bus. Daugiau Tau ši kartą nerašysiu.

Linkėjimai Tau iš kunigo Vinco ir Tavo „principalo“. Jau parašė iš Irkutsko. Sako, sekasi neblogiausia. Nenustoja vilties netrukus atsirasti Tėvynėje.

Bučiuok nuo manęs Česę ir sveikinki visas kitas seses. Visų išbučiuoti negaliu, nes skauda žandikauliai.

Myljis Tėtis

dą radusi, ji vos viename naktiniame chate nuvedė mus prie Aldos namų ir pati kumščiais pradėjo pilti į langus.

Netrukus kaip iš ugnies iššoka Aldos mamytė, Gražutė, Aldos vyras. Na, į glėbius, į dūdas. Nežinia, kada mesti vieną ir pradėti su kitu. Iš eilės.

Kliuvo ir mūsų vadovei. Tik pirmą eilę šiek tiek praėjė, apsižiūrėjome, kad šaltis į kambarį traukia, nes durys atdaros į lauką.

Gražutė išbalus it giltinė. Suprantama, kad daugiau nemigome.

Rytmetį atsirado Liuba, Janė su dukrele (mano bendradarbė) ir vėl ašaros, vėl dū-

1956 05 14

Brangioji Maryte,

Gegužės 10 dieną gavau tavo laišką apie sugrįžimą. Ar reikia pasakoti, kaip apsižiaugiau? Ne. Tu ir taip viską supranti.

Reiškia, netrukus nustosim susirašinėję. Bet tu manai, kad tas man nekartu?

O, brangioji, kiek džiaugsmo, tiek ir kartumo! Tokia jau mano taurė. Mano pilnam džiaugsmui trūksta... rytojaus. Ramaus, giedro rytojaus; be rūpesčių, be vargo, savo pastogėje, gimtoje paunsknėje, kuri gaivintų ir jus visus, ir mane.

Man kartu, kad tokiai didelei valandai artėjant, aš be sidabro. Aš elgeta pilniausia ta žodžio prasme. Elgeta tuo nelaimingesnis, kad nemoku šnabždėdamas tiesti rankos.

Aš negaliu atsiųsti ir tau kelionei nė skatiko. Tai supranti tu ir šitą. Verčiau nekalbėkime apie tai.

Gal tik atkreipk dėmesį, kad visur ištuštėja aruodai pavasarėjant.

Ir taip, laukiu. Ir suprantama – laukiamė.

Manau, nenusigąsi aruodų tuštumos. Juk kas to bijo? Ilgesys viską nuslepia, net aukso spalvomis nudažo. Su tavim – ne kitaip.

*Tai grįžki, dukruže, grįžki mylimoji,
Į tą bočių žemę, kurioj tu išdygai
Į tą „laimės šalį“, kuria tu alsuoji,
Kurioj su likimu net mirti sulygai.*

Taip atrodo viskas per mūsų jausmų ir svajonių perspektyvą, bet yra dar be to ir

dos. Sekmadienį Igulos bažnyčioje kuniagas Vincas atlaikė padėkos mišias. Ką išgyvenau, negaliu nusakyti. Tik pajutau, kad Gražutė su Alda veda mane už parankių į „lonkas“ ir sodina. Net moterys užleidžia man vietą.

Toliau vėl sutinka Uršulė, buvusios Ekonominės karių bendrovės Elenutė, Arūnienė, vėliau – Arūnas.

Na, sakyk, ar galiu aprašinėti? Juk naujas asmuo, nauji įspūdžiai, nauji išgyvenimai. Tai šis tas iš mano parvykimo. Linkiu Tau, kad galop baigtųsi tie gėdingi košmarai, kuriuos naudoja žmogus prieš žmogų.

Mylis Tėtis

gyvenimiškoji, praktiškoji perspektyva. Ir per ją naudinga yra pažiūrėti. Tačiau pirma veikiančią, antros mes teirautis nebepajėgiam. Gal taip ir reik.

Brangioji Maryte! Jeigu jau taip palankiai susidės aplinkybės, kad tikrai išvažiuos, kaip nors praneški ir man. Pasi-stengsiu ir aš dalyvauti tave sutinkant. Juk sustosi, turbūt, Kaune?

Apie dėdės ir dėdienės mirtį smulkmenų kol kas neturiu. Amžinos ramybės Aldonai. Ot tau ir visos laimės. Mūsųškiai mirė Kanadoje.

Algis, Algis (Vakaruose be pėdsako dingęs sūnus – Red.)... Bijau, kad neapsirikčiau. Apie visus kitus sužinoti parvažiavus.

Jonas susilaukė dukros. Šaukia visus pas save. Prašo ir tave įtikinti pirmiausia važiuoti pas jį. Ten darbų, darbų...

Mano vardu sveikinki ir išbučiuoki visas išvažiuojančias. Joms tiek pat galiu pasakyti, ką pasakiau tau. Gražutė tingi, nerašo. Kas ten pas jas Kaune geresnio – nežinau. Tetos, Liuba bučiuoja.

Aš kaip ridikas. Jeigu arti tvora, tai net drąsiai vaikščioju. Per stasines net valsą šokau.

Na, bet bučiuoju, spaudžiu prie širdies.
Tėvelis.

P.S. Dūšia! Aš tik nevisai tikiu taip skubiai ir netikėtai teikiamomis malonėmis. Duok Dieve!..

1957 04 23

Brangieji,

Viso geriausio! Visokių laimiu – tik pavarių, ne chimerinių, o nuolatinių, pastovių nuoširdžiai linkiu aš savo ir visos mano šeimos vardu Jūsų šeimėlei Šv. Velykų progą. Mūsų Jums sveikinimai.

Prieš mane popieriaus lapukas, kurį aš rečiau užpildyti balandžio 17-tą dieną, tai yra tada, kai užpildžiau visą pluoštelį panašių lapelių. Popierius rankoje, bet atidėjau į šalį. Kam drumsti ramybę net linkėjimais, jeigu ta ramybė pageidautina? Pritrūko drąsos.

Vakar maloniai nustebau gavęs Jūsų sveikinimus ir pajutau pareigą atsakyti tuo pačiu. Mano lapelis nors pavėluotai, bet bus sunaudotas tikslui, kuriam jis ir buvo skirtas. Pirmiausia nuoširdžiai dėkoju už prisiminimą, o toliau jau imsiu aiškintis.

Kas iš mūsų kaltas, kad įsivyravo tarp mūsų tyła. Gal niekas. Kad esame kitoje padėtyje, negu buvome, – tas aišku. Kad padėties pasikeitimas neišvengiamai turėjo paveikti ir mūsų santykiavimo ir ryšio formas – tas tiesa. Manau, kad ir laiškais pasikeitimas galėjo paretėti. Bet kodėl jis veik nutrūko?

Aš negavau atsakymo, regis, į du mano laiškus. Na, ir šito pakako. Aš retkarčiais parašydavau Gėrybai (?? – Red.) ir visada gaudavau malonius atsakymus. Gavau net pakvietimą (pernai) atvažiuoti pas jį vasaroti. Tačiau staiga jis neatsakė man į du laiškus. Aš bijau jam rašyti, kad neversčiau artimųjų paliesti gal jau įvykusią tragediją ir tuo juos iškaudinti. Aš tyliu.

O gal ir Jūs, ir jis tik laiškų negavote ir tuo jau pasiteisina Jūsų tylėjimas? Kaip ten bebūtų, bet dabartinis Jūsų atsiliepiamas man yra labai ir labai malonus.

Dabar, kai jau rašau, tai papasakosiu nors trumpai ar suglaustai apie savo gyvenimą. Jis veik šuniškas.

Pirmiausia, kaip buvau, taip ir esu bernamis. Vis susirašinėju, gaudamas neigiamus atsakymus. Nežinau, kada ir kam pritrūks kantrybės.

Prieš Kalėdas sirguliuoju. Puseserė, pas kurią pagyvendavau Kaune (Petrašiūnuose, mokytoja), nusilaužė koją. Čia jau pas

dukra Marytę, kuri grįžo pernai liepos mėnesį su galvos svaigimo priepuoliais. Tė prieuoliai įgauna tokios jėgos, kad ji privesta gulti į ligoninę, kur jai nuleidžiamas ir kraujas. Pusiaugavėnį ligoniai sustiprėja, išeina iš ligoninių. Aš atsiduriu Marijampolėje (Kapsuke). Vieną gražią dieną mane lankyti atvažiuoja ta pati Marytė. Tų kelių dešimčių kilometrų nuvažiavimas ją tiek paveikia, kad čia vėl paguldoma ligoninėn. Ją paguldęs, tą pat naktį gaunu telegramą: žmona susirgo, guli ligoninėje, atvažiuok.

Metu Marijampolę, vykstu į Kauną. Paaiškėja, kad žmonai turi būti padaryta operacija kepenyse (kaip pas mane lageryje). Chirurgas sako – be to nepagis, bet operuoti pavojinga dėl amžiaus. Priepuoliai dideli ir laukiama krizė.

Tuo pat metu Kaunas paskelbiamas režimo miestu. Gražina išregistruojama ir per 10 dienų turi išsikraustyti. Ji iš mūsų visų vienintelis asmuo, kuri dirba fabrike, kuri išlaiko motiną ir Marytę. Na, ką dabar? Lieka tik nerti kilpą ant kaklo ir kur nors ant kablo...

Bet tuo pat laiku padėtis su Maryte pagerėja. Neurologai surado jos tikrą prieuolių priežastį ir ją sėkmingai gydo. Ji pradeda vaikščioti. Atlūgo ir žmonos skausmai. Prieš Verbas ji iš ligoninės išeina.

Liudas Dambrauskas (1921–2003) – Lietuvos rezistentas, publicistas.

1941–1945 metais studijavo Vytauto Didžiojo universitete, dirbo mokytoju Kaune. 1940 metais Maskvoje okupavus Lietuvą, įsijungė į rezistentinį sąjūdį, aktyviai dalyvavo Lietuvos aktyvistų fronto (LAF) veikloje.

Vokiečių okupacijos metais įsijungė į antinacinę veiklą, leido ir platino pogrindžio spaudą, 1944 metais su keliais bendražygiais įkūrė Lietuvos išlaisvinimo tarybą (LIT), tapo jos vadovu.

1945 metais NKVD suimtas už politinę veiklą Lietuvos aktyvistų fronte bei Lietuvos išlaisvinimo taryboje ir nuteistas sušaudyti, vėliau mirties bausmė buvo pakeista 10 metų lagerio. Kalintas Spasko lageryje.

Grįžo 1955 metais. Lietuvai atgimus – Kauno miesto garbės pilietis.

Kunigas Vincas – Vincas Abraitis (1895–1966), dvasininkas, rezistentas. Gimė Būdos kaime Višakio Rūdos parapijoje. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje, 1915 metais baigė Seinų seminariją, 1915–1918 metais mokėsi Peterburgo dvasinėje akademijoje, 1917 metų gruodį išventintas kunigu Peterburge. 1918–1921 metais buvo Peterburgo Šv. Jėzaus Širdies parapijos vikaras. 1921 metais grįžo į Lietuvą, iki 1937 metų buvo įvairių kariuomenės dalinių kapelionas. 1940–1946 metais buvo Kampiškių klebonas.

1946 metų vasarį suimtas, apkaltintas ryšiais su partizanais ir nubaustas 10 metų bausme pataisos darbų lageryje. Grįžo į Lietuvą 1955 metų gruodį, 1955–1957 metais buvo Veiverių parapijos altaristas, vėliau iki mirties – Kazlų Rūdos altaristas.

1932 metais apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 4-ojo laipsnio, 1938 metais – Vytauto Didžiojo 5-ojo laipsnio ordinais.

Tuo pat metu Gražina atsiduria Vilniuje su protestu dėl jos padėties. Gauna šiokių tokių pažadų. Susidaro šioks-toks atoslūgis. Ar ilgam? Bet šventės tikrai ramesnės, ir tas jau pliusas.

Esant tokiai padėčiai „asmeniniame darže“, nelabai ir prie žmonių traukia. Bet vis tai su vienu, tai su kitu susiduriu. Mačiausi keletą kartų su Mažeika, su Dobrovolskiu, Tauru, Dambrausku, kun. Abraitčiu ir dar keliais kitais.

1962 10 15

Mielosios,

12-oje palatoje esame trys žmonės. Išprotėjęs ir net rišamas Gumauskas. Be sąmonės atvežtas Ignatavičius, kuris tik į trečią dieną suvokė, kad yra kažkur, bet ti ne pas save namuos. Ir – aš. Aš vaikščioju, bet, deja, neilgai.

1962 12 04

Brangiosios,

Dvi dienas iš eilės nesulaukiau Jūsų. Tas pekliškai veikia mano nuotaiką. Ir veikia ne todėl, kad Jūsų poelgiuose įžvelgčiau mažiausią krislelį abejingumo, o todėl, kad jo nėra. O kas jo vietoje?

Tas pats su manimi – negalime.

Tėvelis.

Tauras buvo išvykęs į Šiaurę pas sužadėtinę, ten ją vedė ir parvažiavo Kaunan jau dviese. Pas Dambrauską jau veik bėgioja sūnus. Vilija jau taip pat turi ir vyrą, ir sūnų. Ji grįžo į Karagandą, kur ištekėjo už tūlo Vėlyvio (mokytojo). Saulutė Klaipejoje baigia felčerių kursus. Dumbra vis savo vietoje. Visi jo skundai atmetami.

Tai tiek žinių. Neįdomios, bet ką darysi?

Na, tai dabar kas gero pas Jus? Kaip laikotės? Ar visi sveiki? Kaip žengia studentas?

Ar, Pranai, nesirengi kada nors Kaunan? Jeigu būtų reikalas, būtų malonu susitikti. Aš tai ir darbo čia pasukčiau, kad kelionė apsimokėtų.

Laiško lauksiu, nors esu, regis, gana kantrus. Bučiuoju Jus visus, nors žmona man pastabas daro. Ji sako – tik tu liaukis, nebučiuok bobų – bet jos čia nėra.

Jus mylįs –

Tėvelis

Ligoninėje vystosi trys procesai: 1. gydymas; 2. gydymas, ligonių aptarnavimas ir slaugymas; 3. būsimosios gydytojų personalo paruošimas.

Čia, kaip atrodo, atlieka praktiką tiek būsimieji slaugytojai, tiek sanitarai.

Tėvelis.

Gruodžio 4 dieną mūsų palatoje mirė Čižinauskas iš Aukštųjų Šančių, Užšilių gatvės.

Mane prižiūri praktikantės Zita ir Rita.

Iš Liudo Butkevičiaus eiliuotojo palikimo

Net nėra žinoma, kada Liudas Butkevičius susidomėjo poezija. Iš anksčiausių metų – vaikystės, studijų mokytojų seminarijoje, mokytojavimo laikų jo literatūrinį bandymų nėra išlikę.

Mus pasiekė eilės, rašytos jau pokaryje – Kazachstano lageriuose. Baisūs likimo smūgiai gimtam kraštui, atskirtis nuo šeimos, mylimų vaikų, net anūkų, pagaliau – nuo tėvynės, kurios mokyklai ir kariuomenei buvo atiduoti produktyviausi metai. Išsilavinusiam, jautrios sielos žmogui norėjosi kalbėti apie tai su toli likusiais artimaisiais. Norėjosi apmąstyti baisią neteisybę – dukrų tremtį ir jų kančias lageriuose, likusios šeimos kančias svetimų rankose likusioje Lietuvoje. Poezija buvo tas vidinis dialogas. Poezija, kruopščiai saugoti eilėraščių sąsiuvinėliai buvo ir viltis išnešti tas mintis į laisvę.

Tie eilėraščiai, kad ir parašyti tikrai ne profesionalaus tribūno ranka, buvo labai pavojingi. Jau su pavėlavimu, prieštaraujant net logikai (Chruščiovo „atsilimas“ jau buvo pasiekęs savo viršūnę), 1961-aisiais saugumas padarė kratą tremtinio namuose Amaliuose ir atėmė eilėraščių sąsiuvinius, kuriuos leido turėti net Stalino laikų prižiūrėtojai. Konfiskuotus eilėraščius, matyt, sunaikino, nes jie, atgavus nepriklausomybę, taip ir nebuvo surasti KGB Lietuvos skyriaus archyve.

Galbūt, hegzometro žinovai turės priekaištų šių eilių formai. Nei Nepriklausomybės kare, nei rezistencijoje, nei Kazachstano lageriuose niekas poezijos meistriškumo nemokė. Šiuose eilėraščiuose svarbiausias dalykas – turinys. Tai lapai iš eilėmis rašytos Lietuvos istorijos. Kad ir netobulą, ją verta būtų paskaityti.

Į Tėvynę

Sukaustytais mes latrais grįšim į Tėvynę,
Prie vartų nesutiks mūs skambiom dainom minia,
Kaip šmėklos žengsim mes, sau kelią prasiskynę,
Žaibu prieš mus nelėks, kad grįžtame, žinia.

Ausų mūs nepalies motulės džiaugsmo juokas,
Jinai kaip gulbė sužeista visais skausmais sukliks,
Ir kris į mūs glėbius. Gal senas tik apuokas
Užtrauks mums savo raudą, nors „stribas“ ir supyks.

Ir brisime gatve sustingusioj tyloje,
Jausdami tik žvilgsnius veriant krūtines,
Štai akys sesės, brolio... O ką gi jos byloja?
Ką kalba skruostas tas, po akimis patinęs?

Žodžių nėra: sustingo jie kaip skausmas širdyje,
Nėr džiaugsmo šypsenos net kūdikių veideliuos,
Mintis mūs nepakils net, regis, ateityje.
Tėvyne! Nėra tavęs gatvėse, nei takelius!

Tarp jų ir mūs pilki šešėliai kyla...

Visur naikina jie net džiaugsmo atminimą.
Ir šaldo jie ledais be to taip šaltą tylą,
Net keikti versdami ir savąjį gimimą.

Grandinės žvanga mums. Kaip šiurpiai, skaudžiai žvanga!

Prakeiktos! Lydi mus kely net į Tėvynę.
Žvangės, turbūt, jos mums net pro bakūžės langą,
Visur, visur aidės ir kaustys mums krūtinę.

Bet nors sukaustyti varžtais, užčiauptom lūpom
Gimtinėn žengiam mes, kur motin mus pagimdei.
Gal ne viens iš mūsų kris, kels ir vėl dar klups,
Bet einam į Tave, kuri mus meile šildei.

Sukaustytais nors latrais grįžtam į Tėvynę,
Lai mus ir nesutiks skambiom dainom minia,
Kaip šmėklos žengiam mes, bet tik nenusiminę,
Nors neskrenda prieš mus, kad grįžtame, žinia...

„Elbė“

Kai blanksta svajonės

Kai blanksta lyg rūkas jau mano svajonės,
Ir svyra senatvės sparnai pakirsti,
Kai gęsta tos visos žvaigždėtos vilionės
Ir nyksta, lyg būtų sapnai pamiršti.

Ir mirties ilgasis miglotas savanas
Akis mano tiesia tartum skraistę balta,
Kai jaučiu kaktoje bučkį nirvanos
Tokį šiurpų, nykų, tokį šaltą šaltą.

Veltui aš dairausi atsparos ieškodams,
Keliai mano bėga artyn nebūties,
Visvien aš žengiu, jau niekur nesustodams
Į glėbį meiluzės – beširdės mirties...

„Elbė“
1955 m., Spaskas

XXX

Bet be kitų man grįžti net baisu;
Kambliu tik grįžti be mūsų žiedo...
Ar aš pajėgiu? – pats savęs klausiu.
Kam reikalingi ten griaučiai diedo?

Tėvynėn veržias karšta jaunatvė;
Lai ji ir eitų su ugnim savo;
Kam ji čia nyksta, kaip dulkės gatvė?
Dieve! Malonės jai prašau Tavo.

Dieve! Malonės jai prašau Tavo.
Leisk į Tėvynę, leisk ją į save.

O Mama, tu Mama, Tu žodi auksinis

O Mama, tu Mama, tu žodi auksinis,
Tu aide skaisčiausias ir giedrios jaunatvės,
Tu užburtas garse dainužės lopšinės,
O Mama, Tu svaja net žilos senatvės!

Iš kurios, žodeli, pasakyk godynės,
Iš kurių padangių pas mus Tu atklydai,
Šimtmečių kelius Tu, brangusis, godynės
Tu, mus belydėdams, pralėkei, praskridai?

Ar nesi iš ten Tu, kur saulutė teka,
Rytai pasipuošus nuometais auksiniais,
Kur upė gyvybės plačia vaga teka,
Žaisdama mėnulio tinklais sidabriniais?

O gal iš tenai Tu, kur saulutė miega,
Toli pasislėpus klėty krikštolinėj,
Kur nuo jos pasprukęs skubiai laikas bėga,
Kad dar prisiseigus prie amžių grandinės?

O gal iš tenai Tu, kur meilios žvaigždėlės,
Jaunąjį mėnulį prie savęs vilioja,
Su jomis į kelią per kiaurą naktelę,
Kol skaisti saulutė dar sapnus sapnuoja?

O gal iškritai Tu iš plačios rankovės,
Ilgo ir „kvolduoto“ dieviško apsiausto.
Ir čia, nepabūgęs mūs šiurkščios tikrovės,
Lydi mus, žodeli, iki paties karsto?

Gal sesių undinių iš vilnių žalsvųjų,
Ir putų baltųjų Tu esi sukurtas,
O gal senų dainių, barzdočių žilųjų,
Kanklėmis skambiomis iš dainų išburtas?

Gal Baltijos jūroj, gintaro dvarely
Tave susirado lydeka senoji,
Ir įmetus Tave į žvejo laivelį,
Pati bangoj dingo, kaip laumė geroji?

Gal Joninių naktį iš miško tų dvasių,
Su paparčio žiedu esi išviliotas,
Ir šaunaus bernelio meiliausiai iš sesių
Kaip apžadų žiedas esi dovanotas?

Gal esi, žodeli, Tu poetų megztas,
Iš jų margų svajų, lakių kaip drugeliai,
O gal artojėlio pūdimėlių rastas,
Kur turėj būt sėti šventieji rugeliai?

O! Ne! Ne, žodeli! Nieks Tavęs nekūrė,
Nieks Tavęs nekėlė iš juodu arimų,
Tavęs nieks nerado, nekalė, nebūrė,
Už Tave negavo nieks ir pagyrimų...

Tu žemėn atskridai aušroje žmonijos
Su pirmu pasauliu moters kūdikėliu.
Ne sakalu-paukščiu atskridai iš girios,
Atplaukei sieloje gležnu slėpinėliu.

Ir pirmą Tu kartą „Mama“ suskambėjai,
Iš lūpų to mažo dar tauraus vaikelio,
Ir iš jo būtybės džiugiai nuaidėjai
Į ausis, į širdį, kaip garsas varpelio.

Ir motinos visos į žemę atėję,
Ir tos, kur dar glūdi ateities miglose,
Ir kurios iš mūsų jau amžiams išėję,
Ir viešpatyj ilsis ramybės dausose.

Visos, kurias matė ir žino žmonija,
Be skirtumų luomuos, turimo skatiko,
Net Motina Kristaus – Skaisčiausia Marija,
Visų vardu „Mama“ įamžintas liko.

Ir Tu aureole tapai motinystės,
Gaisuojančia šviesa – garbės diadema,
Ilgesio aidu Tu likai kūdikystės,
Mūs rudens dienomis – spalvia chrizantema.

O Mama, Tu sielą maloniai taip glostai,
Kaip glosto ją aidas giesmės iš Tėvynės,
Tu ašarą gimdai, Tu ją švelniai šluostai,
O Mama, tu Mama, tu žodi auksinis.

Prieš srovę

Kai vandenys jūros įsiunta, itūžta,
Nėr, rodos, galybių, kas jas suvaldys.
Bangos kalnais verčias, ir kriokia, ir lūžta,
Ir, regis, net žemės krantus išardys.

Ritasi ir tyžta liežuviai putoti,
Įnirtę jie pliekia savuosius krantus.
Ir purkškia lašeliais vėjai ašaroti,
Nebus, regis, saulės, giedros jau nebus.

Taip kartas nuo karto šelsta žmonija,
Kai naujos idėjos ima griauti senas.
Kai naujosios kartos, buitim nusivylę,
Vilias, kad naujovėj jos laimę atras.

Kai nauja idėja, nors dar nepažinta,
Lieka vertingesnė negu pats žmogus,
Kai kraujo garuose ji nelaimėmis švinta,
O tas, kam ji skirta, lieka toks pigus.

Kai jas įgyvendint staiga pasišauna
Gaivalai maištingi ir joms svetimi,
Kuriems tikrai norai – iškilt – vadovauja,
Kurie nesivaržo kitų mirtimi.

Kai jie palaidumu minioms imponuoja,
Traukia į save tartum sūkūriais,
Kai amoralumu niekšus jie cementuoja,
Iš ko plinta, auga jėgos branduoliai.

Kai visas idėjas nustelbia: – Taip noriu!
Šitaip mes diktuojam ir taip turi būt!
Visų priešakyje vien mes tik stovim!
O kam nepatinka – tas tuoj turi žūt!..

O tada žmonija šelsta prakeiksmuos,
Ji ūžia ir vartos kaip jūra audroj.
Tada nesivaržo ateitimi, likimu,
Ji net negalvojo – o kas bus rytoj?

Ir kyla į viršų palaidosios drumzlės,
Tas viskas, kas dvokia, alsuoja mirtim,
Kai nuodija būklę tartum srutų pūslės,
Pas ką „viską griaukim“ – lieka išmintim.

Mes šiandien gyvenam tragediją savo,
Likimo įstumti audrų sūkūrin.
Reiškinys ne vienas, kurį pranašavo,
Ir būrį mūs stumia vis tolyn ir gilyn.

Kaip kenčiam, o broliai, kryžius kokius nešam?
O nieks jau ir niekad galbūt nesupras.
Juk mes „nusikaltę“ net istorijai esam,
Tai ar ji ieškos mūsų? Mūs pėdsakus ras?

Kam bereikalingas tas „šlamštas“ išnykęs,
Iš šaknų išrauti tūkstančių šimtai?
Juk juos rovė, tempė net savas įpykęs,
Kad iš jų paimti gali visai permažai.

Mes plaukėm prieš srovę kaip skyrė likimas,
Iškalęs mūs dvasioj prigimties žodžius:
Neveltui tau duotas bočių likimas,
Kurs tur klestėti po miestus, sodžius.

Kuris išskaptavęs visus tavo bruožus,
Ir sieloj, ir kūne, prote ir veiduos.
Kuris yr nustatęs tau kūrybos ruožus
Tiek tarp žmonių žemėj, tiek ir danguos.

Tai toks testamentas prigimties yra duotas,
Jo nuostatus laužyt ar gali žmogus?
Pažadais ir šūkais lepšys suvilijotas,
Randa, kad jau ir žemėj kuriamas dangus.

Tai taip palaidumas minioms imponuoja,
Traukia jas į save tartum sūkūrys.
Verčia jas atskirti nuo to, kuo alsuoja,
Žmogus būti savim jose negalįs.

Mus tas testamentas traukė plaukt prieš srovę,
Vertė eiti savitais lietuvio keliais.
Tai jis šaukė mumis ginti savo šlovę,
Tikėjom – per mus tik jos laikas ateis.

Žinom mes, brangūs, kad joks atėjūnas
Neves mus į garbę, kur mūs ateitis.
Kiekvienas nesavas bus tiktai bastūnas,
Mūs tautai nebus jis siela ar širdis.

Ir todėl išgirsti turėjome sprendimą,
Kuo mes nusikalte, kam esam kalti,
Kokį mums teisingą raikyt nutarimą,
Kurie mūs teisėjai patys nekalti?

Pirmieji aikštėn, kaip ir laukt reikėjo,
Iškopė savieji seniai ir jauni.
Naujiems šeimininkams patarnaut turėjo,
Rodyt, kad ir meilės jie jiems kupini.

Prieš mumis – štai tarška išnara ir šliužas,
Prieš mumis – kartoja Juda – tas pirklys.
Prieš mumis – šaukia Chamas-Kainas įtūžęs,
Prieš mumis – švilpia kaukia visas rinkinys.

„Prieš srovę“ – įrašė istorija naujoji,
Jūs kliūtimi esat pažangos keliuos.
„Prieš srovę“ – pagavo minia alkanoji,
„Rankas dabar plausim mes jūsų kraujuos“.

Ir taip mūsų dienos dienom kančių virto,
Ir sunkius kryžius mes statom keliuos.
Ir liūdna, kad savas pirmą smūgį kirto,
Svarbiau dar kad kryžiai už mus skundą duos...

Ritasi ir tyžta liežuviai putoti,
Įnirtę jie pliekia žmonijos krantus.
Ir purškia lašeliais vėjai ašaroti,
Nebus, regis, saulės, ir giedros jau nebus...

Bet po mūs žvaigždynu nēr amžino nieko,
Net įsiutusi jūra kartą tur nutilt.
Net audros baisingos turi netekti vieko,
Laukiamoji saulė, saulužė tur kilt.

Tur kilt ir nušviesti pelkynus tamsybių,
Sušildyt varguolius, duot džiaugsmą vaikams.
Turi iškelt žmones iš tamsos galybių,
Įgyvendinant Tiesą amžiniems laikams.

Ir svarstys mūs skundą istorija senoji,
Kuri žygius mūsų išsamiai supras.
Kurį iš sielos rems sąžinė viešoji,
O kuri, kas kaltas, jau tikrai suras...

„Elbė“, Spaskas, 1954 m.

1. Didžiojoj kryžkelėj

Didžiojoje kryžkelėje žmogus ieškojo kelio
Ir klausinėjo žemės ir žvaigždžių...
Ir švietė danguje, ir švietė jos pirkelėj
Ir švietė sieloje tūkstančiai žvaigždžių.

Ir žodžių nuo žmogaus užgimimo negirdėtų,
Ir nesakytų lig žmogaus mirties,
Ir nerastų didžiausiųjų poetų –
Jų tamsios praeities ir dabarties.

Didžiojoj kryžkelėj ir aš, dangau, dairausi
Ir ieškau marių svetimųjų platumoj.
Tik vieno gintaro – brangiausio aisčių aukso,
Tik vieno kelio – kur žmogaus namai?..

Ir eina naktys pro mane ir dienos,
Ir darganos dienom, ir ūkanos naktim...
Didžiojoj kryžkelėj paklydau aš ne vienas,
Didžiojoj kryžkelėj visas pasaulis su manim.

2. Gimtosios žemės ilgesys

Koks gyvas tu, koks didelis ir koks sunkus
Gimtosios žemės ilgesys,
Užliejęs saule ir kaitra visus takus,
Suspaudęs širdį, lyg rudens tamsi naktis.

Tu ateini iš pat piliakalnių širdies,
Iš pačio židinio šventų tėvų namų –
Ir nematau aš pro tavo kitos žvaigždės,
Ir nežinau kitų, taip žudančių skausmų...

Greičiau, nei spindulys radaro danguje,
Giliau, nei šachtų suodini urvai,
Švelniau, nei neilono švelniausioji gija,
Ir įkyriau negu šešėlis visame kely buvai.

Ir be tavęs, aš lyg be duonos kasdieninės,
Ir be tavęs, tarytum žemė be lietaus,
Ir be tavęs, aš lyg be šaukiančios Tėvynės
Ant žemės vieškelio plataus.

Kaip motina gera tu surenki
visus išklydusius vaikus
Ir kaip patėvis piktas
Tu negrįžtančiam esi,

Kai sieloje pabundi toks
didelis ir toks sunkus –
Gimtosios žemės ilgesys.

3. Žemės turtas

Daugelį aš miestų žemėj apėjau,
Daugelyje uostų aš buvau sustojęs.
Daug keleivių klausė su manim: – Nejau
Nepasieks Tėvynės žemės mūsų kojos?..

Po nakties ir vėlei naktys, ir tamsa
Sostuose valdovų, žodžiuos diplomatų,
Eina per pasaulį verkdama tiesa,
Ir pro neteisybę niekas jos nemato.

Mirė laisvas kūnas, miršta jo dvasia,
Ir nuo melo monų ausys net apkurto...
Laisvės ir Tėvynės šauksmu širdyse
Nešam mes tik vieną šitos žemės turtą.

Visame pasauly blaškosi draugai:
Bostone, Bogotoj, Bruklina, Sidnėjaj,
Iš visos širdies jie šaukia: – Ar ilgai
Be tėvų pakrančių plauksim mes pavėjui?..

Mes nuo Amazonės tolimų krantų,
Iš baisių plantacijų Niu Orleano,
Iš šaltosios Šiaurės ir karštų Pietų,
Ir iš žemės pragaro – iš Kazachstano...

Niekas neatsako klystantiems svetur,
Ir nesminga marios, ir kalnai nemažta...
Ir krūtinę spaudžia: – Kas, kada ir kur,
Pailsėt padėsime tą kelionės našta?..

Mirė laisvas kūnas, bet gyva dvasia –
Ir teisybei ausys ne visų apkurto.
Laisvės ir teisybės šauksmą širdyse –
Nešam mes didžiausią šitos žemės turtą.

4. Bunda žemė

Bunda žemė ir daigas dainuodamas kalas
Po šilumos, po šalną, po mirties.
Debesėliai danguj, tarytum pasakų salos,
Tik, širdie, Tu kaip mirus jauties...

Bunda žemė ir pumpuras skleidžiasi žiedu
Kovo saulės šviesiam spinduly.
Ir sugrįžęs varnėnas sodelyje gieda,
Tik, širdie, tu kaip kapas tyli...

Bunda žemė ir balsą pavasario girdi
Ir akmuo, ir vakaro žvaigždė.
Tik Tave kas pašauks, vargšę tremtinio širdį,
Tik tave kas pabudins, širdie?..

5. Po kraujo kryžkelių

Tada, kai artinasi vasaros vidurdienis,
Sunkus ir pilnas begalinės tvarkos,
Kai piemenys bandas palikę, nebebudi, nes
Jie ieškojo poilsio šešėlius ir namuos.

Tada, kai laukia žemė vos alsuodama –
Dangaus malonei – debesio pirmų lašų,
Kaip alpsta gėlės, kaip širdis pro nuodėmes
Ir aš pailsęs, savo kryžių vos nešu.

Mastau: Ak, Viešpatie, ak, Viešpatie, man rodos,
Kad niekad vienas Tavo žemėj nebuvo, –
Nei žingsnio kūdikio, nei jaunystės soduose,
Ir net tada, kai žemės meilę dainavau...

Tikiu regėdamas besiplakantį ilgesį,
Tartum iškritusį iš lizdo paukštį be sparnų,
Sunkių žmogaus tremties dienų tvankoj suvilgysi
Viltim sugrįžtančiųjų Tėviškės dienų.

Ir vėl matau, kaip dega židinio ugniakuras,
Ir vėlės renkas, vėlės mirusios šeimos.
Tada, kai artinasi geras ir laimingas vakaras,
Po kraujo kryžkelių ir begalinės tvankumos.

6. Dangaus paguoda

Aš tikiu – dangaus paguoda
Raudančion žmogaus širdin ateis,
Po šaltuoju gruodžio gruodu
Ir po vasaros vidurnakčio skliautais.

Aš tikiu ne kaukių baliaus diplomatu,
Ne valdovų šio pasaulio parašais –
Aš tikiu sunkiųjų metų
Dievo žodžiais – pranašais.

Aš tikiu – ne veltui vargo žemėj plūsta
Skausmas rykšte ugnine.

Aš tikiu dangaus galybių siųsta
Sielai kenčiančiai išganymo žinia.

Ir ji bus balta, kaip užgimimo snaigė
Vidury mirties – žiemos,
Ir ji bus prisikėlimo varpas tam,
Kurs taigoj meilės maldoje rymos.

Ir ji bus karšta padangės saulė,
Ir sutirps joje kaip vaškas vargo pančių geležis,
Ir po nuodėme numirusiam pasauly,
Dievo dienos žemiškais žiedais pražys.

Žiūrėdamas į portretą

Kaip atklydai, sese, čia, į šį šiurpų kraštą?
Ar svajonių nešama, ar vilkti vargų našta?
Tu užaugai jau be mūs, pasakose rojaus,
Pasiliki, brangi, ten. Lauk laimės rytojaus.

Ten daržely žolynų volungė kur gieda,
Kur bijūnas dovanų gali teikti žiedą...
Kuris gali tau atnešti užburta ratelį,
Eik, palauk, kol dar ramu pas tavo tėvelį.

Kol motulė paryčiais lepina, šukuoja,
Ir, priglausdus prie savęs, saldžiai dar bučiuoja,
Čia į mus nesidairyk: baisu man už tave,
Negaliu tavęs priimt nei viešnia pas save.

Tiesa, sese, čia ne tu, o tik portretėlis,
Gaila, kad aš ne greta ir ne bijūnelis.

„Elbė“

Dukryte!

Žemėj nēr tokių gėrybių,
Kurių Tau aš nenorėčiau;
Danguj nēr tokių vertybių,
Kurių Tau aš nelinkėčiau.

Bet užvis labiausia trokštu:
Tuojaus baigti kančių kelią.
Paukščiū skristi prie mūs bokštų,
Prie mamytės glaust galvelę.

Ir jai, vargšei, guostis guostis,
Ir bučiuoti jos rankelę...

O kai ašara ji šluostys,
Kuri vilgys jos akele.

Tyliai, tyliai jai kuždėti,
Susirietus prie jos kojų:
Mamyt, baikim jau liūdėti:
Turim Naują jau rytojų...

Tėvelis
1954 metų gruodis

Brangi Dukrute,

Į tave man kuo rašyt?
Ašarom, krauju, jausmais?..
Ko Tavęs turiu prašyt?..
Neskaudėk manais skausmais.

Savo skausmų tie turi
Audrų šituose keliuos,
Kad net tokie keturi,
Kaip aš, vilkt jų nevalios...

Neverk, mano Dukra, kad nykstu aš, vystu,
Kad šiandien netoks aš, kokį pažinai.
Nēr amžino nieko, žinai ir neklystu...
Bet, brangi Dukrele, ir Tu tą žinai.

Tai ko gi raudoti, kol virš galvų mūsų
Per rūkus, bet šviečia sauluzės šviesa?
Juk kol yra saulė, turbūt, čia tarp mūsų –
Ir pilki šešėliai. Ar tas ne tiesa?

Aš nykstu. Kas tokio? Juk Jūs aušroj tekat,
Ateities keliuose mane pavaduot.
Saulėlydyj mano ir Jūs paskui sekat,
Tai ko gi, Dukrele, ko gi raudot?

Kelk galvą į viršų ir neverk, Dukrele,
Ašarom neaušink Tu karštų minčių.
Į laisvę, į meilę tiesk savo kelią,
Atmink, mudu turim dar vilčių.

1954 metų rugsėjo 10 d.

Brangioji Maryte,

Atėjo žinia – Marytė grįžta. Mano dukrelė, nekaltai iškalėjusi 10 metų Mordovijos lageriuose. Tai laiško fragmentas: laukiu ir, suprantama, laukiamo. Manau, nenusigąsi aruodų tuštumos. Juk kas to

bijo? Ilgesys viską nustelbia, net aukso spalvomis nudažo. Su Tavim – ne kitaip.

Tai grįžki, dukružė, grįžki mylimoji,
Į tą bočių žemę, kurioj tu išdygai.
Į tą „laimės“ šalį, kuria Tu alsuoji,
Kurioj su likimu net mirti sulygai.

Sugrįžki, kur dengia žaliojio velėna
Mūs bočių ir jaunių kapus išbarstytus;
Kur krūmas, žolelė mums kužda kasdieną
Lyg šventosios sagos žodžius nerašytus.

Iš manęs išaugai, su manim suaugai,
Aš Tavo paguoda kančiose net skausmo.
Tik čia, kur duonužę šventų rugių valgai,
Tik čia Tu surasi net ir mirty džiaugsmo.

Tik prieblandų mano pilkuose šešėliuos,
Lyg dvasias Tu matai visų mylimiausių;
Nuverstų net medžių kelmuose besieliuos
Jauti Tu gyvybę buvusių, brangiausių...

Tai grįžk, laukiamoji. Nors rankos Tėvynės,
Pasveikint dar šiandien Tavęs nepajėgia,
Bet širdį jos rasi po žvaigždėm gimtinės,
O su ja nebūsi ir pati bejėgė.

Pirmoji parodys ją Tavo motulė,
Gal tyloj niūrijoje, kaip gulgės šauksmo,
O toliau – išblyškus, vis „maža“ sesulė,
Kaip ir Tu išgėrus savo taurę skausmo.

O toliau, toliau dar... To neišskaičiuosi:
Praeities tie žvilgsniai, tie šypsniai jaunatvės,
Tas kur ir bučiuoti Tu neišbučiuosi,
Kuo sklidini sodžiai ir mūs miestų gatvės.

Kas daro Tėvynę taip skausmingai mielą?
Kas virkdo, kas juokias, ausyse kas gieda,
Kas kelia į dangų nuvargusią sielą,
Kas ašara virpa, Tavo skruostu rieda?..

1956 metų gegužės 14 d.

Mieloji Maryte,

Linkėti Tau juk šiandien reikia.
Bet ko? Ko mes neturim?
Ar kas mus ilgesiui nuteikia?
Su pavydu į ką žiūrim?

Kas pas kitus jų laime šviečia
Jų papuoštuos šypsniais veiduos?
Kas net ekstazėj melstis kviečia?
Ko nēr pas mus, o yr pas juos?

Tai ko linkėt? Ar tų mirazų,
Kurie kadaise mus viliojo?
Mūs užmojų visų tiražų,
Kurie gal niekad negaliojo?

Tai ar linkėt, ko gaut negalim,
Ko mūs išsemta sąskaita?
Kas jau praėjo mums pro šalį,
Kuo kaltas aš ar Tu kalta?

O, man sunku iš tuščio semti,
Kai daug, taip daug Tau reik aukot.
Kai Tavo ateitį reik lemti,
Naujas kryptis butyje duot...

Mano sieloj karštai dar smilksta
Gaisrų didžiųjų likučiai.
Ten meilės lydiniai dar tirpsta.
Ten jų vienų dar yr apščiai.

Imk juos. Nors maža vertybė,
Bet gali širdį jie gaivint.
Net karčioj mūs realybėj
Gali neduoti nusimint.

Tėvelis
1957 metų rugpjūčio 15 d.

Mano brangioji Gražute,

Dukrai Gražinai – nuteistai 10 metų katorgos ir kalėjusiai Vorkutos lageriuose.

Sveikinu Tave aš dar nors ir benamę,
Linkiu Tau daugiausia vilčių ir šviesų.
O namais mes turim visą tėvų žemę.
Po dangaus pastoge irgi nebaisu...

Tave šiais žodžiais sveikinu, Dukrele,
Kai vilčių liepsna švietė dar sieloj,
Kol mačiau prieš save prošvaistės liepsnelę,
Nors dar ir siaubingų audrų prarajoj.

Man rodės, su Tavim aš dar kilt galėčiau,
Ne savo, tai Tavo būtybės sparnais,

Pabėgusią dalią pasivyti turėčiau,
Nesuklykčiau žemėj aš skausmo aidais.

Man rodės. Ir aš tuo giliausiai tikėjau,
Kad viltys jaunatvės viską laimės.
Todėl tiktai jų Tau daugiausia linkėjau,
Prie jų, maniau, kitas ir pats prisidės.

O šiandien? Aš galvą nulenkęs tyloje,
Kaip aras, bet amžiams sparnais pakirstais,
Pasakų buities tik klausaus, ką byloji,
Ir grindis matuoju žingsniais netvirtais.

Tai kogi aš šitoks galiu Tau linkėti,
Kai dangaus mėlynė pavirto lubom,
Į kokius žvaigždynus galiu dar lydėti,
Kai net ryžto mostai pavirto kalbom?

Bet visgi veržiuosi nors virš debesėlio,
Su visais, su Tavim, su siela kilnia,
Kad ten šviesoj saulės, kur nėra šešėlio,
Po dangaus pastoge gyvent ir mylėt...

Tad linkiu, brangi, Tau, Tu mano dukruže,
Greičiau jau sveikatą savą taisyt,
Stot prie manęs su savo daluže,
Kad kartu dar nužengt, kol saulė matyt.

1957 metų rugsėjo 26 d.

Mylimoji Dukruže,

Ar krūtinė susiaurėjo
Ir sunku man net alsuoti,
Ar kur kanklės sukambėjo,
Noris šokti ir dainuoti?

Jaučiu ilgesį ir skausmą,
Matau naktį aksominę;
Ir jaučiu didžiulį džiaugsmą –
Saulę tekančią auksinę...

Siela mano lyg be vietos:
Ji taip blaškosi kaip paukštis.
Kiaurai erdvės išžiūrėtos -
Plotai, gyliai, melsvas aukštis.

Štai, dukruže, ji prie tavęs,
Glėbiuos savo tave supa;
Glaudžia tave ji prie savęs,
Laimės tau gijelę suka.

Nenutolsti nė žingsnelio,
Į Tėvynę tave lydi.
Meldžia tau laimingo kelio,
Namų rožėms spalvioms žydi.

Mato ji, kai tu išbalus,
Puoli, štai bučiuot mamutę,
Kai ji dreba, lyg nušalus,
Net sušukt negal „Gražute!“

Mato džiaugsmą, kuris verkia,
Kuris ašarom, štai, krinta.
Skautžiai jaučia, ko dar reikia,
Skaito, kas veiduose švinta.

Skaito, jaučia meilę, širdį,
Karštų bučinių pavydi;
Giliau jaučia, viską girdi,
Plunksnele ten jus lydi.

Ei tu, siela, mano siela,
Gal negrįžki tu prie manęs...
Pasilik, kur tau taip miela,
Sveikink ir bučiuok nuo manęs...

O Gražute, o dukruže,
Prie mamos priklaupus kojų,
Kad tos audros dar ir užia,
Lemki šviesų jai rytojų...

1955 metų birželio 7 d.

Mielas Alguti,

Likimas daug ko mums pridaręs:
Piktai iškraipęs mūs kelius.
Išskirstęs mus, vartus uždaręs
Į sielas mūs ir namelius.

Bet vedas mus mūs kraujo balsas,
Kad prie kits kito prisidėt,
Visus mus traukia tas pats garsas
Sielos motyvais, kad aidėt.

Ir šiandien kas tik gal prie tavęs,
Tave mes supam, rateliu,
Norim visi priglaust prie savęs,
Nors ir nepilnu būreliu.

Tu štai šventi gimimo dieną,
Metus nužengęs lyg pirmyn.
Bet tau, turbūt, tas ne naujiena: –

Metus nužengęs ir senyn.
Etapas pirmas nukaišytas
Gėlėmis džiaugsmo ir vilčių,
Etapas antras nustatytas –
Šešėliais dar slaptų minčių.

Taip. Ir jaunystė, ir senatvė –
Žmogaus dvi būklės vienoje.
Pirmąją skamba aikštės, gatvė,
Antra – ją keičia tyloje.

Tikrai antroji pirmą keičia,
Tiktai visai neregimai.
Kada jos vietom pasikeičia,
Žmogau, ir pats to nežinai.

Tik pajunti: jau nėra jaunatvės,
Daina kažkur ji nuaidės.
Lyg ištuštėjo skambios gatvės,
Ir kažkas pilka prasidės.

Ir buvę kojos, tos plieninės,
Kuriom per bokštus net spyriau,
Ir tvirtos rankos, geležinės
Savo tarnyboj streikavau.

Gi palaikai žavios jaunatvės
Užgriuvo ant pečių našta.
Vienišas dabar vienatvės,
Kuri tyli ir apleista.

Ir suvoki: kad ne tas dirbta,
Kas svorį lengvintų naštos;
Ne į ką reikia atsispirta,
Kad ji sau tarptų be klaidos...

Bet mes to visko nesibijom.
Mums metų pjūtys tik svarbu:
Ko mes pasiekėm, ką pavijom
Ir išverme, ir gal vargu.

Juk per metus tu sustiprėjai
Ir kūno, ir sielos jėgomis.
Tu kelio ruožą nužymėjai
Vis tvirtėjančiomis pėdomis.

Tave tat sveikinam, Alguti,
Kad tu tais užmojais šviesiais
Dar vėl papildei derlių pjūtį
Vaisiais – ir lauktais, gražiais.

Ir linkime tau nuoširdžiausia
Toliau ir augti, ir tvirtėt,
Ir tavo kėsams kuo žaviausiems

Sielos dorybėms sužydėt.
Kad nebaisus būt debesėlis,
Kuris pakibęs vakaruos,
Kad jis būt tiktai šešėlis,
Saulutę sutinkąs rytuos...

Tavo Diedukas
1957 metų spalio 15 d.

Anūkėli Alguti,

Kad nebaisi būt Tau senatvė,
Dovanoju talismaną.
Turėki jį mokykloj, gatvėj,
Nepaliki nė pas mamą.

Imk. Tik širdin jį pasidėki.
Neduok niekam jo žaloti.
Jį ugdyk ten, puoselėki,
Jis mokės atsidėkoti.

Visur Tu juo tik pasikliauki,
Ir sunkumuos, ir nelaimėj,
Iš jo tik patarimus semki,
Net mirties šaltosios baimėj.

Tu juo tik nuoširdžiai tikėki,
Atmesk net mintį jį apgauti,
Su juo teiraukis ir kalbėki,
Neduok, Dieve, veidmainiauti.

Jis Tau tvarkys kelius į šlovę,
Išugdys jis veiksmą, prasmę,
Ir laimins Tavo jis gerovę,
Atitolins pykčio grėsmę.

Talismanas? Ir toks galingas? –
Tu jau klausai netikėdamas.
Taip. Talismanas stebuklingas;
Žmogumi tapsi jį turėdamas.

Žmogumi ne vien iš rankų, kojų –
Iš vaiskios sielos ir iš dvasios.
Kurs mintimi jau kurs rytojų,
Kurio užmojai bus drąsūs.

Kas jis toks? Tai Meilė, Algi, –
Meilė žmogui pirmučiausia.
Ji ir mirties net tvarko dalgi,
Duoda palaimą aukščiausia.

1957 metų spalio 15 d.

Brangioji Liubyte!

Įkvėpimo nors liepsnele
Kaip norėčiau aš turėti!
Kad žodžiu Tave, Dukrele,
Aš pajėgčiau užkerėti.

Užkerėti ir užburti,
Ir nuvest šalin ramybės;
Žavius vaizdus Tau sukurti,
Išsklaidyt skausmų kartybės...

Kad čia jau prie Tavo kojų
Burtus man atskleist pavyktų,
Tyro džiaugsmo linksmą rojų,
Kurs kaip sapnas, kad denyktų.

Viltys gaisais supindėtų,
Tartum, sukurs žvaigždelių,
Daina sielų suaidėtų,
Čia ir ten, „už jūrų-marių“...

Kad diena ši riba virstų
Tarp – kas buvo ir tur būti, –
Kad ji viską tą iškirstų,
Kas seniai turėjo žūti...

Kad ir mane šios svajonės
Tikra virstų realybe,
Tavo ateitin kelionės
Apsigautų jau ramybe...

Dėdė
1956 metų balandžio 29 d.

Brangusis Vyturiuk,

(Vyturiui Ramulioniui)

Jei žinočiau, kad yr žodis,
Kuris laime švisti gali,
Aš ieškočiau – taip man rodos,
Jo po visą mūsų šalį.

Praeities šešėlių klausčiau,
Gal girdėję tą žodelį.
Po seniausiai kryžiais klaupčiau
Ir maldaučiau net smūtkelį.

Kur jis yr man pasakyti,
Leisti juo man praturtėti,

Kad jį tau, mano mažyti,
Šiandien dovanų sudėti...

Sieloj laimę juo įžiebtį,
Džiaugsmo nuotaiką uždegti.
Kad buitį tau daina virstų,
Tiesūs žygiai vingius kirstų...

Bet tušti mano lobynai:
Tokio žodžio nieks nežino,
Net mirgą dangaus žvaigždynai
Nežina prisipažino.

Tat man lieka tik linkėti –
Išeitis tai paprasčiausia –
Meilėj auk pas mamą-tėtį,
Auk paguoda jų tvirčiausia.

Mylėk juos, mylėk žmoniją,
Būk visiems šeimoj brangus,
Seki tikrą krikščioniją,
Būk, koks turi būt žmogus...

1958 metų rugsėjo 28 d.

Brangusis Antanai,

O kaip šiandien aš norėčiau
Siela taip aukštai pakilt,
Į Tave kad aš galėčiau
Saulės palaima prabilt.

Būki linksmas, būki sveikas,
Būk be rūpesčių vaiku;
Džiaukis būtimi lyg vaikas,
Ypač niūriu šiuo laiku.

Mano tai širdis pavydi
Tau, Antanai, šios dienos;
Rožėmis ji Tau težydi,
Skamba deriniais dainos.

Dėdė
Kapsukas, 1960 metų vasario 16 d.

Vaikams ir anūkams

Nesiskiriam dar mes, bet jau ir nebendrujam,
Bendrais mes esam tik siela.
Likimo verčiami ir klumpam, ir keliaujam,
Jau kai kurių iš mūsų nėra...

Mano Marijona

O, tu brangiausia. Štai ir sudainuota
Tavo žemės kelio nykioji dainužė.
Skausmais nusaistyta, vargais išposmuota,
Kokią išniūniavo širdgėloj dalužė.

Taip ji sudainuota. Jos aidai nutilo,
Nykiai išsiskirstę lyg rūkai erdvėse.
Tik kažkas krūtinėj lyg plyšo, lig skilo,
Atodūsiu virto šalimai žmonėse.

Man skaudu, man liūdna, brangi Marijona,
Kad iš mūsų tarpo tu išeit turėjai;
Kad apleidai savo tą būtį dirvoną,
Paversti gėlynu, kurio taip norėjai.

Kad apleidai savo, – tai žodžių žaidimas,
Tai taip mano plunksna, o ne širdis sako.
Gyvybę nuskyne pats tam likimas,
Su kuriuo dar grumtis jėgų neužteko.

Pats tavo likimas, tas tau ypač šaltas,
Kurį peikt nei keikti aš neturiu valios,
Nes jis tiktai tavo. Tai jo kietas kaltas
Raižė tavo būtį, tau neduodams galios.

Nei pareikšti noru, net nei užsiminti,
Į kur širdis linksta, kas ją traukte traukia,
Kame ji galėtų ir laimę pažinti,
Susikurt dalužę tokią, kokios laukia...

Eidama gyventi žmogaus atžalėle,
Įgimtą jau turi poreikį linksmaut,
Negal rami būti nė akimirkėlės;
Turi išdykauti, pramogaut, triukšmauti.

O jis rytmetyje savo kūdikystės
Atėmė tau viską, kas giedrino sielą,
Kas džiaugsmu alsuoja dienomis vaikystės
Ir pačią vaikystę daro žavia, miela.

Tu septynmetukė, galėtum dar žaisti
Ar su vienmetukais lankyti mokyklą;
Tačiau tau neleista veltui laiko gaišti,
Jau turi pažinti tu kaimo ganyklą...

Mama, valgyt noriu, duok duonos plutele...
O gal dar su sviestu ar medum patepti?
Iš kur aš, vargšele, tau imsiu duonele,
Kai neturim miltų, nēr iš ko ją kepti...

„Eik per kluonus

Jūs matėte mane darbuos ir pramogose,
Su Jumis – užstalėj linksmoj,
Jūs matėte mane žmonėse ir laukuose,
Jūs sveiką matėt ir ligoj.

Tačiau nematėt Jūs jausmų mano aistringų,
Bevirpančių skausmais širdyj,
Nematėt mano Jūs jutimų nedrausmingų
Praeityje ir dabarty...

O noriu aš visai, brangieji, būt Jums aiškus
Ir būti ryškus, ne blankus.
Sielos virpsniai visi kad būt Jums vaiskūs,
Turėčiau vertę kaip žmogus...

Atskleiskit Jūs šį mano rinkinėlių,
Jį pavartykite tyloj,
Suraskite sielos kantrybės trupinėlių,
Gal ką surasit šioj byloj.

Per kitą prizmę Jūs mane gal pamatysit,
Ir gal kitoj net šviesoje.
Tas nesvarbu, kokiu mane toliau laikysit,
Tik... nelaikykite tamsoje.

Manau, suprasit Jūs, ką aš širdy turėjau,
Kaip viskas man brangu čia buvo,
Kaip viską ir visus karštai, karštai mylėjau,
O kaip viskas, viskas žuvo.

Kaip viskas pas mane pilkais šešėliais virto,
Tikslai išnyko su laikais,
Kaip mano kryžių kryžiai – net ir jie išvirto...
Laimingi esam, kol vaikais...

Kapsukas, 1960 metų vasario 16 d.

Sakmė apie sesę Marijoną

(Skiriu Petrutei G.)

Iš kosmoso gylių nakties glūdumoje
Sidabrinis režis, išnėres sušvito.
Tai žvaigždė – planeta to režio šviesoje
Žaibu per mėlynę į nebūtį krito.

Sudegė, išnyko. Režis užgeso, pėdsakų neliko;
Gailiesčio nei skausmo, – tuštumos bedugnės;
Lyg nieko nebuvo. Nieko neįvyko,
Ten, kur degė ugnys.

Mušk į buomus,
Rasi diegą maliavotą,
Duos bandelę pikliavotą...

Turi šeimą remti, nors esi mažiukė;
Atliks nuo tavęs jai ir duonos riekelė,
Gaus mama verpsteliui ir linų grįžčiukę;
Į namus parplauks ir tavo algelė.

Ir tu piemenauji, laukuose dainuoji:
„Mažas piemenėlis, didis vargdienėlis“...
Net nematai savęs, gal nesusapnuoji,
Kad vien skutais draikos tavo sijenėlis.

Rytais prieš saulutę žėri šaltos rasos.
Tu trypi „kazoką“, kojas žvitriai mėtai,
O kojoms sutrukę, be klumpaičių, basos,
Tai lūpas suspaudus, jas nors šitai vėtai.

Prieš akis žąsiukai, kad varnos nepultų,
Tiktai į juos žiūrai ir stropiai daboji,
Kad nė vienas ėriukas niekur neprapultų,
Spoksai į saulutę ir kartais oloji.

Vasara laukuose, o žiema gritelėk;
Verpi, mezgi, audi pašuku dvinyčius;
Be darbo nesėdi: tu čia ne viešnelė:
Kiaules pasišėrus verpi keturnyčius.

Šliaužia pilki metai, tu augi tvirtėji.
Laukuos kaupi bulves, pavartai ir šieną,
Ruošies rugius grėbti, tarpais paakėji;
Ir vis naują darbą neša nauja diena.

Kasmet kitas darbas, algos tavo kinta:
Pamečiui jos auga tarpsta vis didyn,
Viltys lyg ir šypsos: – už vargų ten švinta;
Išnyks pilkos dienos, suspindės giedra.

Tai tik taip atrodo: viskas, ką uždirbi,
Plaukia sau pas mamą. Ir bulvės, ir vilna,
Ir linų grįžčiukės – vis džiugina širdį,
Nes to visko reikia kai namuos ne pilna.

Bet štai ėmė bręsti ir poreikiai tavo,
Negal aptarnauti visų viena svirtis,
Nes tau reik turėti ir šis tas ir savo.
Juk tada beliktų tik liūdnei numirt.

Juk nėra sijono, nėra ir patalynės,
Neturi drabužio šiek tiek padoresnio,
Neturi eilutės jokios išeiginės,
Ir apavo kojoms – kiek žmogiškesnio.

Tėvų gi pastogėj debesys tirštėja,
Štai ir mama miršta – šermens, pakasynos.
Tėvas veda kitą, išlaidos didėja:
Dar katas nuo karto, žiūrėk – ir radynos.

Pajamos gi tėvo tirpsta tartum ledas.
Daug jis užsimojo, bet pjauna tik vėją.
Aplink stiebias skurdas, už jo grąšo badas:
Tėvas sielvartauja – sveikata menkėja.

Visiškai išsekęs, galop tėvas miršta.
Po kelių metelių ima sirginėti
Ir mama antroji. Štai ir ji parvirsta.
Dabar kas dalyti, ko vilties prašyti?

Tėvų palikimas: brolis ir sesutės,
Regis, ar ne šešios. Yr jau paūgėję,
Bet našlaičių tarpe yra ir mažutės,
Kurios reikalinga nuoširdi globėja.

Kas gi ja tur būti? Kas išdris to imtis,
Kai nieks nepadareš jokio pavedimo,
Kuriuo apmokėtas būt kiekvienas žingsnis.
Ogi Marijona. Vargs be pavedimo...

Tu reikale šitam tikrai nedvejoji.
Tiesi savo ranką, nedelsdama laiko.
Motinos ir tėvo vieton tuo tu atsistoji,
Tenkint pasišovus poreikius ir vaiko.

Lėšų nėra. Kas tokio? Argi tai naujiena?
Karštas noras, meilė ir veržlusis ryžtas
Nuverčia ir kalnus, nugali net plieną;
Tvirtos valios rankoj jis, kaip nori, plyšta.

Nors sunku, bet stengies jaunią mokyti,
Gdyt ir ant kojų padėt atsistoti,
Kad nereiktų darbo nei duonos prašyti,
Kad jai nuo kalvelių netektų stoti.

Tu dirbi statyboj. Keli aukštyn plytas.
Poilsiu parėjus, siuvi drabužėlius.
Jau ir naktis baigias, naujas švinta rytas,
O tu vis triūsiesi, akių nesudėjus.

Ir kaip jas sudėsi, kada čia miegosi?
Kur trumpa, – ten trūksta, kur trūksta – ten sky-
lės.
Kuo gi pati misi, šelpiamiems ką duosi,
Jei pūslėtoj rankoj skatikas išdilęs?

Štai tau ir tas sriautas, kuriuo reikia irtis,
Ir tavo, sesute, svajotas kraitelis,
Vai daug dar su kuo tau būtų reiks skirtis,

Kad lygesnis būtų į tikslą kelelis.

Juk tai dar pradžia tik. O tavo Petrelė?
Pas ką ji auga? Kas ją rengia, puošia?
Ir kam gi dėkinga jos jau tri širdelė
Už tai, kad tapot žmogum taip uoliai ją ruošia?

Ar tai čia jau viskas? O kur gi Albina,
Tavo brolio dukra? Kas gi jos suprato
Siaubingą tragediją? Kas ją nuramina?
Sustiprina dvasioj, ant kojų pastato?..

O auginti žmogų, iš vargo vaduoti,
Vien tik paunksnėlės tavo gal pakako?
O rūpesčio, darbo tam tikslui aukoti,
Tau neprisiėjo ir visai neteko?

Ne. Ir čia tu dirbi: tarnauji prekyboj,
Prie vaikų mažylių, ką tik rankos gali,
Dirbi tu ir sesės jauniausios sodyboj,
Su sese Elena želdinat sodelį.

Ir taip pastūmėta tu valios galingos,
Dienose vaikystės, niekur nesustoji.
Kur tik tavo triūsas yra reikalingas,
Neši tu jį glėbiais ir glėbiais aukoji.

Galvoje vis skraido ne vienas, tai kitas,
Ir nė vienas, sese, tavo artimesnis,
Užmirštas nebuvo, ar neaplankytas.
Ar iš jų atrodė tau kuris blogesnis?

Visad tu žinai, kam ko neužtenka;
Klausinėt nereikia: išjauti tą siela.
Prašyti pas tave paspirties netenka.
Ištiest kitam ranką, tau malonu, miela.

Ir nieks apie tave negal pasakyti:
– Marijona klausė, dėjosi – negirdi...
– Tu tyloj galvojai, kas reik padaryti,
Kad įskausto žmogaus nuraminus širdį.

Tik sesę Damicę leisk man tau priminti.
Negandai, jų svoris ar tau nerūpėjo?
Pastangų nedėjai ją nuo jų apginti?
Ar ne pastangos jai bristi padėjo?

Darban įsikinkius, mano Marijona,
Nors būtis jau tavo yr žymiai pakitus,
Purent nenustojai aprėptą dirvoną;
Jame tu linguoji ir saulei prašvitus.

O kas tas dirvonas? Ar reikia kalbėti?
Tai veržla ta tavo skleisti, plėsti, daugint,

Kad pačiai turėti kuo kitiems padėti,
Kad nereiktų niekad į kitus tau skambint.

Arimai, bulvienos, – viskas tave mato.
Kas juos ten purena, nubarsto trąšomis?
Kas gi aikštę turgui kašėmis nustato,
Prinokusių vaisių, žavinčių varsomis?

Pavasario laikas

Pavasario šiandien laikas.
Varpas gieda: Alleliuja...
Gieda štai mažutis vaikas,
Giedu aš ir giedi tu ją.

Visi siunčiam iš krūtinės
Mūsų giesmę į aukštybes,
Iki žvaigždės aukštutinės,
Iki sostų pat Dievybės.

Bet giesmių aidai ar skambūs?
Yra juose vilties ramybė?
Ar sielų jutimai blaivūs,
Jaučia džiaugsmo jos didybę?

Ar užčiuopiam, kuris tonas
Virpa laimės ašaromis?
O kuris gal tik šablonas:
Mirga vien dažų spalvomis?

O! Kažkas negero vyksta
Žmoguje, pačioje gamtoje,
Iš jų viens ir kitas pyksta,
Spaudžia viens, o kits kartoja.

Nors anksti jau saulė kyla,
Lyg sidabras ji išbalus,
Nors ir skirsto nakties tylą,
Galvą kelia lyg sušalus.

Nesutinka jos giesmėmis
Dar ir šiandien paukščių minios,
Ir nerieda dar erdvėmis
Pavasario skambios žinios.

Šalčiai kausto mūs žiemužę,
Ledais spaudžia jos krūtinę,
Dar vis šiurpūs vėjai užia,
Ošia – rauda lyg mintinę...

Kartų skausmą sieloj jaučiam
Su gamta lyg sukinkyti.
Mes prilygstam, tartum, griaučiams,

Puošmenom tik nudabinti.

Alleliuja, Alleliuja!
Lyg negal iš mūs išsprukti,
Gieda vaikas, aš ir tu ją,
Bet giesmė lyg tur nutrūkti.

Nors bažnyčioj gieda choras,
Prisigrūdę žmonių minios,
Kausto ji lyg ledas storas,
Šaldo lyg ir grašios žinios.

Bet gana jau viso šito.
Kilkime mes minties paukščiais,
Prie gyvenimo jau kito,
Nesivaržant toliais, aukščiais.

Kelkim mes su Alleliuja,
Nors aplinkui niūru, šalta,
Aš giedosiu, giedok tu ją,
Nors nuo sniego aplink balta.

Karštai trokštu ūpo kito.
Šaukti noriu visais plaučiais,
„Linksma diena mums nušvito“ –
Žmonės esam, jau ne griaučiai.

Lai giesmės šios pabaigoje
Aplinka gaus naują vaizdą,
Tiek žmogui ir tiek gamtoje
Meilė lai pakeičia kraują.

Prisiminimas apie vaikus

Žvaigždės į dangų išbėgo, mėnulis jau šviečia,
Baltai blizgančiu rageliu savo smakrą riečia.
Visi miega, viskas miega – ir miškai, ir krūmai,
Miega aukštosios mėlynės – kilnūs Dievo rūmai.

Taisos gult ir motulė po dienos nuvargus...
Kaip jaukus bus pagalvėlis, prie jo prisiglaudus.
Bet vos ima akys merktis, suniurna Marytė –
Gal pasupt reik, pataisyti, kas čia su mažyte?

Mama pasupa, pataiso ir viskas nutyla.
Visi ilsis, visi tęsia saldžią nakties bylą.
Ir jau, regis, tik užmigti ir pačiai mamutei,
Vėl suklykia ir pravirksta mažoji dukrutė...

Mamą nerimas jau ima. Kas čia su mergaite?
O čia nerimą tą kelia tik maža blusaitė.

Bėga dienos, bėga naktys – akių nesudėsi
Per mažas net tas bluseles tu nepailsėsi.

Blusos jaudino Marytę, Kaziuks vaikščirot bando,
Vyta grįždams iš mokyklos varlės išsigando.
Vieni iš jų blogai miega, o kiti - karščiuoja,
Vieni šaukia ją prie savęs, kai kiti bučiuoja.

Viską reik akys turėti, viską numatyti,
Vienus reikia ir sudrausti, kitus – nuraminti.
Vieniems reikia teikt pagalbą, kitus paguldyti,
Vieni prašo dar paaiškint, kiti – pamokyti.

1955 metų kovo 30 d.

Jonelio sapnas

O sesė sau sėdi ant žvaigždžių kalnelio.
Ji į jas nežiūti, ji jų ir nemato.
Toli nuo mamytės, toli nuo tėvelio
Miega, lyg su būkle šita apsirato.

Kodėl balta tokia, baltesnė už sniegą?..
Lyg būt iš liepsnelių kokių išskaptuota.
Leisk man man pažiūrėti, ar tikrai ji miega?
O gal sesutė, galbūt, išvaduota?

– Neliesk jos, Joneli, lai ji dar čia miega,
Kai ateis jos laikas, akys atsimerksią.
Juk ir pats žinai tu: laikas skubiai bėga.
Skubam: ryto paukščiai gan greit pasikelsią.

Sesutė lai miega. Kai ateis jos laikas,
Gal mūs žolynėly, prie pat pinavijos,
(Gal tuomet, Joneli, dar nebūsi vaikas)
Išvysime žiedą baltosios lelijos.

Tai bus ši seselė pas mus atkeliavus,
Lietuvos seselė, dainų apdainuota,
Ji iš visų burtų bus išsivadavus.
Atvyks išsvajota, skaisiti vainikuota...

Bet Jonelį traukia nors paliest seselę,
Nors tik galais pirštų paliesti rankelę.
Staiga jis užčiuopia už ausies plunksnelę,
Kuri seniau puošė raibąją gegutę.

Dar bekalbant mamai, jis taip prisitaikė,
Kad pati plunksnelė būk lūputę liečia.
Jis savo rankutėj ją vos-vos palaiko,
Bet kažko seselė, štai, jau nosį riečia.

Giliai atsidūsta, skaniai nusičiaudo;

Veideliu nuslysta gyvybės švieselė.
Jonuks pakutenti dar kartą ją bando.
Galgi prisizadins tą gražią miegalę?

Bet išnyksta viskas, ir lieka tik miegas,
Net svajos, sapnai tie kažin, ar belieka.
Išbala seselė, baltutė, kaip sniegas...
Regis, kad nemato, nežiūri į nieką...

Mamutė Jonelį jau tempia į kelią,
Skuba prie žvaigždyno, kur yra mėnulis.
O, ten ir Jonelis tur savo žvaigždėlę,
Bet jam taip įdomus ir mėnuo – tėvulis.

Mama tęsia dainą, o vaikas galvoja:
Kai tas viskas vyksta ir kaip būti gali,
Kad kartu ir kalba, kartu ir dainuoja,
Kalba tartum dainai praskrenda pro šalį?

Ir mamos dainelės aidams tebeplaukiant, –
Prieš juodu mėnulis toks linksmas išeina.
Jis čia atsirado, jo niekam nelaukiant.
Aišku, pasitikti jis svečius ateina.

– Sveikas, sveikas, Dėde! Jau žvalgytis traukia?
Su mama ir mudu tavo karalijoje.
Mudu atkeliavom... Gal ko kito lauki?
Bet tokio storulio nėra žmonių brolijoj...

O kaip nusiskutęs? Taip kaip mūs klebonas.
Veidas visvien blizga, nors ir papudruotas.
Gal tave ir skuta mūs zakristijonas?
Sako, jo skustuvas puikiai iššlifluotas...

Norim pamatyti mes tavo būstinę.
Aš noriu patirti, ar daug yr žvaigždelių,
Gal šičia prie tavęs net ir jų daigynas?
Gal leisi parnešti nors vieną tėveliui?..

„Prašau, prašau“, – sako malonus mėnulis,
Kairią akį mesdamas kažkur į mėlynės, –
Ir štai pro juos slenka vėžys toks didžiulis,
Lyg jis būtų augęs jau anoj gadynėj.

Tiesiai jis rėplioja prie vartų daigyno,
Spynon kiša ūsą, ten krapšto ir suka.
Spayna ta paklauso – štai atsirakina;
Atsiveria vartai ir kviečia Jonuką.

Į daigyną eiti. Vėžys, vartai kviečia,
Mandagai kaip gali, kaip tiktai jie moka.
O ten gilumoje žvaigždėlės tik šviečia,
Mirksi ir dainuoja. Ir sukutinį šoka.

Jonelis eit nori, bet jis vėžio bijo.
Juk tas senas kelmas jį gali nuskausti.
O! Jis jau buvojęs su vėžiais draugijoj.
Žino, kaip jie mokačiuoti ir suspausti.

Tat meta jis žingsnį ir tuojaus sustoja.
Prisidengia šlaunį, kitu delnu – ausį,
Štai vėl slenka šonu. „Ižnybs“ – galvoja.
„Ar letena savo ims kirpt man pakaušį?“

O jeigu jis žnybtels juokaudams sėdynę,
Kaip mūs Vyta Magdę, pakilęs nuo stalo,
Tai jau įgysi tu tokią mėlynę,
Kaip juodąsias jūras, be krašto, be galo.

Mėnulis sau šypsos. Mama nerimauja.
Bet jų abejones ir vėžys supranta.
Štai ūsu jis Joną paglosto lyg sauja,
Ir atkiša veikiai savo kietą sprandą.

Jonelis numano, kad jis siūlo sėstis,
Ir nors baugoka ant sprando jam lipsti;
Bet vėžys jau geras: negali suėsti,
Tat reik pamėginti, kas gal atsitikti?

Ir niekas, o niekas čia neatsitiko.
Jonukas prie mamytės, o vėžys prie vartų,
Kaip juodu ir buvo, taip ir pasiliko,
Kad dar susitiktų draugais daugel kartų.

Ir drąsiai jis žengia, rankute mojuodams,
Tiesiai į daigyną, prie mažų žvaigždelių,
Vėžį klumpakojį net pašokt viliodams,
Kurį jis išmoko iš kaimo bernelių.

O! Valio! – sušunka, įeidams į vidų.
Kiek čia tų žvaigždelių, kiek čia tų žvaigždelių!
Jos čia prisdengia ruku tarsi šydu.
Tikrai jų daugiau yr kaip mieste vaikelių!

tik mirga, tik blizga, tik žeri, tik spindi,
Kaip šventų Kalėdų dovanų eglutė.
Rodos, kad jos juokias ir kalba į širdį,
Vis kita kitokia kiekviena eilutė.

„Aš noriu žvaigždelių čia tiek pasirinkti,
Kad iš jų išeitų motulei vainikas.
Bet aš neišmokęs dar vainiko pinti;
Dar aš čia, dėdule, menkas darbininkas“.

Tai kur ta žvaigždėlė, toji numylėta?
Kaip aš ją norėčiau namo parsinešti.
Juk tavo dainelių man ji yr žadėta.
Argi tu nenori jos pas mus pakviesti?

– O laimės žvaigždelės vaikytis nereikia;
Verčiau ji lai skraido balta sidabrinė,
Į glėbius pagauta ji džiaugsmo neteikia;
Ji kryžiumi tampa, nors būtų auksinė.

– Bet, mamut, aš noriu... Tiktai pažiūrėti...
Dėdule, parodyk, kuri gi ta mano?
Aš jai nusijuoksiu, kad pasigėrėti,
Lai ji sau tarpsta jau priežiūroj tavo...

Dėdė sužavėtas tais norais Jonelio.
Matyt, negali jis jam atsakyti.
Jis švelniai jį glosto, ima už smakrelio.

– Na einam jau, – sako, – jei nori matyti.
Ir nuskuba jiedu į daigyno dalį,
Kur laimės žvaigždelės žmonėms pasirodo.
Na, kuri gi tavo, pasakyk, Joneli?

Kuri ji ta mano? Kraipo vaikas galvą.
Kaip aš ją pažinsiu iš arti nematęs?
Kad aš nors žinočiau jos švieselių spalvą...
Dėduliuk, parodyk, tu prie jų pripratęs...

Ir mėnulis rodo, o jis... ranką tiesia...
Tik mamos dainužė staiga „dzinkt“ nutrūksta.
Tolumoj tik aidi apie dalią šviesią,
Bet tuoj viskas dingsta, kaip dūmai nurūksta.

Dažnai ir motulės taip laimė pasprūsta,
Kai rodos, kad čia ji, tik dėkis už ančio,
Jos mamos dainužė netikėtai trūksta,
Ir viskas nuvysta lyg gėlė nuo šalčio.

Pažadina saulė nakties keliauninką.
O kur mano žvaigždės, motule, motule?
Aš jų tiek turėjau, ir visos išnyko;
Buvau prisidėjęs pilnutę kepurę...

– Tai sapnas, vaikelai, tai sapno kelionė,
Kurios tikrumoje visai ir nebuvo.
Sapnas pavaizdavo tik tavo svajonę,
Pabudai – išnyko, tartum viskas žuvo...

Nežymiai praslinko uodegėlė laiko,
Vakare prie kūdros nubėga Jonelis.
Staiga, tik pamato smalsi akis vaiko,
Vandeny daug žvaigždžių, na ir pats mėnulis.

Mamute, mamute! Aš radau žvaigždeles,
Kur buvo prapuolę, grįžus iš kelionės.
Su marška lai velka jas mano tėvelis...
O tu sakei, mama, jos – sapno svajonės...

Nelieski tų žvaigždžių, kur spindi purvuose,
Tai žvaiždės netikros – lyg auksas dirbtinis,
Jos ugnim liepsnoja, bet tiktai aistrose,
Kas jomis žavėsis, tikrai apsisvilins.

Pasakuyk, motule, kokia tai čia laimė?
Kad nieko, ko trokštu, negaliu turėti?
Kad į malonumus su kažkokia baime,
Ir vien tik iš tolo verčiamas žiūrėti?

Mėnulis supranta ir žvaigždes pats skina,
Ir svečiui parodo, kurios tinkamesnės,
Jis Jonelį pinti gražiai pamokina.
Pats nori kad būtų vainikas gražesnis.

Ir taip išizaidžia, taip išismagina,
Kad patį mėnulį net rengias paristi.
Net į jo kišenių koją kišt mėgina,
Kad šokt, kaip ant žirgo, bet bijo nukristi.

Ir mama žvaigždėta ir Jonuks žvaigždėtas;
Štai jau ir tėveliui žvaigždutė už ančio.
Jas reikės ir neštis taip gražiai sudėtas...
O skirta tėveliui sako, bijo šalčio...

Regis, jau ir baigias visi tie žaidimai,
Bet Jonuks dėkoti dar kaip ir sapnuoja
O ką jis turėsias iš čia atminimui?
Ką sau parsinešias? Rimtai jis galvoja.

Pasakyk, motule, kur mano žvaigždelė? –
Ta ilgesio, džiaugsmo ir laimės reiškėja?
Gal ir ji kur miega kaip ana seselė,
Jos paslaptys visos gal jau ir aiškėja?

Aš jau taip norėčiau ją arti turėti,
Kad ji man šypsotųs ne iš dangaus plotų,
Kad į ją iš žemės nereikėt žiūrėti,
Kad kilimą laisvės ji prieš mane klotų.

Likimas

Likimas suvedė mus šičia,
Aptvėrė mūro tvoromis.
Padarė viską jis lyg tyčia,
Kad išmarint mus voromis.

Bet čia mus svetimus suvedęs,
Tikrais padarė giminėm.
Lyg būt pas mus vertybes radęs,
Kurios nedalomos kitiems.

Ar tai ne jo yr rankų darbas,
Kad esam broliais seserim,
Kad jungia mus tas bendras vargas,
Kad mylimės visa širdim?

Kad čia „sūnau“ mamutė gali
Nors ir į svetimą prabilt,
Ir prisiminus tėvų šalį,
Nors mintimis į ją pakilt...

Draugai

Stalus kai laužė skanėstai,
Alus, midutis, skaidrus vynas,
Mylės tuomet mane draugai,
Mane jie supo lyg sietynas.

Kasdien turėjau aš svečius
Visokio plauko ir šablonų,
Čia dūzgė tikras jų spiečius:
Ponių, jaunimo, linksmų ponų.

Žinojo jie, kada sergu,
Nuo ko, kodėl aš negaluoju,
Net jiems rūpėjo, kaip miegu,
Ar vėl linksmai aš šnekučiuoju.

Bet kai likimas ant manęs
Nelauktai sušnairavo ir supyko,
Visi draugai tie, kur katras,
Kaip dūmas tirpdami išnyko.

Pirmieji dingo iš akių,
Kurios pats mėgau pamylėti,
Kurie, jiems atveju sunkiu,
Su manim valgė „pupų rėtį“.

Dabar jų nēr. Ten tuštuma,
Kur miela buvo subuvoti,
Kur bičiulystės šiluma
Net dainą skatino dainuoti...

Vien aidas atneša garsus:
Kvailys! Kad būtų mūsų klausęs,
(Gal nusispojovęs į visus!)
Būt iš balos išėjęs sausas.

Alleliuja!

Alleliuja! Alleliuja! –
Jaučiam saulės šilumoj.

Alleliuja! Alleliuja! –
Girdim žemės gilumoj...

Danguj girdim: – Alleliuja! –
Girdime laukuos, miškuos,
Girdi, Sese, juk ir Tu ją
Seno varpo net garsuos...

Visa žemė šilte šyla;
Bunda iš žiemos miegų;
Viltys, mintys aukštytyn kyla
Iš po šalčių ir speigų...

Siela mano ten, su Jumis
Šitos pergalės glėgiuos.
Žinau, Jūs jau čia, su mumis,
Nors ir liūdna, tuo džiaugiuos...

Ir džiaugiuos, kad nugalėta
Žmogų kausčiusi mirtis;
Vyksta tas, kas pažadėta,
Kame glūdi ateitis...

Alleliuja! – džiaugsmu šaukia
Dangus, žemė ir miškai...
Švento pasėlio jie laukia,
O Tu, brangi, ką sakai?

Tiesk į mane savo ranką,
Štai manoji į Tave...
Mums ilgėtis jau pakanka,
Kvieski mane pas save...

Ne paukščiū, tai giesme skrisiu,
Alleliuja mūs sparnais.
O, daug-daug Tau pasakysiu:
Ne žodžiu, tai nors sapnais...

1955 m. kovo 10 d.

Fragmentas iš „Aš mirštu“

Šiandien saulė linksmai teka,
Pasipuošus kaip lėlė,
Su aušrine kažką šneka;
Šypsos meilei, kaip gėlė...

Viršum krūmų pagirėliais,
Driekias, skleidžiasi rūkais,
Jos tiuliniai mąfrškinėliai,
Tiesiasi lengvais pūkiais...

O po jais, pilkoje pievoj,
Spindi, žybčioja rasa.
Regis, mirksi pačiam Dievui
Su jaunuoliška drąsa.

Auksu blizga visa žemė –
Girios, miškas, ežerai.
Net berželiai auksą semia,
Aukse maudos kibirai...

Iš šventoriaus štai praplumpa:
Tr-rrr, bum-bum, Tr-rrr, bum-bum.
Ant kalvos mane užklumpa:
Tr-rrr, bum-bum, Tr-rrr, bum-bum.

Paliulių Motiejus groja.
Tą gerai aš numanau.
Tik jo rankos taip bėgioja
Trimis būbnais – aš žinau...

Garsai būbnų baubia, staugia,
Virpa, ritas kamuoliais;
Tai pakilus į padangę,
Žemėn krenta obuoliais...

„Dangaus negaus, dangaus negaus“ –
Suskamba visi varpai.
Jiems atsako: „Dar gaus, dar gaus“ –
Nuo kalvų ateis aidais.

Varpų būbnų garsai maišos,
Plinta slėniais ir kalvom.
Pasipila, kaip iš maišo
Ir vėl plaukia patylom...

O nuo upės stačiu skardžiu
Grižta bangomis aidai:
„Tetos, virkite skilandžius“ –
Pas mus šiandien atlaidai.

Į atlaidus žmonės traukia
Ir takeliais, ir keliais,
Pėsti, raiti ir važiuoti,
Skamba kalbos pakeliais...

Plaukia moters, traukia vyrai,
Ir jaunimas mūs žavus,
Strykso vaikai, kaip pipirai,
Paskui, priešais vis savus...

Ir visi taip pasipuošę
Atlaidinėms iškilmėms.
Tartum jie būt pasiruošę
Rodytis tikrai kitiems...

Štai, martelės pabriuvuotos
Skraido nuometais baltais.
Štai mergelės galionuotos
Šilkų varva kaspinais.

Išpūstos visų rankovės,
Tokios baltos lyg sniegai.
Iš jų džiaugsmo kas prikroves
Džiaugsmą slepia kiklikai...

O tos plačiosios prijuostės,
Austos tulpėm ir žvaigždėm.
O sijonai kokie puošnūs -
Šimtaklodžiai it lėlėms.

Visų rankas gėlės puošia,
Žydi gėlės galvose.
Miškas net nustebęs ošia.
Derinys koks spalvose...

Ir berneliai apsitaisę
Išeiginiai ir gražiai.
Gėlėmis jie apsikaisę,
Lopais spokso pasmakriai.

Ir močiutės, ir tėveliai –
Visi margi! Puošmena!
Ir visur varšų lig valiai.
Na, gražu jau – ir gana.

Nuo žmonių tų, maldininkų,
Lyg atgijo net ir keliai.
Ir vingiuoja jie iš tyko,
Tartum pasakoj žalčiai.

Ir vingiuoja jie, ir šliaužia,
Link bažnyčios spinduliais.
Aikštėje tik susiglaudžia
Ir čia verda sukūriais.

1955 m. balandžio 17 d.

Kas sieloj mano glūdi?

Kas sieloj mano glūdi?
Skaudžiu ilgesiu kas liūdi?
Kas šešėliais lyg prabyla
Į mirties viliodams tylą?

Kas ten? Kas ten nenurimsta?
Virpa lyg pašautas paukštis,

Tylia ašara pravirksta
It prarastas dangaus aukštis?

Kam tą ilgesį jis verpia?
Širdy skambia styga verkia?
Ko jis dreba, o ko liūdi?
Ir kodėl sieloje glūdi?

Kas yra nežinomasis?
Kaip jo prigimtį išreikšti?
Saugos jis – nematomasis?
Jo buvimas ką tur reikšti?

Kelius mano kaip kas rodo
Nuo pat lopšio lig altorių...
Gairės kyla, man atrodo,
Į kapus ir per šventorių.

Štai va laimė. Va, šeimyna
Ugdo džiaugsmo atžalyną.
Čia nukritęs tiktai lapas...
Širdies klyksmas... kapas... kapas...

Bet toliau, toliau į priekį.
Vaizdus dengia miglų milas.
Aistrų žmogaus šurpų kiekį
Per kurį jam kraujas pilas.

O ten audros piestu stoja,
Per žmonijos rieda klodus.
Jis žudikus dresiruoja,
Sužvėrėjusius, ginkluotus...

Miršta laisvės ir valstybės,
Nyksta brangiosios tėvynės.
Ošia sukūriais bjaurybės,
Lieka tuščiomis gimtinės.

Nieko nėra. Jaunimas žūsta,
Kurs gyventi tur, žydėti.
Kaip ir kapo lapas džiūsta,
Juk jo siekiai palydėti...

Aplink tuščia, nyku, nyku...
Mirtis slenka tik ištyko.
Ji dar renka savo pjūtį.
Lemia mįslę – žūt ar būti?

Štai kas tas nežinomasis,
Kas jo prigimtį išreiškia,
Kas jis tas nematomasis,
Pats buvimas jo ką reiškia.

Štai kas ilgesį tą verpia,

Styga skamba, širdy verkia,
Ką jis dirba, ko jis liūdi
Ir kodėl sieloje glūdi.

„Elbė“

Spaskas, 1955 m. spalio 20 d.

Memento mori

Kur skubi, kur bėgi
Lyg būtum patrakęs?
Ar esi apakęs?

Nesutrempk vaikelio.
Kur taip ramiai žaidžia
Smėliu vidur kelio...

Neskubėk – pareisi.
Juk toliau tu kapo
Savo nenueisi.

Tat, sustok truputį.
Verčiau pagalvoki, kuris tavo žygis
Vyks po ženklų „Finiš“?

Atmink: ne tu eini pirmas,
Ne tu – paskutinis.
O koks liksis tavo žygių lapas?
KAPAS.

XXX

Ar matai toli ten
Pilksvuose rūkuose
Eiseną betolstant?

Žengia ten karaliai,
Visokie didžiūnai, carai, kunigaikščiai,
Karžygiai, galiūnai,

Vyskupai, valdovai,
Aukštų mokslų vyrai,
Tėvynių vadovai...

O kaip tau atrodo,
Kas gi čia ant žemės
Jų buvimą rodo?

Kas yr regimiasias
Jų kelionės lapas?
KAPAS...

Tėvyne,

Brangi Tėvyne! Nesvarbiu – šaukiau:
Kur išsemtas guls tas mano kūnas.
Ar nukamuotą rūpesčių, - sakiau:
Kur švendrais pridengs klampusis liūnas.

Ar pakelėje griovy gulės jis,
Bet jei prie tavo šventųjų kojų,
Vieta ir guolis jam, vargšui, rasis,
Tat aš mintyse jausiu rytojų.

Tai aš mirtyje jausiu rytojų,
Jei tik prie tavo, Tėvyne, kojų.

XXX

Vartai atkelti, aš galiu eiti,
Mano troškimai lyg išsipildo.
Bet aš nemoku iš čia išeiti:
Spinduliai laisvės manęs nešildo...

Man skauda, sopa sielą, ir širdį
Ledai man kausto seną krūtinę.
Ar mūsų Dievas manęs negirdi?
Aimanos mano per daug užkime?

Aimanos mano per daug užkime,
Ledai man kausto seną krūtinę...

XXX

Dieve! Ar vienas atėjau šičia?
Aukų, kur lieka suverstos gretos?
Kodėl taip klojas, kad regis tyčia
Tėvynėn grįžta tik voros retos?

Ar mirt tik grįžtam? Baisu nebūtų,
Jei sūnų, dukrų paplūdęs kraujas
Už tautą, laisvę veltui nežūtų;
Gimtų rytojus gražus ir naujas.

Gimtų rytojus gražus ir naujas,
Ten, kur paplūdęs mūsų brolių kraujas.

XXX

Prie tavo kojų noriu gulėti,
Bet kojos tavo kai bus jau laisvos;
Ir akimis tavo noriu žiūrėti,

Kai švies iš jų jau mūsų laisvės aušros.

Noriu spoksooti kaip saulės diegas
Vermėn gyvybės, kuri jį kėlė.
Noriu aukoti visas tas jėgas,
Kur dovanoje meilę iškėlė.

Noriu aukoti visas tau jėgas,
Žiūrėt į tave kaip saulės diegas...

XXX

Iš kur klausimai tie kyla?
Kokia galia juos man audžia?
Giesmėj savo girdžiu tylą,
O pasąmonėj jie gaudžia.

Nėr erdvės, čia nėr plotų,
Kuriais plaukčiau į padanges,
Nėr kas į žvaigždes nešiotų,
Atitrauktų nuo palangės.

Čiūčia liūlia

Čiūčia-liūlia, liūli-liūli,
Lai sau miega, kas jau guli,
Lai sapnuoja žvaigždutes,
Gilias juodas akutes.

Liūli-liūli, liūli-liūli,
Lai svajoja tie, kur guli...

Bet mes, žirge, nemiegosim,
Glėbiuos čiūčios nesvajosim.
Štai tau tymo balnelį,
Nešk mane į kalnelį.

Liūli-liūli, liūli-liūli,
Lai svajoja tie, kur guli...

Dabar ir mėnulis kyla,
Melsvai dažo miego tylą.

Liūli-liūli, liūli-liūli,
Lai svajoja, tie, kur guli...

Mūsų Motinai

O Motin, Motule, aš taurę keliu,
Bet taurę ne vyno, midučio saldaus...
Aš taurę kartybių išgert tik galiu

Iš sielvarto Tavo gilaus ir skaudaus...

Sulašink į ją tu surinkus kruopščiai,
Tu viską, kas skaudžia, kas kaista ugnim,
Kas sielą tau virkdo nuolat ir apsčiai,
Slogučiais kas slegia dienom ir naktim.

Kas širdį sukaustęs ją verčia virpėt,
Kas mirštančio aidi balsu sieloje,
Kas vienišą stumia iš baimės drebėt,
Kas šmėklom vaidenas nakties tyloje.

Surinki tą viską, sulašink taurėn,
Su ašara Tavo, kur mirga aky.
O aš ją, motule, štai Tavo garbėn
Išgersiu, stovėdamas visų priešaky.

Išgersiu likimą aš verdams akimis,
Ir šaukdams ramybėj palikti Tave,
Lai grumiasi šiandien jisai su manim,
Lai mane jis turi vieną prieš save.

Išgersiu ir trensiu į žemę piktai,
Skeveldroms tebyra, ugnies kibirkštim,
Kad gert prisieitų man kartą tiktai,
Kad Tu tuoj pakiltum, o Mama, aukštyn...

Kad Tu tuoj pakiltum garbiai lig žvaigždžių,
Kaip Mama pritinka, kaip tu to verta,
Lai viskas nušvinta su šituo žodžiu,
Tikiu, kad to nori visa mūsų karta...

Už Tave aukuju maldas ir veiksmus,
Ir negales savo ir džiaugsmo žaibus,
Aukuju ir širdį, ir meilės jausmus,
Tik lai gailestingas Tau esti dangus.

Linkiu ir maldauju aš šiandien karštai,
Lai Dievas jau savo Tau ranką išties,
Lai išnyks kaip rūkas tie Tavo vargai,
Lai saulė kelius Tau į džiaugsmą nušvies.

1955 m.

II

Gal saulutė Tau nušvito
Motinėle, jau ne ta?
Juodos mintys gal išnyko,
Ir dienužė jau kita?

Gal aušrinė laime šviečia.
Žarai šypsos dangumi.

Gal laukai į vaišes kviečia,
Pasipuošę Gėlėmis?

O, Motule, gal svajonės
Virsta paukščiais-sakalais,
Neša į žvaigždžių keliones
Šilko burėms ir sparnais?

Gal vaikučiai Tau prie kelių
Susirinkę būreliu,
Laukia iš Tavęs daineliu,
Tave supa rateliu?

Gal taika, ramybė švinta
Tiek išvargusioj sieloj?
Vargai, rūpesčiai gal kinta,
Nyksta Dievo palaimoj?

O, Motule, matai širdį,
Kuria gali patikėt,
Kuri dvasią Tavo girdi,
Karštai nori Tau linkėt.

Karštai nori, karštai trokšta
Vargus Tavo išsklaidyt,
Pastatyt garbės Tau bokštą
Ir jame Tave matyt.

Matyt apsuptą vien džiaugsmo
Tartum ryto rūkeliu,
Laimės glostomą, be skausmo,
It švelniausiu pūkeliu!

Mamai

O, mama, tu mama, motin motinėle,
Tu mylėjai mane?
Mano ori, kantri, švelni balandėle,
Juk mylėjai mane...

Ir dar kaip mylėjai, – to neapsakyčiau
Auksablyliu būdams,
To neišposmuočiau ir neaprašyčiau
Net poetu būdams.

Nors tos mano kalbos spinduliais švytėtų,
Miela motinėle,
O reiškiamos mintys dainomis aidėtų,
O rūpintojėle.

Išreikšti tos meilės visvien nepajėgčiau, –
Jai trūktų švelnumo.

Nors pūkais paverstio žodžius siekčiau,
Jai stigtų gležnumo.

Ir ko tik ton meilėn tavo nēr įdėta,
O slaugutojėle,
Ko nenumatyta, ko neįžiūrėta,
O augintojėle?

Ir viltis, kaip saulė, net be debesėlio,
Ir laimė, ir džiaugsmas,
Ir ateitis giedri, be jokio šešėlio,
Ir rūpesčiai, skausmas.

Į priekį, į tolius nešančios svajonės,
Sudiev, o širdedele...
Ir tamsios, kaip naktys, slogios abejonės,
Skubėk, – duok rankelę...

O kaip aš norėčiau, mano motinėle,
Nors tik valandėlei
Gaut genijaus galią, o augintojėle,
Tik akimirkėlei.

Kad tą tavo meilę slėpiningą, jautrią
Suvaizdint įstengčiau,
Kad aš ją bekraštę, budinčią ir aistrą
Akimis atidengčiau.

Kad aš ją, tą meilę, tą junginį darnų,
Aukos – motinystės,
Lyg rūpesčių paukštį, išplėtusį sparnus
Virš mūsų kūdikystės.

Nors saviems bičiuliams parodyt
galėčiau ir laimingas būčiau,
Aš, regis, iš džiaugsmo tuojau
Pajauinėčiau ir vėl vaiku būčiau.

Mamos alchemija

Viską tai mama žinojo,
Ir kad joms atsikratyt,
Ji išnuodyt užsimojo,
Jų spiečius tuos sunaikint.

Kažkas atnešė iš Prūsų
Arsenalo nemažai,
Ir iš jo, kalbant jau tarp mūsų,
Virė musėms padažai...

Arsenalas – nuodai žiaurūs:
Kas juos lyžtels – tuoj mirtis.

Tų nuodų tik paragavus, –
Jau gyvybė – praeitis.

Ir mama kai šituos nuodus
Ruošt pradėjo ir gamint,
Nujautimus varpas juodus
Ėmė žadint ir ugdyt...

Ir jie augo, virto siaubu,
Bėgt pastūmė nuo kalvos –
Ir aš bėgau kaip nuo baubo,
Ir be proto, be galvos...

Žaisti, tiesa, aš pradėjau,
Į kepurę įlindau;
Regis, ja tik ir domėjaus,
Bet ir kitą ką radau.

O pašamonė to vaiko.
Jokių užtvarų jai nēr.
Tėvų mintis ji suvaiko,
Paslapčių prieš ją nebēr.

Ir aš, nors ir nestebėjau,
Mamos rankos, kur užklys,
Pasakyt tačiau galėjau,
Ką jos veiks ir ką darys.

Štai man aišku: net ir musės
Pavaišintos bus kaip reik:
Ašotėlis vien lig pusės
Yr pripildytas beveik.

Gėrimas su cukrum virtas,
Turbūt, saldus kaip medus;
Dar ir pienas į jį piltas,
Todėl baltas ir gardus...

Mama, nuodus pagaminus,
Pilstė juos į lėkšteles.
Kaip svečius kad pavaišinus
Ir linksmąsias museles.

Ir lėkštelių ji pristatė
Ant langų ir ant stalų;
Kur padėjo, kur tik matė,
Kad priskristų vabalų.

„O kas liko, tai jau Miko“.
Taip mums sako patarlė.
Bet mama palikt „Mikui“
Nė lašelio negalės.

Likučiai, kad neviliotų

Bet kieno smalsios akies,
Kad prie jų kas nesustotų
Atgaivint savo širdies.

Virš komodos juos pastatė,
Ant lentynos kertėje,
Kur jų tikrai nieks nematė...
Na, o aš, mamut – deja...

Diena graži. Gaiviai veikia
Ji nuotaikas ir jausmus,
Bert man kažin ko lyg reikia,
Aš aprūgęs, neramus.

Mano siela kažkas spaudžia,
Traukia kažin kas gilus
Tai tas varpas lyg sugaudžia.
Oi, jaučiu, kad dar kas bus.

Kas didžiulio, kas negero,
Kas, kaip viesulas, sdukrės,
Kas su mumis kažką daro,
Ko net tėtis neatspės...

Bus. Bet kas? Ir ko aš laukiu?
Kas atsakymą man duos?
Kodėl ilgai nesulaukiu?
Gal svečiai neatvažiuos?

Neieškodamas grašių šitų
Nujautimų priežasties,
Nesuvokdamastarp ko kito
Jų esmės nei prigimties.

Netikėtai keistą pradą
Giliai dvasioj pajuntu,
Pajuntu aš jį kaip ledą,
Kai iš karščio aš šuntu.

Aš jaučiu, kad turiu norą
Gaminį mamos tą gaut.
Nors mažų lašyčių porą,
Paragaut, tik paragaut...

Noras pradžioje neaiškus,
Auga, virsta veik kaitra;
Juo toliau, labiau jis vaiskus,
Jau vilioja lyg aistra.

Paragaut, tik paragauti.
Nieko man daugiau nereik.
Nors lašytį tik man gauti,
Pirstą tik juose pamerkt...

Bet kuriuo būdu juos gauti,
Išprašyt ar imt pačiam?
Iš mamutės jų negauti...
Dar ims pasakot svečiams...

O jie iš manęs ims juoktis;
Sakys: – Vyras, o smalsus.
Nežinau, prie ko čia šoktis:
Kas man geras, kas baisus...

Mama baigia jau tvarkytis;
Su triūsu nenori delst.
Pratus papročių laikytis:
Nor per sumą pasimelst.

Bet dar mane pasišaukia
Ir pasiūlo pusryčiaut.
Ateinu aš, susiraukęs,
Nesiimu jų ragaut...

Atlaidai

Sūkūriai tie veržias, spaudžias
Ir rikiuojas patvoriais;
Bričkos prie vežimų glaudžias,
Turbūt, būtų giminėms...

Vaikai – kumeliukai trypia:
Pamest bijosi savus.
Čia sužvengia, ten suklykia,
Laiko jie balsais ryšius.

Tetos dulkina sijonus,
Dėdės purto kepures;
O mergaitės, tos aguonos,
Taiso plaukus, galveles...

Jas jos tvarko ir vis taiso,
Visą grožį nor suimt.
Minią akutėmis varsto,
Regis, nori ką pažint...

Ko jos ieško, kas jas žino?
Tas net mamai paslaptis.
Bet ką žvilgsniu užkabino,
Nerami bus tam naktis...

Garma žmonės, vis važiuoja;
Kartais suskamba varpai.
Palapinių kiek pristoję...
Atlaidai, tai atlaidai...

Nuo kalvos į tai aš žiūriu'
Vaizdas keičias pamaži.
Ir kur aš nebepažiūriu
Visur nuotaika graži.

Ir taip stoviu sužavėtas.
Alkį pamiršau, namus.
Aš esu lyg užkerėtas –
Ar sapnuoju, gal, sapnus?

Didis varpas „Dangaus!“ šaukia.
Garsai užpila mane.
Bet jie ritasi ar plaukia, –
Nieks, o nieks to neišspręs.

Ir aš tų garsų klausausi,
Aš alsuoju, regis, jais.
Jie taip plaukia man į ausį,
Savo skambiais deriniais...

Kad aš, regis, užsiklausęs,
Net suaugau su žeme;
Tartum sparnais apsitaisęs
Kylu iš jos su giesme.

Ten aukštyn, virš varpinybės,
Virš margosios tos aikštės.
Net virš bokšto mūs bažnyčios, –
Kur pats Dievas atsisės...

Iš kur žemei švies saulužė,
Plauks gyvybės virpesiai,
Ir oš žemė, kaip giružė,
Mirgės atlaidų svečiai...

Juodas varnas

Giedra amžiais juk nebūna.
Atsiranda debesų.
Netgi sodrios gėlės pūva,
Gęsta židiniai šviesų...

„Dangaus! Dangaus!“ – varpai gieda,
Ir Didieji, ir maži...
Kas baisaus su jais atriada,
Jų giesmė jau negraži.

Dar aš jų garsų klausausi,
Jau sujaudinta siela,
O jie krenta man į ausį, –
Jau skausmu – ne širdgėla.

Girdžiu juose tarsi raudą,
Sunkų skundą aš girdžiu,
Jaučiu: man krūtinę skauda;
Jau aš sielvartą kenčiu.

Ir man rodos: štai netrukus
Garsas šmėklomis pavirs,
Kad čia man tuojau suklypus,
Jie su savim pasiims.

„Namo! Namo!“ – varpas šaukia.
Būbnas trinksi: bum-bum-bum.
Lyg už rankos kažkas traukia:
Bėk! Užklos tavo dangum.

O dar čia vėl juodas varnas
Suka ratą virš galvos,
Kranksi balsu kaip jo sparnas –
Tokios pat juodos spalvos.

Neišturiu – leidžiuos bėgti
Pas mamutę į namus.
Negaliu nei šaukt, nei rėkti –
Mane stumia kas baisus.

Nerimo varpas

Mano plaukus tas, kas glosto,
Jo alsavimo banga.
Tartum skara sprandą šluosto,
O ausyse vis: – „Danga“ ...

„Duris, mama“, – aš surėkiu
Ir įgriūnu kambarin,
Aš nebėgu, o jau lekiu,
Mamai puolau jos glėbin.

„Ko tam varpui, mama, reikia?“
Ar jis siaubas, ar mirtis?
Jis čia viduj manęs verkia,
O gal tokia jo lemtis?

Ir papasakoju viską,
Ką girdėjau ir jaučiau,
Ašarėlės rieda, trykšta –
Mama verkė – aš mačiau.

Tėtis, gardžiai nusijuokęs,
„Na ir vyras“ – sako man.
„Mama, jam sijauną duoki“, –
Dar prikišo kažką man.

Kol visi bažnyčioj

Visi ėjo į bažnyčią.
Mama liko su manim.
Kažką tvarko ji seklyčioj,
Aš sukuosi čia, prie jos.

Mano apmaudas išnyko,
Varpų sukūrėta dvasia
Ir aprimo, ir aptyko –
Džiaugias dienele šviesia.

Žaidžiu nauja kepuraite,
Graži tėčio dovana.
Jos dugne yr voveraitė,
Ir balandis, ir pana.

Aš vartau ją ir matuoju,
Ir deduosi ant galvos.
Ja gėrėtis nenustuju,
Ji tokia žalios spalvos.

„Mama, ar ji man pritinka?“ –
Aš paklausiu neretai.
„Tinka, tink“, – ji atsako –
„Juk ir pats matai“.

Štai tau šiltą dar bandele,
Bėk į sodą, tenai žaisk;
Ją suvalgyk ten, vaikeli,
Tik per ilgai nesugaišk.

Kai mama man šitą sakė,
Suvokiau aš jos mintis:
Nenorėjo man parodyt
To, kas buvo paslaptis.

Mamos vaisės

Jau ne šiandien mama pluša,
Atlaidų tų laukdama.
Kažką gniaužo, plaka, muša,
Gilion krosnin dedama.

Ir jau prikepta ragaišių,
Ir riestainių, kaip ragu,
Prigaminta svečiams vaišių;
Negailėta jau jėgų.

O svečių tai bus nemaža:
Tėtės, dėdės suvažiuos.
Vežimai juos šeši veža,

Na tai kepsniams garo duos.

Visą butą reik paruošti,
Kad priimtų svetelius.
Gražioms gėlėms reik papuošti
Ir stalus, ir staliukus.

O čia mūsų tiek priviso,
Akyse jau net tamsu.
Iš pasaulio, tartum,. Viso
Čia suskrido – net baisu.

Vaikų burnos jom aplipę
Kaip šašais, ar kaip spirgais.
Margis po stalu net cypia,
Ausis drasko su nagais.

Niekas joms nurimt neduoda,
Nei užmigt, nei pailsėt.
Sūrį, sviestą, pieno puodą
Tur aplupt, tur prigarmėt.

Tai ir vaisėms prasidėjus,
Jos savaip pagerbs svečius.
Jiems tik kąsnį pasidėjus,
Jį apstos ir jų spiečius.

Vaikai ir bosas (tikras atsitikimas)

Ant Kaborkštos skardaus šlaito,
Saulė šviečia ar mėnulis,
Nepaisydamas jokio laiko,
Guli bosas toks didžiulis.

Kad atrodo lyg namukas,
Gal truputį ir mažesnis, –
Bus kaip Anykščių Puntukas,
Net toks pildas; ne – didesnis.

Nieks nežino, kam jis skirtas,
Kodėl čia po liepa snaudžia,
Kieno valios yr atspirtas,
Kokias pasakas kam audžia.

Nuo mėnulio gal nukrito,
Į žvaigždes užsižiūrėjęs,
Gal jį iš daubos atrito,
Raudondantis ten užėjęs.

Nieks nežino, kiek netiesa;
Gal nežino tik vaikučiai,

Nes kai saulė žiebė šviesą,
Jie miegojo it zuikučiai.

O atvyko bosas švintant,
Kai aušrinė dar spindėjo,
Kai rūkeliams žemėn krintant,
Rasos deimantais žėrėjo.

Sodri liepą bosą slaugo,
Vėslioj savo paunksmėlėj,
Nuo sausrų, karų jį saugo: -
Neįliečia jo net vėjai.

Guli jis prie pat takelio,
Todėl veik nebūna vienas, -
Kam kryptim to reikia kelio,
Tur pazulint ir jo sienas.

Pro jį traukia štai kas dieną
Sabališkio darbo žmonės,
Kai jiems laikas, darot šieną,
Ar savų sėjų malones.

Ku-ku, - staiga sukukuoja
Liepon gegužė atskridus,
Ku-ku, - rėkiu - atkartoja
Dainininkas jai nelygus.

O tikrai jau daug geresnis,
Jis, ne „Ku-ku“, - tik kartoja,
Bet jo žodis daug ilgesnis,
Be to, pats sau sparnais ploja.

Tankmėj lapų volungėlė
Ulba, pranašauja lietu,
Aukštai sukas kregždužėlė,
Sako: - Lis, bet tik po pietų.

Net gilioj nakties tamsoje,
Būna, kad bosui užgieda. -
Kate kniaukia ar vaitoja,
Tai apuokas ar pelėda.

Bet geriausiai sugyvena
Su bosu tai tas kudliukas,
Tartum nuolat čia gyvena,
Nors netoli jo namukas.

Būtinai jis bosą lanko,
Kai suranda kokį kaulą,
Tuoju vidun jo įsirango,
Pasikaso nagais galvą.

Ir ramiausia užkandžiauja,

Graužia kaulą atsidėjęs,
Vartosi ir išdykauja,
Visai taip būdon parėjęs.

Kartais iš čia piktai loja,
Jeigu, kai jis smaguriauja,
Kas užkliudo bosą koja,
Ar koks veršis čia užbliauja.

Ne tik bosą liepa glaudžia. -
Jos balsuos, kvapniuos žiedelius
Debesiai bitelių gaudžia,
Cvirpsi paukštukai lizdeliuos.

Šiandien čia kudliukas ne vienas -
Su juo vaikų graži sauja.
Jie apspito boso sienas,
Kaip išmano, išdykauja.

O vaikučių tų - visokių!
Baltaplaukių, garbanotų,
Ir rudukų, dar kitokių,
Išpraustų ir sušukuotų.

Ir murziukų lyg tepliotų,
Ir mergyčių kaip aguonų,
Šimtaspalvių, kaspinuotų,
Ir Maryčių, ir Aldonų...

Vaikai bosą lanku supa,
Nes apeiti jo negali,

Parist senąjį miegalį,
Kad bent kiek atsikvošėtų,
Deda pastangas kas gali,
Jis nuo jų pabust turėtų.

Štai tas šonus lazda pliekia,
Botagu tas jį vanoja,
Anas stumia, šitas rėkia,
Tas kitus aukštyn kilnoja.

O jie kojomis jį spardo,
Kad išvedus iš kantrybės.
Nesvarbu, kad rimtį ardo,
Kad triukšmingos jų gudrybės.

Tačiau bosas - nė iš vietos,
Pajudėti nesiteikia,
Nors to nor šis „margas svietas“,
Nors jį kolioja ir peikia.

Guli jis, nė krust, ramiausiai,
Lyg būt raganos užburtas,

Lyg po juo duobė giliausia,
O duobėj jos visas turtas...

Pagalios jau nusibosta
Jiems tuščiai taip stripinėti.
Surast reikia naują mostą
Boso „ožiui“ nugalėti.

- Gerai, - sako Mikų Jonas:
- Kai iš oro jį kutenam,
Tai jis laikosi lyg ponas,
Ir sau šaipos, kai mes tenam.

Kažin kas iš to išeitų,
Jei niekieno neprašytas,
Mūs būrys vidun sueitų?
Gal tuoj vaizdas gautųs kitas?

Ar čia ilgai tartis reikia?
Pasiūlyta - padaryta.
Visa govėdėlė veikia
Klega, bosan susodinta.

Susodinta dviem gretomis
Ir glotniai, ir prieš kits kitą;
Remia kojomis stipriomis
Tas aną, o šitas - šitą.

Ir kudliukas įsitaiso
Tarp vaikų lyg palydovas.
Išdaigas jis jų supaiso:
Ne nuo šiandien - jų žinovas.

Vaikai čiaška, net dainuoja.
Skambus juokas laukant plinta,
Tarpais net kudliukas loja, -
Boso padėtis nekinta.

- Na, dar vaikai, palinguokit,
Viens pirmyn, kiti - atgal!
Spauskim šonus, garo duokim!
Galop išjudinsim jį gal!

Šaukia vienas didesniųjų
Arčiau dugno prisispaudęs
Tartum būrį mažesniųjų
Per mažai dar būtų spaudęs.

Vaikai spaudžia ir linguoja,
Svyruoja, kiek tik gali,
Sutartinę net dainuoja, -
Bosą gi paveikt negali...

Tiktai kelmas užsispyręs.

Jokios priemonės neveikia.
Tik sau guli lyg numiręs,
Tik tiek, tartum, jam ir reikia.

O ant žemės taip jau būna,
Kad jei turi kas įvykti,
Tai ar koki ratai griūna,
Ar kas nors, bet tur atvykti.

Tik staiga štai atsiranda
Vienas dar šaunus berniukas.
Nors jis vilki seną skrandą,
Bet jį gerbia net kudliukas.

Kad bose vaikai, jis mato;
Ko jie siekia - taip pat žino.
Žaist su jais jis nusistato,
Nes visus, visus pažino.

- Tik kantrybės: tuoj važiuosim, -
Ir aplinkui akim siuva.
- Mes tam bosui garo duosim...
Žvilgsnis pagali užkliūna.

Jis po boso šonu guli,
Lyg būt tyčia ten padėtas.
- Na šalin iš ten, ponuli!...
Bus čia pokštas neregėtas...

Pasisupsim mes lig valios;
Namo grįšim tik nakvoti.
Ot bus balius, tai bus balius.
Mamoms reiks net mūs ieškoti...

Bosas laisvas pats nor būti;
Laukia ir tokios pagalbos.
Vaikas priežastį suranda:
Bosą remia šakaliukas.

Ten nuo šlaitos iš tos pusės
Jam po šonu pavarytas,
Todėl bosas lyg apglušęs,
Guli, tartum, prirakintas.

Iš po boso šakaliuką
Vyras, kaip matai, ištraukia,
Bosas - linkt - tik trupučiuką,
Susimąsto ir dar laukia.

Štai gudruolis vidun šoka;
Apsižvalgo po būrelį,
Tuoju, matyt, kad daug ko moka:
Privers supti mus boselį.

– Nagi, vaikai, dar paspauskim.
Tuoj klusniu jį padarysim.
Tik visi kartu – nesnauskim!
Mes jo ožį išvarysim.

Vaikai spaudžia, vėl linguoja.
Ir štai pajunta jie visi:
Bosas dreba, jis svyruoja...
O čia akimirka – baisi.

Jis pasvyra link upelio.
Staiga slysteli lyg žingsnį.
Ir šlaitu, be jokio kelio,
Lyg igeltas dunda, trinksi.

Nieks nežino, kas pastatė
Tuomet kaimą mūs ant kojų.
Ar akis kieno užmatė
Vaikams gręsiantį pavojų.

Ar kudliukas, namo grižęs,
Iš vaikų nelaimės vietos,
Lyg jis būtų pasiryžęs
Tuoj palikt visus be vietos.

Tik žinia – vaikai nelaimėję,
Aiškiai, ryškiai čia sukruto,
Ją pajuto mamos baimėję,
Kas tik gyvas tą pajuto.

Viskas numesta į šalį.
Visi bėga prie statinės.
Nėra tokio, kurs negali.
Mamos bėga pirmutinės.

Visas lydi šauksmai, raudos,
Virš galvų jie tartum sukas,
Žmonės lenktyniauja, gaudos.
Kartu bėga ir kudliukas.

Kaip padūkęs amsi, loja,
Tyčia lyg po kojom pinas,
Išilgai, skersai bėgioja
Ir prie bėgančių kabinas.

Tai staiga jis pasistiebia,
Už sijonų, kiškų traukia,
Vyrus už skverną net griebia
– Tik greičiau jūs! – regis, šaukia.

Su vaikais kas atsitiko?
Kas pajėgs tai atsakyti?
Jie vargšeliai tik sukliko,
Aukštyn kojom pastatyti.

Tik akimirkai trumpiausiai;
Žemyn galvom pastatyti.
Nuo didžiausio lig mažiausio –
Tuo krūvon vėl suvaryti.

Kaip bemat jie susipynė,
Į kamuolį susiraitė.
Čia galva, čia to sėdynė,
Štai kasa, ten kepuraitė.

Į kits kitą vargšai trinas,
Rankom nieko nepagauna.
Blauzdos ant sprandų kabinas,
Kulnys net dantis užgauna.

Lyg puodynės galvos trankos
Į nugaras, tai į sieną;
Trinksi ausyse patrankos.
O toks balius – nekasdieną.

Bosas rieda kaip pasiutęs,
Kaip laukinis gyvulys,
Staiga laisvu pasijutęs,
Nieks jau jo nebepavys.

Nieks negal vaikams padėti,
Išvaduoti iš nelaimės,
Jie vis šaukia: Mama, tėti!
Ir iš skausmo, ir iš baimės.

Tik kudliukas susigraibo,
Kaip kelionę tą nutraukti.
Drykt – laukan jis greičiu žaibo,
Suvokęs, kad nėra ko laukti.

Mirties kilpą ore verčia:
Žemę nugara pasiekęs,
Dviems-trims kūliais apsiverčia,
Šonus uodega papliekęs.

Aukštyn tiesia, kiek galėdams,
Cypia, kriuksi, greitai spaudžia,
Net į bosą nežiūrėdams;
Tik namus pasiekt norėdams.

Boso greitis vis didėja;
Rieda, dunda, aukštyn šoka,
Tartum, nor pralenkti vėją,
Dabar rodo, ką jis moka.

O vaikai jau nebeklykia
Skardžiu šauksmu vienu spiegia.
Už juos bosas, rodos, mykia;
Lyg letpjūvės pjūklas žviegia.

Galop bosas prie upelio.
Jis pašoka dar lyg liūtas.
Pliumpt! – ant krūmų, ant takelio
Tyška krinta lašai, putos.

Ir sustoja lyg numiręs.
Gerai – dar dugnu prieš srovę.
O tai košės būt priviręs:
Bangos būt vaikus nuplovę.

O vaikai? Iškart nutyla.
Ar gyvi? Nė pats nežino.
Iš kamuolio nieks nekyla.
Lyg mirtis juos surakino.

Bet tai tik akimirkėlė:
– Oi, mamyte! Oi, oi, o-ja!
Štai jau vienas atsikėlė;
Ten kiti dar kelias, stoja.

Visi veržiasi iš boso,
Kad pikčiurna tas, nekanda,
Neiškrėstų naujo „šposo“.
Visi verkia, visi rauda.

Visi gelbstisi kaip moka,
Ir nors čia jų gana tiršta
Velka stiprų ir silpnoką,
Nepalieka – nepamiršta.

O atrodo, jie – atrodo!
Nudažyti, nugrimuoti,
Nors statyk juos į parodą,
Leisk jų žygį pavaizduoti.

Antakis neviens patinęs,
Kruvini visi, dumbliuoti.
Jų neviens turės mėlynės,
Net pakaušiai bus gumbuoti.

Dabar bosas jau netraukia
Prie savęs tų mūs vaikučių.
Kiekvienas savo dūdą traukia, –
Visi skuba prie mamučių.

Žinia, kad kažkas įvyko, –
Vaikai ištikti nelaimės,
Žaibu mamutes apniko,
Visas smogė šurpas baimės.

Net ir tos, kurių vaikelių
Šioj puotoj visai nebuvo,
Įsibridę lig kaulėlių,
Ieško to, kuris pražuvo.

Visi ieško, maurus graibo,
Juk negal jų čia palikti,
Negal švystelt: – Kas man darbo?
Ryt ir jį tas gal ištikti.

Visos mamos savus rado,
Tik Šlikienė, o vargeli!
Ji nemato savo Tado,
Ji praradusi Tadelį.

Jau visi visi išlipo;
Skuba, traukia link mamučių,
Tik jos vaikas kažkur liko,
Nėr jos mažojo Tadučio.

Ir jį braido po upelį,
Maurus graibo, gaudžiai verkia,
Nor surast nors jo kūnelį,
Dabar nieko jai nereikia.

O tas tariamas skenduolis
Prigert niekaip negalėjo.
Laukuose jį rado brolis
Ir lig šlaito atlydėjo.

Dabar tupi jis ant kranto,
Alksnio krūmo paunksnėje,
Abejingai griežtį kramto
Ir į viską žiūrinėja.

Ir jam galop nusibosta
Į žvejybą tą žiūrėti.
Ranka vaikas daro mostą,
Šaukia: – Einame pas tėtį!

Netikėtai tai finalas.
Visos užmačios per nieką...
Jaučia Tado kitas galas,
Kaip mamutė jau jį pliekia.

Katastrofos neįvyko.
Sunkiau nieks nenukentėjo,
Bet gandai, – kas atsitiko,
Per du kaimus nuaidėjo.

Ir pakilo ginčai, kalbos...
„Kas čia kaltas? Kas čia kaltas?“ –
Juk net ant prieklėčio dalbos
Aišku: juodas nebus baltas.

Bosas, išdaigą iškirtęs,
Mirksta upės gilumoje,
Kitu šonu tik apvirtęs,
Kuris nieko negalvoja?

Gal vaikai, kur žaist norėjo,
O nesuvokė pavojaus.
O mamutės, ko žiūrėjo?
Tai palikim lig rytojaus...

Vieni grįžo pailsėti,
O kiti – gal atsidusti, –
Lyg išrinkę pupų rėtį,
Numot ranka ir užsnūsti.

Kaimynai čia ją užjaučia,
Žino, kiek ji tur kentėti,
Kad sieloj jos skausmas siaučia,
Tad, kas gali, nor padėti.

Daug kas jų gyles štai braido
Ir klampoja dugną molio,
Bet visi aukšles tik baido,
O kaipo nēr, taip nēr skenduolio.

– Mama! – staiga pasigirsta
Iš po krūmo balsas vaiko.
Mama vos-vos nenuvirsta.
– Ko gaišti tu tiek daug laiko?

Tai skenduolis, tai Tadelis!
Na, ką tu čia pasakysi?
– Einam, laukia jau tėvelis,
Tu gal ryt čia pabraidysi...

Ir vėl viskas verda, klega.
Vieni juokias, kiti pyksta.
Rodos, lyg kad bosas dega,
Nors jis čia upely mirksta.

Ir mama štai prie Tadelio;
Jį apglėbia ir bučiuoja,
Ir užvertusi ant kelio,
Gal šiek tiek pasikarščiuoja.

O Tadelio iš tikrųjų
Prie to boso ir nebūta;
Tik beieškant jam savųjų,
Po lazdynu kiek užkliūta.

Ir iš ten, kai nusibodo,
Jis į mamą ir prabilo.
Gerai darė, man atrodo, –
Visos aimanos nutilo.

Naujos Lietuvos statyba

Viešpatie, juk ten statyba
Turės vykt naujoj esmėj,
Neregėta dar kūryba,
Išsiplėst visoj plotmėj.

Naujai statomieji rūmai,
Mūs Tėvynės bus šventi.
Nyks juose piktybių krūmai,
Pelėsiena nyks karti.

Klos tenai visi po plytą,
Bet taip švarios, kaip akis.
Ir sąžinė apvalyta,
Antraip rūmuos dvelks mirtis.

Kas statys, turės žinoti:
Ką jis siekia, kaip statys,
Ką ir kaip turės formuoti,
Ar kitiems jis netrukdys.

Jei mes grįšim, mano brangūs,
Mums statybas teks paimt,
Ir, jaunieji, Jūs pastangom
Teks tvarkyt ją, toliau pint.

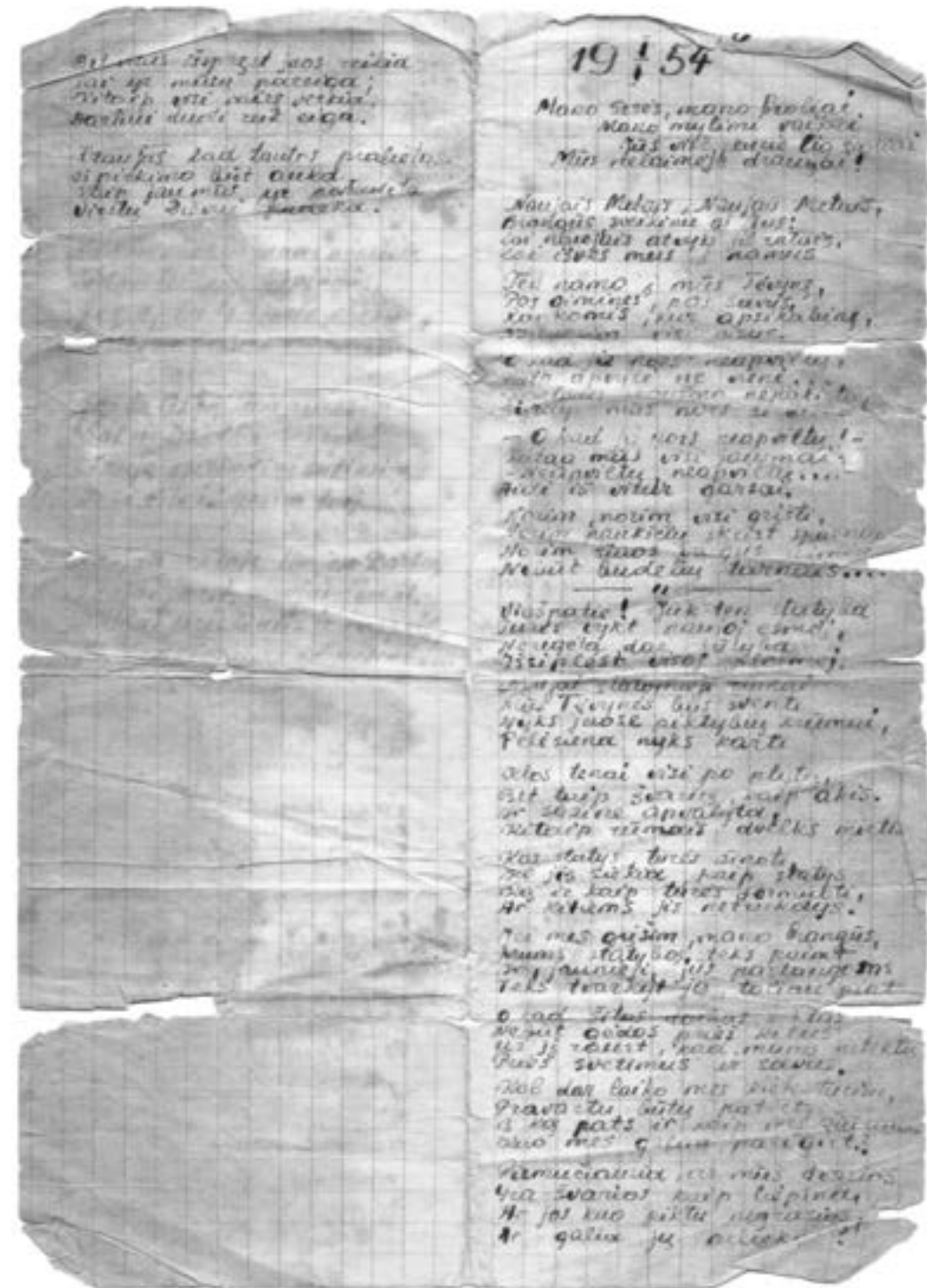
O kad šitas darbas sektųs,
Nebūt gėdos prieš kitus,
Už jį raust kad mums netektų,
Prieš savus, prieš svetimus.

Kol dar laiko mes kiek turim,
Pravartu būtų patirt,
Į ką pats ir kaip mes žiūrim,
Kuo mes galim pasigirt?

Pirmučiausia, ar mūs dvasios
Yra švarios kaip liepsna,
Ar jos kuo piktu negrąsios,
Ar galia jų neliekna?
Aš linkėsiu, sesės mielos,
Broliai, dėdės ir dėdienės,
Išsiversti savo sielas,
Visas kartu ar pavienes.

Nusileist į savo širdis,
Iki pat gelmių tamsių,
Paklaudyti – kas ten girdis,
Ar nėra ten debesų?

Išžvalgyt, ar kur nesnaudžia

Liudo Butkevičiaus eilėraštis, rašytas jau po Stalino mirties. Jis buvo parašytas Spasko lageryje ir slėptas slapčiausiose vietose, kaip ta didelė ir vienintelė viltis - GRĮŽTI Į TĖVYNĘ. 1954 metų sausio 1 diena. Šeimos archyvas.

Senas chamas mūs sieloj,
Ar kaip voras, jie neaudžia
Bjaurios pinklės mūs galvoj?

Chamas tas, kurs nepažįsta,
Nei moralės, nei doros,
Kuris juokiasi, kai klysta,
Kol kas jo nesudoros...

Kuris gal apnuogint tėvą,
Pajuokai išvilkt aikštėn.
Kuris niekint gal net Dievą,
Kas oriau, tai verst žemėn.

Kuris veržias į šventyklas,
Pirmyn grūdas kruvinai.
Kurs aplanko ir mokyklas
Ir jas dažo purvinai.

Kito sieloj kurs gal raustis,
Spjaut į jos ten paslaptis,
Kraujuos brolių kurs gal praustis,
Girtis, kad tai – išmintis...

Kuris priesaikas gal laužyt,
Ir švaistyt garbės žodžius,
Kurs sąžiną gali lamdyti,
Rodyti nasrus godžius.

Kurs gal laužyt ir krūtines,
Trempt jas purvinu batu,
Savo brolių iš gimtinių
Slėgti dvokiančiu padu.

O ar kainas tikrai žuvo?
Nedurs brolių nugaron?
Ar ranka jo jau nudžiūvo,
Gal jau krypsta jis doron?

Ar herodų nēr tarp mūsų?
Naugimiams kad vėl žudyt,
Kad nevargintų jie triūsu,
Kad jų žemei nematyt...

Kad dėl jų neraust iš gėdos,
Kai ateina nekviesti,
Kai spaut ima vargai, bėdos,
Kai tu tiek užsimiršti?

O gašli herodiada
Ar išnyko amžinai?
Ar ne jos šokių brigada
Kyla žvaigžde, nežinai?

Josios draugės sodomietės,
Regis rodosi viešai:
Moko „kankano“ kaimietes,
Tu prašai ar neprašai.

Ar nebūna ten, kur Judu
Tarp polinkių paprekiaut:
Jis, turbūt, kad čia dar juda,
Neskubu jam pasikart.

Kaipgi mūs šliužai visoki,
Pataikūnai, batlaižiai,
Nusmuktelniai ar kitokie?
Jų gal rasės nemažai...

Taip taip, brangūs, tiksliai reikia
Visas tas bjauras iškošt,
Jei dar gyvas, nors neveikia,
Verst duobėn ir ten užvošt.

Nors jos būtų ir mažiausios,
Nė vienos nepagailėt.
Ir mažiausių bus didžiausia,
Tik duok sąžinei tylėt.

Apsvarstyk – ar susigaudai
Toliau kas tau reiks daryt,
Ar galėsi žmonių naudai
Taurų pastatą statyt?

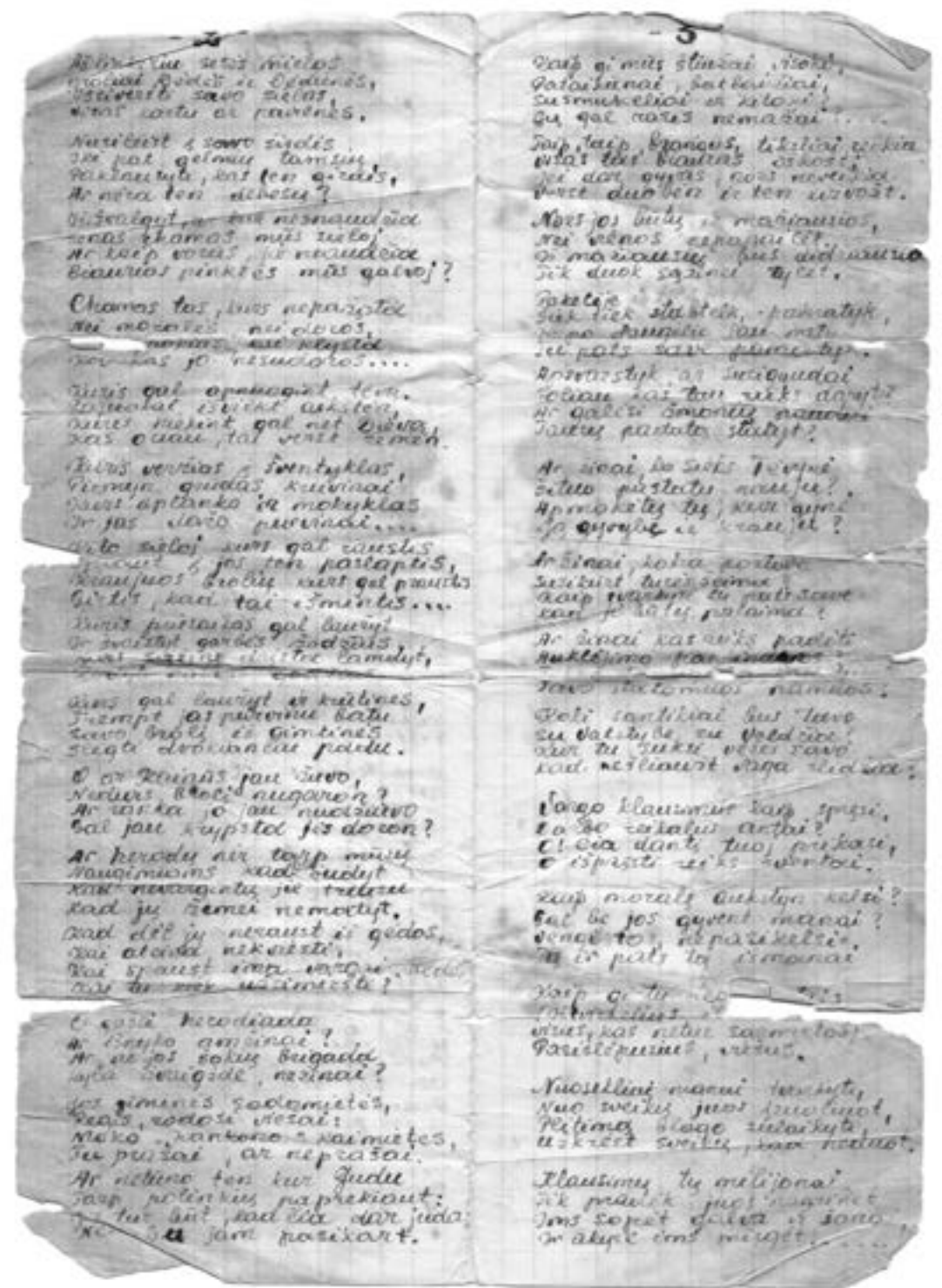
Ar žinai, ko sieks Tėvynė
Šituo pastatu nauju?
Apmokėtų tų, kur gynė
Ją gyvybe ir krauju?

Ar žinai, kokią pastogę
Susikurt turės šeima?
Kaip tvarkysi tu pats save,
Kad ji būtų palaima?

Ar žinai, kas reiks padėti
Auklėjimo pagrinduos?
Tikrą daiktą reiks turėti
Tavo statomuos namuos.

Kokie santykiai bus tavo
Su valstybe, su valdžia?
Kur tu suksi vėžes savo,
Kad nešliaužt vaga slidžia?

Vargo klausimus kaip spręsi,
Darbo reikalus, antai?
O! Čia dantį tuoj prakąsi,
O spręst reikia ir šventai.

Savo eilėmis Liudas Butkevičius kvietė į naują Lietuvą - be purvo, be keršto, be piktnaudžiavimo. 1954 metų sausio 1 diena. Šeimos archyvas.

Kaip moralę aukštyn kelsi?
Gal be jos gyvent manai?
Vengi to – nepasikelsi,
Tu ir pats tą išmanai.

Kaipgi tu degeneratus
Ir ištvirkėlius visus,
Kas netur sarmatos –
Pasislėpusius visus.

Nuosekliai manai tvarkyti,
Nuo sveikų juos izoliuot?
Plitimą blogo – sulaikyti,
Užkrėst sveikų kad jiems neduot.

Klausimų tų – milijonai,
Tik pradėk juos nagrinėt,
Ims sopėt galva ir net šonai,
Ir akyse ims mirgėt.

Bet juos visus išspręsti reikia,
Tai yr mūsų pareiga.
Kitaip visi mirę verkia,
Darbui duoti reik eiga.

Kraujas, kad tautos pralietas,
Išpirkimo būt auka,
Kaip jau mūs yr pažadėta,
Virstų Dievui padėka.

1953 metų gruodis

Ir Spaske lavonams galvų jau nedaužo,
Jiems vidurius bado arčiau prie širdies,
Tiems vargšams pakaušių daugiau nebeskauda,
Kitaip su jais baigia ranka išminties.

Ši ketureilį Liudas Butkevičius 1955 metais man buvo įdėjęs į vėlykinį pasveikinimą, kuriais mes keitėmės Spasko lageryje. Labai gaila, kad barako bičiulio Prano Dargio pieštas atvirukas pražuvo, o štai pulkininko ketureilį, pasirašytą „Elbės vardu, išsaugojau.

Marijonas Jusevičius

Kaunas, 1992 metų rugsėjo 25 d.

1954 metų sausio 1-oji

Mano sesės! Mano broliai!
Mano mylimi vaikai!
Jūs visi, kurie ligšiolei
Mūs nelaimėje draugai.

Naujais Metais, Naujais Metais,
Brangūs, sveikinu aš Jus:
Lai naujais atvyks jie ratais,
Lai išveš mus į namus.

Ten namo – į mūs Tėvynę,
Pas gimines, pas savus,
Rankomis, kur apsikabinę,
Myluosim visi ir visus.

O kad jie nors neapviltų,
Kaip apvylė ne vieni.
Kartaus skausmo nepatirtų,
Širdys mūs nors su tavim.

O kad jie nors neapviltų.
Kužda mūs visi jausmai,
Neapviltų, neapviltų...
Aidi iš visur garsai.

Norim, norim visi grįžti,
Norim paukščių skrist sparnais,
Norim šiuos vargus užmiršti,
Nebūt budelių tarnais...

Šeimoje - dar vienas tragiško likimo kūrėjas

Stiprus dvasinis ryšys siejo pulkininką Liudą Butkevičių su žentu Otonu Milaševičiumi (1904-1941). 1925 metais Otonas Milaševičius baigė Karo mokyklą, o 1934 metais – Karo inženerų akademiją Prahėje. 1939 metais buvo pakeltas į pulkininkus leitenantus. Jis buvo vienas pirmųjų Lietuvos meninės fotografijos meistrų, apdovanotų ir tarptautiniais prizais. Pulkininkas leitenantas Otonas Milaševičius, per prievartą išvežamas iš Tėvynės su 29-ojo teritorinio korpuso likučiais, 1941 metų birželio 24 dieną nusišovė paskutiniame Lietuvos taške – Adučiškio geležinkelio stotyje.

Tas negausias išlikusias karininko nuotraukas šeimos archyve saugo Algis Butkevičius.

Liudas Butkevičiaus žentas, puikus fotografas ir karininkas Otonas Milaševičius. 1939 m. Šeimos archyvas.

Kavalerijos žirgų gydymas. 1937 m. Otono Milaševičiaus nuotr.

Patikimiausias kavaleristo draugas. 1937 m. Otono Milaševičiaus nuotr.

Tanko pakrovimas - atsakingas darbas. 1937 m. Otono Milaševičiaus nuotr.

Laive „Prezidentas Antanas Smetona“ - Plieno lynas tvirtose rankose. 1937 m. Otono Milaševičiaus nuotr.

Laive „Prezidentas Antanas Smetona“ - Už šturvalo. 1937 m. Otono Milaševičiaus nuotr.

Laive „Prezidentas Antanas Smetona“ - Priešui geriau nesiartinti. 1937 m. Otono Milaševičiaus nuotr.

Artileristai žygyje. 1936 m. Otono Milaševičiaus nuotr.

Otonui Milaševičiui skirtas tarptautinės fotografijos konkurso Liucerne (Šveicarija) diplomas. 1937 m. Šeimos archyvas.

Prie marių - taikus laivas. 1938 m. Otono Milaševičiaus nuotr.

Darbo scena. 1937 m. Otono Milaševičiaus nuotr.

Modernus atspindys. 1938 m. Otono Milaševičiaus nuotr.

Lietuvos provincija. 1937 m. Otono Milaševičiaus nuotr.

Vakaro debesys virš Palangos. 1938 m. Otono Milaševičiaus nuotr.

Dubingiai - gamtos grožio sostinė. 1938 m. Otono Milaševičiaus nuotr.

Kuršių marių žvejai. 1938 m. Otono Milaševičiaus nuotr.

Gimtinės kampelis. 1938 m. Otono Milaševičiaus nuotr.

Nidos kopos. 1937 m. Otono Milaševičiaus nuotr.

Paroda Karininkų Ramovėje. 1939 m. Otono Milaševičiaus nuotr.

Literatūros sąrašas

- LCVA, f. 560, ap. 1, b. 124, l. 219.
 LCVA, f. 930, ap. 8, b. 171, l. 51.
 LYA, baudžiamoji byla 3763/3.
 LYA, baudžiamoji byla 32065/3.
 LYA, baudžiamoji byla 35109/3.
 Visuotinė lietuvių enciklopedija. III tomas. Vilnius, 2003, l. 670.
 Visuotinė lietuvių enciklopedija. I–XVIII tomas. Vilnius.
 Lietuvių enciklopedija. XXXVII tomas. Bostonas 1985, l. 100.
 Lietuvių enciklopedija. I–XXXVII tomai. Bostonas, 1953–1985.
 Lietuvos gyventojų genocidas 1939–1941. I tomas (A–Ž). Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1999.
 Lietuvos gyventojų genocidas 1944–1947. II tomas (A–J). Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1998.
 Lietuvos gyventojų genocidas 1948. III tomas (A–M). Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2007, l. 651.
 Lietuvos gyventojų genocidas 1949. IV tomas (A–M). Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2012.
 Ališauskas Kazys. Kovos už Lietuvos nepriklausomybę 1918–1920. T. 1. Čikaga, 1972.
 Aničas Jonas. Karininkas Antanas Juozapavičius. Vilnius: Krašto apsaugos ministerija, 2004.
 Aničas Jonas. Pulkininkas Jurgis Bobelis (1895–1954). Vilnius: „Vaga“, 2004, l. 90.
 Anušauskas Arvydas. Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940–1958 metais. Vilnius: „Mintis“, 1996, l. 266.
 Bloznelis Mindaugas. Lietuvių frontas (Lietuvių frontas sovietinės reokupacijos metais 1944–1953). T. 2. Kaunas: „Į laisvę“, 2012, l. 98–102.
 Bloznelis Mindaugas. Lietuvos išlaisvinimo taryba (medžiaga veiklos studijai). Vilnius: „Mintis“, 1997, l. 166–174.
 Brandišauskas Valentinas. Siekia atkurti Lietuvos valstybingumą (1940 06 – 1941 09). Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1996, l. 66–67.
 Bubnys Arūnas. Vokiečių okupuota Lietuva (1941–1944). Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1998, l. 37–39.
 Čepėnas Pranas. Naujųjų laikų Lietuvos istorija. II tomas. Čikaga, 1986.
 Dovydenas Liudas. Mes valdysim pasaulį. I tomas. Čikaga, 1970, l. 155–158.
 Gaškaitė Nijolė. Pasipriešinimo istorija. 1944–1953 metai. Vilnius: „Aidai“, 1997, l. 41, 54.
 Gelvonai. Vilnius: „Versmė“, 2009.
 Generolo gydytojo Vlado Nagiaus Nagevičiaus gyvenimo ir darbų apžvalga. Putnamas, 1962.
 Jankauskas Juozas. 1941 m. birželio sukilimas Lietuvoje. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2010, l. 201, 244.
 Jankauskas Vidmantas. Kario kelias. Vilnius, 2004, l. 31, 43, 53, 90, 490–491.
 Jonavos rajono Žemųjų vidurinė mokykla: leidinys skirtas mokyklos 410-osioms metinėms. Ukmergė: Ukmergės spaustuvė, 2006.
 Karo archyvas. XI tomas. Kaunas, 1939.
 Kasparas Kęstutis. Lietuvos karas. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1999, l. 402.
 Kavaliauskas Vilius. Lietuvos karžygiai (A–D). I tomas. Vilnius: „Daigai“, 2008.
 Kavaliauskas Vilius. Už nuopelnus Lietuvai. I tomas. Vilnius: „Vaga“, 2001.
 Kavaliauskas Vilius. Už nuopelnus Lietuvai. II tomas. Vilnius: „Daigai“, 2003.
 Kavaliauskas Vilius. Vilkaviškio krašto karžygiai. Vilnius, 2012.
 Kudirka Juozas. Lietuviškoji Veiverių mokytojų seminarija. Kaunas: „Spindulys“, 1996.
 Kudirka Juozas. Veiverių mokytojų seminarija: 1866–1918. Vilnius: „Periodika“, 1970, l. 47.
 Kviklys Bronius. Mūsų Lietuva. T. 1–4. Čikaga, 1964–1968.
 Laisvės kovų archyvas. II tomas. Kaunas, 1991, l. 89–94.
 Laisvės kovų archyvas. III–IV tomas. Kaunas, 1992.
 Lesčius Vytautas. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1998.
 Lesčius Vytautas. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920. Vilnius, 2004.
 Liekis Algimantas. Sparnuotoji Lietuva. Vilnius: VGTU, 2008, l. 192–193.
 Lietuvių archyvas (Bolševizmo metai) T. 1. Kaunas: Studijų biuro leidinys, 1942.
 Lietuvių archyvas (Bolševizmo metai) T. 2. Kaunas: Studijų biuro leidinys, 1942.

- Lietuvių tautos sukilimas 1941 m. birželio 22-28 d. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2011, l. 241-244.
- Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918-1924 m. Čikaga: Vydūno Jaunimo fondas, 1986.
- Lietuvos kariuomenės karininkai 1918-1953. II tomas. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2002, l. 247.
- Lietuvos kariuomenės karininkai 1918-1953. I-IX tomai. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2001-2013.
- Lietuvos karo invalidas. Kaunas, 1933-1938.
- Lietuvos naikinimas ir tautos kova 1940-1998 (sudarė Izidorius Ignatavičius). Vilnius: „Vaga“, 1999, l. 272, 273, 316-317, 330
- Lietuvos partizanų kovos ir jų slopinimas MVD-MGB dokumentuose 1944-1953 metais. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996, l. 492, 493, 498, 598.
- Okupacija ir aneksija (pirmoji sovietinė okupacija). Vilnius: „Margi raštai“ 2006.
- Okupantai ir kolaborantai (pirmoji sovietinė okupacija). Vilnius: „Margi raštai“, 2007.
- Orinas Kęstutis. Seniausia lietuviška mokytojų seminarija. Alytus: Albagrafiija, 2006.
- Orlovas Vladimiras. Kauno tvirtovės istorija, 1882-1915. Kaunas: „Arx Baltica“, 2007.
- Orlovas Vladimiras. XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje. – Kaunas: „Arx Baltica“, 2008.
- Petrutis Jonas. Mūsų žygiai. I tomas. Kaunas, 1934.
- Petrutis Jonas. Mūsų žygiai. II tomas. Kaunas, 1937.
- Pociūnas Arvydas. Kauno tvirtovės gynyba 1915 metais. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2008.
- Raštikis Stasys. Kovose dėl Lietuvos. I tomas. Los Andželas, 1956.
- Raštikis Stasys. Įvykiai ir žmonės. III tomas. Čikaga, 1972.
- Raštikis Stasys. Lietuvos likimo keliais. IV tomas. Čikaga, 1982, l. 63.
- Rukša Antanas. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės (Kovos su lenkais 1920-1923). T. 3. Klivlendas, 1982.
- Rukša Antanas. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės (Lietuvių-lenkų santykiai ir kovų pradžia). T. 2. Klivlendas, 1981.
- Ruseckas Petras. Savanorių žygiai (Nepriklausomybės karų atsiminimai). T. 1-2. Kaunas: Lietuvos Kariuomenės kūrėjų savanorių sąjunga, 1937.
- Senn Alfred Erich. Lietuva 1940 – revoliucija iš viršaus. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2009.
- Senn Alfred Erich. Lietuvos valstybės atkūrimas 1918-1920. Vilnius, 1992.
- Skilandienė M. Veiverių Tomo Žilinsko vidurinė mokykla: 1919-1989 m. Prienai, 1989.
- Stankas Petras. Lietuvių policija metais. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1998, l. 50-51.
- Statkus Vytenis. Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918-1940 m. Čikaga, 1986.
- Surgailis Gintautas. Pirmojo pėstininkų pulko formavimas // Karo archyvas, t. 23, Vilnius, 2008.
- Škirpa Kazys. Lietuvos nepriklausomybės sutemos (1938-1940). Vilnius: „Lietuvos ekonomika“, 1996.
- Škirpa Kazys. Sukilimas Lietuvos suverenitui atgauti. Vašingtonas, 1973.
- Vytauto Didžiojo mirties 500 metų sukaktuviams paminėti albumas. Kaunas: „Spindulys“, 1933.
- Žukas Konstantinas. Žvilgsnis į praeitį. Čikaga: „Terra“, 1959.
- „Akiračiai“, 1992 m. Nr. 6.
- „Karys“ Nr. 8 (1655). 1989 metų spalio, l. 381-384.
- „Kauno tiesa“, 1991 m. lapkričio 8 d.
- „Lietuvos aidas“, 1991 m. lapkričio 21 d.
- „Tremtinys“, 1992 m. kovas Nr.5 (62).
- „Voruta“, 1991 m. liepos 1-15 d.
- „XXI amžius“, 2001 m. sausio 17 d.
- „XXI amžius“, 2014 m. sausio 4 d.
- Антонов А. Виленское пехотное юнкерское училище 1864-1899. Вильна, 1900.
- Битенбиндер А. Виленское военное училище. // Журнал «Военная быль». Париж, 1966 г. № 79.
- Гордеев А.А. О русских национальных традициях и традициях ВВУ. // Журнал «Часовой». 1956 г. № 365.
- Жук А. Виленское военное училище (Воспоминания виленца вып. 12 июля 1914 г.) // Журнал «Часовой». 1957 г. № 373, стр. 19-20.
- Махров П.С. Историческая памятка о Виленском военном училище. Париж, 1959
- Месняев Г.В. Поля неведомой земли. [б. м.], 1962.
- Шайдицкий В. И. На службе Отечества. Сан-Франциско, 1963.
- <http://luksas.wordpress.com/page/16/> - Kovoje ne vien ginklu
- <http://partizanai.org/failai/pdf/tauro-muziejus.pdf>
- http://www.antraspasaulinis.net/e107_plugins/forum/forum_viewtopic.php?34553
- <http://www.museums.lt/biblioteka/ruzas.htm>
- http://www.partizanai.org/failai/html/pasipriesinimo_istorija.htm psl. 41, 54
- <http://www.partizanai.org/failai/pdf/partizanu-kovu-slopinimas.pdf> psl. 492, 493, 664.
- <http://www.plienosparnai.lt/page.php?1175>
- http://www.spaudos.lt/Daraktoriai/Duomenu_baze_ivadas.htm
- <http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2010/10/06/istdab.html>
- http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2010/10/06/istdab_01.html
- http://xxiamzius.lt/numeriai/2006/05/istdab_02.html

Asmenvardžių vardynas

- Abraitis Vincas – 120, 198
- Acus-Acukas Jonas – 60, 63
- Adamkus Valdas – 5, 8, 14, 139, 140
- Adamovičius Borisas – 65
- Adamovičius Liudvikas – 15
- Aigneris Christianas Piotras – 36
- Aleksandras II – 22, 62, 64, 165
- Aleksandras III – 23
- Ališauskas Jonas – 129
- Alita Kazys – 60
- Ambazevičius-Brazaitis Juozas – 108
- Anisimovas Nikolajus – 65
- Antonovas – 125
- Arminas Petras-Trupinėlis – 22
- Ašmenskas Viktoras – 142
- Augustauskas Vytautas – 89
- Augustinavičienė Emilija – 132
- Augustinavičius Ignas – 132
- Aušra Silvestras – 15
- Bacevičius Antanas – 22, 168
- Bacevičius Vytautas – 114, 119-120
- Bačėlienė Uršulė – 132
- Bačelis Antanas – 132
- Bačelytė Elvyra – 132
- Bagdonas Mikas – 22
- Balčiūnas Juozas – 168
- Balodis Janis – 63
- Baltrušaitis Antanas – 28
- Barysaitė Džoja – 140
- Basiulis Bronius – 84
- Bendorius Petras – 22
- Bielskus – 12
- Biknaitis Antanas – 106-107
- Bingelis Petras – 136
- Bobelis Jurgis – 89, 105, 107
- Borovskis Nikolajus – 51
- Bosikis Kazys – 110-111
- Buchhalteris Moisiejus – 158, 167
- Bukevičius Romanas – 19, 89, 103, 178
- Bulvičienė Liuba – 137
- Bulvičius J. – 137
- Burba Juozas – 28, 168
- Butkevičienė Erika – 154
- Butkevičienė Genovaitė – 109, 110, 125
- Butkevičius Algirdas, Liudo anūkas – 125, 129, 132, 140, 151, 154, 156
- Butkevičius Algirdas, Ministras Pirmininkas – 4
- Butkevičius Audrius – 7
- Butkevičius Augustas – 11, 15, 50, 156
- Butkevičius Bronius – 50, 76
- Butkevičius Gediminas – 125, 140, 151, 154
- Butkevičius Jonas– Kazys – 12, 47, 53, 125, 128, 141, 148, 150-151, 153, 175
- Butkevičius Liudas, Liudo anūkas – 154
- Butkevičius Vladas – 141, 142-148, 181
- Butkevičiūtė Adelė – 156
- Butkevičiūtė Aldona – 12, 47, 53, 141-142, 148, 151-154, 175
- Butkevičiūtė Emilija – 20, 40, 129, 185
- Butkevičiūtė Ona–Gražina – 125, 129, 137, 142, 205
- Butkevičiūtė Stasė – 20, 72, 129
- Butkevičiūtė-Deltuvienė Kamilė – 129, 137, 193
- Butkevičiūtė-Miševičienė Marija – 12, 47, 53, 109, 110, 125, 128-129, 132, 141, 147, 153, 175, 179, 188, 205
- Chlystovas Nikolajus – 67
- Chodakauskienė Vanda – 89
- Chruščiovas Nikita – 133, 155
- Cvirka Petras – 98
- Čapkevičius Vladas – 88, 178
- Čaplikas Julius – 63, 66, 77, 178
- Čepas Ričardas – 75
- Čepauskas– Čepas Albinas – 90
- Čepkevičiūtė– Juodagalvienė Izabelė – 134, 194
- Černecovas Vasilijus – 70
- Černulis Eduardas – 5
- Čevnovas Konstantinas – 65
- Dambrauskas Liudas – 14, 197, 198
- Damijonaitis Juozas – 22
- Dargis Pranas – 116, 121, 181, 232
- Daukša Klemensas – 117, 119
- Deltuva Vytautas – 109, 110
- Derbutas Stasys – 60
- Dirmantas Stasys – 60
- Dombrovskis – 12
- Domoslavskis Stanislovas – 39
- Dovydaitis Pranas – 22
- Dovydėnas Liudas – 97-104, 105
- Drunga Zigmantas – 115, 119
- Dubauskas Laurynas – 28
- Dulinskas Juozas – 119, 121
- Dundulis Povilas – 77, 81
- Eberhardtas Valteris – 75
- Elbė Eduardas – 168
- Fanstilis Sergejus – 60
- Fremas Juozas – 169
- Fridbergas Jakovas – 174
- Gagarinas Jurijus – 155
- Galvydis–Bykauskas Jonas – 78
- Garmus Antanas – 105
- Geniušas Juozas – 22
- Genys Petras – 77
- Gerulaitis Zenonas – 77
- Giedraitis Juozas – 31
- Giedrys Viktoras – 63, 66
- Gleizeris – 125
- Grajauskas Jonas – 80
- Grigaliūnas–Glovackis Vincas – 77
- Grigorjevas Vladimiras – 56, 60
- Grybinas Antanas – 169
- Gudynas Pranas – 22
- Gurevičius–Giriūnas Vincas – 89
- Gustaitis Antanas – 105
- Gvildys Vladas – 22
- Heidrikas Gregoras – 143
- Yčas Martynas – 73
- Ylius Antanas – 111, 114, 117, 192
- Jakelaitis Jurgis – 73
- Jakštas Antanas – 63, 66
- Jakubauskas Viktoras – 169
- Jakučionis A. – 22
- Jefimovas Dmitrijus – 134
- Jezerkas Česlovas – 5
- Jodka Eduardas – 60
- Juodagalvis Jonas – 134
- Juodagalvytė Živilė – 134
- Juozapavičius Antanas – 80
- Jusevičius Marijonas – 232

- Kabaila Pranas – 85
 Kairys Jurgis – 145
 Kaledinas Aleksiejus – 70
 Kalpokas Andrius – 136
 Kalpokas Kęstutis – 134
 Kalpokas Petras – 134
 Kasakaitis Vytautas – 32
 Kavaliauskas Justas – 256
 Kazlauskas Jordanas – 132
 Kickaja Sofija – 36, 161-162, 169
 Kickis Kajetonas – 35, 36, 40
 Kiela Vytautas – 122
 Kirsanovas Piotras – 70
 Kizelevičius Kazys – 28
 Kleperis Ferdinandas – 170
 Klimaitis Algirdas – 106, 108
 Kliučinskis Adomas – 170
 Kondratovičius Ciprijonas – 77
 Kostinas Vladimiras – 34
 Kovalčikas Antanas – 170
 Krupavičius Mykolas – 22
 Kubertavičius Petras – 22
 Kučingis Antanas – 22
 Kudirka Aleksandras – 170
 Kuklierius Jonas – 22
 Kuznecovas Maksimas – 171
 Kvietinskaitė-Ališauskienė Marija (Mania) – 128, 129
 Kvietinskaitė-Butkevičienė Janina – 12, 18, 31, 36, 37, 57, 109-110, 125-126, 128, 129
 Kvietinskas Leonas – 141
 Labokas Vaclovas – 106
 Ladiga Kazys – 6, 63, 78
 Laidoneris Johanas – 63
 Landsbergis-Žemkalnis Vytautas – 78
 Lavrentjevas Michailas – 59, 60
 Leckeckas Kazys – 22
 Lenkaitis Bronius – 119, 121
 Leščiuokas Terentijus – 51
 Liatukas Pranas – 77
 Liaudanskis Eugenijus – 169, 170, 171, 172
 Liepinaitis – 106
 Ligeika Boleslovas – 184
 Linkus Andrius – 5
 Lukoševičius Ambraziejus – 160
 Mačokas Mykolas – 114
 Malinauskas P. – 120, 181
 Marcinkus Juozas – 60
 Martavičius Leonardas – 117
 Matjošaitis Stasys – 22
 Merkys Antanas – 60
 Miasniajevas G. – 64-65
 Mičiulis Juozas – 171
 Mikuta Vladas – 119, 120
 Milaševičius Otonas – 125, 141, 142, 145, 147, 149-151, 233-250
 Miliutinas Nikolajus – 61
 Musteikis Ignas – 78
 Narakas Jonas – 106
 Narjauskas Jurgis – 31-32
 Nastopka Stasys – 60
 Navickas Vladas – 171
 Noigebaueris Rolfas – 110
 Nikolajus II – 62
 Oškinis Bronius – 142-143, 145
 Paknys Antanas – 142
 Paksas Rolandas – 145
 Paleckis Justas – 5
 Palys Jonas – 30
 Palukaitis Vincas – 22
 Pažemeckas Kazys – 60
 Pečiulionis Motiejus – 114-115
 Peikštenis Eugenijus – 84, 85
 Petrauskas Kipras – 106
 Petrusevičius Bronius – 63
 Pileckas Jonas – 114
 Pyplys Kazimieras – 150
 Pociūnas Arvydas – 58-59, 60
 Poklonskis Aleksandras – 171
 Pošiūnas Antanas – 63, 66
 Prancėvičius Ipolitas – 60
 Prancėvičius-Pranckonis Kazys – 106
 Ptašinskas Polikarpas – 172
 Pundzevičius Stasys – 81, 105, 107
 Pupelis Vaclovas – 115, 119-120
 Račilova Juzefa – 15
 Radkevičius Jevgenijus – 60
 Radzevičius Vytautas – 114, 116
 Ragalinskis Mečys – 172
 Ragoza Aleksandras – 60
 Ramanauskas Kazys – 22
 Ramulionienė Aldona – 136-137, 153
 Ramulionis Vyturys – 137
 Ramulionytė Rima – 137
 Raštikis Stasys – 73
 Rauche (Rauka) Helmutas – 109
 Razinas Stepanas – 67
 Rėklaitis Mikas – 81, 84
 Rozauskas Eusiejus – 134
 Sakalauskas-Vanagėlis Ksaveras – 22
 Saladžius Pranas – 63, 90, 109
 Sidzikauskas Vladas – 22
 Skipitis Rapolas – 72
 Skomskis Bronislovas – 60
 Skorupskas Vladas – 81, 84
 Skučas Kazys – 22, 63, 178
 Sližys Balys – 84
 Smečchauskas Mejeris – 151
 Snapkauskas Jonas – 15, 160
 Sobieskis III Jonas – 35, 36
 Sobiešinās Jokūbas – 31
 Sondeckis Saulius – 5
 Sprangauskas Kazys – 22, 86-87,
 Stepulaitis Stasys – 172
 Strimaitis Jonas – 22
 Stulginskis Aleksandras – 73
 Stulpinas Jonas – 119, 121
 Svilas Kazimieras – 152
 Svilas Vytautas – 152
 Svyilas Aleksandras – 77
 Šačkus Stasys – 117, 119, 121
 Šarauskas Juozas – 105
 Šatcas Ickus – 43
 Šaudzis Vincas – 77, 106-107
 Šlepetys Jonas – 89
 Šlisaitė Olimpija – 141
 Šulcas Nikolajus – 172
 Tamašauskas Pranas – 77
 Tamošaitis Antanas – 173
 Taunys Leonas – 114, 117, 119-120
 Tumas Juozas – 77
 Tumas-Vaižgantas Juozas – 143
 Tvaronas Pranas – 75
 Ūsas Juozas – 173
 Užga Simas – 78
 Vacietis Joakimas – 63
 Vaitiekūnaitė Ramunė – 256
 Vaitkus Feliksas – 144
 Valančius Motiejus – 31
 Valentinavičius Jonas – 89
 Vasiliauskas Matas – 160
 Vasiliauskas Mečys – 22
 Vėbra Juozas – 107
 Velička Antanas – 173
 Vėlykis Mykolas – 79
 Vigelis Jonas – 60
 Vileišis Jonas – 73
 Vizgirdaitė-Butkevičienė Ona – 11, 15
 Vokietaitis Antanas – 28
 Vokietaitis Juozas – 22
 Voldemaras Augustinas – 77
 Volteris Eduardas – 174
 Vosylius Motiejus – 28
 Zambravičius Vaclovas – 28, 173
 Zaskevičius Stasys – 114
 Zatorskis Vaclovas – 29, 168, 169, 170, 171, 172, 173
 Zubras-Zemribas Albertas – 106
 Žarskus Antanas – 106, 108
 Žemaitis Zigmas – 145
 Židanavičius Antanas – 30
 Žilinskas Aleksandras – 22, 130, 178
 Žilinskas Tomas Ferdinandas – 21, 22, 23, 28, 32, 130, 162, 167
 Žiugžda Juozas – 22
 Žmuidzinavičius Antanas – 22, 130
 Žukas Konstantinas – 60
 Žukauskas Silvestras – 60

Apie autorių

Vilius Kavaliauskas (g. 1951) – profesionalus žurnalistas, baigęs Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą. Dirbo žurnalistinį darbą laikraščiuose, nacionalinėje agentūroje ELTA, televizijoje. Nuo 1992 metų su pertraukomis dirbo informacinį darbą Respublikos Prezidento kanceliarijoje, Seime, Ministro Pirmininko tarnyboje.

Danijoje, Čekijoje, Ispanijoje išleido knygas apie Baltijos šalių apdovanojimus. Rengė nuo 2002 metų veikiančio Valstybės apdovanojimų įstatymo projektą, Surengė Baltijos valstybių apdovanojimų parodas 11-oje užsienio muziejų.

Pirmas didesnis V. Kavaliausko kūrinys – dvitomis istorinis tyrinėjimas „Už nuopelnus Lietuvai“ (2001, 2003) buvo pažymėtas aukščiausiu Europoje įvertinimu už publicistiką faleristikos srityje – von Hesselhalio premija. 2009 metais pradėtas ir 2015 metais baigtas leisti 7-tomis enciklopedinis žinynas apie Vyties Kryžiaus kavaliarius – „Lietuvos karžygiai“. Lietuvos istorijos tematika yra išleidęs 19 knygų.

Apdovanotas Vytauto Didžiojo ordino Karininko ir Estijos Respublikos Marijos žemės ordino Komandoro kryžiais.

Vilius Kavaliauskas
PULKININKAS LIUDAS BUTKEVIČIUS
Mokytojas, karininkas, rezistencijos vadovas

Viršelio autorius, nuotraukų redaktorius ir
makuotojas *Justas Kavaliauskas*
Korektorė *Ramunė Vaitiekūnaitė*
Atiduota spaudai 2015-02-10

Spausdino

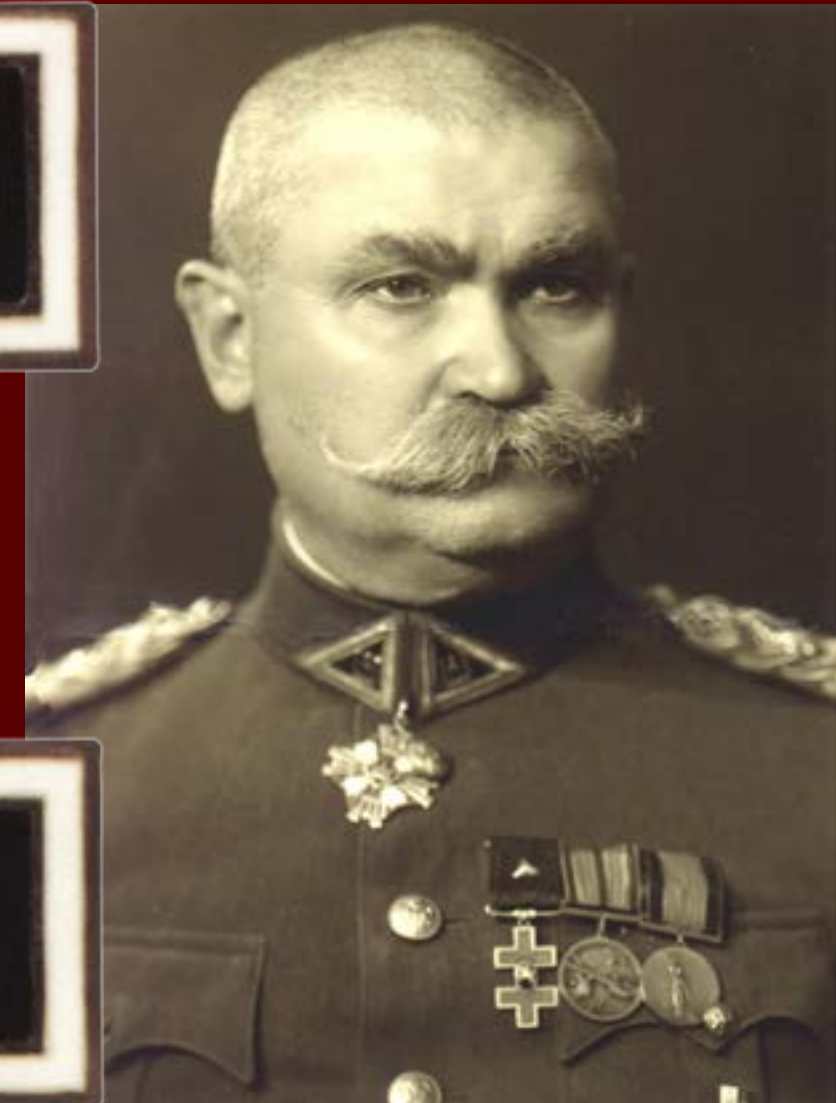

„Petro ofsetas“, Savanorių pr. 174 D, LT-03153 Vilnius
Tel. (8~5) 273 3347, faksas (8~5) 273 3140,
el. paštas: priemimas@petroofsetas.lt

Vilius Kavaliauskas

Liudas Butkevičius - mokytojas, karininkas, aktyvus Nepriklausomybės karo dalyvis, vienas Birželio sukilimo vadovų, pokaryje trumpam vadovavęs visos Lietuvos pasipriešinimo judėjimui. Šis vardas vertas būti gražintu istorijai.

Pulkininkas
Liudas Butkevičius

VYČIO KRYZIUS

KAZYS A

MOVOS DEL
NEPRIKLA
18-

YYS
USKAL

MOVOS
NEPRIKLAU-
SOMYBES
1918-1920

NEPRIKLAU-
N

